T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİMDALI

İKTİSAT TARİHİ BİLİMDALI

19. YÜZYILDA FİLİSTİN'DE ARAZİ SATIŞLARI

Doktora Tezi

BRAHİM BOUAZİ

Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu

İstanbul, 2011

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TARİHİ Bilim Dalı Doktora öğrencisi BRAHIM BOUAZI nın tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 19.07.2010 tarih ve 2010-14/20 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	**İmzası**
Tez Savunma Tarihi :	10/03/2011	
1) Tez Danışmanı :	**PROF. DR. AHMET TABAKOĞLU**	....
2) Jüri Üyesi :	**PROF. DR. TİĞİNÇE OKTAR**	....
3) Jüri Üyesi :	**PROF. DR. İDRİS BOSTAN**	....
4) Jüri Üyesi :	**PROF.DR.SAMİR SALHA**	....
5) Jüri Üyesi :	**PROF.DR.GÜLFETTİN ÇELİK**	....

ÖZ

Filistin toprakları, asırlar boyunca farklı milletlerin hedefi olmuştur. Filistin'de, eski çağdan itibaren İslam fethine kadar savaşlar, tehcir ve katliamlar yaşanmıştır. Ancak İslam fethi ile Osmanlı hakimiyetinin son asrına kadarki 12 asırlık dönem, haçlı seferleri sayılmazsa Filistin'in yaşadığı en uzun barış, istikrar ve huzur dönemidir. Filistin ile ilgili problemler, 19. yüzyılın başlarında Avrupa'da yaşanan bazı sorun ve gelişmelerden dolayı başlamıştır. Haçlı seferleri başarısızlığa uğradığı gibi Néapoleon'un da başarısız hamlesinden sonra Avrupalılar, Filistin topraklarını askeri yollarla alamayacakları kanaatine vardıklarında, Yahudi sermayesini kullanarak kutsal saydıkları toprakları ele geçirmenin yollarını aradılar. Böylece Filistin topraklarına yabancılar tarafından büyük bir rağbet ve talep oluştu. Ancak Filistin'in hakimiyeti altında bulunduğu Osmanlı Devleti, kendi toprak bütünlüğünü tehdit edecek ve halkının huzurunu bozacak bu taleplere karşı çıkarak Filistin'de yabancılara arazi satışlarını yasakladı. Bu tezin amacı Filistin'de arazi satışlarını ve bu satışlar ile ilgili iktisadi, siyasi, ve sosyal meseleleri incelemek ve bugünkü Filistin sorununun Osmanlı dönemi'ndeki ekonomik köklerini araştırmaktır. Bu araştırmada tümevarım yöntemi kullanılarak Osmanlı arşiv belgeleri başta olmak üzere konu ile ilgili kaynaklarda, 19. yüzyılda Filistin'de yapılan arazi satışları ve satış işleminin ana ögeleri ayırıntılarıyla incelenmiştir. Bu incelemelerden ortaya çıkan en önemli bulgularından biri Osmanlı Devleti'nin bölgedeki arazi satışları ile ilgili tutumu ve yapılan satışların Filistin'deki ekonomik, sosyal ve siyasi etkileridir. Bir diğer bulgu da, Filistin'de yabancı Yahudilerin arazi satın alma girişimlerinin bireysel ve basit bir mesele olmayıp arkasında büyük doktrinler, devletler ve teşkilatların var olduğudur. Ayrıca siyonizmin "vatansız halk için halksız vatan" söylemi gerçeklerden faklıdır.

ABSTRACT

A long the history, Palestine has been a target for different nations. From the ancient ages till the islamic conquest, wars, deportation and massacres occured in Palestine. However, from the islamic conquest till the ottoman rule, along 12 centuries, Palestine lived its longest peaceful and stable period, if the years of crusades are not taken in considartion. The problems in Palestine started due to some changes in Europe in the beginning of the 19.th century. After the failure of the crusades, followed by the unsuccessful military compaign of Néapolean, the Europeans realized that they will not be able to gain control over the lands of Palestine by the military means, therefore, they started to use the Jewish capital to invade the holy land. As a result, Palestinian lands started to be a target of the foreigners. Ottoman authority that ruled Palestine, refused such requests from the foreign capital and banned all sales of the lands in Palestine to the foreigners, as an attempt to keep the territorial integrity of Palestine and the peace of Palestinian people. The aim of this thesis is to investigate the land sales in Palestine and the economic, politic and social issues related to those sales, and to highlight the economic roots of the Palestinian cause that exceed to the ottoman era. In this research, all the land sales in Palestine in the 19.th century and all the related documents and procedures obtained from the sources specially from the ottoman archive, were investigated in details by induction method. One of the most important findings of those investigations is the attitude of the Ottoman authorities related to the sales of land, in addition to the economic, social and politic effects of those sales in Palestine. Another finding is that the attempts of purchase land in Palestine by the foreign Jews, were not individual and simple cause, oppositely, those attempts were supported by big doctrines, states and organizations. Moreover, the Zionist slogan of “A country without people for a people without country” was totally different from the reality.

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi boyunca Ortadoğu bölgesinin, bu bölgede de özellikle Filistin'in önemi ve ilgi odağı olması dünyamızın diğer coğrafyalarına göre daha farklı olmuştur. Bunda verimli olan ve kutsal kabul edilen topraklarının, stratejik konumunun, dinlerin menşei olmasının, tarihi ve kültürel dokusunun büyük etkileri vardır. Durum böyle olunca özellikle seyyahlar, siyasiler ve araştırmacılar bu topraklara ilgisiz kalamamıştır. Önemi ve değeriyle beraber, neredeyse tüm geçmişinde olduğu gibi günümüzde de karmaşa, kavga ve çekişmelerden bir türlü kurtulamayan Filistin hakkında akademik ve akademik olmayan, tarihsel ve bilimsel değeri bulunan bulunmayan sayılamayacak kadar çok araştırma yapılmıştır ve şüphesiz yapılmaya da devam edecektir. Ancak Filistin'de çoğu kere insanlığın elini kolunu bağlayacak derece de gelişen olaylar neticesinde ve ilgi çeken pek çok yönü olmasının yanında hemen hemen her zaman "mesele" teşkil etmesi ve belki de çözümün siyasi olarak üretilebileceğinin düşünülmesi sonucunda, genel olarak bu çalışmalar, ağırlığını hissettirecek kadar siyasi yaklaşımlı olmuştur. Ayrıca var olan çalışmaların bir kısmı yazarların ideolojilerinden etkilendiği için bazen objektiflikten uzaklaşmıştır. Hal böyle olunca Filistin hakkında kaynak olarak nitelendirilebilecek çalışmalar, bu konuda yapılan tüm araştırmalara nispeten çoğunluğu teşkil edemediği gibi, konunun can alıcı noktalarından biri olan iktisadi boyutu da ihmale uğramıştır denilebilir. Yeterince siyasi çalışma olması nedeniyle, bu çalışmanın iktisadi boyutu ele almış olmasının, konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşıldığından Filistin meselesinin görünmeyen tarafının da daha açık ve net olarak anlaşılmasını sağlayacağı kanısındayım.

Genel olarak denilebilir ki, ülkeler ya da ırklar arasındaki mücadelelerin askeri cephedeki açık yüzünden başka, ekonomik bazı uygulamalar, tedbirler ya da ambargolar, madalyonun görünmeyen diğer yüzünü teşkil etmiş ve karşı tarafı ekonomik açıdan sıkıştırmak, acze düşürmek, güçsüz bırakmak düşüncesi zihinlerdeki saltanatını hep korumuştur.

Konumuzla ilgili olarak, Avrupalılar orta çağda Filistin'i askeri güçle ele geçirmek için haçlı seferleri düzenlemişlerdir. Ve Filistin, bir asırdan fazla Avrupalılar'ın hakimiyeti altında kalmıştır. Daha sonraki dönemlerde Avrupa'da ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda yaşanan devrimlerin sonucu olarak kapitalist ekonomik sistem Avrupa devletlerinin siyasetlerini etkilemeye, yön vermeye başlamıştır. Ve yine askeri müdahalelerin başarılı ya da yeterli olmadığı yerlerde ekonomik müdahale ile hakimiyet kurma isteği ve uygulamaları öne çıkmıştır. Filistin'le ilgili durumun ise özetle şöyle geliştiğini söyleyebiliriz; Napoleon Bonaparte 1799 yılında Akka kalesi sularında Osmanlı toplarına maruz kalarak büyük yenilgiye uğradıktan sonra, Montefiore Rothschild ve Maurice de Hirsch gibi Filistin topraklarını hedef alan Avrupa'nın büyük sermaye sahipleri devreye girmiştir. Bu gibi isimler, Avrupa'da büyük miktarlarda toplanan sadakaları Kudüs ve çevresindeki Yahudilere aktararak, bölgeye kaçak giren göçmenleri el altından daima kayırarak, ve uzun vadeli planlar sonucu 19. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'ni borca mahkum ederek, ayrıca Filistin'de arazi satın almak için büyük meblağları gözden çıkarmakla kalmayıp, gayri resmi yollara başvurmaktan da çekinmeyerek aslında daima bölgedeki yerli yabancı Yahudi oluşumlarını sürekli desteklemişlerdir.

İngiltere ve Fransa'nın başı çekmesiyle Avrupa, 19. yüzyılın başlarında Filistin'de bir Yahudi devleti kurma fikrini ortaya attı. Çok geçmeden bu fikir diğer Avrupa ülkelerinde, Amerika ve Rusya'da hızla yayıldı. Hatta bu amaca zemin hazırlamak için Montefiore, 1824-1837 tarihleri arasında Filistin'de 13 yıl kaldı. Ve İngiltere'ye döndüğünde Yahudileri Filistin'e yerleşmeye teşvik etmeye başladı. Yazdığı ve kitap olarak bastırdığı günlüğünde, Filistin topraklarını ve ekonomisini cazip göstererek dünya Yahudilerine, Filistin topraklarını hedef göstermeye ve oraya yerleşmeye özendirmeye başladı[1]. Bundan sonraki yıllarda Yahudilerin bulunduğu her ülkede, Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi ve Yahudi devleti kurulması fikrini yayan fikir akımları ve örgütlenmeler hızla çoğaldı.

[1] Lewis Loewe, **Diaries of Sir Moses and Lady Montefiore, Comprising Their Life and Work as Recorded in Their Diaries from 1812 to 1883,** London 1890, s 107.

Bahsedilmesi önem arz eden bir diğer konu, o dönemde Batı Avrupa'da kapitalist sistem hakim olduğu halde Osmanlı Devletin'de serbest piyasa ekonomisinin söz konusu olmayışıdır. Dolayısıyla ekonomik faaliyetlerin, tam rekabet şartları içinde serbestçe yapılmasına meydan verilmemiştir. Devletin bu politikası, Filistin toprakları hakkında savaş alanlarından ekonomik sahaya kayan mücadelenin karşısında alınan ek tedbirlerle beraber, yabancıların Filistin'deki emellerini ve amaçlarını kısmen de olsa kontrol altına almıştır. Çünkü devlet, ekonomiye müdahale ederek ve bazı yasaklar koyarak Filistin'deki nüfus dengesini, dini, etnik ve ekonomik yapıyı korumaya çalışıyordu. Durum böyle olduğundan, arz ve talep kuralı, özellikle arazi satışlarındaki fiyat mekanizmasının temel belirleyicisi de olamamıştır. Zaten Filistin 'de toprak sahibi olabilmek için her türlü yolu deneyen kapitalist sermaye sahipleri teklif ettikleri astronomik rakamlarla arz ve talep kuralına göre davranmamışlardır. Bunun karşısında devletin yasaklamaları, verilen büyük paralara ve Avrupa Devletleri'nin türlü bahanelerle her fırsatta devletin iç işlerinden sayılan bu meseleye müdahalesine rağmen bu satışlara engel olmaya çalışmıştır.

Bir diğer nokta ise, görüldüğü kadarı ile yapılan çalışmaların çoğu, seçilen zaman dilimi açısından Filistin meselesini, İngiliz işgalinden itibaren kaleme almıştır. Aslında Filistin meselesi, siyasi, dini, etnik, sosyolojik ve iktisadi boyutlarıyla, bundan daha erken tarihlerde de Osmanlı Devleti'nin en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur ve hatta Osmanlı'nın sonunu getiren ya da çabuklaştıran maddeler arasında kendine hatırı sayılır bir yer edinmiştir. Bunun için Osmanlı dönemindeki Filistin'in, iktisadi boyutunun baz alınarak incelenmesinin ve bu incelemenin kesinlik ve netlik açısından değeri için, devletin resmi belgelerine göre yapılmasının çok önemli olduğuna inanarak bu çalışmaya başladım. Filistin'deki arazi satışlarını ve bunların mülkiyetinin yabancılara nasıl, neden ve ne zaman geçmeye başladığını ve Osmanlı Devleti'nin bu mülkiyet değişikliğine karşı aldığı önlemleri, Filistin sorununun doruğa ulaştığı zaman aralığı olan 19. Yüzyılda inceledim.

Bu çalışmada, Filistin'deki arazi türleri, 19. yüzyılın piyasa şartlarına göre incelenmiş ve bu arazilerin mülkiyetinin kimden kime ve ne şekilde intikal ettiği ele alınarak bu tez hazırlanmıştır. Satın almak ile beraber hibe, ferağ, rehin, bey-i vefa, gasp ve takas gibi işlemler, yani toprak mülkiyet intikalinin diğer yolları da ele alınmıştır.

İzlediğim yöntem olarak ise, önce mülkiyet çeşitlerini tasnif ettim ve Filistin'deki toprak satışlarını, bir satış işleminin temel unsurunu oluşturan ögeleri maddeleştirerek dört bölümde inceledim. İlk bölümde satılan malın türlerini anlattım. Özel mülk arazilerini devlet arazilerinden ayırdım. Diğer arazi çeşitlerini de satışı yasal olan ve olmayan olarak ikiye ayırdım.

İkinci ve üçüncü bölümlerde satış işleminin tarafları olan satıcı ve müşteriyi her yönüyle inceledim. Bu iki bölümde satış tarafeyninden bahsederken, Filistin arazilerini Filistin'de yaşayan halkın dini ve etnik yapısına göre ayırdım. Böyle bir ayırım Tanzimat öncesi dönem için fazla bir şey ifade etmeyebilirdi. Çünkü o dönemde toprakta özel mülkiyet pek yaygın değildi. Ancak Tanzimat'tan sonra yabancılar ve zimmiler de (gayrimüslim vatandaşlar) taşınmaz mülk edinme hakkına sahip olmaya başladı. Ayrıca o dönemde özellikle Avrupa'dan gelen yabancılar tarafından Filistin arazilerine karşı talep artışı olmuştu. Bu yabancılar ilk önce ve genelde Filistin yerlisi Musevi ve Hristiyanlardan resmi veya gayri resmi yollarla toprak satın almaya başladı. Bu şekilde Filistin'i yurt edinmek isteyen yabancılar tarafından, Filistin'in farklı bölgelerinde bazı araziler elde edilebildi. Filistin topraklarına olan bu aşırı talepler, Filistin'in nüfus yapısının az da olsa değişmesine yol açtı ve Osmanlı Devletinin erken bir tarihte dikkatini çeken bu durum, devleti bir takım önlemler almaya sevk etti.

Dördüncü bölümde de satışın diğer unsuru olan fiyatı ele aldım. Tapu kayıtları ve Sened-i Hakaniler gibi satışın kontratı yerine geçen unsurları inceledim.

Sonuç bölümünde ise Filistin'de arazi satışlarına karşı devletin aldığı önlemleri ve bu satışların Filistin'deki nüfus ve ekonomiye olan yansımasını anlattım.

Değinmeden geçemeyeceğim bir diğer nokta ise, Filistin meselesinin içinde bulunan ya da bulunmayan her kesim tarafından kabul gören bir gerçektir ki, o da Filistin topraklarında resmi olarak geçerli olan son devletin, Osmanlı Devleti olduğudur. Bundan dolayı, Osmanlı Devleti tarafından yapılan bazı anlaşmaların, tapuların ve belgelerin günümüzde hala geçerliliğini koruduğunu biliyoruz. İşte bu durumdan dolayı bu çalışmanın tarihin sadece belli bir dönemiyle alakalı olmayıp, bilakis bir yüzünün de günümüze dönük olduğunu bilmek, bir hayli emek isteyen ve yorucu geçen araştırma ve inceleme dönemlerinde bu çalışmaya olan gayretimin artmasına sebep olmuştur.

Brahim BOUAZI

Şubat - 2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

Age.	Adı geçen eser
bk.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
çev.	Çeviren
d.	Doğum
der.	Derleyen
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Dr.	Doktor
h.	Hicri
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
no.	Numara
ö.	Ölüm
Prof.	Profisör
s.	Sayfa
S.	Sayı
SBE.	Sosyak Bilimler Enstitüsü
t.y.	Tarih Yok
v.b.	Ve Benzeri
y.y.	Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

19. yüzyılda Filistin'deki arazi satışları konusu fazla araştırılmış bir konu değildir. Bunun en büyük sebebi, Filistin sorununun, Osmanlı Devleti'nin birinci dünya savaşını kaybetmesi ve bölgeden Türk hakimiyetinin çekilmesiyle beraber başladığı düşüncesinin hakim oluşu ve yapılan araştırma ve incelemelerin de genelde bu yönde oluşudur. Ne var ki Filistin toprakları ve taşınmazları hususunda ortaya çıkan sorunların, birdenbire çözülemediği gibi birdenbire ortaya çıkacak türden sorunlar olmadığı aşikardır. Bundan dolayı sadece belli bir döneme ağırlık verilerek yapılan çalışma ve incelemelerin tatmin edici sonuçlar sunamayacağı tahmin edilebilir. Osmanlı dönemindeki Filistin topraklarının durumu hakkında yapılan çalışmalar vardır. Ancak Filistin'deki toprak ve gayrimenkul satışları, İngiliz mandası döneminde daha çok araştırılmış ve Osmanlı döneminde yapılan satışlar ihmal edilmiştir. Halbuki Osmanlı Devleti'nin bu konuda bıraktığı binlerce resmi belge, o dönemin Filistin'indeki gayrimenkul satışlarına ışık tutmaktadır.

Bilindiği gibi taşınmaz mülk, hukuk alanındaki tanımına göre; ev, dükkan, bağ, tarla vb. gibi taşınması mümkün olmayan mallar ya da sınırları belirlenebilen arazi parçasıdır. Bir diğer deyişle taşınmaz mülk, topraktır ve toprağın üzerinden bozulmadan ayrılması mümkün olmayan ağaç ve yapılardır. Gayrimenkul olan mallar da menkul mallar gibi satılabilir. Satış kavramının ise, farklı sözlüklerde farklı tarifleri vardır. Bir sözlükte, satıcı ile alıcı arasında yapılan ve bir malın alıcıya verilmesi ve bunun karşılığında bir değer alınması yoluyla yapılan işlemdir[1] şeklinde tanımlanmıştır. Diğer bir sözlükte, bir malı ya da bir hizmeti belli bir para karşılığında bir başkasına devir ve temlik etmektir[2]. Bir başka sözlükte ise satış, bir eşyanın yada bir hizmetin, üzerine uyuşulan bir fiyatla bir başkasına devir ve temlik edilmesi[3] şeklinde tarif edilmiştir. Bu farklı tariflerde de görüldüğü üzere, satış işleminin satıcı, müşteri, satılan mal, fiyat ve satış kontratı gibi ortak noktaları vardır.

---

1 **Türk Dil Kurumu**, “satış”, http://www.tdk.gov.tr/ (12 Mart 2010)
2 **Ekonomi Sözlüğü,** “Satış”, İstanbul, Remzi Kitabvi, 1993, s 350.
3 **Ekonomi Sözlüğü,** “Satış”, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1977, s 453.

Arazi satışlarını incelemek için satış işleminin iki tarafı olan satıcı ve alıcıya, satılan mala, bu malın değerine ve konjonktürel şartlara bakılması gerekmektedir. Bu araştırmada incelenecek satış ise toprak, arazi veya arsalar üzerinde gerçekleştirilen satış işlemidir. Toprak, fiziken satılabilen diğer mallardan farklılığından ötürü hukuken gayrimenkul türüne girer. Gayrimenkul, Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş bir kelimedir. Sözlük olarak ise; Arapça'da nakletmek anlamını veren نَقَلَ "Nakale" fiilinin ismi mefulüdür. "gayri" olumsuzluk ön ekiyle, nakledilmesi yani taşınması mümkün olmayan anlamına gelir. Araştırma konusu olan ve tarafeyn arasında satışı gerçekleştirilen mal, taşınması mümkün olmayan toprak, arazi ya da arsalardır. Taşınamaması itibariyle bu tür malı satın alan kişi, kendisi doğrudan bu mal üzerine taşınarak yerleşir. Ya da o arazilere yakın olup, satın aldığı malını kullanır. Böylece bu tür satışlar, bir bölgede yoğun bir şekilde yapıldığı takdirde o bölgenin nüfus dengelerini dolayısıyla bir çok özelliğini değiştirebilir.

Nitekim Filistin'de 19. yüzyıldan itibaren böyle bir durum yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1882 yılından itibaren Yahudilerin Filistin bölgesine olan göçünü engellemek için aldığı tedbirlere rağmen bölgedeki Yahudi nüfusu her geçen yıl artış göstermiştir. 1882 yılında Yahudilerin tarımsal yerleşim merkezlerinin sayısı 6, tasarruflarında olan arazi miktarı 22.530 dönüm, ve kırsal nüfusları 480 iken, 1900 yılında tarımsal yerleşim merkezlerinin sayısı 22'ye, tasarruflarında olan arazi miktarı 218.170 dönüme ve kırsal nüfusları 5.210'a yükselmiştir[1]. Çünkü yabancı Yahudiler, Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirlerden dolayı Filistin'e normal yollardan yerleşemeyeceklerini anlayınca bu sefer bazı sanayi ve ziraat şirketleri kurarak ve şirket için toprak satın aldıklarını öne sürerek de büyük topraklar satın alma yoluna gitmişlerdir[2]. Ve nihayet türlü yollarla gerçekleştirilen bu gayrimenkul satışları, satışın iki tarafı arasındaki dini, etnik ve tabiiyet farklılıkları sebebiyle Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü bile tehdit edecek kadar tehlikelere yol açması açısından önem kazanmaktadır. Çünkü Filistin, coğrafi konumu açısından Osmanlı Devleti'nin

---

1 Mim Kemal Öke, **Filistin Sorunu Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına**, İstanbul, 2002, s.30

2 Işıl Işık Bostancı, "XIX. Yüzyılda Filistin, İdarî ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Fırat Üniversitesi SBE, 2006), s. 109

topraklarının tam ortasında yani Asya ve Afrika kıtasının birleştiği noktada bulunması hasebiyle, burada bu satışlardan dolayı meydana gelebilecek herhangi yabancı bir oluşum, hiçbir ülkenin kabul edebileceği bir durum değildir. Nitekim Osmanlı Devleti de özellikle yabancılara toprak satışını yasaklamak, siyonist oluşumları illegal kabul etmek, yabancı Yahudilerin Filistin ziyaretlerini sınırlandırmak, Kudüs, Nablus ve Akka sancaklarında yerleşmelerini yasaklamak gibi bazı önlemler almıştır. Ancak Rusya ve Avrupa'dan zor kullanılarak göç ettirilen Yahudileri, bir mecburiyeti olmadığı halde sadece Osmanlı Devletine sığındıkları için Anadolu ve Rumeli'ye yerleştirmesi[1], Osmanlı'nın yukarıda saydığımız tedbirleri Yahudi düşmanlığı ile yapmadığının delilidir.

1 Filistin'in Adı ve Coğrafyası

Filistin, adını milâttan önce 12. yüzyılda Kavimler göçü sırasında deniz yoluyla buraya gelen Filistler'den alır[2]. Yani Filistin ismi, milattan önceki zamanlarda burada yaşamış olan kavmin adından gelir. Filistler'in, M.Ö. 12. yüzyılda Girit'ten veya Güney Anadolu kıyılarından bugünkü Filistin kıyılarına göç ettikleri söylenmektedir. Bunlar, buraların yerli halkı sayılmışlardır. Batısı Akdeniz ve doğusu Şeria Nehri olan bölgeye, bu sebepten Filistler'in ülkesi manasına gelen Philistina denilmiştir. Bu bölgeye Yunan–Makedonya hâkimiyetinden sonra Palestina adı verilmiştir. Filistin ismi, bölgenin İslam hâkimiyetine geçişine kadar kullanılmış, İslâm'ın ilk devirlerinden Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar, Filistin olarak adlandırılan bölge, Bilâdü'ş-Şâm, Hıtta-i Şâm veya Arz-ı Şâm denilen arazinin bir parçası olarak kabul edilmiş[3], idarî bir birim olarak Filistin ismi kullanılmamıştır. Bölgenin 19. yüzyılın ortalarından itibaren, dünya

[1] 1887 yılına ait Osmanlı Devleti'nin iltica etmekte bulunan Musevilerin iskan emirleri ile ilgili tahrirat. **BOA**, İ.MMS.94.3966

[2] M. Lutfüllah Karaman, "Filistin", **DİA**, C. 13, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s. 89.

[3] Halil Cin, "Filistin Topraklarının Osmanlı Dönemindeki Hukukî Statüsü ve Yahudilere Karşı Alınan Tedbirler" **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi [Prof. Dr. Coşkun Üçok'a Armağan],** c. II/2, Ocak-Haziran 1989, Konya, s. 18

devletlerinin ilgisini çekmesi ve siyasi olarak önem kazanmasından sonra, batılı devletler tarafından tekrar "Filistin" ismi kullanılmaya başlanmıştır[1].

Eski çağlardan beri farklı milletler buraya yerleşmiştir veya yerleşmek istemiştir. Bundan dolayı bu bölge pek çok istilâya mâruz kalmıştır. Bu durumda etkisi olan önemli sebepler, konusu geçtiği gibi bölgenin sahip olduğu doğal zenginlik ve iyi stratejik konum, üç büyük semâvî dinin doğuş ve gelişmesinde oynadığı önemli rol ve içinde barındırdığı kutsal mekanlar şeklinde özetlenebilir. Dolayısıyla Filistin'in sınırlarını çizmek kolay değildir.

Filistin'in idari sınırları, tarihin farklı dönemlerinde değişiklik gösterir. Ancak coğrafî sınırları konusunda pek ihtilaf yoktur. Buna göre, Filistin, esas itibariyle Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Şeria Nehri yani "Ürdün Nehri" arasında kalan topraklardır. Şeria Nehri'nin döküldüğü Ölü Deniz yani "Lut Gölü" de Filistin'in doğu sınırına dâhildir. Filistin toprakları, coğrafî bakımdan, batıda Akdeniz kıyı şeridi, doğuda Şeria vadisi, kuzeyde de Lübnan dağları, Golan tepeleri ve Taberiye gölü, Güneyde Sina çölü hizasında Gazze'den Akabe körfezine kadar uzanan ve zamanında Osmanlı Devleti ile Mısır vilayeti arasındaki gelgitler sebebiyle değişim gösterebilen bir hattan ibarettir.

Yabancılar tarafından her tarihte rağbet gören Filistin toprakları, bu rağbetin dini, ticari ve stratejik sebeplerini anlayabilmek için şöyle kısımlandırılabilir. Birincisi, Akka, Hayfa ve Yafa gibi önemli ticari limanlarıyla meşhur sahil şeridi ile kuzeyden Kafze dağı ile başlayan ve sırayla Nablus, Kudüs ve Halilürrahman şehirlerinden geçerek güneye doğru uzanan Celil sıradağları arasında kalan ve iktisadi önemi çok büyük olan verimli ovalardır. Merc-i ibni Amir gibi neredeyse hiç sulanmadan bile mahsul verebilen ovalar ve dünyanın en büyük tatlı su deposu olan Taberiye gölü gibi tarım için büyük önem arz eden olanaklara sahip topraklar da bu kısma girer. Eski Arap kaynaklarına göre Filistin'in, yağmur ve çiğ ile sulanmakta olduğu, ağaç ve ekilmiş

[1] Işıl Işık Bostancı, "XIX. Yüzyılda Filistin, İdarî ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Fırat Üniversitesi SBE, 2006), s. 1.

toprakların sulanmaya bile ihtiyaç duymadığı; sadece Nablus’ta bu amaçla kullanılan bir akarsuya rastlandığı belirtilmektedir[1].

İkincisi, bu sıradağların doğuya doğru arkasında kalan dağlık bölgedir. Bu bölgenin, birinci kısım kadar fazla tarımsal ya da ticari önemi olmamakla beraber, üç semavi din tarafından da kutsal sayılan mekanları barındırdığından dolayı en az ilk kısım kadar önem arz eder. Bu kutsal şehirlerin en önemlisi Kudüs'tür ki Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dininin kutsadığı önemli bir şehirdir. Kudüs'ün kuzeyinde yer alan Nablus ise Yahudiler tarafından kendilerinden kabul edilmeyen Samarit cemaatinin kutsal yeridir. Bu bölgenin en doğusundaki Şeria ya da Ürdün nehri ise Hz. İsa'nın Hz. Yahya tarafından, bu nehirde vaftiz edildiğine inandıklarından dolayı Hristiyanlar ve Sabiiler tarafından kutsaldır. Kudüs ise Müslümanların ilk kıblesidir ve İslamiyetin kutsal kitabı Kuran'da Hz. Muhammed'in miraç olayı anlatılırken[2], doğrudan Mescid-i Haram'dan değil de öncelikle ve özellikle Mescid-i Aksa'ya götürüldükten sonra bu miracın gerçekleştiği bildirilmektedir. Kudüs ve etrafındaki topraklara ise bereketle vasıflandırılarak yine özellikle dikkat çekilmiştir.

Ayrıca bu bölgede Şeria Vadisi bulunur ki; deniz düzeyinin 419 metre kadar altına iner ve bu çöküntü üzerindeki Lut Gölü, yer yüzeyindeki en alçak noktada yer alır [3]. Şeria Vadisi’nin doğusunda ise Arabistan platosunun yüksek sırtları bulunur ve burası da bol miktarda yağış alır[4].

Üçüncü bölge ise en güneydeki merkezi Bi’rü's-Sebi‘ şehri olan çöl bölgesidir[5]. Bu bölge ilk iki kısım gibi fazla önem arz eden bir özelliğe sahip değildir. Ancak Osmanlı Devleti, bu bölgede göçebe hayatı süren Arap aşiretlerini Filistin'in diğer bölgelerindeki ve hassaten Kudüs'teki nüfus dengesini korumak için bu bölgelere

---

1 Celâl Tevfik Karasapan, **Filistin ve Şark-ül Ürdün,** İstanbul, 1942, c. 1, s. 3

2 **Kur'an**, İsrâ Sûresi, Ayet 1.

3 Rûm Sûresinin ilk ayetinde “edne'l-arz” ibaresi, hem yakın hem de en alçak anlamına gelmektedir. Bu ayet hemen hemen bütün tefsirlerde Bizans ile Fars krallıkları arasında Ürdün vadisinde yapılan bir savaş ile ilgili olduğuna dair ittifak vardır. bk. **Kur'an**, Rûm Sûresi, Âyet 1.

4 Heyet, “Filistin”, **Ana Britannica,** İstanbul, 1994, c. 12, s. 217

5 Ramazan Balcı, **Filistin'de Son Türkler,** İstanbul, Tarih Düşünce Kitapları. 2005, s. 17.

yerleşmeye teşvik etmiştir. Böylece Filistin topraklarının ziraat ya da ticaret açısından fazla parlak olmayan bu çöl kısmı, daha çok nüfus dengelerini muhafaza etmek açısından önem arz etmiştir.

19. yüzyılın Filistin'i ile ilgili ansiklopedik bilgi veren Şemseddin Sami, şöyle anlatıyor: "kadîmen Gazze ile Yafa arasında ve Fenike yani Arz-ı Kenân'ın cenûbünde ve Arz-ı Mukaddes'in garbında sahil boyunca uzanan küçük bir huttaya mahsus olan bu isim, badehü Şam kıtasının bütün kısm-ı cenûbîsine ta'mîm olunarak, Fenike'nin nısf-ı cenûbîsini ve bütün Arz-ı Mukaddes'i ve Bahr-i Lût havzasını ihâta etmişti... Filistin, şemâlen Akka hizasından ve Taberiye gölünden başlayarak, Kale-i Arîş'e ve Yermûk'e kadar 31 derece ile 33 derece 20 dakika arz-ı şimâli aralarında mümted olarak şarkan Berriyetü'ş-Şam, garben Bahr-i sefîd, şimâlen Şam ve cenûben dahi Cezîretü'l-Arab'dan ma'dûd olan Amâlika arazisiyle mahdûd idi. Bu hudûd dâhilinde misâha-ı sathiyesi 30 bin mürebba' kilometreden ziyadedir. Şimdiki taksîmâtda Kudüs müstakil mutasarrıflığıyla Beyrut vilayetinin Nablus ve Akka sancaklarını ve Suriye vilayetinden Hûrân sancağının kısm-ı cenûbîsini hâvîdir[1]". Buna binaen anlaşılıyor ki; Osmanlı dönemindeki Filistin, şimdiki Ürdün Krallığı ve Suriye Cumhuriyetinin bir kısmını da içine aldığına göre, şimdiki Filistin'den daha da geniş bir alana sahipti. Filistin'in en büyük şehirleri ise Kudüs, Halilürrahman, Remle, Gazze, Yafa, Hayfa, Akka, Safed, Nasıra, Cenin, Nablus, Salt şehirleri idi.

Şemseddin Sami, coğrafyasıyla ilgili bilgi verdiği gibi, Filistin'in o zamanki nüfusuna da tahminen 650 bin rakamını vererek şöyle devam ediyor: "bu ahâlinin kısm-ı azami kasaba ve karyelerde sâkin ve zirâat u sanat u ticâretle meşğûl ve bir kısmı Ürdün vâdisinin şark cihetinde ve Belkâ taraflarında hayme-nişîn ve hayvanât yetiştirmekle müteveğğildir[2]."

---

1 **Kamusu'l-Alam,** "Filistin", Ankara, Kaşgar Neşriyat, 1996. c. 5, s. 3421.
2 age. s. 3422.

Filistin'in yerli halkının ise, kökenleri İbrani, Süryani, Kildani, Fenikeli, Rum, Türk, Kürt, Berberi ve Frenk olan milletlerin, Arap aşiretleri ile karışmasıyla ortaya çıkan melez bir ırk olduğu düşünülmektedir.

Kamusü'l-A'lâm'da Filistin'in toplam 650 binlik nüfusunun dini bağlılıklara göre dağılımı şöyle anlatılıyor: "*mütemekkin ahâlinin 41 bini Hristiyan, 25 bini Mûsevî ve 150 bini Dürzî olup kusûrî kâmilen Müslimdir. Mûsevîlerin bir takımı İspanya ve Portekiz'den bir takımı da Almanya ve Lehistan'dan gelme olup Hristiyanların bir takımı eski Süryânîlerden ve bir takımı Ehl-i Salîb ahfâdındandır. Cümlesi lisân-ı Arabî ile mütekellimdir*".

2 *Filistin'in İdari Yapısı*

Osmanlı Devleti idari taksimatında Filistin adı altında bir bölge yoktu. Ancak Ürdün nehrinin batısındaki bölge, kaza ve sancaklara ayrılarak komşu eyaletlere bağlanmıştı. Bundan dolayı Filistin'in idari yapısını incelemek için hangi kazanın, hangi dönemde hangi sancağa ya da hangi eyalete bağlı olduğuna bakılması gerekmektedir.

Osmanlı Devleti, genel olarak fethedilen yerlerde,adli ve askeri olmak üzere iki tür idari taksimat sistemi uygulamıştır. Adli kıstasa göre bölgeleri kaza, nahiye, karye..vs. olarak, askeri kıstasa göre de beylerbeyi, sancak ve liva olarak ayırmıştı[1].

Eyaletler esas itibarı ile üç kısma ayrılmıştır. Çoğunluğu oluşturan birinci kısım, timar sisteminin uygulandığı ve topraklarının büyük bir kısmı mîrî arazi rejimine bağlı olan Hassa eyaletlerdir. Her eyaletin beylerbeyine, gördüğü hizmet karşılığında has adı verilen araziler tahsis edilmiştir. Bu eyaletlerin temel idari birimleri sancaktır. Rumeli,

[1] Amad Alden Dhier, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında ve 20. Yüzyılın Başlarında Filistin'de Demografik Yapı ve Nüfus Hareketleri", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 1999), s 120.

Anadolu, Şam, Erzurum, Van, Halep, Girit, Bosna, Trabzon, Rakka, Kars, Musul gibi bölgeler bu tür eyaletlerdendi[2]. Filistin ise Şam eyaletine bağlı üç sancaktan oluşuyordu.

İkinci tür eyaletler, salyane ile idare olunan eyaletlerdir. Tunus, Cezayir-i Garb ve Trablusgarb gibi bu eyaletlerde timar sistemi uygulanmamaktadır. Bu kısım eyaletlerde, beylerbeyi, toplanan gelirlerin bir kısmını eyaletin idari ve askeri harcamaları için sarf ettikten sonra bir miktarını ise merkeze göndermek zorundadır.

Üçüncü grup eyaletlere mümtaz eyaletler denir. İçişlerinde serbest olan Eyalat-ı Mümtaze, merkeze bir miktar vergi ödemek zorunda değildir. Mekke Şerifliği, Mısır Hidivliği, Eflak-Boğdan Voyvodalığı, Kırım Hanlığı, ve Lübnan Mutasarrıflığı, bu tür eyaletlerden idi. Bu tür topraklarda Osmanlı'nın maliye, toprak ve askeri sistemi Hassa ve Salyane'deki gibi uygulanmazdı.

Filistin, Şam eyaletine bağlı olduğundan dolayı bu taksimatın birinci türüne dahildir. Şam eyaletinin güneyindeki Kudüs, Gazze, Nablus ve Safed sancaklarından oluşan Filistin'de timar sistemi uygulanmıştır.

Buna göre Filistin topraklarının büyük bir kısmı mîrî arazi olup timar sistemiyle yönetilirdi. Yani Filistin toprakları genel olarak devlet mülkiyeti altındaki topraklardı ve hiçbir zaman tamamen, bir şahsın tam tasarrufu altına girmemişti. Dolayısıyla devlete ait olan bu toprakların mülkiyetinde, hiç kimse direk bir hakka sahip değildi. Timar sistemi kısaca, miri arazinin, savaşlarda yararlılığı görülen askerlere ve diğer bazı hizmet erbabına verilerek, bu kimselerin, kendilerine verilen araziyi işleyebilmeleri ve araziye ait vergileri toplamasıdır diye tanımlanabilir. Bu durumda toprağın "rakabe" denilen çıplak mülkiyeti devlete, kullanma ve yararlanma hakkı timar sahibine aittir.

Timar siteminde, toprak üzerindeki bu hak, bir ferman ya da beratla yani devlet izniyle babadan oğula intikal edebilmekte idi. Ancak tımar sahibinin toprağı satması,

---

2 Bahtiyar Akyılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Merkezden Yönetimin Taşra İdaresi", **Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 4, Konya, 1999, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi1-8/4/10.pdf (3 Şubat 2010) s. 140.

hibe etmesi, bağışlaması, rehine koyması veya miras olarak intikal ettirmesi mümkün değildi.

Filistin, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında, 1516 senesi sonbaharında Osmanlı yönetimine geçmiştir. Osmanlı hakimiyetine geçtiğinde Nablus ve Safed sancakları Kudüs ve Gazze ile birleştirilerek merkezi Kudüs olan eyalete bağlıyken daha sonra Nablus sancağı Şam eyaletine bağlanmıştır. 19. asrın ortalarına kadar Nablus sancağına, Balka sancağı ismi verilmekteydi. Beyrut vilayeti oluşturulduktan sonra bu sancağın Şeria nehri doğusundaki kısmı Balka Çölü ile beraber Suriye vilayetine, geri kalan kısmı ise bu defa Nablus sancağı adı ile Beyrut vilayetine bağlanmıştır[1].

Kudüs, Gazze, Nablus ve Safed sancakları dışında merkezî idarenin zayıf olduğu dönemlerde genellikle Akkâ'yı merkez edinen emîrler ayaklanır ve idareyi ellerine alırlardı[2]. Daha sonra bu sancaklar Kudüs'e bağlı birer eyalet oldu. 1831 yılında Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Filistin'i 1840 yılına kadar Mısır'ın yönetimine bağladı. Ancak daha sonra tekrar Osmanlı idaresine geri döndü.

Şam Bölgesi genel olarak Osmanlı idari taksimatına göre ilk dönemde üç eyaletten oluşuyordu; Şam Bölgesinin kuzeyini kapsayan Halep Eyaleti, Trablus, Hama, Humus, Selimiye ve Ceble'yi kapsayan Trablusşam mutasarrıflığı ve bölgenin güneyindeki Dimeşk, Kudüs, Gazze, Nablus, Tedmür, Beyrut, Sayda'yı kapsayan Şam Eyaleti'nden ibaret idi. 1860'da çıkan Cebel-i Lübnan olayları[3] sonrasında Lübnan bir özerklik olarak ortaya çıktı ve sadrazamlığa bağlı bir mutasarrıflık olarak Şam

1 Hasan Karaköse, "Yahudilerin Filistin'e yerleşme girişimleri ve süleyman fethi bey'in layihasi 1911", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, (2004), http://kefad.ahievran.edu.tr/archieve/pdfler/Cilt5Sayi1/JKEF_5_1_2004_43_57.pdf (35 Aralık 2009) s 45.

2 Bunların en ünlüleri Ma'noğlu Fahreddin ile (ö. 1635) Zahir el-Ömer'dir (ö. 1782), bk. M. Lütfullah Karaman, "Filistin", **DİA**. Cilt 13, İstanbul 1996, s.95.

3 1860-1861 arasında Cebel-i Lübnan bölgesinde Marûnîler ile Dürzîler arasında çıkan çatışmalar hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Akar, "Arşiv Vesikaları Işığında Cebel-i Lübnan ve Şam Hadiseleri 1860-1861", (**Yayınlanmamaış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, 1996) s.94.

Eyaletinden ayrıldı. 1847 yılında oluşturulan Kudüs mutasarrıflığı ise Yafa, Gazze, Halilurrahman, Birüsseba'i kapsıyordu[1].

Özetle 19. yüzyıldaki Filistin'in idari taksimatı Kudüs Mutasarrıflığı, Belka sancağı ve Safed livası olmak üzere üç sancaktan müteşekkil idi.

Kudüs ise, 1516 yılında Osmanlı fethinden itibaren 1831 yılına kadar Şam eyaletine bağlı bir sancak merkezliğini yaptı. 1841-1865 yılları arasında Sayda eyaleti ve bu son tarihte Sayda ve Şam eyaletlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan Suriye vilâyeti içinde yer aldı. 1872 yılında ise müstakil bir mutasarrıflık statüsü verilerek doğrudan merkezî hükümete bağlandı[2].

Belka sancağı ise, merkezi Nablus şehri olmak üzere 19. yüzyılda sancak haline getirilmiştir. Bu taksimata göre Şam eyaletinin Beyrut vilâyetine bağlı bulunan Belkâ sancağının merkezi Nablus idi ve bu sancağa üç kaza ile dokuz nahiye bağlıydı. Ürdün nehrinin doğusundaki Mâdebâ, Zerkâ ve Salt da bu bu sancağın içinde yer alıyordu.

Safed livasının merkezi ise Akka şehri idi. 16. yüzyıl tahrir defterlerine göre Akkâ nahiyesi bölgesinin idarî ve adlî işlerine bakan kadı da burada oturuyordu. 17. yüzyılın ikinci yarısında şehre gelen Evliya Çelebi'ye göre, Safed sancağına bağlı olan Akkâ'da nâib, muhtesib, gümrük emini, kale muhafızları mevcuttu ve halkının çoğunluğunu gemicilerle tüccarlar oluşturuyordu. 1888'de idarî taksimat açısından vilâyet haline getirilen Beyrut'a bağlanan beş mutasarrıflıktan biri de Akkâ oldu.

3 Filistin'de Toprak Sistemi

[1] Mustafa Murad Ed-Debbağ, Bilâdünâ Filistîn kitabında Kudüs Mutasarrıflığı'nın 1881 tarihinde kurulduğunu yazıyor. **bk.** Mustafa Murad Ed-Debbağ, **Bilâdünâ Filistîn,** ikinci baskı 1985, s.10. Ancak Osmanlı arşiv belgelerinde Kudüs Mutasarrıflığı'nın bu tarihten daha önce kurulduğuna dair deliller bunmaktadır. Örneğin Kudüs Mutasarrıflığı'nın kuruluş tarihinin 1847 yılından önce oluduğunu ispatlamaktadır. bk. **BOA,** C.DH.24.1159

[2] Kâmil Cemîl el-Aselî, **DİA,** "Kudüs", Cilt 26, Ankara, 2002, s.335.

İslam fethinden önce Filistin'de Bizans'ın feodal sistemi uygulanıyordu. Fetihten sonra geniş arazilere sahip olan senyörlerin arazilerine müdahale edilmedi. Senyörlerin fetihten önce sahip oldukları tüm hakları mahfuz kaldı. Miladi 634 yılında Halife Ömer bin Hattab komutasindaki Müslümanlar, Yermük savaşını kazanarak Filistin'e girip orayı İslam Devletinin başkenti olan Medine-i Münevvere'ye ilhak ettiler. Daha önce Hicri 11 yılında Miladi 632 tarihinde Hz. Muhammed Şam ve Filistin'in fethi için Üsame bin Zeyd komutalığında bir ordu hazırlamıştı. Ancak Hz. Muhammed, o fetihten önce vefat etmişti. İslam devletinin ilk halifesi Ebu Bekir Sıddık, Yemen'de çıkan riddet fitnesi ve Müseyleme'nin ayaklanmasından dolayı Şam fethini ertelemek zorunda kaldı. Daha sonra Halife Ömer bin Hattab, Filistin'i fethetti ve oranın arazilerini müsadere veya fetih ordusunun komutanlarına taksim etmek yerine bölgenin topraklarının daha iyi işletilmesi maksadıyla, o toprakları daha iyi tanıyan asıl sahiplerinin ellerinde kalmasını tercih etti ve onlardan cizye almakla yetindi[1]. Cizye, haraç, zekat ve diğer vergilerin toplanabilmesi için Ömer bin Hattab döneminde İslâm hukuku tarihinde ilk kadastro kayıtları yapılmaya başlandı. Ömer bin Hattab arazilerin yazılmasını İslam tarihinde emreden ilk hükümdar olmuştur ve böylece İslam hukukunda kadastro kayıtlarının temelini atmıştır[2].

Ömer bin Hattab idaresinde ve Halid bin Velid komutalığındaki bu fetih hareketinde ölen yada Rum diyarına kaçıp Şam bölgesinde toprağını bırakanların gayrimenkullerinin bir kısmı fetih ordusunun neferlerine dağıtılmış, bir kısmı da oranın halkı için vakfedilmişti[3]. Halife Ömer bin Hattab, Kudüs'ü fethettiğinde gayrimüslimlere bir imtiyaz fermanı vermişti. O fermanda Hristiyanların gayrimenkullerinin ihlalini ve aynı zamanda Yahudilerin Kudüs'e girişlerini de yasaklamıştı[4].

---

1 Hind Emin El Bediri, **Arazi Filistin,** Kahire, 1998, s. 19.

2 Fahri Yavuz, (Ed.), **Türkiye'de Tarım**, Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2006, s.4

3 Muhammed Kurd Ali, **Ğûtatü Dimeşk,** Şam, 1984, s. 92.

4 Hz. Ömer'in Kudüs ahalisine verdiği sulh antlaşmasının metni şöyledir. "*Rahman ve Rahim olan allah'ın adıyla, bu sözleşme, müminlerin emiri ve Allah'ın kulu Ömer tarafından Îliya halkına verilen bir emandır. Onların canlarına, mallarına, kiliselerine, haçlarına, yerleşik ve göçebe olan bütün fertlerine verilen bir teminattır. kiliseleri mesken yapılmayacak ve yıkılmayacak ve kısmen*

O dönemde yeni başlayan İslam arazi sisteminin temelindeki esas, toprak mülkiyeti Allah'a, tasarruf hakkı ise halka aittir[1]. Dolayısıyla Allah'ın kanunlarıyla halk işlerini yöneten devlet, toprak mülkiyetini niyabeten üstlenir ve tasarruf hakkını o toprağı işleyen köylüye bırakır. Bu durum Filistin'de İslam fethinden itibaren Emevi, Abbasi, Fatimi ve Memlüki dönemlerinde de bu şekilde devam etmiştir.

1516 yılında ise Merc-i Dâbık savaşı sonucunda Yavuz Sultan Selim'in, Şam ve Mısır'ı fethetmesiyle beraber, Filistin toprakları da Osmanlı hakimiyetine geçti. Yavuz Sultan Selim, Filistin'deki toprak mülkiyet sistemini fazla değiştirmeden var olan İslam toprak mülkiyet sistemini kabul edip geliştirdi ve Anadolu'daki timar sistemini Filistin'de de uyguladı. Daha sonra ikta sistemi gelişerek hassa-ı hümayun, beylerbeyileri ve sancak beyleri zeametleri, timar ve zeametler gibi mukataa şekilleri ortaya çıktı. Durum böylece Arazi Kanunu çıkıncaya kadar (1839) devam etti. O yıl Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlayan iltizam sistemi Filistin'de uygulanmaya başladı. O dönemde mültezim ve muhassıllar sadece vergi toplamakla mükelleftiler ve toprak mülkiyeti ile ilgili hiç bir yetkileri yoktu[2]. 19. yüzyılın sonuna doğru Filistin'deki zirai gelişmelerden ve aynı zamanda idare bünyesindeki bozulmalardan dolayı bazı mîrî araziler yasal yada yasal olmayan yollarla özel mülke çevrildi. Örneğin; 1869 yılında Lübnan Hristiyanlarından Sersak ailesi, Filistin'in kuzeyinde bulunan, devlete ait Merc-i İbn-i Âmir yaylalarında 60 köyün arazilerini rüşvetle satın almışlardı[3]. Devlet, daha önce bu arazileri Sahr aşiretinden vergi ödeyemediklerinden dolayı müsadare etmişti.

---

dahi olsa işgal edilmeyecektir. İçindeki kutsal eşyaya dokunulmayacaktır. Mallarına el sürülmeyecektir. kimse dini inançlarından dolayı zorlanmayacak, kendilerine asla zarar gelmeyecek ve yurtlarına yahudiler iskan olunmyacaktır. buna karşılık onlar da cizye vereceklerdir. Bunlardan kim yurdunu terk etmek isterse, gideceği yere kadar mal ve can emniyeti sağlanacaktır. Yurdunda kalmak isteyenler ise, güvende olacaklardır ve cizye vereceklerdir. İsteyen Rumlarla gidecek ve isteyen de toprağına dönecektir. Hasat elde edinceye kadar onlardan bir şey istenmeyecektir. Bu, Allah'ın Resulünün halifelesinin ve müminlerin İliyâ halkına verdiği güvenlik ahdidir. Cizye ödedikleri müddetçe geçerlidir" **bk.** İzzet Mahmud Faris, "Kırâatün Fi'l-Uhdeti'l-Ömeriyye" **Şam Üniversitesi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 1 ve 2 Şam 2010

1 "Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. Ona, kullarından dilediğini mirasçı kılar". **Kur'an,** A'râf Sûresi, Ayet 128.

2 Hind Emin El Bediri, **Arazi Filistin,** Kahire, 1998, s. 24.

3 Satılan köylerin bazıları: Cincar, Affûle, Huneyfis, Tellüşşâm, Telnur, Ma'lûl, Semmûne, Keferta, Cîdâ, Beytüllahim, Ümmü'l-Amd, Tab'ûn, Kaskas, Şeyh Büreyk... **bk.** Mustafa Murad Debbağ, **Biladüna Filistin**, Beyrut 1973, s. 51.

230 bin dönümlük bu arazinin yıllık geliri yaklaşık 20 bin akçe olduğu halde Sersak ailesi[1], valiye rüşvet vererek ve devlete sadece 18 bin akçe ödeyerek buraya sahip oldu[2].

Ayrıca 1872 yılında Sersak ailesi yanında Selim Hûrî'ye de aynı bölgede köyler satılmıştır. Mecdel, El Herîc, Harisiye, Yâcûr, Hureybe köyleri bunlardan bazılarıdır[3]. Merc İbn-i Âmir bölgesinin arazilerini devletten satın alan Beyrutlu Hristiyanların başında Habib Besters, Nikola Sersak, Tüveyni, Mette Ferah ve Selim Hûrî gibi isimler gelmektedir[4].

Sadece adı satış olan ancak yasal bir satış işleminin şartlarına havi olmayan bu uygulamalar ile ilgili hukuken kabul edilemeyecek durumlar söz konusudur. Şöyle ki, bir satış işleminin gerçekleşebilmesi için gerekli şartlar vardır. Yasal bir satış işleminde temel olarak, satılan mal, satıcı, alıcı, mal değeri ve satış akdi ögelerinin bulunması gerekmektedir. Ancak Filistin'de 19. yüzyıldaki taşınmaz mülklerin satışları yasal satış ögelerine göre incelendiğinde normalden farklı bir tablo ortaya çıktığı görülmektedir. Satılan malın büyük bir kısmı kamu malı, mîrî yada vakıf malı olduğundan dolayı ayrıca satın alan kişiye göre satışların bir kısmı da devlet tarafından yasaklanmış olduğu için iptal edilebilir durumdadır ya da baştan yasal sayılmamaktadır. Bu durumu gözlemleyebilmek için o dönemde satılan arazilerin durumunu yasal kabul edilebilecek bir satış işleminde olması beklenen ya da gereken duruma göre ve satış işleminin her ögesini inceleyerek analiz edelim.

---

[1] Geniş bilgi için **bk.** Amin Abu Baker "Mülkiyetü Âli Sarsak Fî Filistin 1869-1948" **Mecelletü Camiati'n-Necah Li'l-Abhâs,** Cilt 18, Sayı 2, 2004, .http://www.najah.edu/researches/82.pdf (13 Mayıs 2008) s. 395-444

[2] Hind Emin El Bediri, **Arazi Filistin,** Kahire, 1998, s. 25. Ayrıca **bk.** Mustafa Murad Debbağ. **Biladüna Filistin,** Beyrut 1973, s. 50.

[3] age. s. 51.

[4] age, s. 51.

1. BÖLÜM: SATILAN ARAZİLER

Söz konusu satışlardaki satılan nesne arazi olduğu için, ilk olarak, 19. yüzyılda Filistin'deki arazilerin durumuna bakılması gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nde arazi mülkiyeti, arazinin türüne göre değişiyor ve her arazi satışa sunulmuyordu. Çünkü Osmanlı Devleti, arazileri beş çeşide ayırmıştı. Bunlardan sadece tek bir çeşidin satılması serbest idi. Osmanlı arazi kanunnamesinde arazi çeşitleri şu şekilde tasnif edilmiştir; mîrî arazi, mevkuf arazi, mülk arazi, metruk arazi ve mevât araziler[1]. mîrî arazi devletin, Mevkuf arazi kamunun olduğu için, metruk ve mevât arazilerin sahibi olmadığı için hiç bir vatandaş bu arazileri satma hakkına sahip değildi. Durum böyle olunca ancak mülk arazi bir satış muamelesinin nesnesi olabilmekte idi.

Osmanlı Devleti'nde arazi mülkiyeti genelde devletin kabul edilirdi ve vatandaş ancak zilyetliğe sahip olabilirdi. Yani vatandaş toprağa sahip değil ama topraktan istifade edebilirdi. Buna binaen özel mülkler hariç, bir Osmanlı vatandaşı mülkiyet şartı olmadığından ötürü mîrî, vakıf, metrûk ve mevât topraklardan hiç bir arazi satamaz ve satın alamazdı. Bu tür arazilerde satış yapılmışsa da yasal sayılmazdı. Buna göre çeşit olarak beş kısma ayrılabilen araziler,satışa tabii tutulabilmesi baz alınarak iki türe ayrılabilir; satışı yasal olan araziler ve satışı yasak olan araziler. Birinci tür genelde özel mülk arazilerini kapsarken satışı yasak olan araziler ise mîrî, vakıf, metrûk ve mevât arazilerdir.

1.1 Satışı Yasal Olan Araziler

Bir toprağın satılması için satıcının hakiki yada tüzel kişi olarak o toprağın mülkiyetine sahip olması şarttır. Osmanlı devletinde büyük topraklara sahip olan genelde devlettir. Şehir, kasaba, köy ve kazaların içindeki arsalara hakiki kişiler sahiptir. Buna göre büyük toprakları ancak devlet satabiliyordu. Küçük topraklar ise özel mülk

---

1 Atif Bey, **Arazi kanunnamesi şerhi,** İstanbul, 1319. s.13.

olduğu için sahip olan kişi satabilirdi. Bu durumda satılabilen topraklar da sahibine göre ikiye ayrılabilir. Birincisi, kişiler tarafından satılabilen özel mülk araziler, ikincisi ise devlet tarafından satılabilen devlet arazileridir. Bunlar ikiye ayrılır; özel mülk araziler ve devlet tarafından satışa çıkarılan miri arazilerdir.

1.1.1 Özel Mülk Araziler

Bu tür araziler bir şahsa ait olan yani özel mülk olan arazilerdir. Özel mülk araziler, hususi hukuk bakımından aralarında bir fark olmamasına rağmen oluşumu ve tabi tutulduğu vergi bakımından dörde ayrılır. Birinci kısım, iskan olunan yerler dahilindeki arsalarla, bu arsaların kenarlarındaki, kuyu kazmak gibi işler için kullanılan en fazla yarım dönümlük yerlerdir. Yani konut ve mülhakatıdır. İkinci kısım, padişah tarafından, şahıslara ücretsiz veya bir bedel karşılığında mîrî araziden temlik edilen arazilerdir. Üçüncüsü, arazi-i üşüriyedir. Bunlar ganimet olarak askerlere verilen topraklardır. Dördüncü kısım ise, arazi-i haraciyedir ki, fethedilen bölge topraklarının yerli halkın elinden alınmayarak, gayrı müslim olan eski sahiplerinin, maktu bir vergi karşılığında kullanmasına izin verilen arazilerdir.[1].

Mülk arazide, tam mülkiyet esasları geçerli olup, malikler, bu taşınmazlar üzerinde diledikleri şekilde tasarrufta bulunabilirlerdi. Bu tasarruflar, herhangi bir kurala bağlı değildi. Ancak, ileride çıkması muhtemel anlaşmazlıkları önlemek için bu tasarruflar Şer‘iye Sicillerine kaydedilmişlerdir. Malikler bu mülkleri satabilir, kira, rehin, hibe gibi işlemlerde de kullanabilir ve malik öldükten sonra arazinin mülkiyeti varislere geçebilirdi. Ancak malik borçlu olup da borcunu ödemediği takdirde veya suç işlemesi durumunda ceza olarak devlet o araziye el koyabilirdi. 19. yüzyılın ortasına kadar özel mülkü düzenleyen bir kanun bulunmamasından dolayı Filistin'e erken dönemlerde göç eden yabancılara az da olsa toprak satışı yapılmıştı. Ancak 1858 yılında

[1] Jale Güral, “Türk Hukukunda Tapuya Kayıtlı Olmayan Gayrı Menkullerin Hukuki Rejimi”, Ankara **Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt. 9, Sayı.3-4, 1952, s 49.

A. Cevdet Paşa başkanlığında bir komisyon tarafından hazırlanmış olan Arazi Kanunnamesi gereğince bu satışlar resmen yasaklanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde özel mülk ancak şehir surları, kasaba veya köy hudutları içerisinde söz konusudur. Zirai topraklar ise devlet mülkiyeti esas kabul edilerek toprak büyüklüklerinin bozulmamasına itina gösterilmiştir. O kadar ki özel mülkiyet altındaki bahçelerde bile sabanla ziraat yapılacak olursa, bu toprakların otomatik olarak mîrî hale geleceği kanunlaştırılmıştır. Bu konu, Kanunname-i Cedid'de şöyle geçmektedir; "*Mülk bağçesine saban koyub ziraat eyleyen kimesneden sahib-i arz öşr almak kanundur. Saban giren arz mîrîdir. Tapu ile verilür*"[1].

Filistin genelinde ve özellikle Kudüs Mutasarrıflığında 16. yüzyılın bir kısmını kapsayan Hicri 970 Miladi 1562 tarihli 342 no'lu Tapu Tahrir Defteri'nde ne Kudüs'te ne de ona bağlı kasaba, kaza ve köylerde bir Yahudi'nin adına kayıtlı hiç bir ev, dükkan, arsa yada bahçeye rastlanmamaktadır[2]. Öyle ki Silvân'daki Yahudi mezarlığı bile, Musevilere kiralanmış Müslümanlara ait bir vakıf toprağıdır[3].

Osmanlı Devleti, Endülüs'ün çöküşü sırasında engizisyondan kaçan Yahudilerin büyük bir kısmını Kuzey Afrika, Trakya ve Batı Anadolu'ya yerleştirmesine rağmen, yabancı Yahudilerin Filistin'e yerleşme yasağını devam ettirdi. Bunun için Filistin'de Yahudi nüfusunun artışında dönemden döneme doğal bir şekilde iniş ve çıkışlar yaşandı; ta ki 19. yüzyıla kadar. O zaman durum değişmişti. Bunun sebebi de Filistin'in Osmanlı merkezinden Mısır yönetimine bağlanması ve Osmanlı Devletinin oraya özgün yasak ve kararlarının Mısır yönetimi tarafından uygulanmamasıydı. 1832 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa Osmanlı Devleti'ne baş kaldırarak Filistin dahil bütün Şam bölgesini ele geçirdikten sonra bölgede timar sistemini iptal etti. Bundan dolayı işlemekte olan, toprakla ilgili ve askeri sistemler olumsuz bir şekilde etkilendi. 1838 yılında da hassa

---

1 Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi,** İstanbul 1986, s.198.

2 Muhammed Îsâ Sâlihiye, **Sicillü Arâzı Livâi'l-Kuds Hasebe'd-Defter 342**, Amman 2002, s. 98.

3 Silvan Yahudi Mezarlığı, Salaheddin Eyyûbî Medresesine bağlı bir vakıf arazisi olup 1559 yılında Yahudilere kiraya verilmişti. **bk.** Kamil Cemil El Aseli, **Vesaik Makdisiye Tarihiye**. Ürdün Üniversitesi Yayınları. Amman 1982. s184.

topraklarının kiralanması iptal edildi. Bu şekilde Filistin'deki Osmanlı padişahları ve devlet adamlarına ait hassa toprakları Mısır paşalarının ellerine geçti[1] ve bu şekilde Filistin hassa topraklarının büyük bir kısmı özel mülke dönüştü. Özel mülkiyetin satışı yasak olmadığından dolayı yabancılar, Filistin'de toprak satın alma fırsatını bulmuş oldu.

İtalyan asıllı bir İngiliz Yahudi olan Sir Moses Haim Montefiore (1784 –1885)[2], Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak amacıyla 1824 yılında Filistin' e gelip 1837 yılına kadar orada kaldı. O dönemde Filistin'de sadece 8000 Yahudi yaşıyordu. Bu şahıs İngiltere'ye dönerek tüm Yahudileri Filistin'e geri dönmeye teşvik etmeye başladı[3].

Haziran 1839 tarihinde Kudüs mütesellimi Ahmed Dizdar ile İtalyan asıllı İngiliz Yahudi sarraf Moses Montefiore arasında yapılan görüşme esnasında mütesellim: "*Mösyö Montefiore! Bilmeniz gerekiyor ki ayrımcılık dönemi geçti artık. İbrani, Hristiyan ve Muhammediler arasında bir fark kalmadı. Allah'ın emrettiği üzere herkes kanun karşısında birdir*" dedi. Tek başına sebep olmamakla beraber, bu tarz bir söylemin Avrupa bankerlerini Filistin'de toprak satın almaya teşvik ettiği söylenebilir[4].

1.1.2 Devletin Satışa çıkardığı Miri Araziler

19. yüzyılın ikinci yarısında devlet miri arazilerinin bir kısmını satmaya mecbur kalmıştı. Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Fransa ile Rusya'ya karşı birlikte girdiği 1854 Kırım Savaşı sırasında Avrupa sermaye piyasasından savaş giderlerini karşılamak için ilk dış borçlanmayı gerçekleştirmiştir. İç kaynakların yetersizliği sonucu başvurulan dış borçlanma, Osmanlı ekonomisinin ve mali yapısının yeni bir sürece girmesine yol açmıştır. Dönemin idaresinde bulunan Sultan Abdülmecit, 4 Ağustos 1854'te 5 milyon

[1] M. İsa Salihiye, **Medinetü'l-Kuds Es-Sükkan ve'l-Arz El Arab ve'l-Yahûd,** Beyrut 2009, s.14.
[2] Abigail Green, **Moses Montefiore: Jewish liberator, imperial hero**, Boston, Harvard University Press, 2010, s428.
[3] Nevill Barbour, **Palestine: star or crescent,** London: The Odyssey press, 1947, s.215.
[4] M. İsa Salihiye, **Medinetü'l-Kuds, Es-Sükkan ve'l-Arz El Arab ve'l-Yahûd,** Beyrut 2009, s.14.

İngiliz liralık (5,5 milyon Osmanlı lirası) bir borçlanma anlaşması için hükumete yetki vermiştir[1].

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda yaşadığı mali buhranın devam etmesinden dolayı 19. yüzyıl itibarıyla iç ve dış borçlarını kapatabilmek için birtakım çarelere başvurmuştur.

İlk olarak II. Mahmut döneminde (1808-1839) yeniçeri timarları feshedilmiş, topraklar köylüye kiraya verilmiş, silahlı kuvvetler ıslah edilmeye çalışılmıştır. Ancak söz konusu önlemler bütçeyi rahatlatacağı yerde yükü arttırırken, ülkenin üretim gücünün gerektiği gibi geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaması da hazineyi zora sokmuş, ek vergi talepleri halkı bunaltmıştır[2].

Arazi kiralama yöntemi ile mali buhran aşılmayınca Osmanlı Devlet'i, mîrî arazilerin bir kısmını zenginlere satarak bir özelleştirme projesi başlattı. Bu işlem, Osmanlı toprak sistemini bozan en önemli sebeplerden birisidir. Böylece özel mülkiyet çoğaldı ve timar sistemi yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladı. Bu da Osmanlı Devleti'nin ekonomik, mali, sosyal, askeri ve siyasi hayatını ciddi bir şekilde etkiledi. Hatta toplumda yeni bir sınıf ortaya çıktı. Bu da büyük arazilere sahip olan ağalar diye bilinen "â'yân" sınıfıydı. Bu ayanların bir kısmı da Filistin'in kuzeyindeki en verimli toprakları devletten satın almış ve daha sonra doğrudan yada simsarlar aracılığıyla Yahudilere yada siyonizm ajansına satmışlardı[3].

Yapılan bu uygulamaların yanında tabiri caizse borç batağına saplanmış ya da buna mecbur bırakılmış devlet de, Kırım savalından sonra toprak satışında bulundu. Böylece devlet, satıcının yerini alarak kendine ait arazileri satışa çıkarmakla satış işleminin bir tarafı olmuştu. Bu durum özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra

1 Murat ŞEKER "Osmanlı Devletinde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, Sivas 2007, s.124

2 Binhan Elif YILMAZ. "Osmanlı İmparatorluğu'nu Dış Borçlanmaya İten Nedenler ve İlk Dış Borç", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Antalya 2002, s.190.

3 Tüveyni, Sersuk, Sabbâğ... vs Hıristiyan aileler Merc-i Beni Âmir'i satmışlardı. **bk.** Mustafa Murad Debbağ, **Biladüna Filistin**, Beyrut 1973, s. 51.

ortaya çıkan mali krizi atlatmak[1] ve hazinede oluşan açığı kapatmak için bazı mîrî arazilerin satışa çıkarılmasıyla başlamıştı. Bu arazilerin bir kısmı Filistin'in kuzeyindeki bölgenin en verimli topraklarıydı. Örneğin 04 Şevval 1285 (17/01/1869) tarihinde Akka nahiyesinde açık artırma ile mîrî arazilerden 4 bin dönümü 4 yük 80 bin kuruş ile satılmıştı[2].

Devlet ilk aşamada mîrî arazilerden sayılan mahlul arazileri satışa çıkarmıştı. Mahlul arazi de mirasçısı olmayan bir kimseden hükumete kalan arazilerdir[3]. Bu özelleştirme sürecinin devlet hazinesine büyük gelirler sağlaması beklendiği için mahlul olan arazilerin satılmaması suç olarak sayılmıştı. Çünkü mahlul arazinin sahibi olmadığı için ne işlenirdi ne de vergisi alınırdı. Bu yüzden mülkiyetin devlete geçirilip satılması hazineye daha çok yarar sağlayacaktı. Aksi durumda böylesi toprak atıl kalır ve hazineye zarar verirdi. Ancak Filistin'deki devletin bazı görevlileri, bu mahlul arazilerin satılmasında ihmal gösterip bilerek ya da bilmeyerek devleti zarara soktukları için suçlu sayılmışlarıdır. Bunun örneği de 14 Rebîulâhir 1308 (27/11/1890) tarihinde Dahiliye Nezareti'nin Beyrut vilayetine gönderdiği ihtara göre Defter-i Hakanî Nezareti'nin tezkeresi üzerine Dahiliye tarafından tahkikat yapılarak Trablusşam, Lazkiye ve Akka sancaklarındaki mahlul olan büyük arazilerin müzayede ve ihaleye konulmayarak hazineye yaklaşık 5 bin kuruşluk zarara uğratıldığı anlaşılmış ve bu arazilerin hemen müzayedeye konularak satışa çıkartılması emri vermişti[4].

Mahlul arazilerin devletten başka biri tarafından gizli olarak yani tapusuz kullanılması durumunda bu araziye mektum arazi denirdi. Mektum Arapça'da (ك.ت.م) Kökünden türetilen bir sıfat olup saklanan ve gizlenen anlamındadır. Arâzi-i mektume, Beytülmâle haber verilmeksizin kullanılan mahlul veya müstahik-i tapu arazilerdir. Bu

---

1 Bu mali kriz ile ilgili fazla bilgi için **bk.** Binhan Elif Yılmaz. "Osmanlı İmparatorluğu'nu Dış Borçlanmaya İten Nedenler ve İlk Diş Borç", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Sayı 4. Antalya 2002, s. 186-198.

2 **BOA,** A.MKT.MHM.431.91

3 Cin, Halil "Mahlul arazi ile ilgili fazla bilgi için bk. Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazînin Hukukî Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** Cilt: 22 Sayı: 1 Ankara 1966, s782.

4 **BOA,** DH.MKT.1785.52

tür arazilerin tespit edildiğinde beytülmâle bağlanır ve genelde devlet tarafından müzayede ile satışa çıkarılır. Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru mahlul arazilerden olan mektum arazilerin satma teşebbüsünde bulunan bazı kişiler olmuştu. Bu tür arazilerin satış yetkisi ancak devlete ait olduğu için satış yapılmışsa iptal edilir yapılmamışsa engellenir ve arazi beytülmâle bağlanırdı. Örneğin 1891 yılında Yafa'da arazi-i mektumenin satılmasına çalışıldığına dair bir ihbar Dahiliye Nezareti'ne geldi. Nezaret, bu tür satışı engellemek için Kudüs Mutasarrıflığı'nın mahalli idaresine bu konu ile ilgili yapılması gerekenini yazmıştı[1].

Osmanlı ekonomisinin temeli olan timar mukataa sisteminden tamamen vazgeçildikten sonra artık işlenmeyen topraklar yeni bir sipahiye tevcih edilmeden, doğrudan o topraklar satışa çıkarılmaya başlandı. Bu gibi prosedürler Filistin arazileri için de 1892 tarihinde yapılmıştı. Akka sancağında muattal kalan ve Akka'dan Hayfa'ya kadar uzanan sahilde bulunan arazinin müzayedesi gerçekleşmişti[2].

Satılmış mîrî arazilerin bir kısmının yabancı Yahudilerin eline geçtiği fark edildiğinde devlet, 19. yüzyılın sonuna doğru bu tür satışları yasaklamaya çalıştı. Örneğin Kudüs Mutasarrıflığı içindeki mahlul arazilerin müzayede satışı ile 09 Şaban 1315 (20/01/1898) tarihinde yabancıların ve Musevi muhacirlerin eline geçmemesi ve ileride Müslüman muhacirlerin iskanında kullanılmak üzere müzayede ve tefvizi[3] yasaklanmıştı[4].

Osmanlı Devleti'nin finansal açığını kapatabilmesi için sürdürdüğü mîrî arazi satışlarını Filistin'deki siyasi sakıncalardan dolayı hazineye oluşacak zararlara rağmen durdurmayı tercih etti. Bununla ilgili 19 Rebîulâhir 1313 (08/10/1895) tarihinde Kudüs mutasarrıflığı içinde bulunan mîrî arazinin müzayede ve tefvizinin bir süreliğine

---

1 **BOA**, DH.MKT.1857.80

2 **BOA,** ŞD.2581.29

3 Bir taşınmaz malı, bilinen değeri karşılığı bir kimseye verme. Daha fazla bilgi için **Bk.** Halil Cin, "Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazînin Hukukî Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22 Sayı: 1, Ankara 1966, s.755.

4 **BOA,** BEO.1063.79680

durdurulması hakkında Kudüs'e bir tezkere ve muharrerat gönderilmişti[1]. 20. yüzyıla girildiğinde artık devlet, Filistin'de mahlul ve mîrî arazilerin satışını kısıtlayarak oralara göçebe hayatını süren Arap ve Türkmen aşiretlerini yerleştirmeye karar vermişti. Bu karara dair 10 Şaban 1321 (31/10/1903) tarihli bir tebliğ Şura-yı Devlet tarafından Suriye, Beyrut ve Kudüs'e gönderilmişti[2].

Bu iskan siyasetinin başka bir hedefi de vardı. O da satışı yasaklanmış araziye yapılan ihlalleri önlemek idi. Kudüs dahilinde müzayede ve ihalesi yasaklanan araziye yakın köylerde yaşayan ahalinin tecavüzünün önlenmesi için aşiretlerin ve Müslüman muhacirlerin iskanına dair Bâb-ı Âli Evrak Odasından 28 Safer 1316 (18/07/1898) tarihli bir karar çıkmıştı[3]. Ancak Kudüs mutasarrıflığı dışında ve özellikle kuzey bölgelerdeki mîrî arazi satışları devam etmişti. Örneğin 20 Safer 1331 (28/01/1913) tarihinde Akka şehrinin surları dışında bir arazinin satılmasına izin verilmişti[4]. Görüldüğü gibi devletin yabancıların yerleşimini engellemek için aldığı önlemler daha çok Kudüs'te yoğunlaşmıştı. Ancak korunmaya çalışılan bu toprakların etrafındaki bölgelerde bu titizlik gerektiği kadar gösterilmemiştir. Bu da Kudüs'e yerleşmek isteyen yabancı Yahudilere Kudüs'e giremeseler bile Akka sancağındaki bazı toprakların mülkiyetini edinerek Filistin'in kuzeyinde yerleşme imkanı vermiştir. Hedefledikleri toprağı kısmen kuşatmış olmaları, sonraki aşamada her fırsat bulduklarında Kudüs'e sızmalarını kolaylaştırmıştır. Özellikle Kuzey Filistin'de 1837 yılında yaşanan şiddetli depremle oluşan boşluğu kullanarak Kudüs'e geçişe başlamışlardır. Yabancı Yahudilerin ara ara bu geçişlere teşebbüs etmeleri, Osmanlı Devleti'nin izin vermediği ve yabancı Yahudilerin Filistin topraklarına yaptıkları ihlallerin devam etmesi, 19. yüzyılın sonuna doğru yeni kararlar almasına sebep oldu. Bununla ilgili 1303 Zilkâde 28 (29/08/1886) tarihinde yabancı memleketlerden Yafa'ya gelerek yerleşen ve oralarda oluşturdukları Yahudi köylerinde izinsiz bina yapan Musevilerin işgal ettikleri mîrî arazilerin beled-i

---

1 BOA, BEO.690.51739
2 **BOA,** DH.MKT.785.23
3 **BOA,** BEO.1159.86922
4 **BOA,** ŞD.455.30

öşre bağlanarak bir daha böyle şeylere meydan verilmemesinin istenildiğine dair bir dahiliye kararı çıkmıştı[1].

1.2 Satışı Yasak Olan Araziler

Sanayi öncesi toplumlarda iktisadi faaliyetin yegâne kaynağı topraktır. Toprağı işleyip ekonomiye katkı sağlamanın dışında, endüstriyel imalat sektörünün ham maddesi de çoğu zaman ziraat ile elde edilen ürünlerden sağlanıyordu[2]. Bu önemli kaynağı korumak için Osmanlı Devleti, yabancı güçlerin özellikle Filistin topraklarındaki emellerini engellemeye çalıştı. Islahat ve Tanzimat çerçevesinde arazi ile ilgili çıkardığı kanunnamede arazilerin türlerini belirlerken satılması yasak olan arazileri de özel mülkiyetten ayırmıştır. Satışı yasak olan araziler genelde mîrî, vakıf, mevât ve metrûk arazilerdir.

1.2.1 Devletin Satışa çıkarmadığı Mîrî araziler

Bu tür arazilerin mülkiyeti devlete ait olup tasarruf hakkı şahıslara verilebilirdi. Bunun için devletten başka hiç kimse bu arazileri satamazdı. Devlet ise vatandaşa hibe yada satış yoluyla temlik edebilirdi. Mîrî araziler, Anadolu, Rumeli ve Filistin'in dahil olduğu Şam bölgesi gibi has ile yönetilen eyaletlerde üç kısıma ayrılır; birincisi havass-ı hümâyûn, ikincisi havass-ı vüzerâ, mîrmîrân ve ümerâ ve üçüncüsü zeâmet ve timardır[3].

1.2.2 Zeâmet ve Timar

1 **BOA**, DH.MKT.1362.5

2 Donald Quataert, **Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü**, (çev. Tansel Güney), İstanbul 1999, s.13

3 Müezzinzade Manisalı Ayn Ali Efendi, **Kavanin-i Al-i Osman der hulasa-i mezamin-i defter-i divan,** İstanbul, Tasvir-i Efkar Gazetehanesi, 1280, s10.

Mîrî araziler gelirlerine göre Zeamet ve timar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Osmanlı imparatorluğu zamanında yıllık geliri 20 bin akçe ile 100 bin akçe arasında olan dirliğe zeamet, geliri 20.000 akçeye kadar olan dirliklere de timar adı verilmiştir. Mîrî arazi üzerinde tasarruf hakkı sahibi olanların, mülkiyeti başkasına devir ve temlik dışında tam mülkiyete yakın şekilde tasarruf etme imkanına sahip oldukları söylenebilir.

Zirai topraklar ise devlet mülkiyeti esas kabul edilerek toprak büyüklüklerinin bozulmamasına itina gösterilmiştir. O kadar ki özel mülkiyet altındaki bahçelerde sabanla ziraat yapılacak olursa, bu toprakların otomatik olarak mîrî hale geleceği kanunlaştırılmıştır[1].

Devlet tarafından mîrî arazilerin sorumluluğu kendisine verilen sipahiler, mîrî arazi devlet mülkiyeti olduğu halde özel mülkiyet sahiplerinin hakları gibi bazı haklara sahiptiler. Zeamet ve timar sahipleri, bir nevi o toprağın sahibi sayıldıklarından, eğer mîrî araziye yeni bir sipahi tayin edilecekse, yeni tasarruf hakkı sahiplerinin bu hakkı teslim alması ancak ilk sahiplerinin huzuru ile gerçekleşirdi. Bu devretme işlemlerinde zeamet ve timar sahiplerinin bu hakları yeni tasarruf hakkı sahiplerine kendi mühürledikleri "temessük" addedilen belgeyle devredilirdi ki bu uygulama H.1255 (M.1839) yılına kadar devam etmiştir. Zamanla gerileyen ve bozulan bu idare biçimine, Tanzimat ile beraber son verilmiştir. Tanzimat'ın ilanını müteakip mîrî arazi üzerindeki tasarruf hakkı, Mültezim ve Muhassıllara verilmiş ise de, Mültezim ve Muhassıllar bu arazileri H.1263 (M.1847) yılına kadar timar ve zeamet sahipleriyle birlikte kullanmışlardır. Mültezim ve Muhassılların bu görev ve yetkileri H.1274 (M. 1858) tarihli Arazi Kanunnamesinin neşrine kadar tek başına devam etmiştir.

Sahib-i arz veya sahib-i raiyyet olarak da adlandırılan timarlı sipahiler, aslında, ne kendilerine tahsis edilen toprağın mülkiyetine sahipti ne de timarı dahilindeki köylülerin efendisi konumundaydı. Devletin toprakla ilgili politikasının esasını teşkil

---

[1] "Mülk bağçesine saban koyub ziraat eyleyen kimesneden sahib-i arz öşrü almak kanundur. Saban giren arz mîrîdir. Tapu ile verilür" **bk.** Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisad Tarihi,** İstanbul: Dergah Yaylaları, s.198.

eden mîrî toprak sistemi (toprağın mülkiyetinin devlete ait olması prensibi) ve reaya ile ilgili kanunları uygulamakla yetkiliydiler.

Anadolu Selçuklu devleti'nin son zamanlarda ikta sisteminde bozulmalar görülmüş ve timar topraklarından bir kısmı özel mülk ve vakıf haline dönüşmüştü. Özellikle II. Mehmet (1451-1481) Anadolu ve Trakya'da bir çok mülk ve vakıf toprağını tekrar asli durumlarına çevirmişti. II. Beyazid (1481-1512)'in bu uygulamada bazı düzeltmeler yaptığı bilinmektedir.

Osmanlı Devleti, Filistin'deki mîrî arazilere genel olarak beş şekilde sahip oldu; birincisi, Osmanlı fetihlerinde ordu komutanlarına dağıtılan topraklardır. İkincisi, topraklarının bedeviler tarafından yağmalanmasından veya ayanlar tarafından gasp edilmesinden korumak maksadıyla bazı köylülerin topraklarını padişahların adına kaydettirmeleriyle zamanla devlet mülkiyetine giren arazilerdir. Üçüncüsü, farklı sebeplerden dolayı askerlerden müsadere edilen topraklar. Dördüncüsü, padişahların para karşılığıyla satın aldıkları topraklar. Bunlara "Çiftlik" adı verilmişti. Beşincisi ise; Sultan II. Abdülhamid'in Bisan ovasında 500 bin dönümlük büyük arazilerin siyonist cemiyetine satışını engellemek için kendi adına kaydettirdiği topraklar. Bu arazilerde köylüler çalışmaya ve padişaha vergi ödemeye devam etmişlerdi[1]. Ancak bu arazi Hazine-i Hassa'ya bağlı Suriye Arazi-i Seniyye Komisyonuna bağlı Bisan Arazi-i Seniye Müdüriyeti tarafından idare ediliyordu[2].

1.2.2.1 Filistin'de Timar Toprakları

Filistin bölgesi, Şam eyaletine bağlı olduğundan dolayı Osmanlı idari taksimatının birinci türüne dahil olup hassa eyaleti topraklarından idi, yani askeri ve idari bakımdan timar sistemi ile yönetiliyordu. Buna göre Filistin topraklarının büyük bir kısmı mîrî arazi sayılmaktaydı.

[1] Hind Emin El Bediri, **Arazi Filistin,** Kahire, 1998, s.25.

[2] **BOA,** Y.MTV.59.46, Y.PRK.UM.76.30, Y.MTV.313.59

Timar, Osmanlı İmparatorluğu'nda geçimlerine ve hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, belirli bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsili yetkisi ile birlikte tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına ve bu arada bilhassa 20.000 akçaya kadar olan askeri dirliklere verilen isimdir[1].

Osmanlı İmparatorluğu, kurulmasından itibaren Selçukî iktâ sistemini timar Sistemi adı altında bünyesine almış ve bu durum Tanzimat'a kadar böylece devam etmiştir[2]. Timar sistemi, Osmanlı Devleti'nde bir idari, iktisadi ve askeri sistem olarak Rumeli ve Anadolu'da olduğu gibi Şam ve Filistin'de de kısmi olsa da 19. yüzyılın sonlarına kadar uygulamıştı. Gerek Filistin'in yerlilerine gerek oraya yerleşen devlet adamlarına işlenmek üzere mukataalar verilmiştir. 18. yüzyılın ortalarına ait Osmanlı arşiv kayıtlarında Filistin'de timar tevcihi ile ilgili kayıtlara rastlanmaktadır. Örneğin; H. 1158 M. 1745 yılında Kudüs sancak ve nahiyesinde Dura adlı karyede Mehmet Ahmed'in zayi ettiği timar beratının yenileştirilmesine dair bir ferman kendisine verilmişti[3]. Ayrıca 09 Recep 1118 (16/10/1706) tarihinde Kudüs-i Şerif sancağı timar sahiplerinden Davud adlı kişinin şekaveti hasebiyle timarının Halil adlı kişiye ve münhal timarların dahi Abdullah ve Mehmet isimli kişilere verilmesine dair Miralayı Kudüs Mustafa imzalı bir arz gelmişti[4]. Ayrıca 26/B/1194 (29/07/1780) tarihinde Kudüs-i Şerif sancağında Deyr-i Bak isimli köyde müştereken timara mutasarrıf olan Ahmed ve Mustafa'dan Ahmed'in vefatıyla mahlul olan hissenin Mustafa'ya verildiğine dair bir berat verilmişti[5].

Daha önceki asra ait kayıtlara bakıldığında timarını işlemeyen veya vergisini ödemeyen timarlının toprağının elinden alınıp başkasına verildiğine rastlanır. Örneğin; 15 Şevval 1103 (30/06/1692) tarihinde Kudüs'te Hurma, Ayn-i kârim ve sair köylerdeki

---

1 Ömer Lütfi Barkan, "Tımar", **İslam Ansiklopedisi**, C. 5/2, s.286.
2 Coşkun Can Aktan., "Osmanlı timar Sisteminin Mali Yönü", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı 52, Şubat 1988. s.70.
3 **BOA,** C.TZ.73.3623.
4 **BOA,** İE.AS.56.5100.
5 **BOA,** C.TZ.83.4119

timarların harap olduğu ve zeamet sahipleri tarafından zapt edilemediği tahakkuk ettiğine dair Şam niyabetinden bir yazı Bâb-ı Âli'ye gelmişti[1].

Timar ve mukataa özel mülk olmamasına rağmen bazı durumlarda şahsın özel mülkü gibi toprağın tasarruf hakkının varisine verilmesine Filistin'de de rastlanmıştı. Bunun örneği de 29 Cemâziyelevvel 1199 (09/04/1785) tarihinde Kudüs-i Şerif sancak ve nahiyesinde Şeyh Bahtiyari isimli köyde Derviş Hüseyin'den mahlul timarın oğlu Ali'ye tevcihine dair Mahalli Miralayı es-Seyyid Ahmed imzalı ariza gelmişti[2].

Böylelikle Filistin'de timar tevcihleri 18. yüzyılın sonlarına kadar devam etmişti. 02 Cemâziyelâhir 1202 (10/03/1788) tarihinde Kudüs sancağında bin küsur akçelik timarın mutasarrıfı Abdullah'ın vefatından sonra timarın beratı Said adlı kişiye tevcih edilmişti[3].

Bu timarların vergileri de İstanbul'a sürekli gönderiliyordu. Ancak bazı durumlarda sancaklardan toplanan gelirler, o sancağın vilayet borçlarını kapatmak için kullanılıyordu. Nitekim 1802 yılında Şam vilayetinin mîrî borçları, Filistin gelirleriyle kapatılmıştı. 07 Zilhicce 1216 tarihinde Kudüs cizyesiyle zeamet ve timar sahipleri bedeliyelerinin Şam Valisi Abdullah Paşa'nın miriye olan borcuna mukabil tahsil olunup orduya gönderilmesine dair Kudüs Mutasarrıfı Mehmet Paşa'ya bir hüküm gönderilmişti [4].

Önceki dönemlerde olduğu gibi 19. yüzyılda da Filistin'de timar sistemi devam etmişti. Kudüs'teki timar ve zeametlerle ilgili fermanlar, Osmanlı Başbakanlık Arşivlerinde YB.04.d.252 no'lu defterde kayıtlıdır. Tanzimat'tan önce timarları Hazine-i Amire kontrol ediyordu. Daha sonra 1838 yılında Maliye nezareti kuruldu ve timarlar Maliye'ye bağlandı. 19. yüzyıl boyunca bu nezaret timar ile ilgili her işlemi yapıyordu. Hatta Filistin'den timarlarla alakalı şikayetleri de inceliyordu. 15 Cemâziyelevvel 1304

---

1 **BOA,** C.TZ.4.173.
2 **BOA,** C.TZ.61.3015.
3 **BOA,** C.TZ.142.7053.
4 **BOA,** C.ML.465.18916

(09/03/1887) tarihinde Müslüman hacıların muhafazasına mahsûs Kudüs timar bedelleriyle ilgili olarak, Şamlı Mehmet veledi Salih adlı kişinin Şam-ı Şerif sancağında mutasarrıf olduğu timar bedeli hakkında verdiği bazı arzuhaller tetkik amacıyla Maliye Nezâreti'ne gönderilmişti[1].

19. yüzyılın sonlarına doğru timar sistemi bozulmaya başlamıştı[2]. Toprağın sipahilere değil de saray halkına verilmesi, böylece toprağın işlenmesinin sekteye uğraması, zümre-i hassa'ya has olarak verilmesi, ayrıca seferlerde devlete yardım etmeleri veya isyan çıkarmamaları için eşkıya gruplarına mükafat olarak dirlik verilmesi, timar sisteminin bozulmasında en önemli sebeplerdir[3]. Timar sisteminin bozulmasıyla beraber mîrî toprakların azalarak özel mülklerin çoğaldığı görülmektedir. Toprak mülkiyetindeki bu önemli değişim ile birlikte sosyal sınıflarda da önemli bir değişim olmuştur. Bu da yeni ortaya çıkmaya başlayan A‘yân sınıfının kısa zamanda güçlenmesidir. Bu gelişme, iktisadi açıdan mîrî topraklardan elde edilen sermayenin büyük bir kısmının, devlet hazinesindense toplumun belli bir sınıfının elinde birikmesi ve o sınıfın daha sonra devlete borç verecek ve büyük toprakları satın alacak kadar zenginleşmesi sonucunu doğurmuştur[4].

Devlet, bu timar sisteminin bozulmasını önleyecek birtakım tedbirler almıştı. Örneğin timar ve vakıf arazisinin satılmasını veya üzerine bina inşasını kesinlikle yasaklamıştı. Filistin'de de bu yasaklamalar uygulandı. Örneğin 23 Zilhicce 1306 (24/08/1889) tarihinde Osmanlı tebaasından zimmi Yosef Toma Migel, Kudüs'ün Malha köyündeki kendi arazisine ev yapabilmek için izin talebinde bulunmuş, ancak köy arazisi vakıf ve timar olduğu için talebi reddedilmişti[5].

---

1 **BOA,** MV.17.8 ve MV.23.66

2 Halil Cin, Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1985, s.361.

3 Timar sisteminin bozulması hakkında geniş bilgi almak için **bk.** Coşkun Can AKTAN "Osmanlı Tımar Sisteminin Mali Yönü", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,** S. 52, Ankara, Şubat 1988. s. 69-78.

4 Âyan sınıfı ile ilgili geniş bilgi için **bk.** "Âyan", **DİA**. C 4. s 195.

5 **BOA**, DH.MKT.1649.98

Timar ve zeametler, Filistin'de gerek yerli Araplara gerekse bölgeye yerleşen Türk kökenli devlet adamlarına işlenmek üzere mukataa olarak verilmişti. Mahlul olan timarlar, genelde o toprağı işleyecek başka birine verilirdi. Ancak bazen de timar sahibinin varisine verilmesi gerçekleşmiştir. Bu olaya Filistin'de 18. yüzyılın sonlarına doğru rastlanmıştır[1].

19. yüzyılın ortalarında Ayn Ali Efendi tarafından, Mukataa sistemine göre hazırlanan Kavanin-i Al-i Osman kitabına göre Şam eyaleti, üçü salyane olmak üzere 11 sancaktan müteşekkildir. Diğer sancakların zeamet ve timarları aşağıdaki şekildedir[2].

Sancak	has	cebelü
Livâ-ı Dimeşk (Paşa Sancağı)	1000000	200
Kuds-i Şerîf	250485	50
Gazze	208328	41
Safed	363800	74
Nablus	296455	59
Aclûn	261000	52
Livâ-ı Lücûn	200000	40
Akka	0	0
Tedmür, Sayda, Beyrût Kerek ve Şûbek sancakları salyâne ile yönetilir zeamet ve timarları yoktur	0	0
Has defterdar hazinesine	140335	28
Zeamet kethüdây-ı defter	130000	26
Defterdâr-ı Timar	74000	14
Toplam	2934403	584

1 **BOA,** C.TZ.61.3015.
2 Müezzinzade Manisalı Ayn Ali Efendi, **Kavanin-i Al-i Osman der hulasa-i mezamin-i defter-i divan,** İstanbul, Tasvir-i Efkar Gazetehanesi, 1280, s 24.

Filistin'de Timar sisteminin bozulmasına karşı devletin ilk girişimi, 1815 yılının sonlarında yapılan timar yoklamasıydı. Kudüs, Gazze ve Nablus sancaklarında yapılan bu yoklamalar timar yoklama defterlerinde kaydedildi[1]. Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru devletin mali buhranından ötürü hazine açığını kapatmak amacıyla bedeli ödenemeyen timar arazileri müzayede ile satılmaya başlanmıştı[2].

1.2.2.2 Hâssa Toprakları

Zeamet ve timar topraklarından başka miri arazilere dahil olan bir diğer toprak çeşidi de hassa topraklarıdır. İncelenen yüzyılda Filistin'in farklı bölgelerinde, özellikle Sultan II. Abdulhamid adına kayıtlı büyük araziler bulunmaktadır. Bundan dolayı havass-ı hümayun olan arazilerin ayrı bir başlıkta incelenmesi önem arz etmektedir.

Havass-ı Hümâyûn, padişaha ve saray halkına ait arazilerdir. Filistin'in farklı bölgelerinde havass-ı hümayun türünden araziler vardı. Bu tür araziler, padişah ve ailesinin özel mülkiyeti olsa da mîrî araziden sayılıp devletin arazi kayıtlarında yazılarak Hazine-i Hassa ve Arazi-i Seniyye Nezareti'ne bağlanmıştır. "Arazi-i Seniyye" ya da "Çiftlik-i Hümayun" diye adlandırılan bu tür arazilerin idaresi için bir komisyon kuruldu. Bu komisyon, bu araziler ile ilgili bilgi ve hesaplarını Arazi-i Seniyye Komisyonu muharrerat kayıt defterlerinde tutuyordu[3]. Ayrıca Arazi-i Seniyye Nezareti kurulduktan sonra bu tür araziler, özel mülk statüsünden tamamen çıkarılıp mîrî arazi haline getirilmişti. Arazi-i Seniyye Nezareti muharrerat kayıt defterleri[4] de vardı. Bu defterler, Arazi-i Seniyye gelirleri, yönetimi ve arazilerin hizmetindeki

[1] Kudüs Gazze ve Nablus timar yoklama defteri; **BOA,** DFE.RZ.d.1887, DFE.RZ.d.1888, DFE.RZ.d.1891.
[2] **BOA,** DH.MKT.2071.66
[3] Kudüs Arazi-i Seniyye Nezareti evrak kayıt defteri. **BOA,** HH.d.8700, HH.d.9206, HH.d.3740
[4] Filistin ile ilgili Arazi-i Seniyye Nezareti'nin kayıtları hakkında fazla bilgi için **bk.** Arazi-i Seniyye Nezareti muharrerat kayıt defterleri. **BOA,** HH.d.2740

görevlilerin isimleri, maaşları, terfileri gibi bilgileri içermekteydi. Arazi-i Seniyyelere, Kudüs[1], Nasıra[2], Gazze[3] ve Eriha[4]gibi Filistin'in her bölgesinde rastlanabilirdi.

Bu tür arazilerin tasarruf hakkı sahibine değil devlete ait idi. Mîrî mülk olması hasebiyle hassa-i hümayun arazilerinin satılması, kiraya verilmesi veya üzerine bina kurulması sahibinin değil devletin kararına bağlıydı.

Kudüs sancağına bağlı Halilürrahman kazası Cibrin köyündeki Aziziye ailesinin tasarrufundaki arazileri devlet memurlarının Kudüs arazi-i seniyyesine ilhak etmek istediğine dair bir telgraf, sadarete gönderilmiştir[5]. 01/10/1890 tarihli bu telgrafı gönderen Aziziye ailesi, ellerinde bu arazinin mülkiyetini ispatlayan koçanlar olduklarını iddia ederek memurların yapmak istedikleri ihlalin durdurulmasını talep ettiler.

Hazîne-i Hâssa, padişahların şahsî gelir ve giderlerine ait işlerle ilgilenen kurumdur[6]. Osmanlılar'da doğrudan doğruya padişahın özel gelir ve giderlerinin resmî bir teşkilât bünyesinde idare edilmesi uygulaması, klasik dönemde ceyb-i hümâyun denen hazinenin Tanzimat'ın ilânından sonra belirli bir düzen altına alınması sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren padişaha ait gelirleri ve harcamaları belirli bir sisteme bağlama arayışları çerçevesinde bazı yeni uygulamalara girişilmiştir. Tanzimat'ın ilânından (1839) sonra bütün hazineler kaldırılarak gelirlerin maliye hazinesi adı altında tek bir hazinede toplanması sırasında padişaha ait özel gelirlerin masrafları karşılamadığı görüldüğünden bunların devlet hazinesine intikaline karar verildi. Daha sonra 18 Rebîülevvel 1266 (1 Şubat 1850) tarihinde Hazîne-i Hâssa Nezâreti kuruldu[7].

---

1 Kudüs ve Suriye vilayeti dahilinde bulunan arazi-i seniyye memurlarının isimleri ve maaşlarını havi defter. **BOA,** HH.d.22449
2 **BOA,** HH.SAİD.MEM.16.1
3 **BOA,** HH.SAİD.d.5.217
4 **BOA,** HH.SAİD.d.4.217
5 HR.TO.394.73
6 Daha fazla bilgi için Bkz. **DİA**, "hassa" İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, C 17, s 142.
7 age. s.137.

Havass-ı hümayun Sultan'a ait olmasıyla diğer kategorilerden ayrılmaktadır. En zengin ve güvenilir gelir kaynakları Sultan için bu kategoride toplanmıştır. Gelirler açısından Havass-ı hümayun gelirleri Hazine-i Amire adı verilen merkezdeki mîrî hazineye girerken, havass-ı vüzera gelirleri bölgenin idari ve askeri yöneticilerine tahsis edilerek, hazine dışında kalır.

Filistin ile ilgili olarak Nablus ve Gazze'deki havass-ı Hümayûn arazileri, Osmanlı Başbakanlık Arşivlerinde 295 no'lu ve Safed'deki hassalar ise 300 no'lu Tapu Tahrir defterinde kayıtlı bulunmaktadır.

Hazîne-i hâssaya ait teşkilâtın en çok geliştiği dönem ise II. Abdülhamid zamanıdır. Bu dönemde, Tanzimat'la birlikte maliye hazinesine geçen padişah ve saltanatın "emlâk-İ hümâyun" veya "emlâk-i şâhâne" adı verilen mallan hazîne-i hâssa idaresine geri alındı. Padişah adına emlâk alımları da en yüksek seviyeye ulaştı.

Oldukça geniş bir alana yayılmış olan emlâk-i şahanenin idaresi için birtakım memuriyetler ihdas edildi. Emlâkin idaresi ve emlâk-ı şahaneye yeni toprakların katılımını sağlamak amacıyla hazîne-i hâssa umumi müfettişinin başkanlığında emlâk-i hümâyun komisyonu ve emlâk-i hümâyun teftiş heyeti gibi meclisler de oluşturuldu. Ayrıca ülkenin çeşitli yerlerinde bulunan emlâk-i şahanenin idare ve teftişi için bazı yerler merkez ittihaz edilerek buralarda, emlâk-i şâhâne müdürlükleri veya dâire-i seniyye denilen merkeze bağlı bir şekilde hükümdara ait arazileri yöneten iyi organize edilmiş müesseseler de kuruldu[1].

Bağdat, Musul, Halep, Suriye belli başlı emlâk-i hümâyun şubeleriydi. Bu şubelerde bir idare komisyonu vardı; komisyonda başkâtip ve gerekli sayıda kâtipten oluşan bir kalem bulunuyordu. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden (1909) sonra, hazîne-i hâssaya ait emlâk-i şahanenin büyük bir bölümünün maliye hazinesine devredilmesiyle kapasite bakımından küçülen Hazîne-i Hâssa Nezâreti umum müdürlüğüne çevrildi.

---

[1] age, s.138.

Padişahın özel mülkünden başka, beylerbeyi, sancakbeyleri ve vezirlere tahsis olunan haslara "havâss-ı vüzerâ" adı verilirdi. Timar sisteminde olduğu gibi bu tür arazide de has sâhibi, arâzisini kullanan köylü toprağı iyi işleyemezse elinden alıp başkasına verebilirdi.

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde mahfuz 13166 no'lu Maliye Müdevver defterinde Filistin'deki hassa toprakları ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Bu defterde Hayfa, Belka, Kudüs ve Akka sancaklarındaki çiftlik-i hümayunlar ve varidatları hakkındaki ahkamlarla ilgili bilgiler kayıtlıdır.

Mîrî arazilerin satılması yetkisi devlete ait olduğu ve başka hiç kimsenin yetkisi olmadığı farklı belgelerle ilgili olaylarda açık bir şekilde görülmektedir. Eğer bir kişi veya devletten başka her hangi bir taraf mîrî arazi satmışsa o satış iptal edilirdi ve araziyi satın alan müşteri, ödediği bedeli satıcıdan almakla mükelleftir. Eğer müşteri satın aldığı arazinin üzerinde bir akar inşa etmişse o akarın bedeli devlet tarafından müşteriye ödenir ve akar miriye bağlanırdı. Bu durum ile ilgili 1888 tarihinde Filistin'in kuzeyinde bir olay yaşanmıştı ve devlet satışı iptal edip arazinin üzerinde yapılan haneyi satın almıştı. Olay, şöyleydi; İngiltere Edinburg şehrinde bulunan Doktorlar Cemiyeti'nin Akka sancağına bağlı Nasıra'daki şubesi, daha önce Nâsıra kasabasında satın aldığı bir arsa üzerine hastahâne inşâsı için ruhsat talebinde bulundu. Bu hususta Bâb-ı Âlî Meclis-i Mahsûsu toplanıp bu talebi reddetti ve daha önce yapılmış bu arazi satışına iptal kararı verdi[1]. Bu kararın sebebi de sözkonusu arsanın mîrî araziden olup halkın yararı için bırakılmış bir arsa olmasıdır. Şuray-ı Devlet Dahiliye Dairesi tarafından bu konuda yapılan incelemeleri içeren bir mazbata üzerine Bâb-ı Âlî'nin karar metnindeki bu ibare, dikkat çekmektedir: "*işbu arsa ahâliye metrûk arâzî-i emîriyeden olup buna kimsenin tasarruf u mudâhale etmesi hasebe'n-nizâm câ'iz olamayacağı*". Yani mîrî araziye tasarruf ve mudahale hakkı ancak devlete ait başka kimsenin bu tür arazilere tasarruf ve mudahale hakkı yoktur. Çünkü tasarruf hakkının en önemli şartı olan mülkiyet mîrî arazide devletten başka kimseye ait değil. Onun için

[1] **BOA,** İ.MMS.101.4253

mîrî arazileri kimse satamaz. Buna binaen bu tür satış yasal değil ve satıcı gayrimeşru bir işlem yapmakla suçludur. Bâb-ı Âlî’nin sözkonusu kararında “*bâyi‘-i gayr-i meşrû‘lar”* tabiriyle bu uygunsuzluğu ifade etmektedir.

Sultan II. Abdülhamid Han, alınan tüm tedbirlere rağmen, kısmen de olsa devam eden bu gayrimeşru satışları tamamen engelleyebilmek için Filistin topraklarının büyük bir kısmını arazi-i şahane ilan ederek şahsi mülkiyetine geçirdi. İleride bahsi geçecek olan pek çok tedbirler aldı. Filistin'de hassa topraklarının genişlemesinin ve önem kazanmasının asıl sebebi bu gayrimeşru satışları engellemek idi. Yani yabancı Yahudilerin Filistin topraklarında yasa dışı gayrimenkul alımlarının önüne geçmek amacıyla Filistin'deki hassa toprakları genişletildi ve alınıp satılması bu tedbirler dairesinde zorlaştırıldı.

Bu arada Avrupa'da devlet adamları ve sermaye sahipleri Filistin'de bir Yahudi devleti kurma fikrini yaymaya ve bu amaç için fonlar kurup satın almayı düşündükleri toprakların bedelini hazırlamaya başlamıştı.

Timar ve hassa topraklarından oluşan miri arazilerin satılması yasak olduğu için yabancı müşteriler, devlete ve şahsa ait olmayan vakıf arazilerine yönelmeye başladılar.

1.2.3 Vakıf Arazileri

Osmanlı Devletin'deki vakıf kurumu, daha önceki İslam Devletlerinde de olduğu gibi farklı alanlarda topluma hizmet veren bir kurumdur.

Osmanlı öncesi Filistin'inde vakıflar, genelde Eyyubi ve Memluki devletlerine aittir. Salaheddin Eyyûbî, Kudüs'ü fethettikten sonra Akka şehrinde de bir başka Bimaristan yani hastahane kurdurdu ve ona vakıflar bağladı[1]. Gazze'de ise Memlüki valisi Sencer El Câvûlî tarafından birer bimaristan, Cami, Hamam, medrese, han ve

---

[1] Ahmed Îsâ Bek, **Târîhü'l-Bîmâristânât Fi'l-İslâm,** Beyrut 1981, s.233.

sebil kurulmuştu ve buralara büyük arazi vakfetmişti[1]. Aynı dönemde bir başka Memlüki valisi Seyfeddin Tengiz de Safed şehrinde de bir bimaristan kurdurmuştu[2]. Remle ve Nablus'ta da Memlüki döneminden kalan birer bimaristan da vardı[3].

Tür olarak vakıf, sahih ve gayr-i sahih olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sahih vakıf, mülk sahibinin, mülkünü belli bir amaca tahsisidir. Gayr-i sahih vakıf ise, mîrî arazi türünden olan arazinin vakfedilmesidir.

Vakıf, devlete bağlı olmamasına rağmen devlet onu korumak ve kontrol etmekle mükelleftir. Vakfın sahip olduğu menkul ve gayrimenkul mallar, ne devletin ne de belli bir kişinin malı olmadığından ötürü satılması söz konusu olamaz. Ancak Filistin'de vakıflara ait bazı arazi ve binalar, özellikle yabancılardan gelen yoğun talep üzerine, vakıf mülkünün satışı yasal olmadığı halde çok sık olmamakla birlikte satışları yapılmıştır[4]. Nitekim devlet, kanuna aykırı olan bu satışları iptal ediyor ve bir daha tekrarlanmaması için caydırıcı ceza ve önlemler alıyordu. Örneğin; 24 Şaban 1283 (01/01/1867) tarihinde sadrazam, Kudüs'te bulunan Melik Selahaddin Hangâhı Vakfı'nın yabancıların eline geçmemesine dikkat edilmesine dair bir tahrirat gönderdi[5].

Bu tür tecavüzlere ve kanuna aykırı satışlara geçmeden Filistin'deki vakıfları kısaca şöyle tasnif edebiliriz; Osmanlı arşiv belgelerine göre ve özellikle Evkaf Defterlerine bakıldığında Filistin'de farklı vakıf türleri bulunduğu görülmektedir. Bunların en önemlisi Müslümanlara ait ibadethane, medrese ve tekkeler ve buralara bağlı mevkuf arazi ve gayrimenkullerdir. Bunların yanında gayrimüslim cemaatlerin vakıfları ve şahıslara ait vakıflar da vardı.

---

1 Sencer El Câvûlî, Hijri 9 Ramazan 745 Miladi 14/01/1345 Tarihinde vefat etti. Yani bu hastane ve diğer hizmet binaları bu tarihten önce kurulmuştu. Daha fazla bilgi için **bk.** Ahmed Îsâ Bek, **Târîhü'l-Bîmâristânât Fi'l-İslâm,** Beyrut 1981,

2 age, s.234.

3 age, s.260.247

4 Bâb-ı Âlî Dâire-i Dâhiliye, 4 Ramazan 1303 tarihinde Kudüs Mutasarrıflığına gönderilen bir tahrirata göre Rusya ve Rumanya'dan Yafaya gelen bazı yabancılar vakıf arazilerine yerleşerek orada köyler inşa etmişler. **BOA,** DH.MKT.1475.21

5 **BOA,** A.MKT.MHM.371.79

Bazı araştırmacılar, Filistin'de sahih vakıf arazileri, sayı ve yüz ölçüm açısından gayr-i sahih vakıflarınkinden daha az olduğuna işaret etmektedirler. Bunun sebebi de Filistin'de mülk arazilerin mîrî arazilere göre daha az olmasıdır. Nitekim vakfın sahih olmasının şartı, mevkuf arazinin özel mülk olmasıdır[1].

Osmanlı Devleti, topraklarına göç eden Yahudilere sürekli kucak açmış ve Yahudilerle ciddi hiçbir sıkıntı yaşamamıştır. Ancak bu durum, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ısrarla Filistin'e yerleşmek isteyen yabancı uyruklu Yahudilerin giderek artmasıyla değişmeğe başlamıştır. Filistin'e Yahudi göçü siyasî çehre kazanıp, Filistin'de bir Yahudi devleti kurma çalışmaları hızlanınca, Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne yerleşmelerine sınırlamalar getirilmiştir[2].

19. yüzyılda Rusya, Polonya ve diğer Avrupa ülkelerinden gelen ve Filistin'e yerleşmek isteyen çok sayıda yabancı vardı. Bu yoğun göç Osmanlı Devleti'ni kuşkulandırarak sadece Kudüs şehrinde değil ona bağlı kazalarda da bu hareketi takip ve kontrol etmeye sevk etti. Devlet bu göç olayını basite almadığı gibi Kudüs mutasarrıfları da kendilerine düşen titizliği göstererek meseleyi takip ettiler. Bâb-ı Âlî ile Kudüs mutasarrıflığı arasında bu konu ile ilgili yoğun yazışmalar gerçekleşti. Örneğin, 21 Rebîulâhir 1305 tarihinde (05/01/1888) Yafa ve Gazze kazalarındaki Osmanlı tebaası olan ve olmayan Musevilerin sayıları ve hane adetleri ile inşasını talep ettikleri binalarla ilgili evrak Kudüs mutasarrıflığı tarafından Defter-i Hakani Nezareti'ne gönderildi. Ve mutasarrıflık, nezaretten alınacak cevaba göre, mülkiyet ve iskan ile ilgili taleplere izin verilmesinin mümkün olup olmayacağını yerli ve yabancı Yahudilere bildirildi[3].

Tarih boyunca bir yurt edinemedikleri ve Avrupa'da baskıya maruz kaldıkları gerekçesiyle Osmanlı Devleti'ne başvuran yabancı Yahudilerin, kendilerine yerleşmeleri

---

1 Michael Dumper, **Siyasetü İsrail Tücâhe'l-Evkafi'l-İslamiye fî Filistin 1948-1988**, Beyrut 1992, s. 25.

2 Işıl Işık Bostancı, "XIX. Yüzyılda Filistin, İdarî ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Fırat Üniversitesi SBE, 2006), s. 97.

3 **BOA,** DH.MKT.1475.15

için önerilen Kudüs haricindeki, Irak, Anadolu, Bingazi gibi diğer Osmanlı topraklarını kesinlikle kabul etmemelerinden ötürü bu taleplerinin sadece bir yurt edinmek değil başka amaçlara da haiz olduğu anlaşıldığından, yabancı Yahudilerin Filistin'de taşınmaz mülk satın almaları kati suretle yasaklandı. 02 Rebîulâhir 1309 (04/09/1891) tarihinde Suriye ve Beyrut vilayetleri ile Kudüs Sancağında ecnebi Musevilerin toprak alarak yerleşmelerinin önlenmesi için dahiliye nezaretinden tahrirat gönderildi[1]. Dünya Yahudilerinin Filistin'de bir Yahudi devleti kurma amacını sezen Osmanlı Devleti, Theodor Herzl'in kaleme aldığı "Yahudi Devleti" kitabının[2]yayınlanmasından ve Siyonist hareketinin kurulmasından[3] da önce yabancı Yahudilerin Filistin'de mülk edinme ve iskan taleplerinin icra edilmesini kesin bir şekilde yasaklamıştı.

19. yüzyılın ilk yarısında yani Avrupa Yahudileri Filistin'de kendilerine bir devlet kurma hedeflerini ifşa etmeden ve bu hedef için teşkilatlanmaya başlamadan önce de, yüzyılın sonlarında uygulanan yasağa nazaran daha yoğun olmasa da, bir yasağın mevcudiyetiyle ilgili belgeler bulunmaktadır. Aşağıdaki belge, vakıf arazilerinin yabancılara satışı ile ilgili yasak husunda erken tarihli bir belgedir. Kudüs mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın, 06 Rebîulâhir 1262 (03/04/1846) tarihinde gönderdiği tahrîrâtta Mescid-i Aksa Harem-i Şerîf evkâfına bağlı arâzîden mutasarrıf olduğu tarla, Osmanlı Devleti tebaasından bir Yahûdiye satılmış ve daha sonra bu tarla İngiltere tebaasından başka bir Yahudiye satılmıştı. Bu satışla ilgili devletin kararı şöyle idi:

"*müste'men tâ'ifesinin memâlik-i mahrûsada emlâk u arâzî iştirâ ve temellük eylemeleri gayr-ı câ'iz olup diğer bir takrîb almış ve temellük eylemiş olanları bulunur ise diğer pahasıyla teba'a-ı Devleti-i Aliye'den tâliblerine bey' ü fürûht ile kendüleri müste'ciren ve müsâfireten sâkin olmaları nizâm-ı mer'îsi olmağla bu sûretde ber-*

[1] **BOA,** DH.MKT.1886.27

[2] Theodor Herzl'in, orijinal adı "derjudenstaat" olan "Yahudi Devleti" adlı kitabı 1896 yılında yayınlandı. **bk.** Lucas Catherine, **Palestine: la dernière colonie,** Berchem 2003.

[3] Siyonizm hareketi, resmi olarak ilk defa Ağustos 1897 İsviçre'nin Basel kentinde kurulmuştu. bk. Kemal Öke, **Siyonizm ve Filistin sorunu (1880-1914)**, İstanbul; Üçdal Neşriyat, 1982, s.48.

mûcib-i şurût icrâ-yı îcâbi emr ü irâde-i seniyelerine mütevakkıf mevâddan olmadığı ma'lûm devletleri buyuruldukda"[1].

Yahudilerin özellikle Filistin'de devlet kurma isteklerini yüksek sesle dile getirmeye ve bunun gerçekleşebilmesi için teşkilatlanmaya, sermaye toplamaya resmi ve gayriresmi girişimlerde bulunmaya planlı hareket etmeye başlamalarından sonra yani 19. yüzyılın sonlarına doğru, mevcut bazı yasaklar, Osmanlı Devleti tarafından daha kesinleştirilmiştir. Çünkü pek çok teşebbüslerine rağmen devletten miri araziler husundaki isteklerine ulaşamayacaklarını anladıklarından vakıf arazilerine yöneldiler. Nitekim yabancıların vakıf arazilerine tecavüzleriyle ilgili belgelere raslanmaktadır. Kudüs-i Şerif'de Cami'ül-Ezrak Vakfı'na ait arsanın bir kısmına tecavüz edilerek Misgav Ladah[2] adlı Musevi hastahanesi yapıldığının anlaşılması üzerine Kudüs İdare Meclisi'nce yıkımına karar verildi. Çünkü bu hastahane hem izinsiz olarak camiye mevkuf arsa üzerine inşa edilmiş hem de inşa edilen binaya yabancı bir devletin bayrağı çekilmiş idi[3]. İsrail kaynaklarına göre Misgav Ladah hastahanesi, Rothschild ailesinin Fransız kolu tarafından 1854 yılında kurulduğu ayrı ayrı pek çok kaynakta gösterilmektedir[4]. Ancak bu hastahane ile ilgili sorun, camiye ait vakıf arazisi üzerinde hastahaneyi genişletmek için ek bina eklendiğinde ortaya çıktı.

Filistin'de vakfedilmiş arazilerin satışları, 19. yüzyılda söz konusu olmuştu. Ancak araziyi satan kişinin, satılan malın hukukî tasarruf sahibi olması gerektiği şartı vuku bulmadığından, böyle satışların uygun olmadığı görülmektedir. Bundan dolayı devlet, vakıf arazilerinin satışlarını takip edip iptal ediyordu. Çünkü vakıf malının sahibi kişi değil Allah'tır ve buna göre vakıf kişi malını vakfetmiştir. Vakfedilen arazi veya

---

1 **BOA,** A.MKT.MHM.2.10

2 Günümüzde de Batı Kudüs'te bulunan ve Çilelilerin Sığınma Evi anlamına gelen "Misgav Ladach" hastahanesinin, 1854'te Rotscild ailesinin Fransız kolu tarafından kurulduğu pek çok kaynakta belittilmektedir. Fazla bilgi için **bk.** Yehoshua Ben-Arieh, Francine Lévy, **Jérusalem au dix-neuvième siècle: géographie d'une renaissance,** Tel Aviv 2003. s.93.

3 Belgenin tarihi 1912 olsa da 1910 yılındaki yıkım kararını anlatmakta ve hastahanenin inşasının beş yıl önce olduğunu ifade etmektedi. **BOA,** DH.İD.142.6

4 Yehoshua Ben-Arieh, Francine Lévy, **Jérusalem au dix-neuvième siècle: géographie d'une renaissance,** Tel Aviv 2003. s.93. Ayrıca bk. Shifra Shvarts, **The workers' health fund in Eretz Israel: 1911-1937,** Woodbrige 2002. s.11.

yapıyı vâkıf olan kişinin bile mülkiyetinden çıkmıştır. Onun için vakıf malı satılamaz. Satış olmuşsa da devlet o satışı iptal eder. Örneğin; 29 Zilhicce 1255 (04 Mart 1840) tarihli bir adliye kaydında Kudüs'teki Rum kilisesinde sakin Rum fukaralarına muhassas iki evi vakfın mütevellisinin rızası olmadan Katolik papazlarına sattığına dair bir bildiri geliyor ve devlet bu satışı iptal ediyor[1]. Ayrıca 23 Şaban 1310 (12 Mart 1893) tarihli Cemiyyet-i Rüsumiyye Azası Ahmed Naim Efendi'nin vefatı üzerine varislerine kalan Akka'daki arazinin Maarif Nezaretince vakfiyyeti iddia olunarak satışına mani olunduğundan gereğinin ifası istendi[2]. Ayrıca 28 Zilhicce 1316 (09 Mayıs 1899) tarihinde Kudüs'te bulunan Salahiye Hangahı'na bağlı akarlardan değirmen ile dükkanlar üstünde Feyzi el-İlmi Efendi tarafından vakfa ait olarak inşa edilen hanenin, mezkur Feyzi Efendi'nin varisleri tarafından kiliseye satıldığı ve bu bilgi doğru ise gereğinin icrasına dair kayıtta, satışın iptalinin söz konusu olduğu görülmektedir[3].

Vakıf malı sadece vakfedilmiş araziler ve üzerindeki bina ve ağaçlar değil o arazilerin altındaki maden ve hazineler de vakıf malı sayılmaktadır. Buna göre devlet vakıf arazilerinden çıkarılan maden ve hazineleri musadere edip beytümal'a koyuyordu. Böyle olaylar Filistin'de 23 Rabîulevvel 1274 (10 Kasım 1857) tarihinde yaşanmıştır. Hayfa'da ırgatlar buldukları hazineyi bazı konsoloslar vasıtası ile kuyumcuya satılmıştı. Daha sonra altınların bulunduğu yerin vakıf arazi olduğu anlaşılınca altın bedellerinin Beytülmal'a konulmasına karar verildi[4].

Dahiliye nezareti vakıf arazilerini kontrol ederek oralara yapılan ihlalleri önlemek için Bâb-ı Âli'ye bildiriyor ve vakıf malının satışını iptal etmeye çalışıyordu. Dahiliye nezareti, birinin vefatı üzerine varislerine kalan Beyrut ve Akka'daki gayrimenkullerin maarif nezareti mevkufatından şüphelenerek satışının durdurulması için 23 Şaban 1310 (12 Mart 1893) tarihinde bir yazı gönderiyor[5].

---

1 **BOA,** C..ADL.84.5074
2 **BOA,** DH.MKT.2061.79
3 **BOA,** DH.MKT.2199.86.
4 **BOA,** A.MKT.MVL.91.54
5 **BOA,** DH.MKT.2061.79.

Osmanlı Devleti'nin vakıf malları hususunda gösterdiği hassasiyet, sadece yerli ya da yabancı Yahudiler için değil, dini ve mezhebi fark etmeksizin, vakıf mallarının dokunulmazlığını ihlal eden herkes için geçerlidir. Nitekim İslam hukukunda da sadece vakıf mallarının değil, mescid, yol, köprü, ırmak gibi kamu mallarının, mülkiyet altında olmayıp umumun istifadesine açık bulunan mubah malların da satışı, tahsis amaçlarına aykırı görüldüğü için caiz sayılmamıştır[1].

1.2.3.1 Müslümanlara Ait Vakıf Arazileri

Müslümanlara ait cami, tekke, medrese vb. yerlere bağlı ve geliri bu müesseselerin bakımına ve görevlilerine tahsis edilen vakıflardır. Filistin'de bu tür vakıfların en önemlileri, Kudüs şehrinin güneyindeki Halilürrahman kazasındaki Halilürrahman Vakfı[2], merkezi Kudüs'te olup Gazze[3], Yafa[4], Remle[5] ve diğer kazalarda şubeleri bulunan Cami-i Kebir Evkafı[6], Mescid-i Aksa Vakfı[7] ve Mescid-i Ömer Vakfıdır[8]. Bu vakıflara ait çok sayıda arazi ve akar vardı. Hele Müslümanların üç kutsal mekanlarından biri olan Mescid-i Aksa gibi büyük bir caminin vakfı hayli geniş arazilere sahip ve bu arazilerin çok gelirleri vardı. Bu gelirlerin Evkaf Defteri'nde hesap detayları bulunmaktadır. Ayrıca Kudüs'teki Mescid-i Aksa, Sahratullah, Halilürrahman ve Ma-i Sebil vakıfları Haremeyn-i Şerifeyn'e bağlı[9] olduklarından dolayı sürre yardımlarından da pay alıyorlardı. Bu vakıfların sadece Filistin'de değil, Osmanlı Devleti'nin farklı eyalet ve sancaklarında da arazileri vardı. Böyle vakıfların varidat ve masraf muhasebe defterleri tutuluyordu[10]. Kudüs'teki peygamber, sahabe ve evliya

---

1 Ali Bardakoğlu, **DİA**, "Bey'", C.6, İstanbul 1992, s.14.
2 **BOA,** C.EV.436.22091
3 **BOA,** EV.d.21403
4 **BOA,** EV.d.21819
5 **BOA,** EV.d.29560
6 **BOA,** EV.d.16863
7 **BOA,** C.EV.436.22091
8 **BOA,** C.EV.268.13660
9 **BOA,** EV.d.12265
10 **BOA,** EV.HMH.d.6367

mezarları vakıfları da vardı[1] ve bu mezarlar üzerine genelde türbe veya tekke kuruluyordu bazen de büyük bir caminin mülhakatından oluyordu.

Filistin'de tekkelere bağlı en önemli vakıflar ise Ebu Yezid el-Bestamî Vakfı[2], yada Basıtiyye Hankahı Vakfı[3], Yafa'da Fazl bin Abbas hazretleri zaviyesi vakfı[4], Ebulfazl Zaviyesi Evkafı[5], Edhemiye Zaviyesi Evkafı[6] , yada İbrahim Edhem Zaviyesi Vakfı[7], Cevheriye Hankahı Vakfı[8], Salaheddin Eyyûbî Hangahı Vakıflarıdır[9].

Müslümanların çocuklarına eğitim hizmeti veren bir başka vakıf türü de vardı. O da medreselere merbut vakıflardı. Filistin'de bu tür vakıfların en önemlileri ise Basıtiye Medresesi Evkafı[10], Esfihan Hatun medresesi vakfı[11], Evhadiye Medresesi vakfı[12], Feneriye Medresesi vakfı[13], Kadiriye Medresesi[14], Salaheddin Eyyûbî'nin kurdurduğu medrese idi[15].

20. yüzyılın başlarında Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirildikten hemen sonra Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde olduğu gibi Filistin'de de medreselerin çoğu kapatılmış ve buralara bağlı olan vakıf arazisi ve gayrimenkuller, Maarif Nezareti adına müzayede ile satılmıştı[16].

Filistin toprakları, İslam fethi sırasında ve daha sonraki dönemlerde vefat eden sahabe alim ve evliyaların bedenlerini barındırmaktadır. Oraya gömülü meşhur sahabe

---

1 **BOA,** İ.MVL.119.2962
2 **BOA,** DH.MKT.48.2025
3 **BOA,** C.EV.430.21789
4 **BOA,** İ.DH.659.45919
5 **BOA,** EV.d.22991
6 **BOA,** EV.d.23118
7 **BOA,** EV.d.13198
8 **BOA,** C.EV.345.17525
9 **BOA,** C.EV.418.21174
10 **BOA,** EV.d.22621
11 **BOA,** C.EV.656.33070
12 **BOA,** C.MF.159.7950
13 **BOA,** C.MF.34.1692
14 **BOA,** C.MF.33.1620
15 **BOA,** DH.MKT.2267.97
16 **BOA:** DH.MKT.2850.5

ve tabiîlerin türbelerine[1] ait birer cami veya tekke kurulmuş ve bunlara çeşitli vakıflar bağlanmıştır. Ayrıca Selahaddin Eyyûbî, Kuds'ü Haçlılardan aldıktan sonra orada vakıflar kurarak şehrin İslam kimliğini yeniden kazandırdı. Vakfedilen medrese, hangah, cami... vb. kurumların inşaatında çalışan işçi ve ustalar ve daha sonra da oralarda görev alan imam, müezzin, mütevelli ve alimler, ayrıca talebe, mürit ve ziyaretçiler zamanla şehre yerleşerek Müslüman nüfusu daha da arttı[2].

Buraya kadar anlatılan cami, medrese, tekke, türbe gibi Müslümanlara ait vakıflardan başka Osmanlı padişahları ve saray halkı tarafından Filistin'in farklı şehir ve kasabalarında kurulan yeni vakıflar da vardı. Denilebilir ki Filistin'de Osmanlı dönemine gelindiğinde, padişah ve saray halkı, yapacakları hayırları bu topraklarda yapmayı tercih ettiler. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman, Filistin'deki kendine ait topraklarını Rus asıllı Hanımı Hürrem Haseki Sultan'a vermişti. O da Kudüs'te kurdurduğu büyük bir aş evine o arazileri vakfetmişti. Bu vakıf sayesinde su kemerleri kurularak Süleyman Gölü'nden Kudüs şehrine içme suyu temin edilmekteydi[3]. Belgelerde bu vakıfların isimleri, Kanuni Sultan Süleyman Vakfı, Haseki Sultan Vakfı ve Haseki Sultan[4] şeklinde geçmektedir.

Ayrıca yine bu dönemde ileri gelen şahıslar tarafından kurulan vakıflar da bulunmaktadır. Gazze'deki Beşir Ağa Evkafı[5], Ahmed Şehabeddîn bin Osman Cami

---

1 Filistin'de kabri bulunan sahabe ve tabiilerin bazıları şunlardır; Kâ'b bin Umeyr el-Gıfârî, Zeyd bin Harise, Ca'fer bin Ebû Tâlib, Abdullah bin Revaha, Haris bin Nu'mân, Abdullah bin Sehl, Üsâme bin Zeyd, Dihye bin Halîfe el-Kelbî, İkrime bin Ebû Cehil, Ayyaş bin Ebû Rebîa, Amr bin Saîd bin el-Âs, Ebân bin Saîd bin el-Âs, Amr bin Tufeyl, Nuaym bin Abdullah, el-Fadl bin Abbas, Abdullah bin Tufeyl, Ebû Ubeyde Âmir bin el-Cerrah, Muâz bin Cebel, Süheyl bin Amr, Şürahbîl bin Hasene, Ubâde bin es-Sâmit. bk. **DİA**. "Filistin", C.13. s. 91.

2 Michael Dumper, **Islam and Israel Mulim Religious Endownments and The Jewish State**, Washington, D.C., Institute for Palestine Studies, 2007. s.10.

3 Michael Dumper. **Siyasetü İsrail Tücâhe'l-Evkafi'l-İslamiye fî Filistin 1948-1988**, Tarif El Khalidi (Çev.), Beyrut 1992. s.24.

4 **BOA,** C.ADL.56.3406

5 **BOA,** EV.d.26488

Vakfı[1], Alaüddevle Bey Medresesi Vakfı[2], Ali Ağa Vakfı[3], Ali el-Mağribî Vakfı[4], Esad Paşa Vakfı[5] bunlardan bazılarıdır.

Filistin'de sadece Müslümanlara değil orada yaşayan Müslüman, gayrimüslim, yerli ve yabancı herkese hizmet veren vakıflar da bulunmaktaydı. Bu vakıflar, su kemeri, hastahane, yetimhane, darüşşafaka, Hamam, han ve sebil gibi genel sosyal hizmetleri vermekteydi. bu kurumlara ait mevkuf arazilerden Filistin'de bilinen en eskisi El-Mâristan[6] ve Ma-i Sebil[7] Vakıflarının arazileridir. Mâristan, Kudüs'teki Dibâğa kilisesinin yakınında 1187 tarihinde Salaheddin Eyyûbî'nin kurduğu ve arazi vakfettiği bir hastanedir[8]. Bu hastane 1458 yılında yaşanan depremde harap olduktan sonra arazisinin bir kısmı Sultan II. Abdülhamit tarafından Alman veliahdine hibe olarak verildi. Bu arazide Almanlar bir kilise kurup, daha sonra İmparator II. Golium, 1898 yılında Kudüs'ü ziyaret ettiği sırada açılışını yaptılar. Hatta bu kilise inşaatı esnasında Salaheddin Eyyûbî'nin dönemine ait yazılar da bulunmuştu[9]. Bu hastane ve arazisi hakkında yaşanan değişikliklere rağmen hastane 19. yüzyıl ortalarına kadar görevine devam etmiştir. Nitekim 1826 yılına ait Kudüs Şeriye Sicil'lerinde "Salâhiye Mâristânı" adında kayıtlara rastlanmaktadır[10]. Hatta aynı hastahane ile ilgili daha önceki dönemlere ait kayıtlar bulunmuştu[11].

1.2.3.2 Gayrimüslimlere Ait Vakıf Arazileri

Filistin'in her şehir ve kasabasında eskiden beri çok sayıda kilise vardır. Zaten Hristiyanlık dininin doğuşu burasıdır. Hristiyanlığın dünyaya yayılmasının

1 **BOA,** EV.d.14596,
2 **BOA,** C.MF.38.1869
3 **BOA,** C.EV.566.28599
4 **BOA,** EV.d.14589
5 **BOA,** A.DVN.124.77
6 **BOA,** EV.d.14598,
7 **BOA,** EV.d.11130, EV.d.12265, İ.EV.51.1328C-05, MV.132.21,
8 Ârif El Ârif, **El Mufassal Fî Târîhi'l-Kuds,** Beyrut 2005, s.287.
9 Ahmed İsa Bek, **Târîhü'l-Bîmâristânât Fi'l-İslâm,** Beyrut 1981. s.232.
10 Ârif El Ârif, **El Mufassal Fî Târîhi'l-Kuds,** Beyrut 2005, **s.**288.
11 **BOA,** C.EV.143.7124

sebeplerinden biri de rahiplerin maddi isteklerinden vazgeçip hayatlarını din hizmetine adamalarıdır. Daha sonraki dönemlerde ibadethane ve din eğitimi olarak kurulan kiliselerle beraber bu “kutsal görev” kurumsallaştı ve sonraki dönemlerde Filistin'de kiliselerin sayısı daha da arttı[1]. Filistin'de ilk kurulan kiliseler ile ilgili fazla bilgi olmasa da Bizans Devleti'nin Filistin'de kurduğu kiliselere ve diğer Hristiyan cemaatlerin manastırlara bağlı vakıf arazileri vardı. Bu kiliselerin en önemlisi Bizans kralı Konstantin I.'in annesi Helena'nın Kudüs'te 328 yılında kurdurduğu Kumâme Kilisesi'dir[2]. Osmanlı Devleti, bazı Hristiyan taifelere ait vakıf arazilerinin mahsulatından bedel-i öşür vergisi istediği[3] halde Kumâme Kilisesi'ne ait vakıf emlaklarını vergiden muaf tuttu. Bu muafiyet, 11 Şaban 1297 (10/07/1880) tarihli Şuray-ı Devlet’ten çıkan bir takrir ile resmiyet kazanmıştı[4].

Gayrimüslimlerin mal ve gayrimenkul vakfetme hakkına sahip idiler. Örneğin 1883 yılında Todori Hacı Koti Papadof'un kızının bir arsasını Kudüs-i Şerif cemaat-i ruhaniyesine terk ettiğine dair bir vakıfname Osmanlı arşivlerinde bulunmaktadır[5]. Bu tarihten önce 1738 yılında İngiliz tercümanı Sanços veled-i Minas isimli bir Ermeni, Yafa'daki bahçesini Kudüs'teki Ermeni manastırı ruhbanlarına vakfetti[6]. “işbu mevkuf olan mahallin tamamıyla kabil-i tebdil olmayan vakf-ı sahih hükmüne girmekle işbu hüccet-i şeriye tanzim ü i‘ta kılındı” cümlesiyle biten vakfiye Osmanlı Filistin'inde gayrimüslimlerin arazi vakfetme hakkına sahip olduklarına dair bir örnektir.

Osmanlı Devleti, Filistin'deki farklı Hristiyan cemaatlere ait ibadethane ve arazileri ihlal ve tecavüzden korumak için 1739 tarihinde bir karar çıkarmıştı. Bu karar,

---

1 Muhammed Kurd Ali, **Hutattu'ş-Şam,** Cilt.6, Beyrut 1973, s.16.

2 Kumâme قمامة Çöplük anlamına gelen bir Arapça kelimedir. M. 328 yılında Konstantin'in annesi Helena Kudüs'e gidip hazreti Îsâ'nin çarmıhının nerede olduğunu araştırdı. Piskopos Makayos Yahudilerin çarmıhı gömüp yerini çöplüğe çevirdiklerini söyledi. Helena çöp yerini temizleterek orada büyük bir kilise inşa etti. **bk. Tarih-i İbni Haldun**. C.2, Beyrut 1992, s.244. Günümüzün Arapça'sında "كنيسة القيامة” yani Kıyamet Kilisesi, Yunanca'da ise “Ναός της Αναστάσεως” şeklinde, Osmanlı kaynak ve belgelerinde ise şöyle geçmektedir: قمامه كليسـهسي bu da Arapça'da çöp veya çöplük kilisesi anlamına gelmektedir.

3 **BOA,** ŞD.289.27

4 **BOA,** ŞD.2428.39

5 **BOA,** HR.TO.559.26

6 **BOA,** HR.TO.513.47

Kudüs'teki kilise, manastır, ziyaretgâh ve bunlara bağlı emlâk arazilerinin Rum, Ermeni ve Efrenç taifelerinden kimlere ait ise o kimselerin bu gayrimenkullerde tasarruf hakkına sahip olduğuna ve bu taifelerin birbirlerinin tasarruf haklarına riayet edip tecavüzden içtinap göstermelerine dair bir hatt-ı hümayundur[1]. Nitekim 1835 yılında Kudüs'teki Rum Patriği Atanasyos, Rum taifesine ait manastır ve kiliselere bağlı bağ, bahçe, çiftlik ve tarlalara yapılan müdahalelerden şikayet ederek bu müdahalelerin önlenmesi için padişaha bir arzuhal göndermiştir[2]. Padişah, bu arzuhale cevaben daha önce Rum Patriği Atanasyos'un eline verdiği bir beratı hatırlatarak Kudüs kadısına Rum taifesinin vakıflarını korumasına dair bir hüküm gönderdi.

Osmanlı'da, 1912 yılına kadar gayrimüslimlerin hayır kurumları ve vakıfları tüzel kişiliğe sahip değildi. Tüzel kişiliğe sahip olmadıklarından taşınmazlarını ölmüş aziz kişiler veya güvendikleri ve yaşamakta olan kişiler adına tapu siciline kaydettirmekteydiler. Hicri 16 Şubat 1328 (1912) tarihli yasa gayrimüslim hayır kurumlarına mülkiyet hakkı tanıyarak tüzel kişiliklerini kabul etti. Bu yasa sonucu gayrimüslim hayır kurumları taşınmaz malları tapuya kaydettirmeye başladılar[3].

Filistin'de Hristiyan taifesine ait vakıflar ile ilgili Osmanlı arşiv belgelerinde Mar Yakub Ermeni Manastırı Vakfı[4], Ortodoks Ekliros Manastırı vakıfları[5] ve Latin taifesinden Antuvan bin Halil Hana Vakfı[6] gibi vakıflara ait arazilere rastlanmaktadır. Vakıf isimlerinden de anlaşıldığı gibi Hristiyanlığın farklı mezheplerine ait vakıflar o dönemde mevcut idi.

Osmanlı arşiv belgelerinde, Yahudi taifesine ait vakıflar hususunda, sadece Filistin'de değil Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde de fazla kayda

---

1 **BOA,** HAT.3.88

2 **BOA,** C.ADL.43.2618

3 Turgay CİN "Türkiye ile Yunanistan'daki Azınlık Vakıflarının Hukuki Düzenlemelerinin Karşılaştırılması", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.9, Özel Sayı, 2007, s.1113

4 **BOA,** HR.MKT.94.48

5 **BOA,** HR.TO.401.61

6 **BOA,** İ.DH.1081.84839

rastlanmamaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki konu ile ilgili az sayıdaki belgelerden bazıları şunlardır;

20 Ramazan 1331 (23 Ağustos 1913) tarihli bir belgede, Kudüs sancağına bağlı Bâbü'l-Halîl mahallesinde bulunan bir hanenin vakfiyesine işaret ediliyor ve bu hanenin Avusturya tebaasından bazı Yahudiler tarafından Kudüs Musevi fukarasına vakfedildiği bildiriliyor.[1]

05 Ramazan 1324 (Miladi 1906) tarihli belgede, Kudüs'te sur haricinde sahip olduğu arsa ve hanenin vakfedileceğini bildiren Osmanlı tebaasından ve Musevi cemaatinden Birel bin İshak Lemin'e vakfedilecek bir yer hakkında Bab-ı Ali'den istizan kılınması gerektiğinin bildirildiği bir kayıttır[2].

29 Zilkâde 1332 (10 Ekim 1914) tarihli belgede de, aynı vakıfla ilgili olarak yani Kudüs-i Şerif'te Babül-Halil'de Avusturya Devleti tebasından El-Hoca Herş Rand ve sairenin Musevi fukarasına vakf ettikleri hane hakkındaki muamelenin hızlandırılması isteği ifade ediliyor[3].

27 Muharrem 1331 (05 Ocak 1913) tarihinde Kudüs-i şerîf'te Yahudi mahallesi'nde bir arsa ile bir hânenin, sahipleri tarafından Mûsevi Cemâati hayır müesseselerine vakfedilmesine dair Şûrâ-yı Devlet'ten izin almak için tezkere gönderildi [4].

10 Rabîulevvel 1333 (26 Ocak 1915) tarihi Kudüs-i Şerif sakinlerinden Simon Kohen ibni Yunus ve başka bazı Yahudilerin tasarrufunda bulunan on beş haneyi Musevi Aşkinaz taifesi fakirlerine vakf ettiklerinden bahseden bir belge mevcuttur[5].

---

1 **BOA,** DH.İD.34.84
2 **BOA,** DH.MKT.1129.34
3 **BOA,** ŞD. 87.14
4 **BOA,** ŞD.86.6
5 **BOA,** ŞD. 87.25

Resmi belgelerde görülen tarihlere göre, 19. yüzyıl boyunca Filistin'de ve Osmanlı İmparatorluğu'nun genelinde Yahudiler'in vakıflaşmasına rastlanmamaktadır. Ancak bahsi geçen yüzyıldan sonra yabancı Yahudiler tarafından, yavaş yavaş vakıflaşma yolunda faaliyetlerin artırıldığı görülmektedir.

1.2.3.3 Yabacılara Ait Vakıf Arazileri

Osmanlı Devleti, 1839 yılından yani Tanzimat'tan önce yabancılara vakıf kurma hakkını tanımıyordu. Yabancıların ibadethanesi olsa bile bu ibadethanelere emlak vakfetmek yasaktı. Bu yasağa dair, Girit Kandiye muhafızı Melek Mehmed Paşa tarafından gönderilmiş, 1792 yılına ait bir tahrirat, arşiv belgelerinde bulunmaktadır. Tahriratta ecnebi manastır ve kiliselerine emlak vakıf edilmesinin yasak olduğuna değinilmektedir[1]. Ancak o tarihlerde Müslüman yabancılar bu yasaktan müstesna idiler. Yani Faslı, Tatar ya da Özbekler gibi yabancı Müslümanlar, Halep[2], Adana[3], İstanbul[4], Mekke[5] ve Bağdat[6] gibi Osmanlı topraklarında vakıflar kurabilirlerdi. Bununla beraber Müslüman olsun gayrimüslim olsun Osmanlı tebaasından olan her kesimin vakıf kurma hakkı vardı.

Arşiv belgelerinde yapılan araştırmalara göre, Osmanlı topraklarında Osmanlının tebaası olmayan ecnebilere ait vakıflara rastlanmamaktadır. Çünkü Osmanlı Devletinde, yabancıların başka bir ifade ile harbilerin hangi amaçla olursa olsun vakıf kurmaları yasaktı[7]. Tanzimat'tan sonra gayrimüslim yabancılar da, birtakım haklarla berbaber vakıf kurma hakkını da kazandı. Ancak Filistin'de arazi satışları hakkındaki

[1] **BOA**, C.HR.42.2053
[2] **BOA**, C.EV.644.32466
[3] **BOA**, C.EV 252.12773
[4] **BOA**, İ.HR.327.21154
[5] **BOA**, A.MKT.NZD.379.57
[6] **BOA**, BEO.15.1080
[7] Turgay CİN "Türkiye ile Yunanistan'daki Azınlık Vakıflarının Hukuki Düzenlemelerinin Karşılaştırılması", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.9, Özel Sayı, 2007, s.1113

yasak değişmedi. Osmanlı devleti, Filistin'de yabancılara doğrudan mülk edinme hakkını tanımadığı için yabancıların çoğu, satın almak istedikleri arazi ve mülkleri Osmanlı tebaası olan şahısların ya da bu yasaktan muaf tutulan yabancı konsolosluk, dernek ve cemiyetlerin adına danışıklı olarak kaydediyorlardı. Yabancıların mülk edinme yasağı devam ettiği gibi vakıf kurmak hakkındaki yasak da kalkmadı. Ancak yabancılar Filistin'de yetimhane, hastahane, okul gibi hizmet amaçlı kurumları devletten izin alarak açabiliyorlardı. Bu kurumların üzerine bina edildiği arsalar, genelde yabancı bir konsolosluk ya da Osmanlı tebaasından olan bir kişi üzerine kaydediliyordu. Kayıt işlemi şeklen böyle olsa da fiilen bu tür arazilerin tasarrufu yabancıların elinde idi. Bu arazilerin yabancı konsoloslukların adına kaydedilmesi muvazaaten yapılıyordu. Yani devletin yabancı şahısların adına arazi kaydını yasaklaması resmiyette devam etse de, yabancı hakiki şahıslarla danışıklı olarak ve arazi bir Osmanlı tebaası adına kaydedilerek, arazi kullanma hakkı dolaylı bir şekilde veriliyordu. Arşiv belgelerinde bunun örneklerine rastlanır[1]. Denilebilir ki Tanzimat'tan sonra ilk konsoloslukların açılmasıyla beraber konsolosluk memurları adına arazi satışlarının muvazaaten kaydedilmesi daha yoğun bir şekilde devam etti ve Filistin'de 19. yüzyılın sonlarına doğru daha da yoğunlaştı. Örneğin 1897 yılında Kudüs'te, Rusya tebaası tasarrufu altında olup da, konsolosluk memurları üzerine muvazaaten kaydedilen emlak ve arazi ile ilgili bir tahrirat Evkaf Nezareti'nden Şûrâ-yı Devlet meclisine gönderildi. Bu tahrirat,yabancı konsolosluklar adına kayıtlı arazilerin ve üzerindeki emlakların aslında yabancıların elinde bulunması ve yabancıların bu arazileri vakfetme istekleriyle ilgilidir[2]. Ancak devlet, yabancıların Filistin'de mülk edinme ve vakfetme taleplerini sürekli reddediyordu. Ancak Tanzimat fermanında yabancılara verilen haklardan faydalanarak yabancı gayrimüslimler, Osmanlı topraklarında ve özellikle Kudüs, Akka ve Nablus sancaklarında dernekler kurarak bu dernekler adına arazi satın almaya çalıştılar. Bu derneklerden bazıları Filistin'in muhtelif kaza ve nahiyelerinde arsa, çiftlik ve geniş araziler satın almaya başlamışlardı. Bazı yabancı gayrimüslimler ise ellerindeki topraklara devlet tarafından el konulmasını engellemek için tasarrufu altındaki arazileri

[1] **BOA,** DH.MKT.1602.97
[2] **BOA**, ŞD.14.41

dernekler adına muvazaaten kayıt ettirmişlerdir. Normal durumlarda yabancı hayır dernekleri, Filistin'deki toprak satış yasağından muaf tutuluyordu. Yabancılar da Filistin'de arazi satın alabilmenin yolunu bu muafiyetten faydalanarak aramaya başladılar. Bu girişime örnek olarak Siyon Âşıkları Derneği'nin faaliyetleri örnek gösterilebilir. Siyon Âşıkları Derneği'nin çabalarıyla Filistin'deki Musevi nüfus ve faaliyetler artmaya başlamıştı. Osmanlı topraklarına Rusya ve Orta Avrupa'dan Yahudi göçü başlamadan önce de Filistin'de Musevilerin "Yishuv" dedikleri, Musevi yerleşim birimleri kurulmuştu. Daha sonra 18. yüzyıldan itibaren aşırı dinci "Hassidim" hareketi ile Filistin'e göç eden museviler "haluka" denilen, Avrupa'da toplanıp Filistin'de dağıtılan sadakalarla hayatlarını devam ettirebiliyordu. Avrupa Yahudi bankerlerinden Moses Montefiore, Rothschild, Baron Maurice ve Hirsch gibi ünlü hayırseverler tüm maddi imkanlarını seferber ederek Yishuvlarda yaşayan ırkdaşlarına yardım etmişlerdi[1].

Yabancı gayrimüslimlerin Filistin'de, dernekler adına arazi kaydetmeleriyle ilgili belgeler bulunmaktadır. Yabancı derneklerin Filistin'de arazi satın alarak hayır hizmetleri için kurdukları ilk kurumlardan biri, 1882 yılında Kudüs'te kurulan St. John Göz Hastanesi'dir[2]. Merkezi Kanada'da olan St. John Cemiyeti tarafından, 1881 yılında Osmanlı Hariciye Nezareti'ne, göz hastalıklarının tedavisi için bir Kudüs'te kurulacak bir hastahane için kendilerine arsa verilmesi talebini havi bir mektup takdim edildi[3]. Birkaç ay sonra Hariciye, bu yabancı cemiyete hastane kurma iznini verdi ve bir arsayı da karşılıksız hibe etti[4]. Ayrıca 1890 yılında Londra Cemiyeti, Kudüs haricinde Musevi kız mektebinin genişletilmesi için bir arsa satın almıştır[5].

Resmiyette dernekler üzerine kaydedilen ancak yabancı hakiki şahısların kullanımına verilmiş olan arazilerin satışları, 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamış, 20. yüzyılın başlarında daha da yoğunlaşarak devam etmiştir.

---

1 Mim Kemal Öke, **Filistin Sorunu Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına,** İstanbul 2002, s.30.

2 St. John Eye Hospital jerusalem hastanesi ile ilgili fazla bilgi için bk. Christopher McCreery, **The Canadian honours system,** Toronto 2005. s.111.

3 **BOA**, HR.TO.60.23

4 **BOA,** HR.TO.60.34

5 **BOA,** DH.MKT.1825.65

Örneğin, 1902 tarihli bir belge, Almanya imparatorunun Filistin'de satın aldığı bir arazinin Almanya Katolik Cemiyet-i Ruhanisi adına kaydedilmesi ve adı geçen yere bina yapılmasına izin verilmesi talebine dairdir[1]. Bu talep, sadrazam, şeyhülislam, şuray-ı devlet reisi, Hariciye, Evkaf, Adliye, Maliye ve Dahiliye nazırlarının mühürleriyle tasdik edilmiş bir izin ile Bâb-ı Âli Meclis-i Mahsûsu tarafından kabul edilmiştir. Bir başka belgede 1911 yılında Dahiliye nezareti İdare-i Umûmiyesi, Sayda kasabasında Amerikalı bir doktorun uhdesinde bulunan arazinin bir Amerikan cemiyeti adına kaydedilmesine izin vermiştir[2].

Sonuç olarak Filistin'e göç eden yabancılar, imkansızlıklara rağmen bir taraftan Avrupa'daki zengin bankerler tarafından desteklenirken diğer taraftan da yardım faaliyeti adı altında Filistin'de bulunan dernekler, kurumlar ve şirketler tarafından mülk edindirilmeye çalışılıyordu.

Osmanlı Devleti'nin tahta çıkan padişahları değişse bile Filistin toprakları hakkındaki siyaseti değişmemiştir. Ancak Filistin topraklarını elde etmeye kararlı olan yabancıların resmi ve gayri resmi teşebbüsleri karşısında, arazileri hakiki şahıs adına değil de tüzel kişiler adına kaydetmek gibi bazı çözümler üretmiştir. Bu gibi çözümlere razı olmayan ve bundan daha fazlasını isteyen bazı yabancılar kendi aralarında örgütlenme teşebbüslerinde bulunmuşlardır. Örneğin 1891 Filistin'de toprak satın almalarına izin verilmeyen Yahudilerin İstanbul'da İntikam adlı gizli bir cemiyet kurarak Arz-ı Filistin'deki emellerine ulaşmaları için devlet merkezinde baskı oluşturmaya çalıştılar[3].

---

1 **BOA,** İ.DFE.12.1319/Za-01

2 **BOA**, DH.İD.117.24

3 **BOA,** Y.PRK.BŞK.22.89

1.2.3.4 Vakıf arazilerine Yapılan Müdahaleler

Vakıf arazileri, kamuya ait ya da özel mülk olan topraklara göre ihlallere maruz kalmaya daha açıktır. Çünkü kamuya ait arazileri devlet, özel mülk olan toprakları da sahipleri gözetir. Esas olarak Evkaf-ı Hümayun Nezareti, vakıf arazilerini kontrol ve muhafaza etmek için 1826 yılında kurulmuştu. Ancak 19. yüzyılda çıkan siyasi problemler, ayrılıkçı hareketler ve askeri müdahaleler yüzünden devletin kontrolü ve otoritesi zayıfladığı bir dönemde, Filistin gibi çok karmaşık bir bölgede ister tebaalar ister yabancılar tarafından vakıf arazileri, müdahale ve ihlallere maruz kaldı.

Osmanlı tebaası tarafından vakıf arazilerine yapılan ihlallere örnek olarak aşağıdakiler verilebilir. Kudüs'teki Mar Yakub adlı Ermeni Manastırı Vakfı'na bağlı emlak ve arazilere müdahale eden Ermenilerin bundan men edilmesine dair 1854 senesine ait bir belge bulunmaktadır[1]. Bu belgeye göre Filistin Ermeni Cemaatinin arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı vakıf arazilerine tecavüz edildiği görülmektedir.

Esas olarak bu tür problemler genelde iki farklı Hristiyan grup arasında çıkmaktadır. Örneğin 1840 yılında Yafa kazasında Rum Kilisesi vakfına ait iki evin Katolik papazlarına satıldığına dair bir şikayet Adalet Nezareti'ne gelir[2]. Ancak böyle sorunlar Osmanlı vatandaşı olanlar arasında olduğu müddetçe devletin ve halkın asayişine karşı büyük bir tehdit teşkil etmemektedir. Zira böyle ihlallere yabancı unsur eklenince büyük sorunların ortaya çıkma ihtimali vardır. Osmanlı Devleti idaresi bunun farkında idi ve Kudüs Mutasarrıflığına Melik Selahaddin Hangâhı Vakfı'nın yabancıların eline geçmemesine dikkat edilmesine dair 1867 tarihli bir ihtar gönderdi[3]. Bu ve benzeri ihtarlar, yabancıların Filistin'e yoğun göç hareketinin bir sonucuydu.

Yabancıların vakıf arazilerine tecavüz etmeleri 20. yüzyıla yaklaştıkça daha da arttı. Avrupa'nın her tarafından gelen Yahudiler, Filistin'de ele geçirdikleri vakıf arazilerine köyler inşa etmeye başladılar. 1887 yılında Rusya ve Romanya'dan göç eden

---

1 **BOA,** HR.MKT.94.48
2 **BOA,** C.ADL.84**.**5074
3 **BOA,** A.MKT.MHM.371.79

Yahudilerin Yafa'da vakıf arazisi üzerine inşa ettikleri köylerde okul bile tesis edildi. Bunun haberini alan Bâb-ı Âlî'nin dahiliye dairesi, konuyla ilgili Kudüs Mutasarrıflığı'ndan bilgi istedi[1]. Bu belgede “müceddedâ” yani “yeniden” kelimesinin kullanılması dikkat çekmektedir. Demek ki vakıf arazisine yapılan ihlaller, ilk olarak 1887 yılında değil daha önceki zamanlarda meydana gelmeye başlamıştır.

Yabancıların Filistin'deki vakıf arazilerine yaptıkları ihlalleri doğrudan ya da aracılar vasıtasıyla yaptıkları görülmektedir. Örneğin, 1887 yılında Kudüs Mutasarrıflığının memularından Tercüman Bişare Efendi, Mehmed Ebu Amir Vakfı'na ait malları gasbederek yabancılara satmıştır. Buna dair bir şikayet, Tur köyü imam ve muhtarıyla, ihtiyar heyeti tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiştir ve bunun hakkında bir tahkikat başlatılmıştır[2].

Vakıf arazisi, mülkiyet ve tasarruf açısından miri ve özel mülkten farklıdır. Bundan dolayı vatandaşın bu tür arazinin üzerine hane, dükkan ya da han kurması vakıf mülkünün ihlali sayılmaktadır. Vakıf arazisi üzerine yapılabilecek bu tür inşaatlar, ancak devletin izniyle olabilmektedir. Bu şekilde vakıf arazisi, özel mülk statüsüne intikal eder. Devlet, genelde vakıf arazisi üzerine inşaat iznini ancak tebaalarına verirdi. Yabancılar ise vakıf arazilerinden hiçbir şekilde istifade edemezlerdi.

Arşiv belgeleri, bu konu ile ilgili olarak, devletin izninin şart olduğunu göstermektedir. Örneğin, 1887 yılında Yakub bin İbrahim isimli bir vatandaş, Kudüs'e bağlı Beytüllehim kazasında bulunan arazisi üstünde bir bina inşa etmek istemişti. Söz konusu olan yerin Haseki Sultan Vakfı dahilinde arazi-i mevkufeden olduğu tespit edildi. Bahsi geçen belgede, bu durumdaki bir arazi üzerine bina inşası için irade-i seniyyeye müracaat etmek gerektiği ifade edilmektedir[3]. Osmanlı arşiv kayıtlarında, üzerine bina inşa edilmek istenen vakıf arazileri ile ilgili irade-i seniyyeye müracaat edilmesi gerektiği ifade edilen pek çok belge bulunmaktadır[4].

[1] **BOA,** DH.MKT.1475.21
[2] **BOA,** DH.MKT.1475.21
[3] **BOA,** DH.MKT.1444.18
[4] **BOA,** DH.MKT.1449.51

Vakıf arazilerinde hane kurmak için başvuran Osmanlı tebaalarına izin veriliyordu. 1894 yılında Kudüs'e bağlı Beytüllahim ahalisinden Ataullah bin İbrahim, Haseki Sultan Vakfı'nın arazisine bina kurmak için devletten müsaade istedi. Devlet, bu kişiye istediği izni verdi[1]. Bu izin sadece müslümanlara değil, gayrimüslim Osmanlı tebaalarına da veriliyordu. 1897 yılında Kudüs'e bağlı Beytüllühim kasabasında Haseki Sultan Vakfı'na ait arazi üzerine ev yapmasına Devlet-i Aliyye tebaasından Mariya bint-i Beşare Ebülhalil izin verildi[2].

Daha önce 1895 yılında Rusya Devleti tebaasından Meria bint-i Vilademir adlı kişi, Kudüs sancağına bağlı Beytüllahim kasabasında, Haseki Sultan Vakfı'na bağlı bir arazi üzerine ev yapmasına izin verilmesini talep etti[3]. Dahiliye Nezareti, adı geçen Rus kadının yıllık kırk beş kuruş mukataaya ödemesine ve araziyi yasak bir amaç için kullanmayacağına dair bir taahhütname takdim etmesine ve bu durumda kendisine izin verileceğine karar vermişti. Kayıtlardan anlaşıldığına göre Osmanlı Devleti, yabancıların vakıf arazileri üzerinde bina kurmalarına her ne kadar izin verse de durumu kontrol altında tutabilmek için verilen izni bazı şartlara bağlamıştır. Aslında yabancılara, vakıf arazisi üzerinde tasarruf hakkı için izin nadiren veriliyordu. Çünkü zamanla beraber verilen bu iskan izinlerinin Filistin'in nüfus yapısını etkileyecek kadar bir tehdit oluşturma tehlikesi vardı. Hatta bu izinler bazı şartlarla beraber irade-i seniyye yani doğrudan padişah'tan alınan bir izne bağlanmıştı. Çünkü devlet, özellikle Kudüs'te bulunan vakıfların yabancıların eline geçmemesine bu tarihten daha önce yani Sultan Abdulaziz zamanında da dikkat etmiştir. Bu konu ile ilgili 1866 yılında Kudüs'teki Melik Selahaddin Hangâhı vakfına yabancıların müdahalelerine dikkat çeken bir tahrirat Kudüs mutasarrıflığına gönderildi[4].

1.2.4 Metrûk Arazi

1 **BOA,** Y.A.RES.75.31
2 **BOA,** İ.DFE.6.1315-Ra-02
3 **BOA,** İ.DFE.4.1313-M-03
4 **BOA,** A.MKT.MHM.371.79

Bu tür arazi, 1858 yılında yayınlanan arazi kanunnamesine göre devlete ait olup, kamunun yahut belli bir veya birkaç köyün, veyahut kasaba halkının yararlanmasına terk olunmuş arazi olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlanmanın lügattaki anlamıyla terk edilmiş manasında değerlendirilmemesi gerekmektedir. Bu tür araziler, mülkiyet ve yararlanma cihetinden özel mülkten farklıdır. Metrük arazi, yararlanma hakkı umuma yada belli bir köy, kasaba halkına tahsis edilmiş yerlerdir. Böylesi arazinin mülkiyeti ise belli bir kişiye ait olmadığından dolayı tapuda kayıtlı olmaması, bunlardan yararlanmanın bir karşılığa bağlı olmaması, alım, satım, hibe gibi sözleşmelere konu olmaması söz konusudur[1]. Bu tür arazinin örneği genel olarak umumun yararlanmasına terk edilmiş bulunan yollar, meydanlar, namazgâhlar, mesire, pazar, panayır yerleriyle köy veya kasaba halkının istifadesine tahsis edilen baltalıklar, harmanlar, mer'a, yaylak ve kışlak yerleridir[2].

Bu tür araziler, hakiki ya da tüzel bir kişinin mülkiyeti altında olmadığından dolayı satışı mümkün ve yasal değildir. Ayrıca kamu mallarının umumun istifadesine açık bulunan bu mubah malların satışı tahsis amaçlarına aykırı görüldüğü için caiz sayılmamıştır[3].

Osmanlı Devleti, bu tür arazilerin satışını yasaklamış olsa da 19. yüzyılın ortasında ortaya çıkan mali krizi aşmak amacıyla, zorunlu olarak devlet kendisi metruk arazileri açık artırmada satmaya başlamıştı. Örneğin 1891 tarihinde Akka sancağında boş olduğu tespit edilen arazilerin komşu köylerin ahalilerine müzayede ile satılmak üzere ihalesinin yapılması için Dahiliye Nezareti, Defter-i Hakani Nezareti'ne bir talep gönderilmiştir[4]. Bu suretle metruk araziler, halka satılıp özel mülkiyete çevirilerek devlet hazinesine katkıda bulunulmak istenmişti. Bu satışlar sonucu hem halkın kalkınmasına fayda sağlanmış oldu. Hem de satıştan elde edilen bedel ve ihya edilip işlenecek topraktan alınan vergiyle hazineye iki kere gelir sağladı.

---

1 Nusret Ozanalp, **Tapulama Kanunu Şerhi,** Ankara 1971, s 9.

2 Halil Cin. "Tanzimattan Sonra Türkiye'de Ormanların Hukuki Rejimi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.35, Sayı.1, Ankara 1978, s.324.

3 Ali Bardakoğlu, **DİA**, "Bey'" C.6, İstanbul 1992, s.14.

4 **BOA,** DH.MKT.1846.26

Bu özelleştirmenin ekonomik açıdan faydası bu iken devlet ve halkın güvenliği açısından da önem arz etmekteydi. Özel mülkiyete göre daha sahipsiz olan ve yabancıların göz diktiği metruk araziler, özelleştirilerek hem gasp edilmesi engellenmiş oldu hem de halkın istifadesine verilerek kamusal koruma altına alındı.

Yabancıların Filistin metruk arazilerindeki emellerini Osmanlı belgelerinde rastlanmaktadır. Örneğin 1888 yılında İngiliz Tabipler Cemiyeti'ne mensup bir doktor, Akka Nasıra kasabasında metruk araziden bir arsa üzerine bir hastane kurmak için inşaata başlamıştı. Devlet bu inşaatı durdurdu[1].

20. yüzyıla gelince yabancıların metruk arazilere olan talebi daha da arttı. Misal olarak Akka sancağında bulunan bir köy ahalisi, tasarruf ettikleri metruk arazi, mera ve korularını zapteden Akka Almanya Konsolosluğunun tercümanı Fuad Saad Efendi'nin hakkında Bâb-ı Âli'ye arzuhal gönderdi[2]. Zahiren bu durum her ne kadar bir şahsın gasbı gibi görünse de, bu olayın arkasında Almanya konsolosluğunun ya da konsolosluğu ve çalışanlarını amaçları için kullanmak isteyen daha başka yabancı güçlerin olma ihtimali büyüktür.

1.2.5 Mevât Arazi

Sözlük anlamı "ölü topraklardır". Kimsenin tasarrufunda bulunmayan ve kamunun yararına terk ve tahsis edilmemiş boş yerler olarak isimlendirilmiştir. Tarıma elverişli olmayan topraklardır. Mevat arazi, bir kimsenin tasarrufunda olmadığı ve halka tahsis edilmediği halde, köy kasaba ve mamur yerlerden tahmini olarak bir buçuk mil uzaklıkta bulunan topraklardır.

1 **BOA,** İ.MMS.101.4253
2 **BOA,** DH.MKT.2759.25

Filistin topraklarının büyük bir kısmı devlet kayıtlarında mîrî ve vakıf arazi olarak geçmektedir. Mevat araziler ise, genel olarak kayıt altına alınmamıştır. Mesela Necef çölü tarım ve iskan açısından kullanılması mümkün olmadığından mevat arazidir ve devlet kayıtlarında ayrıca işlenmemiştir.

Mevat ve metruk araziler ammeye ait oldukları için padişahın izni ve iradesi dışında üzerlerinde herhangi bir tasarruf söz konusu olamazdı. Mevat arazi ihya edilince özel mülk haline dönüştüğü için mülk arazilerin hükümlerine tabi idi. Mevat araziden ancak ihya yoluyla tarım toprağı haline getirilip yararlanmak mümkündür[1]. Bu da islam hukukundan gelen bir uygulamadır. Buna dair “Kim ölü bir araziyi diriltirse onundur” hadisi rivayet edilmektedir[2].

Osmanlı Devleti'nde uygulanan arazi hukuku, bölgeden bölgeye değişmektedir. Mesela, Hristiyanların çoğunlukta olduğu Balkanlarda arazi temellük ve satışlarındaki hükümler Anadolu'daki hükümlerden farklıdır. Ayrıca Tunus, Cezayir ve Trablusgarp gibi Salyane ile yönetilen ocaklardaki hükümler Şam ve Irak gibi hassa sistemiyle yönetilen topraklara göre farklılık gösterir. Osmanlı Filistin'inde de durum aynıdır. Dini, siyasi ve coğrafi hassasiyetler sebebiyle genel hükümler bile Filistin'de uygulama açısından değişiklik ve farklılık göstermektedir.

Osmanlı Filistin'inde satış serbestliği açısından araziler ikiye ayrılır; satışı serbest olan araziler ve satışı yasak olan araziler. Satılabilen araziler, satılamayan arazilere göre yüz ölçümü olarak daha azdır. Satılabilen araziler ya özel mülktür ya da devlete aittir. Normal şartlarda devlet arazilerini satışa çıkarmaz. Bütçe açığını kapatabilmek için istisnai olarak bazı miri arazileri Kırım Savaşından sonra satışa çıkarmıştır. Osmanlı tarihinde devletin kendi arazilerini satma olayı yok denecek kadar azdır.

---

1 Nusret Ozanalp, **Tapulama Kanunu Şerhi,** Ankara 1971, s 9.

2 İmam Buhari, **Sahihü'l-Buhari**, Cilt.2, Şam 1993, s.823.

Miri ve özel araziler dışında kalan arazi türleri vakıf arazileri, metruk ve mevat arazilerdir. Filistin'de 19. yüzyılda bunlar bir satış nesnesi olmamıştır. Hukuksuz bir şekilde satılmışsa da devlet o satışı iptal etmiştir.

Satılabilen arazilerin satış işleminin geçerliliği ise satıcı ve müşterinin hüviyetine göre değerlendirilir. Bu çalışmanın ikinci bölümünde Filistin arazi satışlarındaki iki taraf incelenecektir.

2. BÖLÜM: SATICI

Bir satış işlemi, iki taraf arasında gerçekleşir. Bu iki taraf, İslam hukuku terminolojisinde "Tarefeyn" kelimesiyle ifade edilir. Tarafeyn, iki şahıs yahut bir gerçek kişi ile bir tüzel kişi, ya da iki tüzel kişi olabilir. Taraflar, kişi itibariyle hakiki ya da tüzel kişi olarak, satış işlemi itibariyle de satıcı ve müşteri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Filistin'deki arazi satışları hususunda satış işleminin taraflarından biri olan satıcıyı tanımlamak için aşağıdaki analize bakalım.

Normal durumlarda taşınmazın sahibi, müşteriye anlaştıkları fiyata belli bir arazi satar. Ancak o dönemde Filistin'deki taşınmaz satışlarını yapan taraflar incelendiğinde ortaya karmaşık bir tablo çıkar. Bu çalışmada Filistin'de arazileri satan taraflar, dört kritere göre tasnif edilebilir.

İlk önce araziyi satan tarafın o arazinin sahibi olup olmama durumuna göre, yani arazi mülkiyetine göre tasnif edildiğinde iki sınıf satıcı ortaya çıkar. Birincisi, arazinin sahibi olan satıcı, ikincisi de arazinin sahibi olmayan satıcılardır. Bu duruma göre genelde devlet birinci tür satıcının yaptığı satış işlemlerini onaylar.

İkinci kriter ise tabiiyet ya da uyruk meselesidir. Bu kritere göre araziyi satacak taraf, Osmanlı tebaası ya da yabancı diye ikiye ayrılır.

Üçüncü kriter ise satıcının hakiki ya da tüzel bir şahıs olmasıdır.

Dördüncüsü ise satıcının dinidir. Osmanlı Devleti, kendi tebaaları arasında din ve millet ayırımı yapmadan her vatandaşına, hak ve hukukta eşitlik sağlamıştır. Ancak özellikle Filistin gibi hassas ve üç semavi dinde kutsal sayılan bir bölgede arazi satışları konusunda din ve tabiiyet kriterlerine göre ayrım yapmıştır.

19. yüzyıl Filistin'inde arazi satışlarındaki satıcı, mülkiyet, tabiiyet, şahsiyet ve din kriterine göre teorik olarak şöyle tasnif edilebilir.

<table>
<tr><td colspan="11">Araziyi Satan Taraf (Satıcı)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Mülkiyet Kriteri</td><td colspan="2">Tabiiyet Kriteri</td><td colspan="5">Şahsiyet Kriteri</td><td colspan="2">Din Kriteri</td></tr>
<tr><td>Arazi Sahibi</td><td>Arazinin Sahibi olmayan</td><td>Osmanlı Vatandaşı</td><td>Yabancı</td><td>Hakiki Kişi</td><td colspan="4">Tüzel Kişi</td><td>Müslüman</td><td>Gayri müslim</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>Devlet</td><td>Vakıf</td><td>Şirket</td><td>Konsolosluk</td><td></td><td></td></tr>
</table>

2.1 Mülkiyete Göre Satıcı

Satıcı, satış akdini imzalayan iki tarafın biri olup malın karşılığını teslim almak şartıyla malın mülkiyeti kendinden müşteriye nakleden kişidir. Bu durumda bir malın satıcısı olmak için o malın maliki yada temsilcisi olmak şarttır. Mülkiyet şartı ise, bir şeyi serbestçe kullanmak veya belirli bir servete sahip olmaktır. Mecelle, mülkiyet hakkını "insanın malik olduğu şeydir" şeklinde tarif etmektedir. İnsan-eşya ilişkisini göstermesi bakımından mülkiyet, aynı zamanda hukukî bir olaydır. Yani hukukî bir engeli bulunmadığı sürece kişiye bir şey üzerinde tasarruf yetkisi veren ve başkalarının tasarrufunu engelleyen hâkimiyet hakkıdır[1].

Osmanlı Devleti'nde arazi mülkiyeti genel olarak devlete ait olduğu için devlet kendisi arazi satışlarında satıcı konumundadır.

1 Zübeyda Akbal, "Taha Bey ve Emlak-i Devlet İsimli Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2007), s.3

Özel mülk arazilerde ise satıcı, hakiki ya da tüzel kişi olmuştur. Bu tür satışlarda devlet, vakıf, konsolosluk, yerli ya da yabancı cemiyet ya da şirketler, tüzel kişiliğe sahip taraflar olup Filistin'de arazi satışları yapmışlardır.

Hakiki kişiler de özellikle 19. yüzyıldaki arazi satışları, birtakım şartlara bağlanmıştır. Satıcı, din ve tabiiyete göre farklı muameleler görmüştür.

Arazi satışlarında devletin satıcıda aradığı ilk şart yani satıcı olabilmenin ilk şartı, sahipliktir. Eğer satıcı arazinin sahibiyse o satıcının diğer sıfatları araştırılarak satışın geçerli olup olmadığı tespit edilip satış onaylanır ya da iptal edilirdi. Sahiplik özelliği, satıcının hakiki ya da tüzel kişi olmasına göre değişmez ve her iki durumda da bu şart aranırdı. Eğer araziyi satan ya da satmak isteyen yerli ya da yabancı, cemiyet, şirket yahut şahıs, arazinin sahibi ya da naibi değilse o satış yapılmışsa bile iptal edilir, yapılmamışsa da engellenirdi. Eğer satıcı arazinin sahibiyse devlet satıcının tabiiyetine ve dinine bakmaksızın o satışı genelde onaylardı.

Mülkiyet kriterine göre ilk sınıf, arazinin sahibi olma vasfına sahip olan satıcıdır.

2.1.1 Arazinin Sahibi Olan Satıcı

Osmanlı Devleti'nde genel olarak büyük arazilerin sahibi devlettir. Özellikle tarımsal araziler, miri arazilerdir. Çünkü arazi kanunnamesi ve diğer kanunnamelerde tarım arazilerinin miri arazi olduğu belirlenmiştir. 1851 yılında yürürlüğe giren Kanunname-i cedîd'de bu konu ile ilgili şu tabir bulunmaktadır: "*Mülk bağçesine saban koyub ziraat eyleyen kimesneden sahib-i arz öşr almak kanundur. Saban giren arz mîrîdir. Tapu ile verilür*"[1]. Bu devlet arazilerinin satışını ancak devlet ve devleti temsil eden kişi ya da kurumlar yapabilmektedir. Nitekim Kırım savaşından sonra çıkan mali krizden dolayı Osmanlı Devlet'i, mîrî arazilerin bir kısmını zenginlere satarak bir özelleştirme projesi başlattı. Böylece devlet, satıcının yerini alarak kendine ait arazileri

[1] Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi,** İstanbul 1986, s.198.

satışa çıkarmakla satış işleminin bir tarafı olmuş oldu. Bu durum özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan mali krizi atlatmak[1] ve hazinede oluşan açığı kapatmak için bazı mîrî arazilerin satışa çıkarılmasıyla başlamıştı. Bu arazilerin bir kısmı Filistin'in kuzeyindeki bölgenin en verimli topraklarıydı. Örneğin 1869 yılında Akka nahiyesinde açık artırma ile mîrî arazilerden 4 bin dönümü 4 yük 80 bin kuruş ile satılmıştı[2].

Devlet ilk aşamada mîrî arazilerden sayılan mahlul arazileri satışa çıkarmıştı. Mahlul arazi, mirasçısı olmayan bir kimseden devlete kalan arazilerdir[3]. Bu özelleştirme sürecinin devlet hazinesine büyük gelirler sağlaması beklendiği için mahlul olan arazilerin satılmaması suç olarak sayılmıştı. Çünkü mahlul arazinin sahibi olmadığı için ne işlenirdi ne de vergisi alınabilirdi. Bu yüzden mülkiyetin devlete geçirilip satılması hazineye daha çok yarar sağlayacaktı. Aksi durumda böylesi toprak âtıl kalır ve hazineye zarar verirdi. Bu tip miri arazi satışının örneği şudur ki; 1890 yılında Akka sancağında mahlul durumundaki büyük arazilerin müzayedeye konularak satışa çıkartılması emri verilmişti.

"mahlûliyeti tebeyyün eden arâzînin hemen usûlî dâ'iresinde mevkı'-ı müzâyedeye vaz'ıyla netîcesinin izbârı... ve kurâ-yı mütecâvire ehâlisine fürûhti ve bir kısmı hakkında dahi tahkîkât icrâsı" ile ilgili Dahiliye Nezareti, Defter-i Hâkânî Nezâreti'ine bir tahrirat göndermiştir[4].

Miri araziler dışında kalan diğer arazi türleri özel mülk, vakıf arazileri, metruk ve mevat arazilerdir. Arazinin türüne göre, arazi sahibinin yani satıcının tanımı değişir. Mesela özel mülk arazinin sahibi hakiki kişidir. Miri arazinin sahibi devlettir. Vakıf

[1] Binhan Elif Yılmaz. "Osmanlı İmparatorluğu'nu Dış Borçlanmaya İten Nedenler ve İlk Diş Borç", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Sayı.4. Antalya 2002, s.193.

[2] **BOA,** A.MKT.MHM.431.91

[3] Cin, Halil "Mahlul arazi ile ilgili fazla bilgi için bk. Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazînin Hukukî Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** Cilt.22, Sayı.1, Ankara 1966, s782.

[4] **BOA,** DH.MKT.1785.52

arazilerinin, metruk ve mevat arazilerin mülkiyeti ise Allah'a[1], tasarruf hakkı Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi olan padişaha, intifâ‘ hakkı halka aittir. Bu arazilerin satışı hususunda ise durum şöyledir. Vakıf arazilerinin satışında hiç kimse için bir hak söz konusu değildir. Çünkü vakıf arazileri satılamaz. Mevat, metruk ve mahlul arazileri ise devlet satabilir. Yani vakıf arazileri hariç bu tür araziler de satıcı yine devlettir.

Satıcının devlet olduğu topraklarda özel mülk olan topraklara göre yabancıların temellük çabalarını sonuca vardırmaları daha zordu. Çünkü devletin bu araziler hakkında kendi çıkardığı yasak ve kanunları ihlal etmesi mümkün değildi. Buna rağmen bu durumun da istisnaları olmuştur. Bunlar “Müşteri” kısmında incelenecektir. Devlet topraklarını mülk edinebilmenin zorluğundan dolayı yabancı gayrimüslimler, daha çok özel mülk olan topraklara yönelmişlerdir.

Osmanlı Devleti içinde özel mülk edinme hakkı, yerli ve yabancı Müslümanlara ve Osmanlı tebaalarından gayrimüslim olanlara da verilirdi. Yabancı gayrimüslimler ise mülk edinme hakkına sahip değillerdi. Arazi sahibi hangi dine mensup olursa olsun tabiiyeti daha öncelikliydi. Buna göre Osmanlı tebaası olan herkes, 19. yüzyılın ortasına kadar satışı serbest olan arazileri satın alabilir ve satışını da yapabilirdi. 18 Şubat 1856'da ilan edilen Islâhat Hatt-ı Hümâyûnî adıyla bilinen Islâhat Fermânı, yabancı uyruklulara mülk edinme kapısını açtı. Bu ferman’a göre; yabancı uyruklular mal ve mülk edinebilecek ve herkes şirket, banka gibi ticari kurumlar açabilecekti. Bu şekilde, yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarına ve özellikle Filistin arazilerine yabancılardan gelen mevcut talep daha da arttı. Ancak Islahat Fermanı, Osmanlı memleketlerinin hepsinde uygulanmamıştı. Mesela Kudüs mutasarrıflığı bu mülk edinme serbestisinden müstesna tutulmuştu. Osmanlı arşiv belgelerinde Tanzimat ve Islahat fermanlarından önce bu yasak ile ilgili rastlanan en eski kayıt 1846 yılına aittir[2]. Bu kayda göre Kudüs'te Yahudi ve ecnebilerin mülk ve arazi satın almaları yasak olup daha önce satın aldıkları arazileri Osmanlı tebaalarından taliplere aynı fiyata satmaları gerekmektedir. Aşağıdaki belgenin içeriği bu konu ile ilgilidir.

1 Ali Himmet, **Vakıflar**, İstanbul; Berki Aydınlık Yayınevi , 1946, s.40.

2 **BOA**, A.MKT.MHM.2.10

*“müste’men tâ’ifesinin memâlik-i mahrûsada emlâk u arâzî iştirâ ü temellük eylemeleri gayr-ı câ’iz olup diğer bir takrîb almış ve temellük eylemiş olanları bulunur ise diğer pahasıyla teba‘a-ı Devleti-i Aliye'den tâliblerine bey‘ ü fürûht ile kendüleri müste’ciren ve müsâfiren sâkin olmaları nizâm-ı mer‘îsi olmağla bu sûretde ber-mûcib-i şurût icrâ-yı îcâbi emr ü irâde-i seniyelerine mütevakkıf mevâddan olmadığı ma‘lûm devletleri buyuruldukd*a”

Aynı yasak ile ilgili 1850 yılına ait bir başka kayıt metni[1] şöyledir:

“arâzı-ı mezkûre ecnebî uhdesinde kalmamak üzere o makûlelerin zevce ve müte‘allikâtlarının içlerinden teba‘a-ı Devlet-i Aliye'den kimseleri var ise anlara ecr-i misiliyle bi'l-îcâr uhdelerine geçdirilerek senedât-ı mu‘tebere almaları bu sûrete râzî olmadıkları takdîrde yapmış oldıkları ebniyeyi tebe‘a-ı Devlet-i Aliye'den tâliblerine fürûht eylemeleri husûsunun mahallinde icrâ-yı iktizâsına bakılması sûretinin Saydâ vâlîsi devletlü paşa hazretlerine iş‘âr kılınması”

Filistin'de mülk edinme hakkı olmayan gayrimüslim yabancılar, bir araziyi herhangi bir şekilde satın almışsa o satış iptal edilir ve arazinin Osmanlı tebaasından olan taliplerine satılması zorunlu kılınırdı. Arşiv belgelerinde görüldüğü gibi, yasak olduğu halde mülk edinen yabancı gayrimüslimlere devlet, araziyi satma zorunluluğu getirirdi.

2.1.2 Arazinin Sahibi Olmayan Satıcı

19. yüzyıla girildiğinde Osmanlı Devleti'nin yaşadığı bölünmeler[2], toprak kayıpları[3], savaşlar[4] ve ayrıca Filistin'in maruz kaldığı yabancı askeri[5] ve sivil[6]

---

1 **BOA**, A.AMD.25.74
2 Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın 1830 yılındaki ayaklanması.
3 Fransa'nın 1831 yılındaki Cezayir-i Garp işgali.
4 Erdoğan Keleş, “Kırım Savaşı’nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, **OTAM** (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı.23, Ankara 2010, s.152.

müdahaleler, ayrılık hareketleri ve ayaklanmalar[1] yüzünden, devlet otoritesinin zayıflamasından dolayı özellikle Filistin'de emlak sektöründe bazı ihlaller ve yasal olmayan muameleler yaşanmıştı. Arşiv belgelerinde yasal satış işlemlerinin kayıtları yanında bu tür ihlallerin de kayıtları bulunmaktadır.

Akka Sancağı'nda bulunan bir arazi, mutasarrıfları olduğu halde mahlul arazi addedilerek 1891 yılında satılmıştır[2]. Ayrıca Beyrut Vilayeti, Kudüs'e bağlı Yafa dahilindeki arazi-i mektumenin satılmaya çalışıldığına dair Dahiliye Nezareti'ne 1891 yılında bir ihbar gönderdi[3].

Başka bir kayıtta hem devletin hem halkın tasarrufu altında bulunan Yafa'daki miri arazinin bazı mahalli memurlar tarafından Musevi muhacirlere satıldığı görülmektedir. Ayrıca bu satış esnasında sahte isim kullanıldığı ve resmi kayıtlarda değişiklikler yapıldığı belirtilmektedir. Bir aşiret şeyhinin bu konuyla ilgili gönderdiği arzuhale, sadrazamlıktan, gereğinin yapılmasına dair bir cevap Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığına gönderildi[4].

Yasal olmayan bu tür satış işlemlerinde arazinin sahibi olmayan satıcının, kendi adına sattığı topraklar, bazen devlete ait topraklardır. Bazen de başka şahıslara ait topraklardır. Özellikle halkın arasındaki husumetlerden kaynaklanan toprak ihlalleri çok olmuştur. Örneğin, Necef ve Sina çöllerinde yaşayan Terâbîn aşireti, Ebu Abdûn Aşireti'ne ait olan araziyi gasp etti. Bu durum üzerine Ebû Abdûn Aşireti, 1890 yılında Bâb-ı Âlî'ye bir şikayet göndermişti. Dahiliye Nezareti, bu halin tahkiki için Kudüs Mutasarrıflığı'na bir tahrirat gönderdi. Ayni tahriratın kenarında tahkikin devam ettiği

---

5 Neapoleon Bonapart'ın Akka Muhasarası ile ilgili bk. Kamil ÇOLAK , “Mısır’ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801) ”, **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi,** Sakarya 2008, s.157.

6 Rusya ve Avrupa'dan Yahudi göçünün yoğunlaşması ve yabancı konsolosların açılması ile ilgili bk. Ömer Osman UMAR, “Osmanlı Döneminde Yahudiler’in Filistin’e Yerleşme Faaliyetleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt.12, Sayı.2, ELAZIĞ-2002. s.424.

1 Kavalalı Mehmet Ali Paşa ayrılık hareketi

2 **BOA,** DH.MKT.1808.68

3 **BOA,** DH.MKT.1857.80

4 **BOA,** BEO.65.4869

süre içinde bu iş için gönderilen memurların rüşvet almalarına da işaret edilmektedir. *“Berây-ı tahkīk-ı içün me’mûrlar tarafından rüşvet ahziyle”* ifadesi belgenin kenarında not olarak bulunmaktadır[1].

Bu belgede dikkate değer bir nokta da şudur ki; devletin önüne geçmeye çalıştığı ihlallerin yanında, devlet tarafından durumun tahkiki için gönderilen memurlar bile rüşvet alarak arazi mülkiyetinde düzeltilmek istenen durumun daha kötüye gitmesine sebep olmuşlardı.

Ancak genel olarak her ne kadar arazileri ele geçirme hususunda bu ve benzeri ihlaller olup, her türlü girişim de bulunulsa da gerek merkez gerek taşra idareleri gerekse halk tarafından mümkün olan tedbirler elden geldiğince alınmaya ve uygulanmaya çalışılmıştır.

Kişilerin kendisine ait olmayan araziyi hile ve gasp yoluyla kendi adına satması bazen bölgeye yerleşmeye çalışan yabancılara yapılan bir satış olarak gerçekleşmiştir. Bazen de aralarında anlaşmazlıklar yaşayan halk birbirlerinin arazilerini bu yolla satmışlardır. Her iki durumda da satıcı gerçek ve yasal bir satıcı konumunda değildir. Bundan dolayı devlet, malın maliki olmayan satıcı tarafından gerçekleştirilen satışları durumun tahkikinden iptal etmiş ve henüz gerçekleşmeyen buna benzer satışları da engellemiştir. Çünkü İslam hukukunda bir kimsenin gerek başkasına ait bir malı kendi adına satması, gerekse gasp edilmiş malı satması halinde bu tür satışlar geçersiz sayılmaktadır[2].

2.2 Hakiki ve Tüzel Satıcılar

Hukuki düzenlemeler bakımından 2 tür kişilik bulunmaktadır. Bunlar gerçek kişi ve tüzel kişidir. Satıcının hakiki veya tüzel kişi oluşuna göre satış şartları da değişir.

---

1 **BOA,** DH.MKT.1799.95
2 Ali Bardakoğlu, **DİA,** “Bey'” C 6, İstanbul 1992, s 14.

Özellikle Tanzimat'tan sonra tüzel kişilere daha çok temellük hakkı tanınmıştır. Bu durum otomatik olarak tüzel satıcıların sayısını hakiki satıcıya oranla arttırmıştır.

2.2.1 Hakiki Kişi Olan Satıcı

Gerçek kişi, sağ ve tam doğmak şartı ile kişinin anne karnına düşmesinden ölümüne kadar geçen süreçte, hukuken münferit insan için kullanılan bir terimdir.

Filistin'de gerçekleşen toprak satışlarında bölgenin hassasiyetinden dolayı özel mülk sahibi olma durumu çok yaygın olmadığından, satıcı olarak hakiki kişi tüzel kişiye göre daha azdır. Filistin'de mülk edinmek isteyen gerek hakiki gerek tüzel kişiler yani yabancı dernekler, konsolosluklar, şirketler gibi kurumların almak istedikleri toprakların satıcısı olarak hakiki kişileri yani halktan olan kişileri öncelikle tercih ettikleri söylenebilir. Çünkü satıcısı böyle olan bir satış işlemi gayri resimi de olsa devletin dikkatini çekmesi açısından daha az risk taşmaktaydı.

Tanzimat fermanın öncesinde hakiki kişilerin tasarrufu altındaki arazilerin çoğu miri ya da vakıf arazileri idi. Kişi ancak tasarrufu altındaki araziden yararlanma hakkına sahipti. Satış, hibe ve miras gibi mülkiyetin intikali hakkına sahip değildi. Ancak kasaba, köy ve beldelerin merkezlerindeki küçük arsalar özel mülk statüsüne girdiği için kişi buraları satabilirdi. Ancak satıcı arsasını istediği müşteriye satamazdı. Ancak Osmanlı tebaasına, Tanzimat'tan sonra da yabancı tüzel kişilere de satabilirdi. Tanzimat fermanı her ne kadar Osmanlı memleketlerinde yabancılara farklı haklar verdiyse de istisna olarak Filistin'de yabancı gayrimüslimlere arazi satışı yasak olarak kaldı. Bu durumda toprak sahibi kişiler, fazla satış yapamamışlardır.

Filistin'deki arazi satışlarında satıcının hakiki şahıs olması, Kırım savaşından sonra daha çok görüldü[1]. Çünkü bu savaşla beraber ortaya çıkan mali krizi atlatmak için

[1] Kırım Savaşı ile ilgili fazla bilgi için bk. Erdoğan Keleş, "Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi", **OTAM** (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı.23, Ankara 2010, s.152.

devlet, miri, mahlül ve hatta metruk arazileri zengin vatandaşlarına satmaya başladı. Bu kadar büyük toprakları alabilmek için gerekli olan sermaye o dönemde genelde Lübnan'ın Hristiyanlardadır.

1872 yılında bu ailelerin en tanınmışlarından olan Sersak ve Hûrî aileleri, Filistin'in kuzeyinde köyler satın almışlardır. Mecdel, El Herîc, Harisiye, Yâcûr, Hureybe köyleri bunlardan bazılarıdır. Merc İbn-i Âmir bölgesinin arazilerini devletten satın alan Beyrutlu Hristiyanların başında Habib Besters, Nikola Sersak, Tüveyni, Mette Ferah ve Selim Hûrî gibi isimler gelmektedir. Devletin girdiği mali krizi bu şekilde değerlendiren bu zenginler, 20. yüzyılın başında ellerindeki arazileri dolaylı ya da doğrudan yabancı Yahudilere ve Siyonizm Ajansına satmışlardır[1].

2.2.2 Tüzel Kişi Olan Satıcı

Tüzel kişi ya da hükmî şahıs, hukuki bakımdan birçok kişinin veya malın topluluğundan doğan ve tek bir kişi sayılan kurumdur. Tüzel kişi ise gerçekte kişilik sahibi olmayan ancak varsayımsal olarak kişilik sahibi olduğu kabul edilen kişi veya mal topluluklarıdır. Dernek, vakıf, şirket ve devlet gibi oluşumlar hukuken varlık kazandıkları anda tüzel kişilik kazanırlar.

2.2.2.1 Satıcı Olarak Devlet

Toprak sahibi tüzel kişilerin başında devlet kendisi gelir. Devlet, vakıf arazisi hariç miri, mahlul, metruk ve hatta mevat arazileri de istediği müşteriye satabilir. Tabii ki devletin bir kurumu ya da devleti temsil eden kişi de devlet adına araziyi satıp bedelini devlet hazinesine gönderir.

---

[1] Mustafa Murad Debbağ, **Biladüna Filistin,** I. Bölüm, II. Baskı, Beyrut 1973, s. 51.

Devlet topraklarını istediği kişi yahut kuruma satar, kiralar ya da hibe eder. Ancak devlet, yaptığı bu satışlarda önce kendi Müslüman tebaasını tercih etmiştir. Ancak toprak alabilecek kadar sermaye gayrimüslim tebaasında bulunduğu için ister istemez tercihi o tarafa kaymıştır. Bu durum tebaası olan alıcılar hakkında gözettiği tercih sırasıdır.

Devlet, tebaası olmayan gayrimüslim alıcılara yani yabancılara da satış yapmıştır. Bu satışlar genel olarak Filistin müstesna tutularak imparatorluğun diğer bölgelerinde yapılmıştır. Filistin'de yapılan satışlarda ise yabancı hakiki kişilere arazi satış yasağı devam etmiştir. Devlet burada yaptığı satışlarda, Filistin halkına okul, hastane ve yetimhane gibi hizmet verecek olan kurumları yasağın dışında tuttu[1]. Bu hizmet amaçlı satışlarda da müşteriye bazı şartlar öne sürdü. Bu şartlardan en önemlisi, bu satışların istismar edilerek yabancı Musevileri Filistin'e yerleştirmek için kullanılmaması idi[2].

Devletin kendi koyduğu yasaklara bağlı kalma zorunluluğu olmadığından dolayı devlet, yabancı gayrimüslimlere de arazi satmıştır[3]. Ancak bu tür satış çok nadirdir. Örneğin 1898 yılında Akka sancağına bağlı Taberiye kazası içinde kalan ve Cezayir muhacirlerine tahsis edilen Şiara, Kefersit, Avlim ve Sefder adlı köylerin, Emir Ali Paşa tarafından Baron Roçild'e satılmak üzere bulunulduğu belgelerde kayıtlıdır. Durumun önemine binaen gerekli tedbirlerin alınması Dahiliye ve Defter-i Hakani tarafından tebliğ edilmiştir[4].

Şu da belirtilmelidir ki Osmanlı Devleti, yabancı gayrimüslimlere yaptığı toprak satışlarını normal şartlarda yapmamıştır. Devleti buna mecbur bırakan şey, içinden çıkamadığı mali krizlerdir.

---

1 **BOA**, ŞD.2272.8
2 **BOA**, MV.101.13
3 **BOA**, İ.DFE.2.1311/C-03, BEO.1239.92868
4 **BOA**, BEO.1105.82846, DH.MKT.2147.73

Genel olarak devlet, Filistin'de sattığı arazileri açık artırma ile halka uygun fiyatlarla satmıştır. Örneğin 1868 yılında Akka'da ihalesi yapılan miri araziler için zamlı fiyat uygulanmamıştır[1].

Akka'da mahlul türünden büyük araziler, 1890 yılında müzayedeye konularak satışa çıkartılmıştı[2]. Aynı tarihte yine Akka'da boş olduğu tespit edilen arazilerin müzayede ile ihalesi yapılmıştı[3]. 1891 yılında da Akka'da mevcut büyük mahlul arazilerin mahalli yönetimlerce müzayede ve ihale muamelelerine biran evvel başlanılmasına dair karar çıkmıştı[4].

Siyasi ve dini bakımdan hassas olan Kudüs'te miri arazilerin satılması kararı geç tarihlere kadar uygulanmamıştır. Kudüs çevresindeki miriye ait arazinin müzayedeye dahil edilmemesine dair bir tezkere Bab-ı Âli tarafından 1895 yılında Kudüs'e gönderilmiştir[5]. Kudüs'te sadece miri arazilerin satışı değil mahlul arazilerin satışı da yasaklandı. Özellikle yabancı gayrimüslimlerin o bölgenin arazilerine gösterdiği yoğun rağbetten dolayı, 1897 yılında Bab-ı Âli, mahlul arazilerin müzayede ile satışını yasaklayan bir tahriratı Kudüs Mutasarrıflığına gönderdi[6]. Devlet, Kudüs'teki arazilerin sadece satışını değil Kudüs ve civarındaki arazilere her türlü müdahaleyi yasaklamıştı[7]. Ayrıca Kudüs topraklarının korunması için aldığı tedbirler dahilinde miri, mahlul ve hatta vakıf arazilerine, yerli aşiretleri ve Müslüman muhacirleri iskan ettirmişti[8].

2.2.2.2 Satıcı Olarak Vakıf

[1] **BOA**, A.MKT.MHM.431.91
[2] **BOA**, DH.MKT. 1785.52
[3] **BOA**, DH.MKT.1846.26
[4] **BOA**, DH.MKT.1906.119
[5] **BOA**, BEO .690.51739
[6] **BOA**, BEO .1063.79680
[7] **BOA**, BEO .1159.86922
[8] **BOA**, DH.MKT. 2188.106

Vakıf, kişiler veya kurumlarca kurulmuş, yasayla görev ve yetkileri belirlenen tüzel kişiliktir. Genelde vakıf belirli bir amaç için kurulur ve bunun dışında faaliyet göstermez.

Özellikle İslam hukukunda vakıf mallarının, sadece vakfın kurulduğu ve faaliyette bulunduğu dönemde değil, varlığını sürdürebildiği müddet boyunca dokunulmazlığı söz konusu olduğu için kesinlikle alınması ve satılması yasaktır. Osmanlı Devleti, bu yasağı korumuştur. Bundan dolayıdır ki, arazi satışlarında vakıf tüzel kişi olarak satıcı konumunun dışındadır. Ancak kanunsuz olarak vakıf toprağının satısı gerçekleşmişse devlet bu duruma müdahale ederek satışı iptal etmiştir.

Örneğin Damme De Sion cemiyeti, Kudüs'te mutasarrıf oldukları mülklerine bitişik araziyi satın almak istedi. 1860 yılında bu konuda yapılan tahkikattan sonra bu arazinin Özbek Dergahı Vakfı'na ait olduğu ispat edildi ve bu satış yasak olduğundan dolayı önlendi[1].

Osmanlı devleti, vakıflar hususunda gösterdiği bu hassasiyeti sadece Müslümanlara ait vakıflar için değil gayrimüslimlerin vakıfları için de gözetmiştir. Örneğin Kudüs'deki Mar Yakup adlı Ermeni Manastırı Vakfı'na ait hane, dükkan ve arazilere Ermenilerin müdahalelerini engellemiştir[2].

2.2.2.3 Satıcı Olarak Dernek

Filistin'de bulunan dernekler ve dernek şubeleri genelde yabancı gayrimüslimlere aitti. Bunun sebebi, Filistin'de yabancı hakiki kişilere arazi satışının yasak olmasından dolayı yabancıların şahıs olarak değilde dernek kurma yoluyla arazi sahibi olmanın çarelerini aramış olmalarıydı. Ve genelde bu dernekler hayır faaliyetleri

[1] **BOA**, HR.MKT.347.64
[2] **BOA**, HR.MKT.94.48

gerekçesiyle satın alabildikleri toprakları Filistin'de yerleşmesi ve mülk edinmesi yasak olan yabancı Yahudilere temlik etmeye çalıştılar. Bu temlik etme gayretleri dahilinde sahte kimlik ile, yapılan satışlara resmiyet kazandırmaya çalıştılar. Eğer dernek adıyla yapmak istedikleri satışları devlet engellediyse ya da iptal ettiyse, arazileri hibe etme yoluna bile gittiler. Bu durumun farkına varan devlet, Filistin'de yabancı hakiki şahıslar için yasak olan araziyi hibe etme ve ferağ işlemini, nihayetinde deneklere de yasakladı. Örneğin 1894 yılında Yafa'da bulunan George Misionary Ruhban Cemiyeti, Kudüs'te daha önceden satın aldığı emlak ve araziyi, cemiyetin Kudüs'teki vekili Reverend Lankly Holl'a ferağ etmek istedi. Yerli yönetim bu isteği kabul etmemekle beraber bu durumu Şura-yı Devlet'e havale etti[1]. Yedi ay sonra Şuray-ı Devlet ve Defter-i Hakani nezareti, yabancılara arazi satılmasını yasaklayan irade-i seniyye mucibince bu ferağ talebini reddetti[2].

Denekler, mülkiyetleri altındaki arazileri satmak istediklerinde sadece Osmanlı tebaasından olan taliplerine satabilirdi. Bunun dışındaki bir satış kesinlikle yasaklanmıştı.

Örneğin, Anglo Jewish Association isminde bir İngiliz cemiyetinin Londra'da mukim Roçild ailesi tarafından 1875 yılında Kudüs'te kurulan Musevi kız mektebinin nakli için satın aldığı bir konak ve araziyi, Kudüs ahalisinden arazi edinmesi yasak olmayan birine ferağ etmesi gerektiğine dair Şuray-ı Devlet, 1898 yılında bir karar çıkardı[3].

Tanzimat ile beraber arazi temellükü konusunda derneklere verilen bazı kolaylıklar ve haklar, 19. yüzyılın sonuna doğru kaldırıldı. Çünkü zamanla bu derneklerin çoğunun Filistin'e yabancı Musevi iskanına hizmet eder durumuna geldiği anlaşıldı.

---

[1] **BOA**, MV.80.108
[2] **BOA**, BEO .574.43001
[3] **BOA**, BEO.1153.86433

Örneğin Paris'teki "Cemiyet-i İttihadiye-i İsrailiye" derneği'nin vekili Natan Nersis tarafından Luba karyesi ile Arabü'd-Delayika bölgesinde satın alınan araziye ecnebi Musevilerin yerleştirileceğinin Bab-ı Ali'ye bildirilmesi üzerine, Babıali'den de, bu tür muamelelere asla izin verilmeyeceğine dair bir tahrirat Kudüs mutasarrıflığına gönderildi[1].

2.2.2.4 Satıcı Olarak Konsolosluk

Yabancı devletler, Kudüs'te Kavalalıların Filistin'den çekilmesinden hemen sonra konsolosluklar açmaya başladı. Fransa, 1843 yılında, İngiltere 1839 yılında, Almanya 1842 yılında, Rusya 1848 yılında Kudüs'te birer konsolosluk açtılar. Daha sonra Filistin'in diğer şehirlerinde konsoloshaneler açıldı. Bu konsolosluklar açıldığı bölgede kendi ülkelerinin ticarî menfaatlerini korumak, vatandaşlarının haklarını gözetmek, seyrüsefer kontrolü ve noterlik gibi diplomatik olmayan resmî görevleri yerine getirmek için kurulmuştu. Özellikle Tanzimat'tan sonra yabancı ülkelerin temsilcilikleri, Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimleri himayesi altına almışlardı. Genelde Rusya Ortodoksların, Fransa Katoliklerin ve İngiltere Protestanların koruma yükümlüğünü üstlendi. Ayrıca İngiltere konsolosluğu, Filistin'deki Yahudileri, Dürzileri ve hatta Bahaileri de koruması altına almıştı.

Yabancı konsolosluklar, Filistin'de arazi mülkiyetinin intikali hususunda büyük rol oynadı. Konsolos ve vekilleri arazi satın aldılar ve arazi sattılar. İngiltere konsolosu Noel Temple Moore, İngiliz Evanjelist Cemiyeti'ne arazi satmıştı. Ayrıca yabancı Yahudiler, satın aldıkları arazilerin kaydını İngiliz konsolosluğunda yaptırıyorlardı[2].

---

[1] **BOA**, DH.MKT.2549.96

[2] Naila Al Wari, **Devrü'l-Kunsuliyati'l-Ecnebiye Fi'l-hicreti ve'l-İstitani'l-Yahudi 1840-1914**, Amman 2007, s.142

Fransa ise Yafa konsolosu, 1879 yılında Hudayra köyünün bir kısmını önce satın alıp sonra da yabancı Yahudilere satmıştı. 1884 yılında da Fransa konsolos vekili, 3 bin dönüm arazi sattı ve aynı yılda orada Gedera (גְּדֵרָה) yerleşkesi kuruldu[1].

Rusya konsolosluğu da, Kudüs'te konsoloshane memurları üzerinde kayıtlı bulunan arazileri, Rusya Devleti adına kaydedip tapusunu da aldı[2].

Osmanlı Devleti'nin zayıflamasını fırsat bilen yabancı ülke konsoloslukları, özellikle Filistin'de tamamen açılış amaçlarının dışında faaliyet göstermeye başladılar. Konsolosluk memurları adına arazi alıp, satış yapılması yasak olan yabancılara bu arazileri sattılar. Tapu kayıt işlemlerini devleti hiçe sayarak kendileri yaptılar. Ancak devlet fark edebildiği bu tür girişimleri engellemeye ya da iptal etmeye çalıştı. Örneğin, 1891 yılında Hayfa'da Osmanlı tebasından bazı kişilere ait bahçelerin Avusturya Viskonsolosu Sigmond Fissber'e satılmasına izin verilmedi. Çünkü bu konu ile ilgili belgede adı geçen konsolos "şüpheli" sıfatıyla tavsif edilip satışa engel olundu. Ayni şekilde Akka ile Kudüs içindeki musevi muhacirlerin iskanının yasak olduğu arazinin de Rosbach şirketine satılmasına izin verilmedi[3].

Özetle denilebilir ki, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde konsolosluklar, devletin iç meselelerine de müdahale etmeye başladılar ve tamamen düşmanca tavırlar içine girdiler. Devletin yasaklarını çiğnemekte ya da düşmanlarıyla işbirliği yapmakta bir sakınca görmedikleri gibi bununla ilgili girişim ve icraatlarda da bulundular.

2.3 Satıcının Tabiiyeti

Filistin'de arazi satışlarındaki satıcı, tabiiyet açısından çoğunlukla Osmanlı tebaasındandır bazen de ecnebi tebaasından olabilir. Osmanlı tebaası olan satıcı, yabancı

1 age. s.150
2 **BOA**, İ.DFE.5.1314-C-04
3 **BOA**, DH.MKT.1872.36

Yahudiler hariç herhangi bir müşteriye arazi satışı yapabilirdi. Arazi satışı yasak olanlara da arazi kiralayabilirdi.

Osmanlı Devleti, Filistin'deki arazi satışlarında, tebaaları arasında din, ırk veya mezhep ayırımı yapmamıştı. satıcı kim olursa olsun mülkünü satış yapılması yasak olmayan herhangi bir müşteriye satabilirdi.

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde bazı yabancı Yahudiler, Filistin'in bazı yerlerinde arazilere farklı yollarla sahip olabildiler. Osmanlı Devleti, bu duruma karşı ciddi bir önlem alamadıysa da bu araziler üzerine bina inşa etmeyi yasaklamıştı[1]. Bahsi geçen konu ile ilgili belgede "kendi mâlları olan arâzî" ifadesinin kullanılması, dâhiliye nezaretinin, yabancı Yahûdilerin Filistin'de ele geçirdikleri toprakların mülkiyetinin bu Yahudilere ait olduğunu ister istemez kabul etmiş görünmektedir. Ancak devlet, elinden geldiğince yabancı gayrimüslimlerin eline geçen arazileri tebaalarına sattırdı. Örneğin 1788 yılında genel olarak Kudüs'teki tüm müstemen taifesinin tasarrufunda bulunan emlakin ayni pahaları ile satılması için bir fetva çıkardı. Ancak Fransız rahiplerin tasarrufunda bulunan gayrimenkulleri bu fetvanın dışında bıraktı[2]. Bununla beraber iki yıl sonra Kudüs'te Fransız nüfusunun arttığına dair yapılan bir şikayet üzerine bölgede yapılan tahkikat sonucu Fransız nüfusunun şikayet edildiği kadar çok olmadığı, yine de Fransızların Kudüs'te temellük ettikleri gayrimenkullerde bazı usulsüzlükler tespit edildiğinden bu gayrimenkullerin cebren sattırılması için bir hatt-ı hümayun çıkarıldı[3]. Bu hatt-ı hümayunun özeti aşağıdaki gibidir:

"*Hulâsa-ı mefhûmunda el-hâletü hâzihi Kuds-i Şerîf'de işidildiği gibi Françelü kesret üzere olmayup lâkin ba'zı müste'men tâ'ifesinin bağ u bağçe misillü akār temellük etdikleri beyâniyle bunların men' ü fürūht etdirilmesi bâbında emr-i âlî ısdâr olunmasın istid'â eder*"

[1] "*Memnû'iyet-i muttahazeden evvel Kudüs ve Beyrut cihetlerine gelüp yerleşmiş ve taht-i tâbi'iyet-i saltanat-i seniyeye girmiş olan ba'zı Mûsevî mühâcirlerin kendi mâlları olan arâzî üzerine ebniye inşâ eylemelerine müsâ'ade olmaması...*" **BOA,** DH.MKT.1530.17

[2] **BOA,** C.HR.31.1505

[3] **BOA,** HAT.193.9510

Osmanlı Devleti, Filistin'deki toprak alış verişlerini kontrolü altında tutabilmek için ve el değiştiren arazilerin kimden kime geçtiğini tespit edebilmek için özellikle yabancıların yaptığı satışı izin alınmasına bağlamıştı. Örneğin Kudüs'te ikamet eden Amerika vatandaşı Mösyö Cohens, Kudüs'teki emlakini satabilmek için Babıali'den 1874 yılında müsaade istedi[1].

Devlet, istenen izne cevap vermeden önce iki hususu tetkik eder. Birincisi, arazinin satılıp satılamayacağı, ikincisi ise müşterinin arazi satış yasağının kapsamında olup olmadığıdır. Bu tetkikten sonra alınan sonuca göre satış işlemine izin verilir ya da talep reddedilir. Örneğin 1893 yılında Fransa tebaası Mişel Erlanger, Hayfa ve Yafa kazalarında sahip olduğu araziyi, yine aynı tebaadan Eli Şayid'e ferağ etmek için izin istedi. Devlet, bu talebi reddetti. Çünkü Eli Şayid, Fransa bankerlerinden Baron Edmond Rothschild'in vekili olarak, Musevi muhacirleri Filistin'e yerleştirebilmek için devamlı bu tür girişimlerde bulunuyordu. Bu belgenin devamında sadece bu satışın yasaklanmasıyla kalmayıp Filistin'e göç etmiş bulunan Musevi muhacirlerden hiç kimseye arazi satılmaması için, yetkililere gerekli tavsiyenin ve emrin verilmesi ve ihmal gösterenlerin mesul tutulmaları hususu hatırlatılmaktadır[2].

Başka bir belgede aradan beş yıl geçmesine rağmen yine aynı Fransızın, Baron Rothschild'in vekiline bir araziyi ferağ etmek istediği belirtilerek, Şuray-ı Devletin bu arazinin Rusya'dan gelen Musevilerin yerleşmeleri için kullanılacağını fark edip bu ferağ muamelesine müsaade etmediği ifade edilmektedir[3].

2.4 Dinine Göre Satıcı

Osmanlı Devleti, imparatorluğun tüm bölgelerinde ve Filistin'de de tebaası arasında din farkı gözetmemiş ve Müslüman, Hristiyan ya da Yahudi, herkesin herkese

---

1 **BOA,** HR.TO.551.66
2 **BOA,** DH.MKT.2055.57
3 **BOA,** ŞD.2280.26

arazi satmasına izin vermişti. Ecnebi devletlerin tebaası olan Müslümanlara da kendi tebaalarına verdiği hakları tanıdı.

Yabancı gayrimüslimler hususunda ise durum şöyle idi. Tanzimat'tan önce yabancı gayrimüslimler, zaten Filistin'de arazi sahibi olamıyorlardı. Tanzimat'tan sonra, bu hakka sahip oldular. Ancak zamanla devlet, yabancı Yahudilerin Filistin'e olan yoğun göçünü ve yerleşme girişimlerini fark edince, ecnebi Yahudilerin Filistin'de mülk edinmesini yasaklamakla beraber yabancıları daha önce satın aldıkları her türlü mülkü satmaya mecbur etti.

19. yüzyılın sonuna doğru, zenginleşen bazı devlet memurları, Müslüman halktan büyük topraklar satın aldılar. Böylece zamanla Müslüman bir ayan sınıfı oluştu. Bu satışların iyi yönü satıcı ve alıcının Müslüman olması ise de halkın zenginleşen bu sınıf hakkında şikayetleri bulunmaktadır. Çünkü toprağı işleyen halk, toprağın devlet elinde olmasını ve ağalara yüksek vergi vermek yerine devlete makul bir vergi vermeyi öncelikle tercih ederdi.

Örneğin 1898 yılında Beyrut Vilayeti İdare Meclisi sabık Başkatibi Ahmed Faik Efendi ve Nabluslu Mehmed Kasım Efendi, Nablus'a bağlı Cenîn kazası Kavmiye köyünde, ahaliden arazi satın aldılar ve aşar vergisini yükselttiler. Bunun üzerine ahali, günden güne verginin artmakta olduğuna dair şikayette bulundular[1].

Bu belgenin içeriğiyle beraber anlaşılan bir nokta da şudur ki; devletin kurduğu toprak düzenini korumakta halk da duyarlılık göstererek, gerek Müslüman gerek gayrimüslim arazi talipleri hakkında şikayet ve arzuhalleriyle devlet yetkililerini bilgilendirmekteydi.

Daha önce belirtildiği gibi toprak alabilecek sermaye, çoğunlukla gayrimüslimlerde bulunduğundan dolayı toprak sahipleri de çoğunlukla gayrimüslimler olduğundan, Müslüman satıcılar sayıca daha az idi. Bundan anlaşılmaktadır ki;

[1] **BOA,** DH.MKT.2124.70

Filistin'de özel mülk bazında yapılan satışların çoğu Müslüman toprak sahipleri tarafından yapılmamıştır[1].

[1] Bu tespit, yaygın bir hataya dönüşmüş olan, Filistin halkının toprağını sattığı iddiası hususunda göz önünde bulundurulması gereken bir gerçektir.

3. BÖLÜM: MÜŞTERİ

Müşteri, genel anlam olarak bir malı satın alan kişidir. Filistin'de 19. yüzyılda yapılan arazi satışlarındaki müşteri tabiiyet, din ve şahsiyet kriterlerine göre sınıflandırılabilir. Genel olarak bu sınıflandırmaya göre satışın yasal ya da yasak olduğu belirlenebilir.

	Yasal Satış			Yasak Satış
Tabiiyet	Osmanlı Tebaası		Yabancı	Yabancı
Din	Müslüman	Gayrimüslim	Müslüman	Gayrimüslim
Şahsiyet	Tüzel kişi		Tüzel kişi	

Osmanlı Devleti, gayrimenkul satışlarındaki hassasiyetinden dolayı bu tür satışlarda müşterinin dinine veya ırkına bakmaksızın önce Osmanlı tebaası olup olmadığına bakmıştır. Eğer arazi müşterisi Osmanlı tebaası ise din ve ırk fark etmeksizin yapılacak satış işlemini yasal saymıştır. Eğer arazi müşterisi yabancı ise müşterinin Müslüman olup olmadığına bakarak satışın yasal olup olmadığına karar verilmiştir.

Osmanlı Devleti, bu konuda tabiiyet yani vatandaşlık kavramını din ve ırk kriterlerinden öncelikli tutarak batı ülkelerin çoğuna kıyasen daha medeni davranmıştır. Çünkü tabiiyet kavramı, kişinin etnik kökeniyle ilgili olmayıp kişi ile devlet arasındaki hukuki bir bağdır. Osmanlı Devleti, tabiiyet kavramını bu tanımıyla, erken bir dönemde arazi satışları gibi hassas bir meselede ve Filistin gibi hassas bir bölgede bile uygulamıştı.

Eğer müşteri tebaadan olmayıp yabancı ise dinine bakılmıştır. Müslüman ise aynen Osmanlı tebaaları gibi koşulsuz olarak istediği araziye talip olabilmiş ve satın

aşabilmiştir. Müslüman değilse şahsiyetine bakılmıştır. Tebaadan olmayan gayrimüslim müşterilere hiçbir şekilde gayrimenkul satışına izin verilmemiştir. Çünkü devlet, bu tür müşteriyi ve bu müşteriye yapılacak satışları zaman içinde devlet ve toprak bütünülüğünü tehdit edebilecek bir risk olarak görmüştür. Ancak yabancı gayrimüslim tüzel kişilerin müşteri olmasına izin vermiştir. Böylece 19. yüzyıl Filistin'inde arazi satışlarındaki müşteri, tabiiyet, şahsiyet ve din kriterlerinin ayrıntıları şu şekilde tablolandırılabilir.

<table>
<tr><td colspan="9">Araziyi Satın Alan Taraf</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tabiiyet Kriteri</td><td colspan="5">Şahsiyet Kriteri</td><td colspan="2">Din Kriteri</td></tr>
<tr><td>Osmanlı Vatandaşı</td><td>Yabancı</td><td>Hakiki Kişi</td><td colspan="4">Tüzel Kişi</td><td>Müslüman</td><td>Gayri müslim</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>Devlet</td><td>Vakıf</td><td>Şirket</td><td>Konsolosluk</td><td></td><td></td></tr>
</table>

3.1 Hakiki ve Tüzel Müşteriler

Filistin'de hakiki kişilerin yanında devlet, konsolosluk ve dernek gibi tüzel kişiler de gayrimenkul satın almak istemiştir. Hakiki kişiler yerli ve yabancı olarak ikiye ayrılır. Yabancı hakiki kişiler de Müslüman ve gayrimüslim olarak ikiye ayrılır. Gayrimüslimler de müstemenler ve harbiler olarak ikiye ayrılır. Bu sınıfların her birinde arazi satışlarında hüküm değişir.

3.1.1 Hakiki Kişi Olan Müşteri

Yukarıda bahsedildiği gibi arazi satışı işleminde ilk olarak müşterinin tabiiyetine sonra dinine bakılır. Eğer müşteri Osmanlı tebaası ise satışı yasak olmayan arazi ve yapıları nerede ve neresi olursa olsun yetkili mercilerden izin alarak satın alabilirdi. Eğer müşteri Osmanlı tebaası değil ise bu durumda din kriterine bakılır. Eğer müşteri Müslüman ya da Hristiyan ise yapılması istenen satış yasal sayılır, eğer Musevi ise satış yasaklanırdı. Ancak Tanzimat'tan fermanından sonra Filistin'deki arazi satışlarında, yabancı Hristiyan müşteriler hususunda değişiklikler olmuştur.

3.1.2 Tüzel Kişi Olan Müşteri

19. yüzyılda devlet, vakıf, dernek, şirket, konsolosluk ve hastaneler Filistin'de arazi satın almıştı. Bu kurumlar, satış işleminde tüzel kişi olarak değerlendirilir.

3.1.2.1 Müşteri Olarak Devlet

Filistin'deki arazi satışlarındaki tüzel kişi olan müşterilerden biri devlettir. Bu durumda devletin talip olduğu ve satın almak istediği arazi özel mülk olur. Araziyi hangi nezaret yada kurum satın alacaksa, mübayaa işlemini o kurum takip eder. Düşünülen fiyat arazi sahibine sunulur. Anlaşmaya varıldıktan sonra hazine ödemeyi yapar ve tapu hazırlanır. Bahsi geçen yani devletin müşteri olduğu satışlar, genelde şehir, kasaba ve köylerin içindeki arazilerde gerçekleşirdi. Çünkü tarımsal arazi çoğunlukla devlete aitti ve özel mülkiyet ancak iskan bölgelerindeydi.

Sultan II. Abdülhamid ile beraber Tanzimat öncesi arazi politikasına dönen devlet, Filistin'de toprak bütünlüğünü sağlamak ve Yahudi muhacirlerin iskanına engel olmak için tüzel müşteri olarak Filistin'de arazi satın almıştır.

Filistin'in farklı bölgelerindeki arazilere talip olan zengin yabancı Yahudilere alternatif bir müşteri olarak devlet, arazi satın almaya başladı. Özellikle Sultan II. Abdulhamid, bazı arazileri yabancı Yahudilerin eline geçmemesi için satın alarak hazineyi hassaya ilhak etmişti. Sultan II. Abdulhamid, Bisan ovasında 500 bin dönümlük arazileri ferağ[1] yoluyla kendi adı altına kaydettirdi. Ancak sanıldığı gibi bu araziler, padişahın özel mülkü olarak değil padişahın adı altında bir tür miri arazi olarak değerlendirildi. Hatta bu arazilerin, takibi ve kontrolü için Çiftlik-i Hümayun isimli bir birim kuruldu.

Sultan II. Abdülhamid'in bu icraatı, kendi adına toprak kaydetmekten çok her cihetten yabancıların müdahalelerine maruz kalan Filistin topraklarını güvence altına almak çabasıydı. Nitekim Bisan çiftliğini satın aldıktan sonra oradaki ahaliye ve işleyişe müdahale etmeden olduğu gibi bırakıp tasarruflarına devam etme imkanı verdi[2].

Devlet, demir yolu döşeme, yol açma ve telgraf hattı kurma gibi kamusal hizmetler için de arazi satın almıştı. Örneğin 1893 yılında Akka'dan Şam'a kadar yapılacak demiryolunun güzergahı için gerekli arazinin devlet adına satın alma işleminin yürütülmesiyle ilgili bir tahrirat Defteri Hakani Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilmişti[3].

Ayrıca devlet, satın aldığı arazileri halka hizmet amaçlı projelerde kullanmaktaydı. 20. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti, Filistin'in yerli halkına hizmet amaçlı projeler başlatmıştı. Bu projelerden biri 1909 yılında Halilürrahman kaza merkezinde kurulması planlanan bir ibtidaiye mektebiydi. Sadrazamlık, Kudüs mutasarrıflığı muhasebe kaleminden ve Mâliye Nezâreti'nden konu ile ilgili bilgi aldıktan sonra söz konusu arsaya mektep inşâ edileceğine binaen arsa bedelinin Maârif Nezareti'nden temin edilmesini istedi[4].

[1] Ferağ etmek Bir işten vazgeçmek, çekilmek, el çekmek, terk etmek anlamına gelmektedir. Hukuki bir terim olarak bir mülkü başkasına bırakmak, başkasının üstüne geçirmek ve devretmek anlamındadır. bk. **Kamûs-i Türki**, "Ferâğ" Beyrut 1989, s.986.

[2] **BOA,** İ.DH.1122.87681

[3] **BOA,** BEO.252.18860

[4] **BOA,** MF.MKT.1024.50

Osmanlı Devleti, sadece kendisinin değil, tehdit kabul etmediği diğer dost ülkelerin de Filistin'de toprak satın almalarına izin vermiştir. Mesela 1893 yılında Almanya Devleti, Kudüs'te Protestanlara mahsus bir ev ile mektep yapılması için bir tarla satın almıştı[1].

3.1.2.2 Müşteri Olarak Dernek

Filistin'de 19. yüzyılda gayrimüslimlere ait dernek ve kuruluşların sayısının çoğalmasıyla bu derneklerin arazi ve taşınmaz mülklere yönelik talepleri de artmıştı. Tanzimat Fermanı'nın gayrimüslimlere sağladığı mülk edinme hakkı gereğince herhangi bir dernek Osmanlı memleketlerinde arazi satın alabilmekteydi. Ancak vakıf ve mîrî arazi gibi satışı yasak olan araziler ne hakiki ne de tüzel kişilere satılamazdı. Bu sebeple Kudüs'te bulunan Katoliklere ait "Dame de Sion" kadın derneğinin[2] 1860 yılında satın almak istediği arazinin satışına izin verilmedi[3]. Çünkü bu arazi Özbek Dergâhı'na marbut bir vakıf arazisiydi. Bu belgeden anlaşılmaktadır ki; Hristiyanlara ait yabancı derneklere arazi satışı usulen yasak değildi. Ancak satın alınması istenen bu arazinin satışa uygun olup olmaması söz konusu idi. Yani eğer bu arazi vakıf arazisi olmasaydı araziye talip olan derneğe satılmasında devletçe bir sakınca görmüyordu.

Yani özellikle Tanzimat'tan sonra Filistin'de yerli ve yabancı derneklere arazi satışları yapılmıştı. Örneğin, Yafa'da bulunan Protestan İngiliz derneklerinden olan George Missionary Society, Kudüs mutasarrıflığı içinde Gazze, Lüd, Salt, Beyt Sahur, Abbud, Ramle ve Kudüs şehir ve kasabalarında arazi satın aldı. Dernek, daha sonra 1893 yılında bu arazileri Kudüs'teki vekiline ferağ etmek istedi. Kudüs

---

1 **BOA,** İ.DFE.2.1311-C-03

2 Notre-Dame de Sion derneği, Yahudilerin Hıristiyanlığa dönmelerini teşvik etmek amacıyla Fransa'da 1843 yılında Theodor Ratisbonne, tarafından kurulmuş bir Roma Katolik derneğiydi. Derneğin Avrupa'da ve Osmanlı Devletinin farklı bölgelerinde manastır, yetimhanede ve çeşitli eğitim kurumları kurulmuştur. bk. İlknur Polat Haydaaroğlu, **Osmanlı İmperatorluğu'nda Yabancı Okullar,** Ankara 1990. s.116-117.

3 **BOA,** HR.MKT.347.64

Mutasarrıflığından gelen tahrirata göre bu satış ve ferağ işleminde bir mahzur olmadığı anlaşılmaktadır[1].

Osmanlı Devleti, sadece Hristiyan derneklerin değil, tebaası olan Musevilere hizmet verecek olan yabancı Yahudi derneklerin de Filistin'de arazi satın almalarına izin vermişti.

Bir İngiliz cemiyeti, Musevi kız mektebi kurmak için Kudüs dışında bir arsa satın aldı. 1890 yılında bu mektebin binası için devlet tarafından ruhsat verildi[2].

Kudüs'te dernek olarak toprak satın alan ülkeler arasında Almaya[3] ve Fransa[4] da bulunmakta idi.

Anglo-Jewish Association[5], Kudüs'te kurduğu kız mektebinin nakli için şehrin dışında bir konak ve arazi satın aldı. Bu satış ile ilgili kayıtlara 1896 yılına ait arşiv belgelerinde rastlanmaktadır[6].

Paris'teki Cemiyet-i İttihadiye-i İsrailiye, vekili Nathan Nersis vasıtasıyla Luba köyü ve Arabü'd-Delayeke bölgesinde bir arazi satın aldı. Ancak arazi, cemiyet adına değil de Nathan Narsis adına kaydedilerek özel mülke çevrilmek ve ecnebi Museviler bu araziye yerleştirilmek istendi. Ahali tarafından bu durumun fark edilmesi ve şikayet edilmesi üzerine Babıali'den bu gibi ferağ muamelelerinin yapılmamasına dair bir tebliğ gönderildi[7].

Bilinen manasıyla dernek, aynı amacı güden birkaç kişi ya da bir topluluğun ticari maksat gözetmeksizin kuruluş amacına göre eğitim, sağlık, dini, kültürel ve insani

1 **BOA**, BEO.233.17424
2 **BOA**, DH.MKT.1807.133
3 **BOA**, Y.PRK.UM.43.93
4 **BOA**, DH.MKT.2549.96
5 Anglo-Jewish Association, İngiliz zengin Yahudi Moïse Montefiore'nin oğlu Claude Montefiore tarafından 1871'de kuruldu. bk. Abigail Green, **Moses Montefiore: Jewish liberator, imperial hero**, Boston, Harvard University Press, 2010, s.370.
6 **BOA**, BEO.889.66663
7 **BOA**, DH.MKT.2549.96

yardım gibi faaliyet ve girişimlerde bulunmalarıdır. Filistin'de kurulan veya şubesi açılan yabancı derneklerin çoğu başlangıçta bu amaçlarla kuruldu. Zaten devlet, bu derneklerin amacının temelde Müslüman, Hristiyan ve Yahudi halka hizmet etmek olmasından dolayı bu derneklere yapılan arazi satışlarını ırk ve din gözetmeksizin yasal kabul etmiştir. Zira bir yönüyle bu izin devletin de yükünü kısmen hafifletmekteydi. Nitekim bu dernekler, verdikleri hastahane, yetimhane, mektep, aşevi... vs gibi hizmetlerle halkın yararına faaliyetlerde bulundular.

Ancak zamanla bu derneklerin çoğu, yabancı Musevilerin Filistin'e göçüne ve iskanına hizmet eder duruma geldikleri arşiv belgelerinde açıkça ifade edilmektedir. Şöyle ki o dönemde derneklerin hizmet adı altında satın aldıkları bina ve arazilere yabancı Museviler yerleştirilmiş ve dernekler, Filistin'de Yahudi devleti kurmak isteyen yabancı güçlere yardım eder duruma gelmişti.

3.1.2.3 Müşteri Olarak Şirket

Şirket, iki ya da daha fazla hakiki veya tüzel kişinin bir araya gelerek, emek veya mallarını, ortak bir amaçla, bir sözleşme ile birleştirmeleri sonucu ortaya çıkan tüzel kişiliktir. Şirketler, 19. yüzyılda Avrupa'da kurumsallaşan kapitalist sistemin çekirdeğini teşkil eder. Osmanlı Devleti, II. Mahmud ile başlayan batılılaşma sürecinde şirket kavramıyla tanışmıştır. Hatta 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı sermayesiyle Şirket-i Hayriye[1] gibi bazı şirketler kurulmuştur. Ayrıca O dönemde özellike yabancı şirketler, Osmanlı Devleti'nin farklı yerlerinde, ekonominin muhtelif sektörlerinde faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Filistin'de ise bazı yabancı şirketler, ticaret, bankacılık ve alt yapı işlerini yürütmüştür. Bu yabancı şirketler, Filistin'de yol yapımı, demir yolu döşemek gibi bazı projeleri hayata geçirmek için arazi satın almışlardır. Örneğin, Nablus ve Gazze'ye

[1] Şirket-i Hayriye, 1854 yılında kurulan ve Boğaziçi'nde yolcu ve yük taşımacılığı yapan vapurculuk anonim şirketidir. bk. Murat Koraltürk, **Şirket-i Hayriye 1851-1943**, İstanbul, Acar Basım, 2007.

kadar uzatılan Kudüs-Yafa Demir yolu için sermayedarları Osmanlı, Fransız, Belçika ve İsveçlilerden oluşan ve imtiyazı Josef Efendi'ye verilen bir anonim şirket 1890 yılında kuruldu[1]. Kurulan bu şirket bir ay sonra Şirket-i Osmaniye Nizamname layihasına eklenerek tasdik edildi[2]. Tasdik olunmasıyla beraber Kudüs, Nablus, Yafa ve Gazze arasında araziler satın alarak Kudüs-Yafa demir yolunu döşemeye başladı.

Ancak daha sonra devlet, demir yolunun döşeneceği toprakların şirketler adına değil, kendi adına satın alınmasına karar verdi[3]. Söz konusu mesele ilgili tahriratta şu şekilde geçmektedir;

"mezkûr timur yolının kabûl-ı kat'î mu'âmelesi icrâ olındığında şirketin istimlâkâtının Hükûmet-i Seniyye nâmına mu'âmele-i ferâğıyesi icrâ olunmak şartyıla şimdilik istimlâkât-ı vâkı'anın şirket nâmına teferrüğ edilmesi hakkında Meclis-i Mahûs vükelâca tanzîm olunan mazbata lede'l-'arz ashâb-ı emlâk ü arâzî hakkında ber-güne zarar îkâ' edilmemesine ve ahâlînin mûcib-i me'yûesiyeti olacak hâl ü hareket vukû'a getirilmemesine fevka'l-'âde dikkat olunmak üzere ber-vech-i tezekkür ü istîzân ıktızâsının îfâsı..."

Diğer hakiki ya da tüzel müşterilerde olduğu gibi yerli ve yabancı şirketler içinde de, faaliyetlerini yasal ve resmi tüzüğe göre yürütenler olduğu gibi, gayri resmi ve yasak olan yollara başvuranlar da oldu. Örneğin Fransız bankerlerinden Baron Edmond James de Rothschild'in Filistin'deki vekili Nathan Nersis'in[4] şirketi adına, Beyrut jandarma komutanı Aziz Paşa tarafından, Taberiye'deki arazisi, zor kullanılarak kendisine sattırılan Ahmed el-Esad, arazisini geri istediğine dair Dahiliye Nezareti'ne telgraf gönderdi[5].

Osmanlı Devleti'nin

---

1 **BOA**, MV.52.43
2 **BOA**, İ.MMS.111.4773
3 **BOA**, BEO.252.18860
4 Nathan Nersis, Akka ile Hayfa arasında yaklaşık 40 bin dönüm satın aldı. bk. Sinan Kuneralp, **Studies on Ottoman diplomatic history**, Cilt.4, İstanbul; Isis Press, 1990, s.38.
5 **BOA**, DH.MKT.2591.56

3.1.2.4 Müşteri Olarak Konsolosluk

1839 yılının Kasımında ilan edilen Tanzimât Fermanı'ndan ve Kavalalı İbrahim Paşa'nın Şam bölgesinden çekilmesinden hemen sonra Filistin'de yabancı konsolosluklar açılmaya başladı. Kudüs'te ilk açılan konsoloshane 1843 yılında Fransız konsoloshanesiydi. Ondan sonra İngiltere, Almanya, Rusya ve İspanya gibi batı ülkeleri birer konsolosluk açtılar. Bu konsolosluklar, bölgede kendi ülkelerinin temsilciliğini yapmakla beraber, Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimleri de himayeleri altına aldılar. Ayrıca Filistin'deki arazi satışlarında da büyük rol oynadılar. Konsolos, vekilleri ve tercümanları hakiki şahıs olarak arazi satışlarında müşteri konumunda bulundular. Örneğin, 1850 yılında Kudüs İngiltere konsolosu, şehir dışında bir araziyi kendi adına satın aldı[1]. Bu arazi üzerine bir hane kurdu. Diğer bir örnek olarak İspanya konsolosu, Kudüs'te bir arsa satın aldı. Hariciye Nezareti, 1856 yılında bu satışın araştırılması içi Kudüs mutasarrıflığına bir tahrirat gönderdi[2].

Devletin içinde bulunduğu zor şartlardan dolayı oluşan zafiyetini fırsat bilen bazı yabancı konsoloslar, toprak satın almanın dışında arazi gasp etme yoluna başvurmaktan da çekinmediler. Örneğin, 1861 yılında İspanya konsolosu, kendi evinin karşısında bulunan, Osmanlı tebaasından Seyyid Hasan Ebu Hamid'e ait arazinin bir kısmını bilerek gasp etti. Bunun üzerine Seyyid Hasan Ebu Hamid, arazisine musallat olan bu konsolos hakkında önce Kudüs mutasarrıfına şikayette bulundu. Müşteki, sonuç alamayınca şikayetini Bab-ı Âli'ye tekrar sundu[3].

Arşiv belgelerinin aydınlattığı başka bir husus şudur ki; yabancı konsolosluklar, resmi ya da gayri resmi elde ettikleri arazileri Filistin'e yerleşmesi yasak olan ecnebi Musevilerin iskanı için kullandılar.

---

1 **BOA**, HR.TO.214.20
2 **BOA**, HR.MKT.199.46
3 **BOA**, HR.TO.387.31

1879 yılında Fransa Yafa konsolosu, Hudayra köyünün bir kısmını satın aldı. Daha sonra 1884 yılında Fransa Yafa konsolos vekili de Remle kazasına bağlı Gadire köyünde 3 bin dönüm arazi satın aldı. Aynı yılda aynı arazide Gadire yerleşkesi kuruldu[1].

Devlet, her ne kadar kurulan bu yerleşkeleri emrivaki sonucu kabul etmek zorunda kaldıysa da ecnebilerin iskanı hususundaki yasaklar devam etti. Bundan dolayı bazı konsolosluklar, ecnebileri Filistin'e yerleştirme işini yasal görünen yollarla yapmaya devam ettiler. Örneğin ziyaret veya hac adı altında Filistin'e gelen yabancı Musevi ve Hristiyanlar yaptıkları ziyaret veya hacdan sonra Filistin'den ayrılmadılar. Bunlar için konsolosluklarca devlet izniyle gurabahaneler kuruldu. Mesela 1893 yılında Rusya'nın Akka ve Hayfa konsolos vekili, Rus Devleti adına Nasıra köyünde bir arsa satın aldı. Bu arsaya gurebahane inşasına Bab-ı Âlî tarafından ruhsat verildi[2].

Gurabahanelerde kalan bu ecnebiler, zamanla her fırsatta iskan ettirildiler.

3.2 Tabiiyetine Göre Müşteri Türleri

Tabiiyet kavramı, Osmanlı Devleti'nde en çok Tanzimat'tan sonra vurgulanmış bir kavramdır. Tabiiyet, her ferdin bir devletle olan olan irtibatı diye tanımlanmıştır[3]. Bu irtibatın hukuki gereksinimlerinden biri de mülkiyet hakkıdır. Osmanlı Devleti tebaası olan herkes Osmanlı memleketlerinin her yerinde arazi ve gayrimenkul temellük etme hakkına sahipti. Çünkü Osmanlı Devleti, arazi satışları konusunda vatandaşları arasında din, dil, ırk ve mezhep gibi farkları gözetmeden her vatandaşına vatandaşlığın gerektirdiği bütün hakları verdi. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne mensup olmayan yabancılar da Tanzimat'tan sonra Filistin ve Hicaz gibi kutsal topraklar dışında arazi satın alma hakkına sahip oldular.

1 Naila Al Wari, **Devrü'l-Kunsuliyati'l-Ecnebiye Fi'l-hicreti ve'l-İstitani'l-Yahudi 1840-1914,** Amman 2007, s.150.

2 **BOA**, BEO.193.14438

3 Mahmud Fuad, **Tabiiyet,** İstanbul; Nişan Barbaryan Matbaası, 1312, s.7.

Osmanlı döneminde ecnebiler ikiye ayrılmaktadır; birincisi, Hintliler, İranlılar, Faslılar ve Orta Asya Türkleri gibi Osmanlı tebaası olmayan Müslümanlardır. İkincisi de ecnebi devletlerin tebaası olan gayrimüslimlerdir. Osmanlı devleti, toprak alım satımı konusunda Müslüman yabancıları da kendi vatandaşı gibi kabul etti ve onları arazi satın alma yasağından muaf tuttu. Ayrıca Hintli ve İranlılara özel bir hak tanıyarak satın aldıkları araziler üzerine bina kurmalarına ve vakf etmelerine de müsaade edilmişti[1].

Gayrimüslim ecnebiler ise Osmanlı memleketlerinde taşınmaz mülk satın alma hakkına ancak devletin izniyle sahip olabiliyorlardı. Ancak Filistin'in özel konumundan dolayı devlet yabancıların oralarda arazi satın almalarını yasaklanmıştı[2]. Genel olarak bu yasağa Hristiyanlar dahil değildi. Bu yasak daha çok Yahudiler için geçerli idi. Çünkü yabancı Hristiyanlara yapılmış satışlara arşiv belgelerinde rastlanmaktadır[3]. Osmanlı Devleti, bu konuda Filistin toprakları için istisnai bir tutum sergileyerek özellikle yabancı Yahudilere arazi satın almalarını yasaklamıştı. Zira yabancı Yahudilerin 19. yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıkan Filistin'deki emelleri[4], Rusya'dan sürülen Yahudilerin Suriye güneyine yerleşme talepleri[5] ve daha sonra siyonizm teşekkülü gibi sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti, yabancı Yahudilerin Filistin'in genelinde ve özellikle Kudüs Mutasarrıflığı'nda arazi satın almalarını yasaklamıştı. Osmanlı Devleti'nin bu kararı ilk bakışta din ayrımcılığı olarak yorumlanabilir. Ancak, Avrupa'da ve özellikle Rusya'da oluşan Yahudi düşmanlığı Osmanlı Devleti'nde yaşanmamıştır. Bilakis memleketin farklı yerlerinde yaşayan yerli ve yabancı Yahudileri korumak ve iaşe etmek için devlet yeterince emek harcamıştır. Örneğin Van'da Müslüman ahali ve görevlilerin göçmen Yahudilere zulüm yaptıkları ile ilgili 1898

1 **BOA**, A.MKT.UM.514.95
2 **BOA**, A.MKT.MVL.93.38
3 **BOA,** DH.MKT.1495.39
4 Avrupa'da yaygınlaşmış Püritan, Lutherian, Evanjelik ve Protestant doktrinlerindeki "seçilmiş halkın Ard-ı Mevûd'e geri dönmesi ve Filistin'e yerleşmeleri" gibi inançlar ile ilgili fazla bilgi için bk. Davut Kılıç. "Ortadoğu'nun Dinî Jeopolitiği ve GünümüzeYansimalari Üzerine bir Deneme", **Fırat Üniversitesi, İlahiyat fakültesi dergisi,** Elazığ 2008, s.65–86.
5 Rusya Devleti tarafından sürgün edilen Yahudilerin Suriye topraklarından arazi istemeleri. Bk. **BOA,** Y.PRK.AZJ.55.88

yılında ortaya çıkan iddia üzerine bir soruşturma başlatıldı ve Van'da Yahudi göçmenlere arazi dağıtımı da yapıldı[1].

3.2.1 Osmanlı Devleti'nin Tebaası olan Müşteri

Bu konuda genel kural şöyledir ki; Osmanlı Devleti tebaası olan herkes memleketin herhangi bir yerinde satılması serbest olan araziyi satın alma hakkına sahiptir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin ırk, din ve mezhep gibi farklılıklara bakmaksızın uyguladığı tabiiyet prensibinden gelen bir haktır. Yani araziyi alacak müşterinin Müslüman, Hristiyan yada Yahudi olması, satışı etkilemez veya iptal ettirmez. Örneğin, 1869 yılında Lübnan Hristiyanlarından Sarsak ailesi, Filistin kuzeyinde Merc-i İbn-i Âmir yaylalarında 60 köyün arazilerini satın almışlardı[2].

Ancak her ne kadar devlet, arazi satışlarında tebaaları arasında fark gözetmediyse de özellikle farklı dine mensup tebaaları arasında bazı anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Buna rağmen devlet, farklı dinlere mensup tebaalarının mülkiyet hakkını korudu ve bunun için kurallar ve yasaklar oluşturdu. Mesela, 1850 yılında Kudüs'te, manastırlar tarafından, Müslümanlara ait hane ve arsaların satın alınması yasaklandı[3].

Ayrıca devlet, tebaalarının mülklerini yabancıların müşterilerin müdahalelerinden de korumaya çalıştı. Yabancı Yahudilerin, Filistin'de satın aldıkları arazi ve mülklerin Osmanlı tebaalarına fiyat yükseltmesi yapmadan satın aldıkları bedelin aynısını satılması hususunda kararlar çıkardı. Örneğin, Kudüs'te Yahudi ve ecnebilerin mülk ve arazi satın almaları yasak olduğundan dolayı 1845 yılında İngiltere tebaasından Kudüs Hastanesi hekiminin aldığı arazinin Osmanlı tebaasından

1 02/11/68 Van sancağına bağlı Başkale kazasında Müslüman ahali ve görevlilerin Yahudilere zulüm yaptıkları iddiasının tetkiki ve Yahudi halka arazi dağıtıldı. bk. **BOA,** HR.SYS.81.51

2 Satılan köylerin bazıları: Cincar, Affûle, Huneyfis, Tellüşşâm, Telnur, Ma'lûl, Semmûne, Keferta, Cîdâ, Beytüllahim, Ümmü'l-Amd, Tab'ûn, Kaskas, Şeyh Büreyk... **bk.** Mustafa Murad Debbağ, **Biladüna Filistin**, Beyrut 1973, s. 51.

3 **BOA**, MVL.236.43

taliplilerine satılmasının gerektiğine dair karar çıkmıştı[1]. Bu yasaktan evvel Beyrut ve Kudüs'e yerleşip Osmanlı Devleti tabiiyetini kabul eden Musevi Muhacirlere, vatandaş statüsünde oldukları için kendi arazilerine bina yapmaları için müsaade veriliyordu[2].

Birinin tasarruf sahibi olduğu arazi üzerinde hane inşa etmesi, o hanenin üzerinde bulunduğu arsanın mülkiyetinin tamamen ya da kısmen hanenin sahibine ait olması anlamına gelmektedir. Devlet inşaat ruhsatını da ancak tebaalarına verirken yabancıların ve özellikle yabancı Yahudilerin inşaat taleplerini red ederdi. Çünkü bunlar, Osmanlı Filistin'inde mülk edinme hakkına sahip değildiler. Osmanlı Musevileri ise diğer vatandaşlardan ayrı tutulmaz ve farklı muamele görmeden mülk edinebilirlerdi. Hatta Filistin'in farklı şehir ve kasabalarında hane, dükkan, ve hastaneler kurmuşlardı. Osmanlı arşiv belgeleri buna dair çok sayıda kayıt göstermektedir. Örnek olarak 1889 yılında Yusuf Toma Mekil adlı bir Osmanlı Yahudisinin Kudüs'e bağlı Malha köyünde tasarrufundaki araziye ev yapmasına izin verildi[3]. Aynı tarihte Kudüs'te yaşayan Osmanlı tebaasından Davud Arba isimli bir Musevinin Safed kazasındaki arsasına hastahane yapılmasına izin verildi[4].

Osmanlı Devletinin, tebaaları arasında fark gözetmeden mülkiyet edinme hakkına izin vermesi o dönemde bulundukları ülkelerde düşmanca muamele ve ihraç edilme olaylarını yaşayan Yahudilere bir kurtuluş ve çıkış kapısı olarak göründü. Osmanlı Devleti, yabancı Yahudilere Filistin hariç devletin herhangi bir bölgesinde iskan edebilme ve Filistin dışında yerleşme şartıyla, tabiiyet hakkı tanıdı. Ancak zor durumda bulunmalarına rağmen kendilerine yapılan bu "iyiliğe" şart koşarak, kendi kutsal kitaplarında bulunan ve "Arz-ı Mev'ud" saydıkları Filistin ve civarına yerleşmek istediler.

Rusya'dan Filistin'e hicret eden Museviler, 1889 yılında Osmanlı vatandaşlığına başvurarak Filistin'de mülk ve iskan hakkını istediler. Ancak devlet, Filistin'de ısrar

[1] **BOA**, A.MKT.MHM.2.10
[2] **BOA**, DH.MKT.1530.17
[3] **BOA**, DH.MKT.1656.28
[4] **BOA**, DH.MKT.1700.26

eden bu talebi kabul etmedi[1]. Çünkü devlet, siyasi siyonizm ortaya çıkmadan önce bile Avrupa Musevilerinin Filistin'deki emellerini erken dönemde sezmiş ve 19. yüzyılın ikinci yarısında, Yahudilerin Filistin'e yaptıkları yoğun göç hareketini fark etmişti. Bölgenin nüfus dengesini korumak için bu tür göç ve yerleşim girişimlerini engellemeye çalıştı.

Ayrıca bu yabancı Yahudi göçünden kaynaklanan nüfus değişikliğini yine başka bir göç ile dengelemeye çalıştı. Cezayir ve Tunus gibi işgale uğrayan Osmanlı memleketlerinden göç eden Müslümanları vatandaş gibi kabul ederek yahut vatandaşlık vererek Filistin'e yerleştirdi. 1893 yılında Cezayir'den gelen 129 kişiden müteşekkil 20 aile, Beyrut limanına geldi. Devlet, bu Cezayirlileri Fransız vatandaşlığına sahip olmalarına rağmen Müslümanlıkları hasebiyle Osmanlı tabiiyetine kabul etti. Akka sancağına bağlı Taberiye kazası Keferşid, Şiare ve Avalim köylerinde bulunan boş arazilerde iskan ettirdi[2]. Aynı dönemde Fransız işgaline uğramış Tunus Eyaleti'nden 1893 yılında Fransız pasaportuyla Osmanlı Devleti'nin farklı limanlarına gelenlerin pasaportları geçerli sayılmayarak kendilerine Osmanlı tezkiresi verildi. Bu yeni Osmanlı vatandaşları, Hicaz, Beyrut, Halep ve Kudüs'e yerleştirildi[3]. Osmanlı tabiiyetini kazanan ve Filistin'in farklı yerlerinde yerleştirilen Müslümanlara iskan ve iaşeleri için toprak da verilirdi[4].

Osmanlı Devleti, vatandaşlık hakkını sadece Avrupa ülkeleri tarafından işgal edilmiş Osmanlı memleketlerinin ahalilerine değil, Filistin'e yerleşmek isteyen tüm Müslümanlara verdi. Örneğin 1885 yılında Kudüs'te ikamet etmekte olan Afganistan ve Hindistan ahalisine Osmanlı tezkeresi verilmişti[5].

19. yüzyılın sonuna doğru Filistin'deki Müslüman nüfusu, devletin iskan siyaseti sebebiyle daha çok arttı. Osmanlı Devlet'inin yürüttüğü bu iskan siyasetinde, dini bir

1 **BOA**, HR.HMŞ.İŞO.156.12
2 **BOA**, İ.DH.1306.1311-M-47
3 **BOA**, DH.MKT.101.33
4 **BOA**, İ.DH.1306.1311-M-47
5 **BOA**, DH.MKT.1358.9

ayrımcılık söz konusu değildir. Çünkü bazı yabancı gayrimüslimler de bu siyasetten istifade etmişlerdi. Örneğin, Tunus'un 1881 yılında Fransızlar tarafından işgali üzerine, 1887 yılında Tunus'tan Kudüs'e çok sayıda Yahudi, gelmiştir[1]. Ayrıca Cezayir'den Suriye vilayetinin muhtelif yerlerine 1893 yılında 255 aile geldi. Bunlardan 91 nefer Museviydi[2]. Bu Museviler, Müslümanlar ile beraber orada yerleştirildi.

Ecnebi Musevilere arazi satış yasağı çıkmadan önce, Filistin'e yerleşen yabancı Yahudilere, Osmanlı tabiiyeti verilmiştir. Böylece bu Yahudiler, tabiiyetin getirdiği mülk edinme gibi hakları kazanmışlardır[3].

Osmanlı Devleti, yabancı Yahudilerin Filistin'de yerleşmelerini engelleme çabası içindeyken, Avrupa Musevileri, asırlardır ümit ettikleri, Filistin'de bir Yahudi devleti kurma fikriyle ilgili somut adımlar atmaya başlamışlardı.

1896 yılında Macar asıllı Yahudi gazeteci Theodor Herzl, "Yahudi Devleti" (Judenstaat) adlı kitabını yayınladı. Hemen ardından 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde düzenlenen bir kongrede Dünya Siyonist Teşkilatı, kuruldu. Theodor Herzl, bu teşkilatın başkanı seçildi. 1901 ve 1902 yıllarında Herzl, nihayet çabalarının sonucunu alarak Sultan II. Abdülhamid ile iki kere görüşebildi. Bu görüşmelerin ikincisinde, Sultan II. Abdülhamid'e, devletin Düyun-i Umumiyesinin tamamen silinmesi karşılığında Arz-ı Filistin'i kendilerine satmasını teklif etti. Sultan II. Abdülhamid, bu teklifi reddetti. Bundan sonraki bir yıl içinde, Filistin'de sadece yabancı Yahudilere değil Osmanlı tebaası Musevilere bile arazi satışını tamamen yasakladı. Gerçek satışlar da, muvazaa şeklinde yapılan satışlar da bu yasağın içindeydi. Sadrazamlık, bu yasak ile ilgili gerekli tahriratı Dahiliye Nezareti'ne gönderdi[4];

"Osmanlı ve ecnebî Mûsevîlere ka'iyyen emlâk ü arâzî satılmaması ve oralarda emlâk ü arâzî iştirâsından memnû' olan ba'zı kesânın iştirâ eyledikleri emlâk ü arâziyi

1 **BOA**, DH.MKT.1461.35
2 **BOA**, BEO.153.11408
3 **BOA**, DH.MKT.1530.17
4 **BOA**, BEO.2159.161871

ol emirde muvâza'a sûretiyle şunun bunun nâmına kayd etdirerek mu'ahharan birer sûretle kendileri ve yâhûd sâ'ir-i muhâcirîn-i Mûseviye nâmlarına geçirmelerine meydân verilmemesi...”

3.2.2 Yabancı Müşteri

Tanzimat'tan önce Filistin'de yabancılara satış yapıldığına genelde rastlanmamıştır. Ancak Tanzimat fermanından sonra bu tür satışlar az da olsa yapılmıştır. Osmanlı Devleti, Filistin'deki arazi satışlarında müşterinin tabiiyetine göre satışa izin verip vermeme karar alıyordu. Müşteri Osmanlı tebaası değil ise dinine bakılıyordu. Eğer Müslüman ise tebaalar gibi muamele ediliyordu. Müslüman değil ise Yahudi mi Hristiyan mı olduğuna bakılıyordu. Eğer Hristiyan ise satışı serbest olan araziyi çoğunlukla satın alabiliyordu. Eğer arazi müşterisi Yahudi ise ona satış yapılmıyordu. Çünkü yabancı Yahudilere Filistin'de arazi satışı yasaktı. Bu yasak ile ilgili olarak arşiv kayıtlarında 1846 yılına ait Kudüs mutasarrıfı Mehmed Paşa'ya bir tahrirat[1] gönderilmişti. Tahriratta: *“müste'men tâ'ifesinin memâlik-i mahrûsada emlâk u arâzî iştirâ ü temellük eylemeleri gayr-ı câ'iz”* ibaresi açıkça ifade edilmektedir. Ancak bu yasaktan önce yapılmış satışlar geçerli kabul ediliyordu. Devlet, yabancıların satın almış olduğu mülk ve arazileri, aldığı kararlar ve çıkardığı kanunlarla korudu. Fakat bu uygulamada toprağını koruduğu şahısların dost ülkelerin tebaası olup Yahudi olmamasına özellikle hassasiyet gösterdi. Bu konuyla ilgili olarak 18. yüzyılın sonuna ait kayıtlar bulunmaktadır. Mesela, Kudüs'ün içinde ve dışında, Frenk rahiplerinin ellerinde bulunan ziyaretgahlara kimse tarafından müdahale edilmemesine dair bir ferman, 1797 yılında, isteği üzerine Fransa Elçisi General Sebastiyani'ye verildi. Aynı belgede Osmanlı Devleti ile Fransa arasında yapılan, bu hususla ilgili bir ahitnamenin bahsi geçmektedir[2]. Ancak 1798 yılında Fransız generali Napoléon Bonaparte'ın, bir Osmanlı eyaleti olan Mısır'ı işgali üzerine Osmanlı tarafından, Filistin'de bulunan

[1] **BOA**, A.MKT.MVL.93.38
[2] **BOA**, C.HR.93.4643

Fransız himayesi altındaki şahısların ellerindeki mülklerle ilgili bütün anlaşmalar feshedildi[1].

Yabancı bir Yahudi, Filistin'de bir araziyi bir şekilde satın almışsa o satış iptal edilir ve arazi Osmanlı devletinin tebaalarından olan taliplerine satılırdı. Bunun örneği, 19. yüzyılın ortalarında Kudüs-i Şerîf mutasarrıfı Mehmed Paşa'ya gönderilen bir tahriratta[2] vardır. Kudüs Silvân köyünde bir müslüman, Osmanlı tebaası bir Yahûdiye bir tarla satmıştı. Bu Yahudi de tarlayı İngiltere Yahudilerinden bir hekime satmıştı. Bu satış ile ilgili 1846 yılında bir karar çıktı ve satışlar, kanuna aykırı olduğundan dolayı iptal edildi. Karar metninde, gayrimüslim yabancılara arazi satışlarının yasak olması da hatırlatılıyordu; "*müste'men tâ'ifesinin memâlik-i mahrûsada emlâk u arâzî iştirâ ü temellük eylemeleri gayr-ı câ'iz olup*"[3].

Bu karara aykırı olarak yapılan satışların iptal edilmesi ve araziye el konulması gerektiği halde devlet, kanuna aykırı davranan yabancıya dahi kolaylık göstererek, usulsüzce satın aldığı araziyi bir Osmanlı tebaasına satmasını aynı tahriratta emretmekle beraber, misafir olarak istediği araziyi kiralamak yoluyla faydalanabileceği de ifade edildi[4]; *"almış ve temellük eylemiş olanları bulunur ise diğer pahasıyla teba'a-ı Devleti-i Aliye'den tâliblerine bey' ü fürûht ile kendüleri müste'ciren ve müsâfiren sâkin olmaları nizâm-ı mer'îsi olmağla...*".

Devlet, yabancıların Filistin arazilerine olan yoğun taleplerine satışla cevap vermedi. Örneğin, İngiliz Yahudiler, 15 Nisan 1880 tarihinde Suriye'ye yerleşmek için Meclis-i Vükelâ'ya talepte bulundular. Sultan II. Abdulhamid, mutalaasını yapıp bu talebe red cevabını vermişti[5].

Ancak devlet, yabancı müşterilere satışı yasaklamakla beraber uzun süreli kiralayabilme kapısını açık bıraktı. Örneğin Kudüs'teki Suriye yetimhanesi direktörü

---

1 **BOA**, C.HR.87.4334
2 **BOA**, A.MKT.MVL.93.38
3 **BOA**, A.MKT.MVL.93.38
4 **BOA**, A.MKT.MVL.93.38
5 **BOA,** Y.EE..75.11

Mösyö Şetler, yetimhane talebelerine ziraat eğitimi için, Remle belediyesine ait bir arazi satın almak istedi[1]. Defter-i Hakani Nezareti, bu satışa izin vermemekle beraber aynı arazinin kırk yıl müddetle kiralanmasına izin verdi[2].

Osmanlı Devleti, arazi satın almak isteyen yabancıların, daha çok bağlantı ve amaçlarını göz önünde bulundurarak arazi taleplerini reddetmiştir. Mesela, 1893 yılında Fransa tebaalı Michel Erlanger'in Hayfa ile Yafa kazalarında sahip olduğu araziyi, Fransa bankerlerinden Baron Edmond Rothschild'in vekili Fransa tebaasından Eli Şayid'e ferağına izin talebi reddedildi. Ayrıca, yine aynı belgede Arz-ı Filistin'e göç etmiş bulunan Musevi muhacirlerden de hiç kimseye arazi satılmaması için, yetkililere gerekli tavsiyenin ve emrin verilmesi ve ihmal gösterenlerin mesul tutulmaları hususunda dikkatli olunması vurgulandı[3]. Çünkü belli başlı şahısların bu arazi alımlarını hangi amaçlarla gerçekleştirmek istedikleri özellikle 19. yüzyılın sonuna doğru artık devletçe tamamen malum olmuştu.

Sultan Abdülaziz'in 1869 yılında çıkardığı kanunun yayınlanmasından önce, yabancılara arazi temellük hakkı tanınmıyordu. Buna rağmen yabancılar müracaat ettikleri bir çok usullerle arazi satın alabilmeyi başardılar. Örneğin, arazi satın alan yabancı, aldığı araziyi Osmanlı tebaasından aracı bir şahıs adına kaydettirebiliyordu ya da kendisini Osmanlı tebaası gibi göstererek, kendi adına tescil ettiriyordu. Malum olan bu usulsüzlüklere son verebilmek ve yabancıların gayrimenkul alımlarını resmileştirmek için ecnebi devletler ile yapılan görüşmeler sonucu 1869 tarihinde 7 Safer kanunu yayınlandı. Bu kanun, yabancılara gayrimenkul edinmek hakkını tanıdı. Ancak bu hakkı bazı şartlara bağladı. Bu şartlardan en önemlisi, mülk edinen yabancıların gayrimenkulleri ile ilgili bütün hususlarda artık Kapitülâsyonlar yerine Osmanlı Kanun ve Nizamlarına uymalarıydı[4].

---

1 **BOA**, DH.MKT.1432.68

2 **BOA**, DH.MKT.1432.87, DH.MKT.1425.99

3 **BOA**, DH.MKT.2055.57

4 Nedjib Chiha, "Osmanlı Devletinde Gayrimenkul Mülkiyeti Bakımından Yabancıların Hukuki Durumu", Halil Cin, (çev), **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.24, Sayı.1, Ankara 1967, s.248.

Bu kanunun yayınlamasıyla beraber yabancılara verilen mülk edinme hakkından faydalanmak isteyen Avrupa Yahudileri harekete geçti. Herkesçe bilinen Hertzl ve II. Abdülhamid görüşmesinden 22 yıl önce, 1879 yılında Laurence Oliphant, Sultan II. Abdülhamid'e Osmanlı Devleti'nin dış borçlarının silinmesi ve Avrupa'da Osmanlı Devleti aleyhine yapılan propagandanın durdurulması ile beraber oradan mali kaynak akıtılması karşılığında Arz-ı Filistin'i kendilerine satması teklifinde bulundu[1].

Laurence Oliphant, Yahudiler'e Kudüs civarında arazi verilmesine mukabil akçe temininin, kapitülasyonların ilgasına sebep olup Devlet-i Aliyye'nin Avrupa'da prestij kazanacağı gibi faydalar sağlayacağını öne sürdüğü bir teklif tasarladı. Bu hususta hazırladığı layihasının padişah tarafından kabulüne aracı olması hususunda Padişah'ın askeri danışmanı Fransız Yarbayı Dreysse Paşa'ya bir tezkere sundu[2].

Filistin'de bir arazinin mülkiyet hakkı sadece Osmanlı tebaalarına değil yabancı Hristiyanlara da veriliyordu. Mesela, 1887 yılında Dahiliye Nezareti, Kudüs'e bağlı Aziziye köyünde ikamet eden ve İngiliz vatandaşı olan Margerit Graifed isimli bir kadına sahibi olduğu arazi üzerinde ev inşa etmesine müsaade etmişti[3].

Siyonist hareketin lideri Theodore Herzl, malî durumu sebebiyle ekonomik sıkıntıda bulunan Osmanlı Devleti'ne, Yahudilere Filistin'de toprak verilmesi karşılığında Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını silip parasal destekte bulunacaklarını bildirmek ve Mûsevilerin elinde bulunan Avrupa gazeteleri vasıtasıyla Padişah lehinde propaganda yapılması konusunda teklifini sunmak üzere Sultan II. Abdülhamid ile görüşme talebinde bulundu. Padişah'la bizzat görüşemeyen Theodore Herzl teklifini 1897 Nisan ayında Polonya'lı Philip Newlinsky aracılığıyla Sultan'a iletti[4]. Ancak Sultan II. Abdülhamid bu teklifi reddederek[5] şu cevabı verdi;

---

1 Anne Taylor, **Laurence Oliphant 1829-1888**, London; Oxford University Press, 1982, s.195-197.

2 Daha fazla bilgi için bkz. Bayram Kodaman, Nedim İpek, "Yahudilerin Filistin'e Yerleştirilmeleriyle İlgili Olarak II. Abdülhamid'e 1879'da Sunulan Lâyiha", **Belleten**, Cilt. 58, Sayı.219, Ankara 1994, s.565-587. Ayrıca bk. **BOA**, Y.PRK.MYD.1.47.

3 **BOA**, DH.MKT.1502.24

4 Teklifin aslına Bkz. **BOA,** Y.PRK.TKM.38.51

5 Mim Kemal Öke, **Kutsal topraklarda Siyonistler ve Masonlar,** İstanbul; Çağ Yayınları 1990, s.56.

“Eğer Mr. Herzl senin bana arkadaşım olduğun gibi bir arkadaşın ise ona nasihat et, bu konuda bir diğer adım atmasın. Ben bir karış toprak bile olsa satamam. Zira bu vatan bana ait değil, milletime aittir. Benim milletim bu toprakları savaşta kanlarını dökerek kazanmışlar, onu kanları ile verimli kılmışlardır. Bu toprak bizden sökülüp alınmadan evvel, biz onu tekrar kanlarımız ile sularız. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın efradı birer birer Plevne’de şehit düşmüşlerdir. Onlardan bir tanesi dahi dönmemek üzere muharebe meydanlarında canlarını vermişlerdir”[1].

Bu sözlerle II. Abdülhamid, Osmanlı örf ve geleneği ile devlet yöneticiliğinde toprak satmanın olmadığını vurguladıktan sonra toprağın milletin malı olduğunu, onun bir parçasını dahi veremeyeceğini yani Müslümanların Filistin topraklarını para ile satın almadıkları gibi para karşılığında da satmayacaklarını açıkça ifade etmiştir.

Theodor Herzl 1901 ve 1902 tarihlerinde Sultan II. Abdulhamid ile yaptığı iki görüşmede de aynı teklifi tekrarlamıştır. Ancak padişahı Filistin topraklarını satmak hususunda ikna edemeyip kendisi de ret cevabı almıştır.

3.3 Dinine Göre Alıcı Türleri

Osmanlı Devleti, Filistin'de yapılan arazi satışlarında, müşterinin dinini de değerlendirmiştir. Net olarak görülen, arazi satışlarında, Osmanlı Devleti'nin Müslümanlara öncelik verdiğidir. Yukarıda kısmen incelenen dinine göre müşterinin durumu şöyledir; Eğer arazi talebinde bulunan müşteri, Müslüman ise, bu vasıf, alıcının arazi satın alması için yeterlidir. Müşterinin İslam dinine mensubiyeti, toprak satışlarında aranan tabiiyet şartını bile ikinci sıraya düşürmüştür. Yani müşteri Müslüman ise ister Osmanlı tebaası olsun ister ecnebi olsun satın almak istediği araziye sahip olabilirdi. Müslüman müşteriler için geçerli olan bu durum Tanzimat fermanının öncesinde ve sonrasında aynıydı.

---

[1] Ömer Osman UMAR, “Osmanlı Döneminde Yahudiler’in Filistin’e Yerleşme Faaliyetleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt.12, Sayı.2, Elazığ-2002. s.423.

Osmanlı tebaası olan gayrimüslimler için de, dini, ırkı ya da mezhebi fark etmeksizin durum Müslümanların aynısıydı. Yani Tanzimat'tan önce de sonra da sahip oldukları haklar değişmedi. Bu durum onlara Osmanlı tabiiyetinin getirdiği ayrıcalık idi. Ancak istisnai bir durum olarak sadece II. Abdülhamid döneminde yani Osmanlı Devleti'nin Filistin toprakları hususunda en çok zorda bırakıldığı dönemde, Osmanlı Yahudilerine de arazi satışı yasaklandı. Bu yasak, ilgili belgede *"Osmanlı ve ecnebî Mûsevîlere ka'iyyen emlâk ü arâzî satılmaması..."* cümlesiyle ifade edilmiştir[1].

Tanzimat fermanından önce, genel olarak kendilerine arazi satışının yasak olduğu yabancı gayrimüslimlerin durumu ise Tanzimat sonrasında şöyle şekillendi. Devletin toprak bütünlüğünü tehdit etmesinden korkulmayan dost ülkelerin, özellikle sosyal yardımda bulunan hakiki ve tüzel kişilerin Hristiyan olanlarına devlet izniyle arazi satışı yapıldı.

Yabancı Yahudilere ise Osmanlı Devleti'nin Filistin hariç diğer bölgelerinde satış yapıldı. Filistin'deki yasağın arkasında yatan sebep, yabancı Yahudilerin Filistin topraklarına olan yoğun talepleri ve zamanla ortaya çıkan ayrıca devletin toprak bütünlüğünü doğrudan etkileyen Yahudi devleti projesi idi.

3.3.1 Müslüman Müşteri

Filistin'de sayı bakımından en çok müşteri Müslüman müşteriler idi. Çünkü arazi mülkiyeti intikalinde, Müslümandan Müslümana yapılan satış birinci sıradaydı. Hibe ya da miras gibi diğer mülkiyet intikali şekilleri de Müslümanlar arasında daha yaygındı. Bunun sebebi Hristiyan ve Yahudi müşteriler için geçerli olan sınırlama ve yasakların Müslüman müşteriler için geçerli olmamasıdır. Nitekim Filistin nüfusunun çoğunluğu Arap Müslümanlardan oluşmaktadır. Devlet, Filistin'deki bu nüfus dengesini muhafaza etmek için arazi satışlarını kontrol altında tutmakla beraber[2] ihtiyaç oldukça Necef ve

[1] **BOA**, BEO.2159.161871

Sina çöllerinden ve Arap yarımadasından gelen göçebe aşiretlere arazi temlik ederek Filistin'in muhtelif yerlerinde yarleştirmeye çalıştı.

Böylece devlet, Filistin'de yabancı gayrimüslimlerin eline geçmesinden endişe ettiği arazilere Müslüman aşiretleri yerleştirmek suretiyle hem bu arazileri korumuş oldu. Hem de şehirlere zaman zaman saldıran bu göçebe aşiretleri yerleşik hayata geçirerek zararlarını bertaraf etmiş oldu. Ayrıca göçebeleri yerleştirmesi sonucu, atıl arazilerin işlenmesini ve oradan vergi almasını sağladı. Örneğin Kudüs içinde bulunan bazı miri arazilerin müzayede ve ihalesi yasaklanmıştı. Bu araziye etraftakilerin müdahalesini engellemek için 1898 yılında Müslüman aşiret ve muhacirlerin iskanına karar verildi[1].

3.3.2 Hristiyan Müşteri

Yukarıda ifade edildiği gibi Osmanlı vatandaşı olan Hristiyanlar, arazi satın alma konusunda Müslümanlarla aynı haklara sahiptiler. Yani serbest bir şekilde satışı yasal olan arazileri satın alabilirlerdi. Örneğin, 1869 yılında Beyrutlu Hıristiyanlardan Sarsak ailesi, Filistin kuzeyinde devlete ait Merc-i İbn-i Âmir yaylalarında 60 köyün arazilerini satın almışlardı[2].

1890 yılında Latin rahiplerinden Kudüs İdare Meclisi Azası, Osmanlı Hristiyan tebaasından olan Yusuf Tanos, Nasıra kazasında bir arazi satın aldı[3]. Arşiv belgelerinde bu gibi satış kayıtlarına çok sayıda rastlanmaktadır.

---

2 1850 Kudüs'te Müslüman emlakının Hıristiyanlara satılmasının yasaklanması. **BOA**, İ.MVL.219.7348

1 **BOA**, BEO.1159.86922

2 Satılan köylerin bazıları: Cincar, Affûle, Huneyfis, Tellüşşâm, Telnur, Ma'lûl, Semmûne, Keferta, Cîdâ, Beytüllahim, Ümmü'l-Amd, Tab'ûn, Kaskas, Şeyh Büreyk... **bk.** Mustafa Murad Debbağ, **Biladüna Filistin**, Beyrut 1973, s.51.

3 **BOA**, DH.MKT.1850.19

Osmanlı Devleti, kendi tebaasından olan Hristiyanlara her türlü hakkı tanımakla beraber siyasi sakıncalarından dolayı yabancı Yahudilerin Filistin'de ve özellikle Kudüs şehrinin içinde ve civarlarında arazi satın almalarına karşıydı. Devletin Filistin'deki arazi satışlarında uyguladığı etnik ayrım belli bir din veya ırka karşı bir nefret veya düşmanlıktan kaynaklanmıyordu. Nitekim yabancı Hristiyanlara bu tür yasaklar uygulanmamıştır. 19. yüzyılın sonuna doğru yapılan bazı satışlarda müşterinin yabancı Hristiyan olduğuna rastlanmaktadır. Örneğin 1889 yılında Belçika tebaasından bazı kişiler, Kudüs'te bir arsa satın aldılar. Ve satın aldıkları arsa üzerine ev inşa etme taleplerine izin verildi[1]. Çünkü şahıs bazında kalan toprak satın alma talepleri, şüpheli ve sakıncalı bir durum olmadıkça devlet tarafından çoğunlukla olumlu karşılanıyordu[2]. Zaten hakiki kişilerin arazi satın alma talepleri, tüzel kişilere göre sayıca daha az idi. Yani yabancı Hristiyanlar, tüzel kişi olarak da Filistin'de toprak satın alma talebinde bulunmuşlardı. Devlet, bunların içinde sakınca görmediklerine de aynı şekilde izin vermişti. Örneğin, Londra Cemiyeti, Kudüs dışında resmi olarak bir arsa satın aldı. Daha sonra 1860 yılında bu arsa üzerinde Musevi kızların tedrisi için büyük bir mektep binası inşasına ruhsat verildi[3]. Aynı cemiyet, 1887 yılında yine Kudüs'ün dışında bir başka kız mektebi de kurdu[4]. Bu mektebin yetersizliğine istinaden bitişiğindeki arsaya iki katlı ek bir binanın inşasına da ruhsat verildi[5].

Bu yabancı dernek ve kuruluşlar içinde tamamen eğitim ve hizmet amaçlı olanlar olduğu gibi farklı amaçlarla kurulanlar da bulunuyordu. Örneğin, Eski Ahit'te "Arz-ı Mev'ud" ismiyle anılan kutsal topraklara doğrudan gidip yerleşemeyen Yahudiler arasında benimsenen ve yaygınlaşan bir görüş vardı. Bu görüşe göre Yahudiler, Filistin'e girebilmek için Hristiyanlığa geçmeliydi. "Dame de Zion"[6] adlı

---

1 **BOA,** DH.MKT.1578.108
2 **BOA**, A.MKT.MHM.496.31, **BOA**, DH.MKT.1495.39
3 **BOA**, DH.MKT.1807.133
4 **BOA**, MF.MKT.126.13
5 **BOA**, DH.MKT.1762.50
6 Notre-Dame de Sion derneği, Yahudilerin Hıristiyanlığa dönmelerini teşvik etmek amacıyla Fransa'da 1843 yılında Theodor Ratisbonne tarafından kurulmuş bir Roma Katolik derneğiydi. Derneğin Avrupa'da ve Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde manastır, yetimhanede ve çeşitli eğitim kurumları vardı. Fazla bilgi için bk. İlknur Polat Haydaaroğlu, **Osmanlı İmperatorluğu'nda**

Katolik kadın derneği, bu görüşe hizmet için kurulan bir dernekti. Bu dernek, 1860 yılında Kudüs'te kendi tasarrufu altındaki arazilere bitişik bir arsa satın almak için başvurmuştu. Ancak bu satışa karşı çıkan Özbek Dergâhı şeyhi, satın alınması istenen arazinin adı geçen dergâha ait olduğu ifadesinde bulunduğu için Dahiliye Nezareti, Kudüs mutasarrıfı Ziya Paşa'dan bu arazilerin kime ait olduğuna dair bir tahkikat yapmasını istedi[1]. Bu belgeden anlaşılmaktadır ki; o dönemde Hristiyanlara ait yabancı derneklere arazi satışı usulen yasak değildi. Ancak satın alınması istenen arazinin satışa uygun olup olmadığı araştırılırdı. Yani eğer söz konusu arazi Özbek Dergâhı'na ait olmasaydı, talip olan derneğe satılmasında devlet bir sakınca görmüyordu.

3.3.3 Yahudi Müşteri

Osmanlı Devleti'nde Filistin arazilerine talip olan Yahudilerin durumu, siyasi siyonizmin ortaya çıkışına kadar Osmanlı tebaasından olup olmamalarına göre değerlendiriliyordu. Buna göre bazı şartlarla beraber yerli Yahudilere arazi satışları yapılırken[2] yabancı Yahudilere satış yapılmıyordu[3]. Zaten bu uygulama Osmanlı Devleti'nin genel olarak izlediği yoldu. Ancak siyonizmin ortaya çıkışıyla beraber, Yahudilerin Filistin'de bir devlet kurma emelleri de aşikar oldu. Bununla beraber yerli ve yabancı Yahudilerin hepsine toprak satışı kesin olarak yasaklandı[4]. Bu yasağın yanında, yabancı Yahudilerin Filistin'e girişleri dahi kısıtlandı[5].

Ancak Yahudiler kutsal kabul ettikleri ve yüzyıllardır özlemini çektikleri topraklarda bir devlet kurma ve sürgünden kurtulma fikrinden vazgeçmediler. Meşrû ve

Yabancı Okullar, Ankara 1990. s.116-117.

1 **BOA,** HR.MKT.347.64

2 Akka sancağına bağlı Hayfa kazasının Zemarin köyünde yerleşen ve Osmanlı tabiiyetine geçen Musevi muhacirler, Şakaya adlı mezraa arazisini 1888 yılında satın aldılar. Ancak bu satışta devlet, satın alınan arazinin sadece ziraat için kullanılmasını ve üzerine bina inşa edilmemesini şart koştu. bk. **BOA.** DH.MKT.1602.97

3 **BOA**, A.MKT.MHM.2.10

4 **BOA**, BEO.2159.161871, DH.MKT.24.41

5 **BOA**, MV.31.65

gayrimeşru yollarla toprak ele geçirerek Filistin'de yerleşmeye devam ettiler. Avrupa'daki zengin bankerlerin para desteğini ve batı ülkelerinin de siyasi desteğini arkalarına alarak zaten gittikçe zayıflamakta olan Osmanlı Devleti'nin otoritesini de yok sayarak Filistin topraklarını ele geçirmek için her yola başvurdular.

Örneğin, başlangıçta kiralayarak kullanmaya başladıkları arazilerin üzerine ev inşa ederek o arazileri tamamen ele geçirmeye çalıştılar. Mesela, Akka sancağına bağlı Taberiya kazasına yabancı ülke vatandaşı olarak gelen Yahudiler, bir miri araziyi kiraladılar. Daha sonra 1850 yılında kiraladıkları bu araziye ev bina ederek temelli yerleşmeye çalıştılar[1]. Devlet, bunların inşa ettikleri evleri Osmanlı tebaasına satmalarına karar verdi. Bu konuyla ilgili yapılan tahkikatta bu Yahudilerin isimleri, mensup oldukları ülkeler, ellerindeki arazilerin yüzölçümü ve sınırlarını içeren ayrıntılı bir rapor hazırlandı. Bu rapora bakıldığında bu Yahudilerin Fransa, İngiltere, Nemçe, Rusya ve İran uyruklu olup, aralarında Osmanlı tebaalarının da bulunduğu görülmektedir[2].

Devletin aldığı tedbir ve kararlara rağmen yabancı Yahudiler tarafından bu tür izinsiz toprak ihlalleri sonraki yıllarda da devam etti. Yafa'ya ne şekilde geldikleri devletçe malum olmayan Yahudiler, izinsiz yerleştikleri miri arazilere köyler inşa ettiler. Bu tutum karşısında çözüm bulmak durumunda olan devlet, bu Musevilerin işgal ettikleri miri arazilerin özel mülke dönüştürülmemesi için, bu arazileri bedel-i öşre bağladı. Ayrıca böyle şeylere meydan verilmemesi ve bu tip girişimleri önlenmesi için gereğinin yapılması hakkında yerel yönetime 1885 yılında bir tahrirat gönderdi[3].

Ayrıca yabancı Yahudiler, Filistin'de toprak edinebilmek için devlet memurlarına rüşvet vererek[4] ve sahte isimle arazi satın almışlardır. Bazı devlet memurları da resmi defterlerde oynamalar yaparak satışı resmi gibi göstermekle kalmayıp bir de sattıkları miri arazilerin bedelini kendi zimmetlerine geçirmişlerdir. Devlet memurları yaptıkları

1 **BOA**, A.AMD.25.74
2 **BOA**, İ.MVL.191.5790
3 **BOA**, DH.MKT.1362.5
4 **BOA**, Y.PRK.AZJ.27.39

bu usulsüzlükle hem devletin yasalarını çiğnemiş hem de devlet hazinesine zarar vermişlerdir. Ayrıca bunlar yapılırken Müslüman ahali de zulme uğramış ve baskı altında bırakılmıştır. Bununla ilgili olarak 1892 yılında Taberiye kazasından İbrahim bin Selubü'l-Abbas isimli şahıs tarafından Sadarete bir ihbarname geldi. İhbarnamede Akka, Safed ve Hayfa civarındaki miri arazilerin usulsüz bir şekilde Musevi muhacirlerine satıldığı ayrıntılarıyla anlatılmıştır[1].

Yabancı Yahudilerin sahte kimlik düzenlenmesine başvurarak Filistin'de toprak satın almalarının arttığı 1893 yılında Suriye vilayetinden Dahiliye Nezareti'ne şöyle bildirilmiştir[2].

"arâzî mübâya'a edenler Mûsevî mühâcirleri celb ü iskân etmek teşebbüsünden gerü kalmayacakları bedîhî oldığında ve ziyaret bahânesiyle Yafa'ya gelmekde olan Mûevîlerin ziyaret ü ikâmetleri içün her nekadar müddet ta'yîn olunmakda ise de bunlar bir kısmı hîle ve desîse ve akçe kuvvetiyle me'mûrîn-i mahalliyyeyi itmâ' ederek orada kalmakda... Kudüs Sancağı ve Beyrut vilayetindeki Mûsevîlerin cem'iyeti tekessür ederek nâm-ı müste'âr ile mübâya'a eyledikleri arâzîde tedrîcen tecemmü' ü iskân eyleyecekleri bedîhî olmağla..."

Filistin'e yerleşmek isteyen Yahudilerden Batı Avrupa Yahudileri, maddi olarak Rusya'dan göç ettirilen Yahudilere nispeten daha iyi durumdaydılar. Ancak Monte Fiori, Hersh ve Rothschild gibi Avrupa'nın büyük sermayelere sahip olan Yahudi bankerleri ve zenginleri, bu fakir Yahudilere destek vererek ve maddi imkansızlıklarını gidererek iskan etmelerine yardımda bulunmuşlardı. Hatta bulunduğu ülke ve içinde bulunduğu imkanları bırakmak istemeyen bazı Yahudileri de vaatlerde bulunarak göçe zorlamışlarıdır[3]. Mesela, Baron Rothscild, Hayfa'da daha önce satın almış olduğu arazisinde 1880 yılında yüzlerce Rus Yahudisini iskan ettirdi. Bu arazilere iskan ettirilen Yahudiler, çok geçmeden arazi üzerine birkaç köy inşa ettiler. Sadaret'in, 1893 yılında

---

1 **BOA**, HR.TO.398.12, BEO.65.4869
2 **BOA**, Y.PRK.DH.7.29
3 **BOA**, DH.MKT.2205.25

Adliye Nezareti'ne bu konu ile ilgili gönderdiği tahriratta, söz konusu köylerde yabancı Yahudilerin toplam sayısının 1400 kişiye ulaştığı şu şekilde ifade edilmektedir[1];

"Hayfa kazâsının Yahûdîlerin sâkin bulundığı arâzînin kısm-ı a'zami Rothscild ve bir mıkdârı da diğer bir Yahûdînin olup doksan sekiz târîhindenberü Rothscild'in arâzîsinde biri büyükçe diğeri küçük bir kaç karye teşkil etmiş ve diğer Yahûdînin arâzîsinde dahi takrîben iki yüz nüfus iskân edilmiş ise mecmû'i bin dört yüzden ibâret olan işbu Yahûdîler... "

Özellikle 19. yüzyılda Avrupa ve Rusya'dan ihraç edilen Yahudilere "*Vatansız halk için halksız vatan*"[2] sloganıyla Filistin toprakları hedef olarak gösterildi. Gösterilmekle kalmayıp her türlü destek de sağlanarak sistemli ve planlı bir şekilde neredeyse dünya Yahudilerinin Filistin'e toplanması teşvik edildi. Meşru ve gayrimeşru yollarla elde edilen topraklarla da bugünkü İsrail Devleti'nin temeli atıldı.

3.3.4 Bahai Müşteri

Filistin halkının çoğunluğu Müslümanlardan ve sırayla Hristiyan ve Yahudilerden oluşmaktadır. 19. yüzyılın ortalarında Filistin halkına, bu üç semavi dinin mensupları dışında bir azınlık daha eklenmiştir. Bunlar, İslamiyetten ayrılarak çoğu öğretilerini İslam'dan almakla beraber yeni bir din ortaya çıkaran Bahailerdir. Farklı inanç ve düşünceleri nedeniyle İran'dan Osmanlı topraklarına sığınan ve "Babiler" adıyla bilinen Bahailer, İran'dan Bağdat'a, oradan Edirne'ye ve son olarak Akka'ya sürüldü. Akka'ya ve yakınındaki Hayfa'ya yerleşen Bahailerin ve Bahailik inancının merkezi zaman içinde Hayfa oldu.

Hayfa'da yerleşen Bahailer çoğaldı ve bölgede toprak satın almaya başladılar. Ancak Müslüman halk şufa haklarının ihlali sebebiyle Bahailerin toprak alış

1 **BOA**, Y.A.HUS.279.160

2 Wolfgang Palaver, Petra Steinmair-Pösel, **Passions in economy, politics, and the media: in discussion with Christian,** Wien, 2005 s.296

verişlerinden rahatsız oldular. Örneğin, Bahailer Hayfa Dalin El Kermil köyünde arazi satın aldılar. Köy ahalisi, bu satışı iptali için Hayfa'nın yerli yönetimine başvurdular. Yöneticiler, Bahailer ile işbirliği yaptıkları için ahaliye hakkını vermediler. Bunun üzerine ahali, 12/7/1891 tarihinde Bab-ı Âli'ye bir telgraf göndererek bu durumu şikayet ettiler[1]. Yerel yöneticilerin Bahailerle olan işbirliği hakkında, Hayfa ahalisinden Şeyh Abdullah et-Temimi es-Sehili ve arkadaşı, gönderdikleri tahriratta, Akka Mutasarrıfı Sadır Paşa ile Bahai cemaati lideri Mirza Abbas Efendi'nin haksız hareketleri ve zulümlerine dair bilgi verdiler[2].

Bahailer, türlü yollarla ele geçirdikleri arazileri zamanla Yahudilere satmaya ya da arazi satışlarında Yahudilere aracılık yapmaya başladılar. Bununla ilgili olarak 1893 tarihli bir ihbarnamede[3], Akka'da sürgün bulunan Bahailerin lideri Mirza Abbas Efendi'nin bu işteki rolü şöyle anlatılır:

"*Ve el an Akka'da menfâ ve sahip olduğu servet ü saman ve nüfuz sayesinde her istediğini icraya muktedir bulunan İranlı Abbas Efendi ile hem-efkârı Hayfa Belediye Başkanı Mustafa ve şimdi mahkeme azası olan eski idare Meclisi Azası Necip Efendi ittihat ve ittifak ile bazı fakir ahalinin arazilerini ellerinden ucuz ucuz alarak tahliye ve daha sonra da Yahudi ve ecnebilere satarak menfaatlenmekden kaçınmamışlardır.*"

1 **BOA**, HR.TO.396.11
2 **BOA**, HR.TO.399.47
3 **BOA**, Y.PRK.AZJ.27.39

4. BÖLÜM: SATIŞIN ŞARTLARI

Satıcı ve müşterinin, satılacak olan arazi üzerinde anlaşmaya varmalarından sonra satış işleminin hukuken tamamlanmış olabilmesi için kararlaştırılan bedelin ödenmesi ve satış sözleşmesinin imzalanması gerekir. Satılan nesnenin ve satış taraflarının incelenmesinden sonra bu bölümde, Filistin'de yapılan arazi satışlarının bedel ve sözleşmesi incelenecektir.

4.1 BEDEL

Satış bedeli, herhangi bir malın ya da hizmetin alıcı ve satıcı arasında kararlaştırılan parasal değeridir. Verili bir piyasada ve zamanda arz ve talebi eşit kılan mübadele değeridir ve bu anlamda mübadelenin gerçekleşmesini sağlayan bir araçtır[1]. Ancak bedel, malın gerçek değeri anlamına gelmemektedir. Çünkü bir malın gerçek değeri fiyatının altında veya üstünde olabilir.

Satılan malın fiyatı, piyasa durumuna göre değişebilir. Ayrıca ekonomik şartların dışında siyasi, psikolojik, kültürel, dini faktörler de fiyatı alta yada üste çekebilir[2]. Bunun yanında devlet de yaptığı müdahalelerle piyasayı dengede tutmaya çalışır. Bu bağlamda Filistin'deki arazi satışlarıyla ilgili bazı yasaklar, devletin karar ve hükümleri ve yabancıların gösterdiği yoğun talep doğrudan arazi fiyatlarını etkilemiştir. Mesela, devlet Filistin'de yabancı Yahudilere toprak satışını yasaklamıştı. Yabancı Yahudilerin Filistin topraklarına olan aşırı talebinden ve 19. yüzyılda ortaya çıkan Yahudi devleti kurma amaçlarından dolayı devletin aldığı yasak kararı, aşırı talepten dolayı fiyatlarının yükselmesi beklenen gayrimenkullerin fiyatlarını biraz daha dengede tutmuştur. Çünkü bu, aşırı talebin önünü keser ve böylece fiyatlarda aşırı bir artış yaşanmaz.

---

1 **Ekonomi Sözlüğü,** "Fiyat" Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2006, s.287.

2 **Ekonomi Sözlüğü**, "Fiyat" Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.117.

Filistin'de 19. yüzyıldaki arazi fiyatlarının iniş ve çıkışlarını incelemek için piyasa şartlarına, arz ve talep kanuna ve ekonomik şartlar dışındaki faktörlere bakılması gerekmektedir.

Bir malın üreticilerinin ya da sahiplerinin belirli bir piyasa fiyatına göre satmaya hazır oldukları mallar arz, yine aynı piyasa fiyatına göre müşterilerin bu malları satın alma istekleri talep diye tanımlanabilir. Fiyat, arz ve talep arasındaki karşılıklı dengeye dayanır. Arzın fazla olmasıyla fiyat düşer, talebin fazla olmasıyla fiyat artar. Arz ve talep oranı piyasa fiyatlarını belirler, ancak piyasa fiyatları tek başına arz ve talep denge düzeyini belirleyemez.

Satışa sunulan bir mal olarak araziler de piyasa kanununa bağlıdır. Bu bağlamda Filistin'de 19. yüzyılda yaşanan idari, siyasi ve iktisadi değişikliklerden ötürü gayrimenkullerin hem arzında hem de talebinde büyük artış görüldü.

Timar sisteminin bozulmasıyla başlayan arz artışı, Kırım savaşıyla daha da fazlalaştı. İçinde bulunduğu şartlardan dolayı devlet, miri arazileri öncelikle kendi tebaalarına arz etti[1]. Bunun yanında devlet tebaasından zenginleşen bir sınıfın ve yabancıların toprak satın almak istemeleri de talebi artırdı. Ayrıca devlet, özel mülk olan bazı arazilere el koyarak bir nevi kamusallaştırma siyaseti izlemişti[2]. Yani o dönemdeki gayrimenkul piyasası serbest değildi. O halde tam rekabet söz konusu olmadığı gibi, arz ve taleplerin artışları ne halka ne de devlet ekonomisine olumlu bir şekilde yansımadı.

Filistin topraklarına olan arz ve talepteki artışın siyasi, dini ve ekonomik farklı sebepleri ve sonuçları vardı. Arz ve talebin artışı aslında piyasaya bir canlılık, halka ve devlete önemli bir gelir kaynağı oluşturabilirdi. Ancak meselenin içinde siyasi sakıncaların bulunmasından ötürü devlet belli talepleri engelleyerek bazı satışları durduruyordu.

---

[1] Merc İbn-i Âmir bölgesinin Lübnanlı Hıristiyan Sarsak ailesine satılması ile ilgili fazla bilgi için bk. Hind Emin El Bediri, **Arazi Filistin**, Kahire, 1998, s.25.

[2] Sultan II. Abdulhamid'in Bisan ovasında 500 bin dönümlük arazileri kendi adı altına kaydettirdi. bk. Hind Emin El Bediri, **Arazi Filistin,** Kahire, 1998, s.25.

4.1.1 Talebin Artması ve Sebepleri

Filistin'in topraklarına tarih boyunca farklı sebeplerden dolayı her zaman talep olmuştur. 638 yılında Filistin'in Müslümanlar tarafından fethinden itibaren 1099 yılındaki ilk haçlı seferine kadar yerli Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki arazi satışları normal bir şekilde yapılmıştı. 1099–1187 yılları arasındaki dönemde Filistin'de bir Latin Krallık kurdurdu. Avrupa'dan gelen askerlere araziler dağıtıldı. Yaklaşık bir asır sonra 1187 yılında Selahaddin Eyyubi, Hittin savaşında Filistin'i Haçlıların elinden alarak arazi sisteminde de yeni düzenlemeler yapmıştı. 1260 yılında ise Filistin, batıdan değil doğudan bir istilaya maruz kaldı ve Memlûkiler, Ayn Calut savaşında Moğolları püskürterek Filistin'i ele geçirmelerine engel oldular. İki buçuk asır sonra Portekiz donanmasının Kızıl Deniz'e girmesi ve Sevakin limanını işgal etmesiyle beraber Mekke, Medine ve Kudüs gibi Müslümanlara ait kutsal yerlerin karşı karşıya kaldığı bu ciddi tehlikeye karşı Yavuz Sultan Selim, 1516 yılında Merc-i Dâbık savaşıyla Filistin'i Osmanlı hakimiyeti altına alarak Mısır, Hicaz ve Yemen'e kadar uzanan bölgeleri de zapt etti. Bu şekilde Filistin'e yönelik olası dış tehlikelere karşı önemli bir önlem alınmış oldu.

Osmanlı fethinden 18. yüzyılın sonuna kadarki dönemde Filistin topraklarına yönelik ciddi bir tehlike ya da büyük bir talep olmamıştı. Ancak Avrupa'da yaşanan bazı gelişmelerden dolayı 19. yüzyıla girilmeden bir yıl önce Fransa, Filistin'e başarısız bir askeri hamle gerçekleştirmişti. 1799 yılında Napoléon Bonaparte'ın komutası altında yapılan bu saldırı, Osmanlı valisi Cezzar Ahmet Paşa ve askerlerinin Akka surları altındaki çetin direnişiyle karşılaşınca, Avrupalılar, Filistin'deki emellerine ulaşmak için askeri yollardan ümit kestiler. Bu durum karşısında farklı yollara başvurmaya başladılar. Avrupa'da kapitalizm sisteminin kurumsallaştığı bu dönemde, silah gücü yerine bu sefer para gücüyle Filistin'i hedef aldılar. Böylece Avrupalı sermaye sahipleri Filistin'de toprak alımlarına yöneldiler. Bu şekilde Filistin topraklarına yabancılar tarafından büyük bir talep dönemi başladı.

Kimi dini, kimi siyasi, kimi de ekonomik çıkarlar için Avrupa halk ve hükûmetlerinden Filistin topraklarından pay almak isteyenler, büyük meblağları gözden çıkararak arazi satın almaya başladılar. Osmanlı Devleti de yabancı güçlerin bu emellerini zamanında fark ederek, yabancıların Filistin'e yerleşip toprak satın almalarını yasaklamıştı. Ancak bu yasaklamalara rağmen yabancıların talepleri gittikçe artıyordu. Osmanlı arşiv belgeleri ve bu konuda yazılan kaynaklara göre bu talep artışının belli başlı sebepleri ekonomik, dini ve siyasi olmak üzere üç maddedir.

4.1.1.1 Ekonomik Sebepler

Avrupa'da 18. yüzyılda sanayi ve zirai alanlarda yaşanan gelişmeler yakın bölgeleri de etkisi altına aldı. Her ne kadar Filistin coğrafi olarak Avrupa'ya yakın bir bölge olmasa da dini açıdan bağları kopmamıştır. Katoliklerde Kudüs'ün yerini Roma aldıysa da Avrupa'nın Hristiyan halkı Filistin'e dinen bağlı kalmıştır. Aynı zamanda Filistin halkının bir kısmı Hristiyan ve Yahudidir[1]. Bunların Avrupa ile irtibatları hiçbir zaman kesilmemiştir[2]. Bundan dolayı Avrupa'da yaşanan değişim ve yenilikler, Filistin, Lübnan ve Suriye'yi kısmen etkilemiştir. Dünyanın en büyük tatlı su deposu olan Taberiye gölünün bulunduğu Akka sancağı, Bisan ovası ve Merc-i Beni Amir bölgeleri gibi doğa şartları itibarıyla zaten verimli olan Filistin'in kuzeyindeki topraklar, Avrupa'da yaşanan fikirsel ve tekniksel değişimlerden olumlu yönde etkilenerek daha da önem kazandı. Bu durum, yani Filistin'in verimli topraklarının ziraat devrimi yaşayan Avrupa tarafından fark edilmesi otomatik olarak bölge topraklarına olan talebi artırdı. Nitekim, yabancı Yahudilerin, satın aldıkları ilk arazilerin ve kurdukları ilk zirai yerleşkelerin de[3] burada yani Filistin'in kuzey ve orta bölgesinde olduğu görülmektedir.

---

1 "Filistin'in toplam 650 binlik nüfusunun 41 bini Hıristiyan, 25 bini Mûsevî", bk. Şemsettin Sami, **Kamusu'l-alam**, "Filistin" Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996. C 5, S 3422.

2 **BOA,** HR.SAİD.8.8, Y.MTV.197.164

3 1878 yılında kurulan Petah Tikva ve 1882 yılında kurulan Rishon LeZion yerleşkeleri.

Bunun yanında Filistin topraklarına olan yoğun talebin bir başka sebebi de bölgenin stratejik konumudur. Filistin bölgesi, Asya-Afrika kıtaları arasındaki en önemli geçiş noktaı olmak hasebiyle önemi büyük olan stratejik bir konuma sahiptir. Portekizlilerin 1488 yılında Ümit Burnu'nu keşfetmeden önce Avrupa'nın Güneydoğu Asya ile olan ticaretinin büyük bir kısmı, Şam, Sina ve özellikle Filistin'den geçerek yapılmak zorundaydı. Avrupa ticaretinin bu karasal yolu, hem külfetli hem de riskli olduğu için Avrupa tacirleri, Asya'nın güneyine ulaşabilmek için Afrika kıtasının güneyinden dolanıp uzun bir yol katetmekten başka bir çare bulamamışlardı. Hatta Portekizliler ve İspanyollar, bu uzun yolun alternatifini ararken Amerika kıtasını keşfetmişlerdi. Hollandalılar ve İngilizler ise hala Ümit Burnu'ndan geçerek Hint Okyanusu'na ulaşmaya devam ettiler. Fransızlar ise Hint Okyanusu'na İngilizlerden önce ulaşabilmek için, Akdeniz'i Kızıl Denizi'ne bağlayıp ticaret için kısa bir yol oluşturmak için Mısır'ı işgal etmişlerdi. Napolyon Bonaparte, Mısırı ele geçirdikten sonra 1799 yılında iki denizi bağlayacak bir kanal açılabilmesi konusunda olurluluk raporu istemiştir. Ancak Bonaparte, Akka'da yenilip Fransa'ya geri döndükten sonra bu projeden vazgeçti. Ancak 70 yıl aradan sonra bir Fransız şirketi tarafından Süveyş kanalı 1869'da açıldı. Fransa başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinin gemileri de Hint Okyanusuna bu kanaldan geçmeye başlamalarına rağmen Filistin bölgesi, ticari önemini hiç kaybetmemişti. Hayfa, Akka, Yafa ve Gazze limanlarına sadece Akdeniz'den değil artık okyanustan ve Kızıl Deniz'den gelen gemiler de yanaşmaya başlamıştı. Avrupa ülkeleri, kendi tabiiyetinde olan tüccar ve ziyaretçilerin Filistin'e olan yoğun ilgisinden dolayı, Filistin'in farklı yerlerinde temsilciler tayin edip ve daha sonra da temsilcilikler açmışlardı[1]. Osmanlı Devleti, Filistin'in önemine binaen oradaki limanların onarmaya ve genişletmeye başlamıştı. Örneğin, Gazze limanının tamirine 1848 yılında ihtiyaç olmuştu[2]. 1851 yılında da Yafa limanı tamir edildi[3]. 1865 yılında da Yafa Gümrüğü'nün ahşaptan olan iskelesi taştan yapıldı[4].

1 **BOA**, A.MKT.146.93
2 **BOA**, A.MKT.161.7
3 **BOA,** İ.DH.257.15864
4 **BOA**, MVL.778.36

Ticari yönden önemi gittikçe artan Filistin'in sahil şehirlerinin, iç bölgedeki şehirlerle bağlantısının sağlanabilmesi için Osmanlı Devleti, bölgede birtakım kara yolu projeleri başlatmıştı. Bu çerçevede 1864 yılında Akka-Havran yolu döşenmiş[1] daha sonra ve özellikle Süveyş kanalı açıldıktan sonra alternatif bir ticaret yolu olarak demir yolları döşenmeye başlanmıştı. Böylelikle Filistin limanları daha çok yoğun bir ticari harekete sahne oldu. Bu amaç için Osmanlı Devleti, bu limanları demir yollarıyla iç bölgelere bağlamıştı. 1879 yılında Yafa Demir yolu ve Yafa Limanı ile ilgili keşif işlemleri yapılmış[2] ve 1892 Eylülünde Yafa-Kudüs tren yolu tamamlanıp açılış töreniyle kullanıma sunulmuştur[3].

Bütün bu faktörler ve gelişmeler Filistin'i yabancı Yahudi ve Hristiyanlar için daha da cazip hale getirdi.

4.1.1.2 Talep Artışının Dînî Sebepleri

İnandıkları kutsal kitapları, dini kültür ve edebiyatları ve çok eski tarihlere dayanan hikayeleri, hem Yahudileri hem de Hristiyanları tarih boyunca Filistin'e kalben bağlı tuttu.

Avrupa Yahudileri, dini bir vecibe olarak Filistin'i sürekli ziyaret ediyorlardı. Daha sonra oraya temelli yerleşmeye karar verip bununla ilgili teşebbüslerde bulunmaya ve Filistin'de toprak satın almaya başladılar. Zaten “Arz-ı mevuud” anlayışı[4] hakim kılınan bir dine mensup olmaları ister istemez Filistin'i onların hedefi haline getirdi.

---

1 **BOA**, MVL.770.101

2 **BOA**, HR.HMŞ.İŞO.163.16

3 **BOA**, Y.PRK.MYD.11.92, BEO.120.8996

4 Arz-ı Mevûd Anlayışının Boyutları için bkz. Abdurrahman Küçük, “Yahudilikteki Arz-ı Mevûd Anlayışının Boyutları”, **A.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara 1992, Sayı.33, s.101-103. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/777/9939.pdf

Rusya başta olmak üzere Avrupa'nın farklı ülkelerindeki Yahudiler, zaman zaman şiddete maruz kaldı. Bu şiddet olayları kimi zaman bireysel kimi zaman toplu bir şekilde gerçekleşiyordu.

Bu tür olaylar, milattan önce de yaşanmıştı. Özellikle 167 yılında Makabilerin ayaklanması sonrasında Yahudilere karşı ilk pogrom[1] Romalılar tarafından uygulanmıştı. Ortaçağda da Haçlı seferleri sırasında Avrupa'nın muhtelif yerlerinde Yahudilere karşı birtakım pogromlar yapılmıştır. Daha sonra, Martin Luther 1543 yılında kaleme aldığı “Yahudiler ve Yalanları” adlı kitabı[2] ile Avrupa halklarını Yahudilere karşı şiddete teşvik etmiştir.

19. yüzyılda özellikle Çar III. Alexander döneminde Rusya'da Yahudilere karşı birçok pogromlar uygulanmış ve bu yüzden 1880 yılından itibaren Yahudiler, Rusya'dan Osmanlı memleketlerine ve özellikle Filistin'e yoğun bir şekilde göç etmeye başlamışlardı. Osmanlı arşiv belgelerinde bu göç ile ilgili çok sayıda kayıt bulunmaktadır[3].

Avrupa ve Rusya'da baskılara maruz kalan Yahudiler, Filistin'i bir kurtuluş olarak görmeye başladılar. O dönemde bazı haham ve yazarlar, bu mesele ile ilgili kitap ve makaleleri ile dünya Yahudilerinin Filistin'e göçünü işledi. Mesela, Haham Zvi Hirsch Kalische, 1836 yılında Yahudileri Filistin'e göç ve yerleşmeye çağırdı[4]. Berlin'deki Rotschield ailesine buna dair mektup gönderdi. Daha sonra 1862 yılında da “Drishat Zion” Siyon'u Aramak adlı kitabında bu çağrısını tekrarladı.

1839 yılında Sırp Haham Yahuda Kalai, Mesih'i beklemenin Yahudileri âtıllaştırdığı ve tembelliğe sevk ettiği gerekçesiyle Mesih'i beklemeden Filistin'de Yahudi devletini kurma fetvasını verdi. Buna dair bir proje hazırlayıp 1840'da Londra

---

1 Pogrom kelimesinin aslı Rusçadır (погром), fakat Rusçadaki anlamı daha geneldir. Rusçada her türlü toplu şiddet olaylarına pogrom denir.

2 Martin Luther, **The Jews and Their Lies,** West Virginia; Liberty Bell Publications, 2004.

3 **BOA**, İ.MVL.119.2944

4 Frédéric Encel, Eric Keslassy, **Comprendre le Proche-Orient: une nécessité pour la République**. Bréal 2005, s.90.

Kongresine sundu[1]. O tarihe kadar Yahudiler arasındaki genel görüş Mesih'i beklemek ve Mesih liderliğinde Arz-ı Mevuud'e dönmek idi. Ancak bu çağrılardan sonra küçük çaplı Yahudi göçleri başladı. Avrupa ve Rusya'da görülen pogromlardan sonra özellikle 1882 yılında fazlalaşan Aliyeh[2] dalgaları, 1897 yılında aktif siyonizmin resmen başlamasıyla daha da yoğunlaştı. Filistin'e göç eden Yahudi gruplar, Batı Avrupa'daki Yahudi zenginlerden gelen mali destek ile bir dizi tarımsal yerleşim alanı oluşturdular. Aliyehlerin devam etmesi ve Yahudi göçmenlerin iskan ve geçim ihtiyacı Filistin topraklarına olan talebi de artırdı.

Hz. İsa'nın doğduğu, yaşadığı, getirdiği dini öğretileri tebliğ ettiği yer olması hasebiyle Filistin, Hristiyanlarca da kutsaldır. Nitekim, yaklaşık 7 asır boyunca Hristiyanların yönetiminde kalmıştır. Dini duygular sebebiyle tarih boyunca Filistin topraklarına Hristiyanlar tarafından da talep gösterilmiştir. Bu bağlamda haçlı seferleri ve Napoleon'un hamlesi düzenlenmiştir.

Rusya ile olan savaşlarından ve iç meselelerinden dolayı 19. yüzyılda iyice zaafa uğrayan Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında bulunan Filistin'deki Hristiyanlar mezhep olarak bağlı oldukları yabancı ülkeler tarafından himaye ediliyorlardı.

Avrupa devletleri özellikle Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü yitirmeye başlamasından sonra, O'nu siyasal etkisine almak ve böylece iç işlerine karışabilmek için Osmanlı topraklarındaki çeşitli topluluklar ve Hristiyan olanlar üzerindeki himaye haklarından da yararlanmıştır. Fransızlar, Latin Katolikleri, bunların vakıflarını, okullarını, hastanelerini, yetimhaneleri, kiliselerini vb. himaye yetkisini kapitülasyonlardan aldıklarını öne sürmektedirler[3]. Fransa'nın yanında İngiltere Protestanları, Rusya ise Ortodoksları himayesi altına aldı.

---

1 Mark Avrum Ehrlich, **Encyclopedia of the Jewish diaspora: origins, experiences, and culture**, Cilt.1, California 2009, s.319.

2 Dini sebepten dolayı dünya Yahudileri Filistin'e yerleşme hareketi. bk. Yehoshua Ben-Arieh, Francine Lévy, **Jérusalem au dix-neuvième siècle: géographie d'une renaissance,** Tel Aviv 2003, s.119.

3 http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1267/14585.pdf

Küçük Kaynarca Antlaşması, 21 Temmuz 1774 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan ve 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'na son veren bir antlaşmadır. Bu anlaşmanın, Kudüs'teki Ortodoskların Ruslarca himaye altına aldığını ifade eden 8. maddesinin 1. fıkrası şöyledir; gerek Rus rahipler, gerek başka halklardan olan insanlar Kudüs ve ziyarete değer olan makamları ziyaret edebilecektir. Bu yolculardan ne Kudüs'te, ne de yolda hiçbir nam altında haraç veya cizye alınamayacaktır. Ayrıca başka devletlerce verilen fermanlar, bunlar hakkında da uygulanacaktır. Osmanlı topraklarında her türlü müdafaa ve saldırıdan masûn olup şeri‘at hükümleri gerekliliğince himaye edilebilecek ve korunabilecektir. Özet olarak bu maddede, Rusların Kudüs'e ve diğer yerlere seyahat etmelerine izin verilerek, her hangi bir cizye, haraç ve diğer bir vergi istenmemesi ve diğer devletlerin halklarına verilen ayrıcalıkların Ruslara da verileceği ve Devlet-i Aliyye topraklarında korunacakları ve himaye edilecekleri ifade edilmektedir[1].

İngiltere, ise Filistin'deki Hristiyanlar arasında sayıca az olan Protestan cemaati için devreye girerek, bu azınlığı himaye bahanesiyle Kudüs'te 1839 yılında konsolosluk açtı. Sadece Protestanları değil Dürzüleri ve Yahudileri de himayesi altına aldı[2].

Avrupa ülkeleri, 19. yüzyılın ortasından itibaren Osmanlı'daki azınlıkları himaye etme yarışına girdiler. Katolik, Ortodoks ve Protestanların misyonerlik faaliyetlerinin amaçları ile bu doktrinlerin arkasındaki devletlerin Filistin'deki siyasi çıkarları o dönemde ortak bir noktada buluştu. Öte yandan Yahudilikteki "Ard-ı Müv‘ûd" kavramı, Aliyah[3] göçü ve bunun devamı olan siyonizm hareketi, Filistin topraklarını hedef aldı. Bu şekilde Filistin toprakları, Hristiyan-Yahudi ittifakıyla karşı karşıya kaldı. Bu ittifakın belirtileri 1649 yılında görüldü. Amsterdam'da yaşayan Püriten[4] Joanna ve Ebenezer Cartwright kardeşler, İngiltere hükumetine bir mektup göndererek,

[1] Hamiyet Sezer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyahat İzinleri 18-19.Yüzyıl)" **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi,** Cilt.21, Sayı.33, Ankara 2003, s.46.

[2] Naila Al Wari, **Devrü'l-Kunsuliyati'l-Ecnebiye Fi'l-hicreti ve'l-İstitani'l-Yahudi 1840-1914**, Amman 2007, s.100.

[3] İbranice bir kelimedir עלייה sözlük anlamı Yükseliş terim olarak Yahudilerin dünyanın muhtelif yerlerinden Filistin'e göç etmeleri anlamına gelmektedir.

Yahudilerin Arz-ı Mevud'e geri dönüşlerinin Protestan olan İngiliz ve Hollandalıların eliyle gerçekleşmesini istirham ettiler[1]. Bu istek, mektuplarında şu şekilde ifade edilmiştir;

"*İsrail oğulları ve kızlarını, dedeleri İbrahim, İsrail ve Yakup'un ana yurdu olan Arz-ı Mevuud'e gemileriyle taşıma görevinin Hollanda ve İngiltere milletleri eliyle gerçekleşmesini istirham ederiz*"

Böylece hem Yahudilerin hem de Hristiyanların Filistin topraklarındaki emelleri ortak bir noktada buluşmuştu[2]. Bu talep o dönemde gerçekleşmediyse de daha sonra 1917 yılında ilan edilen Balfour Deklerasyonu ile gerçekleşti.

Filistin topraklarını hedef alan Yahudi-Hristiyan ittifakının siyasi ve askeri anlamda ilk somut adımı 18. yüzyılın sonunda Napoléon Bonaparte ile atıldı. Napoléon Bonaparte, Akka kalesi kuşatması sırasında yani 1799 yılında, dünya Yahudilerinin desteğini kazanmak ve Filistin Yahudilerini Osmanlı Devleti'ne karşı isyana kışkırtmak istedi. Eğer Yahudiler ona destek olurlarsa, Suriye'nin Fransa'nın eline geçmesinden sonra Kudüs'te bir Yahudi devleti kurmalarına yardım edeceğine söz verdi[3]. Ancak Fransa donanmasının Akka direnişine karşı yaşadığı yenilgi, bu Yahudi devleti projesinin gerçekleşmesine engel oldu. Napoleon, bu projeyi canlı tutmak için Mayıs 1806 tarihinde Yahudi Sanhedrin'in[4] Paris'te toplanması çağrısında bulundu[5].

17. yüzyıldan itibaren Avrupa yazarları, Yahudilerin Filistin'e göç etmelerinin gerekliliği konusunda çok sayıda kitap yazıp makaleler kaleme aldılar. Örneğin, Fransa'da Hristiyan yazar Isaac La Peyrère (1594-1676) "Le Rappel Des Juifs"

---

4 Püriten, 16 ve 17.Yüzyıllarda I. Elizabeth'in İngiliz Kilisesinde başlattığı reformist harekete karşı çıkan, kendini "saflığı" aramak olarak tanımlayan bir Protestan doktrin ve ibadet şeklidir.

1 Gerhard Falk, **The restoration of Israel: Christian Zionism in religion, literature, and Politics,** New York 2006, s.11.

2 Rigena Şerif, **Es-Suhyûniye Gayri'l-Yahudiye**, Alem Almarifa, Sayı.96, Kuveyt 1985, s.29.

3 Jack Friedman, **The Jerusalem book of quotations: a 3,000- year perspective**, Kudüs 2007, s.110.

4 Sanhedrin, Roma yönetimi altındaki Kudüs'te Yahudi yüksek yasama ve yargı meclisi. Bk, "Sanhedrin", **The New Encyclopedia Britannica,** C.10, Shicago 1990, s.417.

5 William Henry Ireland, George Cruikshank,**The life of Napoleon Bonaparte,** Cilt.3, London, 1828, s 50.

kitabında, asırlardır sürgünde bulunan Yahudilere Filistin'de bir devletin kurulması için Fransa krallarına çağrı yaptı.

Fransız baron Philippe Gentil de Langallerie ise, (1656-1717) Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması karşılığında, Osmanlı Devleti'ne Roma'nın verilmesini teklif etti. Ancak bu yazar tutuklanıp vatan ihaneti suçuyla yargılanmıştı[1].

Almanya'da ise Takva hareketi (Pietism)'nin kurucusu Philipp Jakob Spener (1635-1793), Marten Luther'in öğretilerini kullanarak, Yahudilerin Filistin'e dönebilmeleri için Hıristiyanlığa geçmeleri gerektiğini savunuyordu[2]. Zamanla bu görüşe sahip "Dame de Sion" derneği, daha sonra Kudüs'te bir şube ve okullar açtı. Aynı zamanda Hristiyanlığa geçip Filistin'e yerleşmek isteyen Yahudiler için arazi satın almaya başladı[3].

1655 yılında Paul Felgenhauer, "Good News for Israel" adlı kitabında beklenen Mesih'in geliş alametinin Yahudilerin Filistin'e kalıcı olarak geri dönmeleri olduğunu yazdı[4]. Bu yazarın kitabından önce Yahudiler, beklenen Mesih'in gelmesinden sonra Arz-ı Mev'ûd'e dönebileceklerine inanırken bu kitaptan sonra beklenen Mesih'in Filistin'e dönmelerine bağlı olduğu görüşü Yahudiler arasında yayılmaya başladı.

Hemen hemen aynı dönemde Danimarkalı Holger Paulli, Avrupa krallarını, Filistin'e yeni bir haçlı savaşı başlatarak Yahudileri oraya yerleştirmeye çağırdı. 1696 yılında İngiltere kralı William III'e buna dair ayrıntılı bir proje sundu[5].

Quarterly Review dergisinin 1839 yılında yayınlanan sayısında, Baron Earl of Shaftesbury, "Yahudi Devleti ve Emelleri" adlı makalesinde, Yahudilerin Kutsal topraklara dönüşünün tanrının emri ile değil de insan eliyle de gerçekleşebileceğini

---

1 **Biographie universelle, ancienne et moderne**, Cilt.23. Paris 1819. s.346.
2 Rigena Şerif, **Es-Suhyûniye Gayri'l-Yahudiye**, Alem Almarifa, Sayı.96, Kuveyt 1985, s.43.
3 **BOA,** HR.MKT.347.64
4 Abba Hillel Silver, **History of Messianic Speculation in Israel**, New York 1927. s.166.
5 Margaret Brearley, **Holiness, Jews and Zion**. London; Anglo-Israel Association, 1991. s.27.

savundu[1]. Yahudilerin Mesih'i beklemeyi bırakıp kendi çabalarıyla Filistin'e avdet etmeleri çağrısında bulundu.

Dini duygu ve bağlılıkları sebebiyle Filistin bölgesine yerleşmek isteyen Yahudiler, birkaç asır boyunca batılı yazar ve düşünürlerin kitap ve makaleleriyle harekete geçmeye hazır hale getirildi. Nihayet 19. yüzyılda Yahudiler ve Hristiyanlar arasında oluşan dayanışma ile de işlenen bu fikir ve görüşler, hayata geçirildi. Böylece Eski Ahit'te yer alan ve asırlardır Yahudilerin önünde bir engel gibi duran, Yahudilerin Filistin'e geri dönüş yasağı[2] da ortadan kalktı. Bunun sonucu olarak Filistin topraklarının bu yeni müşterileriyle beraber dolaylı olarak talep de arttı.

4.1.1.3 Talep Artışının Siyasi Sebepleri

Avrupa ülkeleri tebaalarının Filistin topraklarına olan talebinin artmasının siyasi sebepleri, ülkeden ülkeye değişiyordu. 19. yüzyıla bakıldığında ilk olarak Fransızların Filistin'deki emelleri, dikkat çekmektedir.

Osmanlı-Fransa münasebetleri 16. yüzyılın ortalarında başlamıştır. Fransa kralı I. François, Kutsal Roma Germen İmparatoru V. Karl'a karşı Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım istemişti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Fransızlarla ittifak kurarak Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'na karşı savaşa girdi. Osmanlı ordusu, doğu Avrupa'dan Viyana'ya doğru ilerlerken Akdeniz'den de Garp Ocakları'ndaki Osmanlı denizcileri, V. Karl'ın donanmasının gemilerine teker teker el koyuyordu. O sırada Osmanlı denizcileri, Akdeniz'de, sadece Fransız gemilerine seyahat izni veriyorlardı. Daha sonra iki ülke arasındaki bu dostluk resmileştirilerek kapitülasyonlar anlaşması 1740 yılında imzalanmıştı. I. Mahmut ile XV. Louis arasında yapılan bu anlaşma sürekli bir ticaret sözleşmesi haline geldi.

---

[1] Albert H. Hyamson, **Palestine under the Mandate,** London, 1950, s.10.
[2] Henry Cattan, **The Palestine question**, New York 1988, s.52.

Osmanlı dostu olan Fransa'da, 18. yüzyılın sonlarında büyük değişiklikler yaşandı. 1789 yılında Fransız Devrimi ve o devrimin getirdiği siyasi ve iktisadi yeniliklerin yanında, Fransa ve İngiltere'nin ticaret ve işgal faaliyetlerindeki rekabetleri de Filistin'i etkiledi. Şöyle ki; zamanla Kudüs'teki Fransızların nüfusunun eskiye nazaran artış göstermesi, diğer Avrupa ülkelerini bile rahatsız etti. Hatta Prusya elçisi, bu hususla ilgili olarak Bâb-ı Âli'yi bilgilendirdi. Bâb-ı Âli'nin bu konu ile ilgili 1790 yılında çıkardığı hatt-ı hümayunun bir kısmı şöyledir;

"Prusya elçisi ifâde eyleyüp ve ol-günlerde Kudüs havâlisinde Françelünün tekessür üzere oldığı istimâ' olunmağla... Hulâsa-ı mefhûmunda el-hâletü hâzihi Kuds-i Şerîf'de işidildiği gibi Françelü kesret üzere olmayup lâkin ba'zı müste'men tâ'ifesinin bağ u bağçe misillü akār temellük etdikleri beyâniyle bunların men' ü fürūht etdirilmesi bâbında emr-i âlî ısdâr olunmasın istid'â eder"[1]

Filistin'de yabancıların toprak satın almaları yasaklandığı esnada, Fransızlar Mısır ve Filistin'i işgal etmek için hazırlık yapıyorlardı.

İngiltere ise Uzak Doğu'daki müstemlekelerine Afrika'nın güneyindeki Ümit Burnu'nu kullanarak ulaşıyordu. Ancak bu yol hem çok uzak hem de İngilizlerin tekelinde olduğu için Fransa, Uzak Doğu'ya ulaşmanın kısa bir yolunu bulabilmek için ilk olarak askeri yönteme başvurdu. Uzak Doğu'ya ulaşmanın en kısa yolu olarak Akdeniz'i Kızıl Deniz'e bağlamayı planlayan Fransa, Napoléon Bonaparte komutanlığında bir sefer düzenledi. Napoléon, Mısır'ı 1798 yılında işgal etti ve Süveyş Kanalını açmak için keşif ve hazırlıklara başladı. Ancak Kızıl Deniz sularının Akdeniz'inkinden daha yüksek olma ihtimali korkusuyla bu kazılar durduruldu[2].

Fransızlar, Mısır'ı işgal etmelerinden bir yıl sonra Kızıl Deniz'in Eilat körfezi tarafından kıyısı olan Filistin'i ele geçirmek amacıyla Akka kalesini kuşattılar. Bonaparte, Akka muhasarası esnasında Filistin Yahudilerini kendi tarafına çekmek ve

[1] **BOA**, HAT.193.9510
[2] L. A. J. Mordacque, **Histoire de Napoléon Bonaparte: À l'usage de la jeunesse**, Londra 1839. s.109.

Avrupa Yahudilerinin mali desteğini almak için, dünya Yahudilerini Filistin'e toplayıp İsrail devletini kurma sözü içeren bir bildiri yayımlamıştı. Ancak Akka valisi Cezzar Ahmet Paşa'nın çetin direnişine dayanamayan Bonaparte, Akka savaşında yenilgiye uğradı ve Fransa'ya geri döndü. Buna rağmen Fransızlar, Mısır, Filistin ve Uzak Doğu'daki emellerinden vazgeçmediler.

Fransa'nın Mısır ve Filistin'deki askeri faaliyetleri, bir sonuca ulaşmayınca izledikleri yöntemi değiştirerek Mısır valisi Mehmet Sait Paşa ile kanal açmak için bir anlaşma imzaladılar. 1854 yılında, hedefledikleri kanalı açmak için saha araştırmaları başlatıldı. Kazılar, fiilen 1859 Nisan'ında başladı. Ancak İngiltere'nin, bu konu ile ilgili Bab-ı Ali nezdindeki itirazları, kazıları yaklaşık 7 ay erteletmişti. Nihayet yapılan kazılarla Ağustos 1869 tarihinde Akdeniz'in suları Kızıl Deniz'e ulaştı. Böylece Fransız tacirleri, Sina ve Filistin'den geçen kara yollarını kullanmaktan kurtuldu. Bu şekilde Fransız ticaret gemilerinin Uzak Doğu'ya daha az zaman ve masrafla ulaşması sağlanabildi. Ancak Fransa'nın, bölgeye müdahale ederek Hint okyanusuna geçiş yolunu sağlamasından sonra da Filistin'deki emelleri bitmedi.

Fransız devriminin getirdiği yeniliklerle beraber Fransa, müdahalelerinin şeklini değiştirerek Filistin'deki emelleri için çalışmaya devam etti. Avrupa genelinde feodal sistemin sona ermesi, kilisenin etkisinin kısıtlanarak hukuki açıdan kapitalist sistemin önünün açılması, ekonominin devlet kontrolünden serbesti kazanması ve ülke sınırları içinde gümrük vergilerinin kaldırılması, Fransız Devrimi'nin ekonomi alanında getirdiği en önemli uygulamalardır. Bu yenilikler Avrupa'nın farklı yerlerinde sarraflık yapan bazı zenginleri Fransa'ya yöneltti. Böylece Fransa o dönemde Avrupa'nın bankacılık ve finans merkezi haline geldi[1]. Aynı zamanda Baron Edmond Rothschild gibi Fransız bankerler, Filistin'e vekil göndererek veya bizzat kendileri giderek arazi satın alma girişimlerine başladılar. Bununla ilgili 1895 yılında bir tezkere Dahiliye Nezareti'nden Beyrut Vilayeti'ne gönderildi[2].

1 Bertrand Gille, **La Banque en France au XIX Siecle**, Paris 1970. s.30.
2 **BOA,** DH.MKT.421.71

Bu tezkere, Safed kazâsına bağlı Câ'ûne köyünde ikamet eden Fransız bir Yahudi'nin banker Rotschield ailesinin bir vekili sıfatıyla 1877 yılında bölgede arazi satın alma ve gasp yoluyla toplam 300 bin dönümden fazla arâziye el koyduğunu ispatlamaktadır. Aynı belge, bu Fransız sarrafın Câ'ûne köyündeki Müslüman mezarlıklarını tahrip ederek oralarda Yahudi mühâcirlernin iskânı için haneler, pek çok sinagog ve mektep inşâ ettirdiğini göstermektedir.

Fransa, Filistin'de siyasi, dini ve iktisadi çıkarlarını korumak için Kudüs'te ilk konsolosluğunu 1843 yılında açmıştı. Fransa Kudüs konsolosları bölgede arazi satışlarında özellikle Tanzimat'tan sonra büyük rol oynadı. Ayrıca, Fransızların Filistin topraklarına olan talebi, İngiltere ile aralarında olan bölgede nüfuz edinebilme yarışı sebebiyle daha da artmıştı.

Avrupa ülkeleri arasındaki nüfuz yarışı, aslında bir danışıklı dövüş olarak ittifak içinde yapılıyordu. Şark Meselesi'nin görüşüldüğü 1815 Viyana Kongresi'nden beri ittifak içerisinde hareket eden Avrupa, Yunanistan işini hallederek, Osmanlıyı Avrupa'dan tamamen uzaklaştırmak için oynadığı oyuna Bulgaristan ve Arnavutluk'u da ilave etmişti. Lübnan'da bir ittifak oluşturarak Mısır'da, Arabistan Yarımadası'nda bazı mahalli yöneticilerle irtibat kurarak yavaş yavaş Osmanlı Devleti'nden ayırma, sömürgeleştirme yoluna gitmişlerdir[1]. Özetle Şark meselesi, yabancı ülkelerin Osmanlı topraklarını paylaşma ve Filistin'de bir Yahudi devleti kurma projesi idi[2]. Bu projenin içinde büyük rol oynayan devletler ise Rusya, Fransa ve İngiltere idi.

İngiltere, Osmanlı Devleti'ne ait olan topraklarda nüfuzunu arttırarak gelecekte bu bölgeyi kontrol etmeyi hedefliyordu. Bu hedef istikametinde öncelikle faydalanacağı gayrimüslimlerdi. Böyle bir arayış içinde olan İngiltere'ye göre, Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak için bazı Yahudilerin 1830'larda faaliyetlerini hızlandırması büyük bir

[1] Erdal Açıkses, "Osmanlı Devleti'ni Parçalamak Amacıyla Batılı Devletlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Bölgedeki Faaliyetleri", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.10, Sayı.2, Elazığ 2000, s.211.

[2] Muhammed İsa Salihiye, **Medinetü'l-Kuds, Es-Sükkan ve'l-Arz (El Arab ve'l-Yahûd)**, Beyrut 2009, s.16.

nimetti. İngiliz yönetimi bu düşüncedeki Yahudilerle iyi ilişkiler kurmuş ve Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi konusunda çalışmalar yapan İngiliz vatandaşı Moses Montefiore'e Kraliçe Victoria tarafından 1837 tarihinde "Sir" unvanı verilmişti. Moses Montefiore de, Filistin'de İngiltere himayesinde bir Yahudi devleti kurulması gerektiğini 1839 yılında ifade etmişti[1].

Montefiore, kurulması planlanan bu Yahudi devletine zemin hazırlamak için 1824-1837 tarihleri arasında Filistin'de 13 yıl kaldı. İngiltere'ye döndüğünde Yahudileri Filistin'e yerleşmeye teşvik etmeye çalıştı. Yazdığı ve kitap olarak bastırdığı günlüğünde, Filistin topraklarını ve ekonomisini cazip göstererek dünya Yahudilerine, Filistin topraklarını hedef göstermeye ve oraya yerleşmeye özendirmeye başladı[2].

Sir Moses Montefiore, Filistin'e göç eden Museviler için Kudüs'te yardım faaliyetlerinde bulundu ve arazi satın alarak Yahudilere mahsus bir hastane kurdu[3].

19. yüzyıl başlarında Yahudiler, İngiltere'de, özellikle ekonomi ve parlamentoda büyük bir etkiye sahiptiler. Bu dönemde Sefarad Yahudisi Benjamin Disraeli İngiltere'de başbakanlığa seçildi. Disraeli başbakanlığı döneminde İngiltere Avam Kamarası'nın kapıları Baron Lionel, Nathaniel de Rothschild, Sir Arthur Montague, Lionel Cohen, Sir Julian Goldschmit gibi büyük servet sahibi Yahudi bankerlere açıldı. Bunu takip eden dönemlerde birçok Yahudi, devlet kademelerinde görev aldılar. Daha sonra 1920 yılında Yahudi olan Sir Herbert Samuel Vadedilmiş Toprakları idare etmek ve orada bir Yahudi devleti kurmak için Filistin Yüksek Komiserliği'ne atandı[4].

1840 tarihinde Şam'da Hıristiyan-Musevi çatışmasından dolayı yaşanan olayların birçok Musevi'nin ölümü ile sonuçlanması üzerine, özellikle Batı Avrupa'daki Yahudiler, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Yahudilerin can ve mal güvenliği için yardım

1 Mehmet Salih Arı, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Dönemin'de Yahudilerin Filistin'e Yerleşim Çabaları", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı.24, İstanbul 2005, s.110.

2 Moses Montefiore, **Diaries of Sir Moses and Lady Montefiore, Comprising Their Life and Work as Recorded in Their Diaries from 1812 to 1883,** London 1890, s.107.

3 **BOA**, HR.SFR.3.50.4 Tarih: 01/2/1860

4 David Bridger, Samuel Wolk, **The New Jewish encyclopedia**, New Jersey 1976, s.428.

yapılmasını propaganda yoluyla talep etmişlerdi[1]. Bu talebe ilk cevap veren İngiltere olmuş ve Yahudileri himayesine almakla kalmamış, İngiltere başbakanı Lord Palmerston, 11 Ağustos 1840 tarihinde İngiltere'nin İstanbul'daki Büyükelçisi Ponsonby'ye gönderdiği mektupta, Avrupa'da zulme uğrayan Yahudilerin Filistin'de kurulacak bir "Yahudi Yurdu"na yerleştirilmelerinin Osmanlı Devleti için için de yararlı olacağını iddia etmişti. Palmerston, "Musevi göçmenlerin servetinin yerli halka iş imkanları açacak, teknik bilgilerinin ise endüstrinin gelişmesini sağlayacağı için Osmanlı Devleti'nin zenginlik kaynakları artacak ve Batı'nın Hasta Adamı olmaktan kurtulacaktır" demişti[2].

İngiltere ve Fransa'nın yanında Rusya da, Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması fikrine sıcak bakıyordu. Rusya, bir yandan Osmanlı Devleti'ndeki Rum, Ermeni ve Yahudileri kullanarak Akdeniz'e ulaşmaya çalışıyordu. Bir taraftan da Akdeniz'de bir dost ülke oluşturmak için Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasına sıcak bakmıştı.

Rusya'da Yahudi nüfusu çok yüksekti. Ortodoks Ruslar tarafından nefret edilen Yahudilere baskı, tehcir ve pogromlar uygulanıyordu. Rusya Çarlığı ve halk Yahudilerden kurtulmak istiyordu.

Rus Çarlığı, Filistin'de kendi kontrollerinde bir Yahudi devleti kurma politikası izleyen Avrupa ülkelerinden daha önce davranarak, kurulacak bu Yahudi devletini kendi himayesine alma politikasına yönelmişti[3]. Rus misyonerler, Filistin'de 18. yüzyıldan itibaren çok yoğun bir şekilde çalışmaya başladılar. Rusya'dan gelen Yahudi ve Hristiyan ziyaretçiler, Filistin'deki kutsal yerleri ziyaret ederlerdi. Rusya bu ziyaretçilerin hizmeti ve Rus tüccarlarının ticari işlerine bakmak için, 1812 yılında

1 Ali Arslan, "Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanılması (1880-1920)", **Güvenlik stratejileri dergisi,** Yıl.3, Sayı.5, İstanbul 2007, s.11.

2 Mim Kemal Öke, **Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu**, İstanbul 2002, s.84.

3 Ali Arslan, "Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanılması (1880-1920)", **Güvenlik stratejileri dergisi,** Yıl.3, Sayı.5, İstanbul 2007, s.19

Yafa'da konsolosluk açtı. Filistin'de yabancı ülkelerin açtıkları konsolosluklar içinde, Rusya konsolosluğu en erken tarihte açılan konsolosluk idi[1].

Rusya bütün Osmanlı topraklarında bulunan Ortodoksların himayesini 1774 tarihinde yapılan Küçük Kaynarca Anlaşması ile üzerine almıştı. Diğer taraftan 1882 tarihinde Filistin'de "İmparatorluk Ortodoks Filistin Cemiyeti"ni kurdu. Diğer Avrupa devletleri gibi Rusya da bundan sonra Ortodokslar için okullar, hastahaneler, kervansaraylar kurmaya hız verdi ve bölgede etkin olarak siyasetin içerisinde yer aldı. Fakat Rusya'nın bölgedeki bu siyaseti hem İngiltere hem de Fransa tarafından endişe verici bir gelişme olarak görülmüştür. Filistin topraklarında Rusya'da Fransa gibi pervasız davranır ve Rum ruhanilerini koruma bahanesi ile bir devlete yakışmayacak çirkin siyaset izlemekten kaçınmazdı.

Kudüs'teki Rus konsolosu kilise meselelerinde Rus devleti için Fransa'nın Katolikleri himayede elde ettiği hakların bir eşini ve mümkün olduğu kadar daha çoğunu isterdi. Diğer devletler gibi Rusya, Orta Doğu'daki devletler arası rekabette kendisi de yer almış hatta Filistin'den başka Suriye'de halkın Ortodoks olmasından yararlanıp kiliseler ve misyoner kurumları açmaya çalışmıştır[2].

Avrupa ülkeleri, Osmanlı Devleti'nde ve özellikle Filistin'deki iktisadi, dini ve siyasi çıkarlarından dolayı dünya Yahudilerinin Filistin'e göç etmeleri ve orada bir devlet kurma fikrini desteklemişlerdi. Bu destek Batı Avrupa ülkelerinden ilk başta askeri daha sonra siyasi lobicilik ve mali yollarla ve Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinden Yahudi nüfusunun ihracatı yoluyla gerçekleşirken, bu durum Filistin'deki araziye olan talebi artırdı ve arazi fiyatlarını da etkiledi. Satışa çıkarılan araziler yanında satışı yasak olan araziler bile farklı yollarla satılmaya başlandı. Ancak devlet, bu tür

---

[1] Naila Al Wari, **Devrü'l-Kunsuliyati'l-Ecnebiye Fi'l-hicreti ve'l-İstitani'l-Yahudi 1840-1914**, Amman 2007, s.156.

[2] Hasan Karaköse, "Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey'in Layihası" **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt.5, Sayı.1, Kırşehir 2004, s.47.

satışları yasaklamıştı. Bu yasaklar, ekonomi açısından devlet için her yönden sakıncalı olan yoğun talebi kısıtlamak için yapılmıştı.

Arz talep eğrisine göre, yoğun talep karşısında arzın azlığı doğrudan fiyatı etkileyerek yukarıya çeker. Filistin arazi satışlarında fiyat hareketlerini incelemek için sadece talebi değil arzdaki iniş ve yükseliş hareketini de incelemek gerekiyor.

4.1.2 Toprak Arzındaki İniş Çıkışlar ve Sebepleri

Osmanlı Devleti'nin ekonomisi kısmen serbest bir ekonomiydi. Ancak farklı sebeplerden dolayı devlet ekonomi hayatına müdahale ederek bazı kanun ve yasaklar koyardı. Fiyat belirleme, satış yasaklama, el koyma ve müsadere gibi düzenlemeler sebebiyle Osmanlı ekonomisi tam serbest sayılmazdı. Ayrıca devlet, satış işleminin bir tarafı olabiliyordu. Yani ya müşteri yada satıcının yerini alarak satışı daha sıkı bir şekilde kontrol altına alıyordu.

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde toprakların çoğu miri olduğu için satışı mümkün değildi. Arazi satışları küçük çapta özel mülklerde yapılıyordu. Yani bu dönemde arz hemen hemen yoktu. Ancak 19 yüzyılın ikinci yarısından sonra devlet ortaya çıkan mali krizi atlatmak ve hazinede oluşan açığı kapatmak için kendine ait bazı arazileri satışa çıkarmaya başladı. Bu arazilerin bir kısmı Filistin'in kuzeyindeki bölgenin en verimli topraklarıydı. Arz edilen toprak verimli olduğu için fiyat yüksek tutulmuştu ve fiyatın daha yüksek olması için müzayede yani açık artırma usulü uygulanmıştı. 1869 yılında Akka'da müzayede ile satılmakta olan mîrî arazilerden 4 bin dönümün başlangıç fiyatı 4 yük 80 bin kuruş ile belirlendi[1]. Bu satışa dair belgelerde o tarihten bir buçuk sene önce aynı arazilerin satışlarıyla ilgili gazetelerde ilan yayınlanmıştı. Ancak müşterilerden yeterince talep gelmemişti[2]. Devlet arazi satışlarında yabancı Yahudi müşterileri bertaraf edince Osmanlı tabiiyetine sahip olan

[1] **BOA**, A.MKT.MHM.431.91
[2] **BOA**, A.MKT.MHM.431.91

Müslüman halk, ellerinde büyük sermaye olmadığı için bu tür pahalı arazilere talip olup satın alamıyorlardı. Ancak Habib Besters, Nikola Sarsak, Tüveyni ailesi, Metta Ferah ve Selim Hûrî gibi Osmanlı tebaası gayrimüslim zenginler, 1869 yılında Filistin kuzeyinde Merc-i İbn-i Âmir yaylalarında 60 köyün arazilerini satın aldılar[1].

Devlet, özelleştirme girişimlerine mîrî arazileri ve bu tür araziden sayılan mahlul arazileri satışa çıkararak başladı. Bu özelleştirme sürecinin devlet hazinesine büyük gelirler sağlaması beklendiği için mahlul olan arazilerin satılmaması suç olarak sayılmıştı. Örneğin, Trablusşam, Lazkiye ve Akka sancaklarındaki mahlul olan büyük arazilerin, 1890 yılına kadar müzayede ve ihaleye konulmadığı anlaşıldı. Bu ihmale sebebiyet veren ve suçlu kabul edilen devlet görevlileri, hazineyi yaklaşık 5 bin kuruşluk zarara uğrattı[2].

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda yaşadığı iç çekişmeler ve dış tehditlerin ekonomiye olumsuz yansımalarına azaltmak için aldığı ekonomik tedbirlerden biri de para değerini düşürmekti. 1882 yılında altın akçesinin bakır kuruşuna karşı değerini düşürerek bir akçeyi 122.5 kuruştan 100 kuruşa indirdi[3]. Bundan dolayı vatandaşın Osmanlı akçesine olan güveni sarsıldı ve yabancı para ile işlem yapmayı tercih etmeye başladı. Bu duruma karşı Dahiliye Nezareti, 1886 yılında altından olmayan bütün yabancı paraların tedavülünü yasaklayarak Osmanlı kuruşunu korumaya çalıştı[4]. Yabancı bakır paraları tamamen yasaklayarak Osmanlı bakır paralarının da miktarını artırdı[5].

---

1 Satılan köylerin bazıları: Cincar, Affûle, Huneyfis, Tellüşşâm, Telnur, Ma'lûl, Semmûne, Keferta, Cîdâ, Beytüllahim, Ümmü'l-Amd, Tab'ûn, Kaskas, Şeyh Büreyk... **bk.** Mustafa Murad Debbağ, **Biladüna Filistin**, Beyrut 1973, s.51.

2 **BOA**, DH.MKT.1785.52

3 Muhammed Macid Salaheddin El Hazmavi, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kudüs Şehri ve Köylerinde Tedavül Edilen Yabancı Paralar, Kudüs Şeriye Sicillerine Göre Bir Araştırma", **Gazze İslam Üniversitesi Dergisi,** Cilt.15, Sayı.2, S 381. Gazze 2007. http://www.iugaza.edu.ps/ar/periodical/articles/د. محمد الحزماوي.pdf

4 Ziyad Abdulaziz El Medeni, **El Kuds ve Civarüha Fi Ecahiri'l-Ahdi'l-Osmani,** Amman 2004, s.180.

5 **BOA**, A.MKT.NZD.208.35

19. yüzyılın sonuna doğru devletin bünyesindeki idari bozulmalardan dolayı bazı mîrî araziler yasal yada yasal olmayan yollarla, yeni yeni zenginleşen sınıfa satılarak özel mülke çevrildi[1]. Ayrıca, 1893 yılında Hayfa'ya bağlı Hudayre, Dardare ve Nüfey'ât adlı üç köy yabancı Yahudilere 18 bin liraya satılmış ve bu satışı düzenleyen memurlara 2 bin lira da rüşvet verilmişti. Yine Hayfa'da İşfiyâ, Ümmü't-Tût ve Ümmü'l-Cemel adlı üç köy iki bin lira ile satılmıştı. Hayfâ ile Yafa arasında bulunan sahil köylerinden Haşmü'z-Zerka'daki miri arâzi ve bitişiğindeki 30 bin dönümden daha fazla olan bir arazi her bir dönümü birer liraya satılmıştır. Aynı bölgedeki 5 bin dönümlük başka bir arâzi, her bir dönümü üç kurûşa Yahûdîlere satılmıştı[2].

Bu rakamlardan çıkarılabilecek sonuç şudur ki; devlet, açık artırma ve müzayedelerle, satmak zorunda kaldığı topraklar için en iyi fiyatı elde etmeye çalışırken, bazı devlet memurları zaten satılmaması gereken devlet arazilerini, yabancı Yahudilere yok pahasına sattılar.

Bunların yanında simsarlar, Filistin topraklarına olan yoğun talepten dolayı oluşan şartları kendi menfaatleri için kullanmaktan kaçınmadılar. Fakir halktan düşük fiyatlara aldıkları arazileri aldıklarının çok yükseğinde fiyatlara yabancılara ve Yahudilere sattılar. Arşiv belgelerinde dahi isimlerine rastlanan simsarlardan bazıları İranlı Bahai Abbas Efendi, Hayfâ belediye reisi Mustafa, mahkeme azâsı Necip Efendidir. Akka'nın eski Umumi Müdürü Nabluslu Muhammed Tevfik Bey, bu satışlara dair bir rapor düzenleyip, 1893 Ağostus'unda Sultan II. Abdülhamid'e durumu bildirdi[3]. Bu durum raporda şöyle anlatılmaktadır;

---

[1] 1869 yılında Lübnan Hristiyanlarından Sersak ailesi, Filistin'in kuzeyinde bulunan, devlete ait Merc-i İbn-i Âmir yaylalarında 60 köyün arazilerini rüşvetle satın almışlardı. Devlet, daha önce bu arazileri Sahr aşiretinden vergi ödeyemediklerinden dolayı musadare etmişti. 230 bin dönümlük bu arazinin yıllık geliri yaklaşık 20 bin akçe olduğu halde Sersak ailesi, valiye rüşvet vererek ve devlete sadece 18 bin akçe ödeyerek buraya sahip oldu. Fazla bilgi için Hind Emin El Bediri, **Arazi Filistin,** Kahire, 1998, s.25. Ayrıca **bk.** Mustafa Murad Debbağ. **Biladüna Filistin,** Beyrut 1973, s.50.

[2] **BOA**, Y.PRK.AZJ.27.39

[3] **BOA**, Y.PRK.AZJ.27.39

“*Akkâ'da menfî ve hâ’iz oldığı servet ü sâmân ve nüfûz sâyesinde her istediği icrâya muktedir bulunan Îrânî Abbas Efendi ile hem-efkârı Hayfâ belediye re’isi Mustafa ve şimdi mahkeme a‘zâsı bulunan Nacîb Efendilerle ittihâz ü ittifâk ile her bâr bir takım aceze-i ahâlînin arâzîlerini ellerinden ucûz ucûz esmân ile alarak tehyi’e ve ba‘dehü fâhiş kıymetlerle Yahûdî ve ecnebîlere satarak istifâdelerini te’mînden gayri hâlî bulunmışlardır.*”

O dönemde Filistin'de arazilerin piyasa fiyatı, devlet memurlarının yabancılara sattığı ya da simsarların halktan satın aldığı fiyat kadar düşük değil idi. Nitekim devletin müzayedeye çıkardığı arazi ve arsaların başlangıç fiyatları gayet yüksekti. Örneğin Akka'da bulunan ve devletçe müzayedeye çıkarılan 4 bin dönüm arazinin başlangıç fiyatı 4 yük 87 bin kuruş idi[1]. Bir yükün 5 yüz bin kuruş[2] olduğundan yola çıkılırsa 4 bin dönüm arazinin toplam fiyatı 2 milyon 87 bin kuruşa eşittir. Bu durumda bir dönümün fiyatı 522 kuruştur ve yapılan satışlarda dönüm fiyatlarının bu fiyat civarında olması beklenir. Halbuki devlet memurları, daha önce belirtildiği gibi bir dönümü bir liraya satmışlardır ki, bu da devletin müzayedelerin başlangıç fiyatı olarak belirlediği değerden 5 kat daha düşük bir fiyattır. Çünkü bir Osmanlı lirası aşağı yukarı 100 kuruşa eşittir[3].

Halbuki “mezâri‘-i şemsiye” isimli arazinin müzayedesiyle ilgili devletçe düzenlenen bir belgede[4], devletin belirlediği fiyatların bile “*inkıtā-ı reğabât”* yani talep azlığı sebebiyle, arazi fiyatlarının olması gereken değerinden daha düşük olduğu şöyle ifade edilmektedir;

“*Sûriye vilâyeti dâhılinde bi'-müzâyede tâliblerine tefvît olunmakda olan arâzî-i emîriyeden Şâm-ı Şerîf ile Akkâ nevâhîsinde kâ’in dört bin dönüm mezâri‘-i şemsiye emsâl u usûlü vecihle bi'l-müzâyede inkıtā‘-ı reğabâtle dört yük seksen yedi bin ğurûşa*

1 **BOA**, A.MKT.MHM.431.91
2 **Kamûs-i Türki**, “Yük”, Beyrut 1989, s.1565.
3 age. “Lira”, s.1250.
4 **BOA**, A.MKT.MHM.431.91

tefvîzi icrâ vü bedeli istifâ olundukdan sonra yüzde elli zam vukū'buldığı beyâniyle bu bâbda..."

Bu durumda, o dönemdeki Filistin arazilerinin gerçek piyasa fiyatını ve fiyat artış veya düşüşlerini tespit edebilmek için, normal şartlarda gerçekleşmiş resmi satış sözleşmelerine başvurulmalıdır.

1881 yılında Kudüs'te 4 buçuk dönümlük bir tarla, 4467 kuruşa satılmıştı[1]. Yani bir dönümü için biçilen fiyat, 992 kuruş idi. 1883 yılında Kudüs belediyesince düzenlenen bir sened-i hakaniye göre, Reşid Bin Ali Ebü'l-Hüdâ tarafından, ağaçlı bir tarlanın 1 buçuk dönümü, Arşimendrit Antoin Bin Yuhanna Er-Rûmî'ye 2 bin 817 kuruşa satılmıştı[2]. Bu toplam bedel tarlanın yüzölçümüne bölündüğünde, tarlanın bir dönümünün değeri 1878 kuruş olarak saptanır. Aradan geçen iki yılla beraber, gerçekleşen satışların senetlerine bakıldığında bir dönüm fiyatının hemen hemen iki kat arttığı görülür.

Buraya kadar işlenen fiyatlar, normal perakende satışlarda, sınırlı araziler için ödenen bedellerdir. Ve aynı zamanda piyasaya ve diğer şartlara göre değişebilen fiyatlardır. Ancak bir de, Yahudi devleti kurmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne sunulan bir toptan satış teklifi vardır ki; 1901 yılında Theodor Herzl, Sultan II. Abdülhamid'e Filistin toprakları için 2 milyon sterlin teklif etmiştir[3]. Bu teklifin gerçekleştiği sırada Filistin'in yüzölçümü 30 bin kilometre kareden fazla idi[4]. Yani kaba hesapla, Osmanlı Devleti'ne Filistin topraklarının bir kilometre karesi yani hemen hemen bin dönümü[5] için 66 sterlin teklif edildi. Yani sonuç olarak bir dönümüne 0.066 sterlin teklif edildi. Bir İngiliz sterlin, 1850-1914 arasında 1.1 Osmanlı Altın Lirası'na eşit olduğuna göre[6]

1 **BOA**, İ.DFE.5.1314-C-04

2 **BOA**, İ.DFE.5.1314-C-04

3 Fahri Türk, "Yahudi Devleti'nin Demografik Temelleri: Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Osmanlı Devleti'nin Filistin Siyaseti", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.9, Sayı.2, Aralık 2007, s.86.

4 **Kamusu'l-Alam**, "Filistin", Ankara; Kaşgar Neşriyat, 1996. Cilt.5, s.3421.

5 Eski dönüm, 919 metre karedir.

6 Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğunda Para'nın Tarihi**, İstanbul; Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.226.

bir sterlin 110 kuruşa eşittir. Bu durumda Herzl'in Filistin topraklarının bir dönümü için teklif ettiği fiyat, Osmanlı parasına göre 7.26 kuruştur. Devletin resmi satış belgelerinde bir dönümün en az 522 kuruşa satıldığı düşünülürse, Siyonist teşkilatının Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik krizi kullanmaya çalıştığı anlaşılabilir.

4.2 SATIŞ SÖZLEŞMESİ

Filistin'in Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra arazi kayıtları, ilk olarak Hz. Ömer zamanında yapılmaya başlandı[1]. Daha sonra Emevi ve Abbasi devletleri, mülk tespiti ve vergi toplama amaçlı bir arazi kayıt politikasını izlemişlerdi.

Osmanlı Devleti'nde ise 1847 tarihine kadar mirî arazinin idaresi ve bu arazinin tasarruf işlemlerinin yerine getirilmesi ve ilgililere tasarruflarını gösterir senetler için genel olarak "Atik Senetler" kavramı kullanılmaktaydı[2].

Tanzimat'tan sonra ise arazi hukuku da kanunlaştırılarak 1858 tarihli Arazi Kanunu Arazi Kanunnâmesi[3], kaleme alınmıştı. 1874 tarihinden sonra da taşınmazlara ait işlemlerin yerine getirilmesi, Defter-i Hakânî memurlarına verilmişti. Yine aynı yılda çıkarılan emlak nizamnamesi gereğince, taşınmaz sahiplerine mühürlü senetler verilmesi kararı alınarak, bundan sonra senetsiz taşınmaz tasarrufu yasaklanmıştır. Bu nizamnameye göre, taşınmazların alım ve satımı, satıcı ve alıcının bizzat veya vekili yoluyla, Defter-i Hakânî veya tapu katibi huzurunda mülkünü sattığını beyan etmesi ve karşı tarafında kabul etmesi ile mümkün olabilecektir.

Satış akdi, iki tarafın malın karşılıklı olarak değişimi konusundaki iradelerini, hukukî bir sonuç doğuracak şekilde birleştirmeleri olduğundan akdin üç unsurundan söz edilir. Birincisi tarafeyn, yani satıcı ve alıcı, ikincisi tarafların akit konusundaki iradelerinin birleşimi demek olan icap ve kabul, üçüncüsü ise akit konusu olan mal ve bedeldir[4]. Filistin toprakları ile ilgili olarak Osmanlı fethinden önceki dönemlere ait bir satış akdinin bugüne kalmamasından dolayı bölgeye ait en eski arazi satış akitleri ancak Osmanlı Devleti'nin kayıtlarında bulunabilir. Bu akit çeşitleri, tapu tahrir defterleri ve defter-i hakanilerde kayıtlıdır.

---

1 Beşir Gözübenli, "İktâ", **DİA**, Cilt.22, İstanbul 2000, s.49.
2 Midhat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lügatı**, İstanbul 1986. s.337
3 Halis Eşref, **Külliyat-ı şerh-i kanun-ı arazi,** Dersaâdet; Yuvanaki Panayotidis Matbaası, 1315, s.65.
4 Ali Bardakoğlu, **DİA,** "Bey'" Cilt.6, İstanbul 1992, s.14.

Bahsi geçen defter-i hakaniden başka, Osmanlı Devleti'nde sahiplerinin arazileri üzerindeki tasarruf hakkını gösteren diğer belgeler, atik Senetleri, mülknâme, hüccetler, yoklama ilmuhaberleri, gedik senetleri, vakıf mütevellilerince verilen temessükler idi.

Filistin'de yapılan arazi satışlarındaki satış sözleşmesi, bölgenin hassasiyeti sebebiyle bazı özel kararları içermektedir. Mesela, Kudüs'te yabancıların satın aldıkları arazileri kendi adlarına kaydetmeleri yasaklandı. Ecnebilerin kendi üzerlerine emlak ve akar geçirmelerini yasaklayan emirnameye uyulması gerektiğine dair Kudüs Mutasarrıfı İbrahim Edhem'in 1850 tarihli bir yazısı arşiv kayıtlarında bulunmaktadır[1]. Ayrıca yabancıların Filistin topraklarını zimmetlerine geçirme çabalarını önlemek için, yabancı ülkelerin tebaalarına arazi satılmasını yasaklayarak, Kudüs'teki arazi ve emlakin tahririnin yapılması gerektiğini ifade eden bir tezkere, Kudüs mutasarrıfına ve Evkaf Nezareti'ne 1857 yılında gönderildi[2].

Bu arazi ve emlak tahrir kayıtları, aynı zamanda Filistin'deki akarların mülkiyet ve tasarruf hakkının sahiplerini de tespit eden resmi belgelerdir. Hatta devlet eliyle hazırlanmış olması hasebiyle, tarafların satış esnasında kendi aralarında yaptıkları satış akitlerinden daha geçerlidir.

Tapu nizamnamesi yayınlanmasıyla beraber mülk arazi üzerindeki tasarrufların tapu memuru önünde yapılması kabul edilmiştir. Böylece özel mülk arazilerin mülkiyet intikali, tapu siciline kaydedilmeye başlanmıştır. Tapu sicilinin satış taraflarına verdiği sened-i hakaniler birer mülkiyet belgesidir. Bu sened-i hakanilerin birer sureti taraflara verilirken senedin aslı, tapu sicilinde muhafaza edilmektedir. Sened-i hakani, toprağın cinsini, çeşidini, sınırlarını, yüzölçümünü, ilk sahibini, yeni sahibini, kıymetini, bedelini ve senedi teslim eden kurumu içermektedir[3].

Devlet, arazi mülkiyeti intikalini bu şekilde sıkı bir denetim altına aldığı halde, Filistin'de yine de bu konuda ihlaller yapılmıştır. 19. yüzyılın sonuna doğru

[1] **BOA**, A.MKT.UM.33.99
[2] **BOA**, A.MKT.MVL.93.38
[3] **BOA**, İ.DFE.5.1314-C-04 numaralı belgede sened-i hakani örnekleri bulunmaktadır.

gelindiğinde, yapılması yasaklanan bazı arazi satışlarına daha sık rastlanmaya başlandı. Bu yasak satışların gerçekleştirilmesi için kayıtlarda sahtecilik yapıldığı pek çok arşiv belgesinde yer alır. Mesela, 1892 yılında Yafa'da mülk ile mîrî araziler, bazı mahalli memurlar tarafından Musevi muhacirlere satılmıştı. Yasak olan bu satışı gerçekleştirmek için memurlar, müşteri isimlerini değiştirerek resmi kayıtlarda tahrifat yapmışlardı[1]. Ayrıca arazi satış sözleşmesinde sahtecilik yapılmasından öte, zamanla satış sözleşmelerinin devlet kurumlarından çıkıp yabancı kurumlara geçmesi, Filistin arazi satışlarında bir dönüm noktası oldu. Denilebilir ki Osmanlı Devletinin yabancı konsolosluklara verdiği himaye hakkı, arazi satışları hususunda kötüye kullanıldı. Örneğin, devlet otoritesinin zayıfladığı 19. yüzyılın sonlarında İngiliz himayesi altındaki yabancı Yahudiler, birbirlerine sattıkları arazilerin kayıt işlemlerini artık Osmanlı kurumları yerine Yafa İngiliz konsolosluğunda yapıyorlardı[2].

[1] **BOA,** BEO.65.4869

[2] Naila Al Wari, **Devrü'l-Kunsuliyati'l-Ecnebiye Fi'l-hicreti ve'l-İstitani'l-Yahudi 1840-1914**, Amman 2007, s.142.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, Filistin'deki ekonomik ve siyasi gelişmelere ve nüfus değişimlerine karşı farklı dönemlerde farklı siyasetler izlemiş olsa da değişmeyen bir siyasi iradesi vardı. Bu da yabancı Yahudilerin Filistin'e göçünü engellemesi, yerleşmelerini yasaklaması ve özerklik olarak da olsa o bölgede Musevilere ait bir devletin kurulmasına izin vermemesiydi. 19. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti merkezinde birtakım siyasi istikrarsızlıklar yaşanmasına ve aynı yüzyılın ortalarında başlayan isyan, ayrılıkçı girişimler ve dış müdahalelere rağmen devlet, bu tutumundan taviz vermemişti.

Sultan III. Selim ve IV. Mustafa dönemleri, (1789-1807) hem siyasi istikrarsızlık ve ayaklanmalar hem de dış müdahaleler ve değişimler dönemiydi. III. Selim'in tahta çıkışı, Osmanlı Devleti'nde ıslahat girişimlerini tetikleyecek olan Fransız Devrimine denk geldi. Öte yandan Osmanlı Devleti o dönemde hem Avusturya hem de Rusya ile savaş halindeydi. Ayrıca, Napoléon Bonapart, Mısr'ı işgal etmişti. Bonapart'ın Akka savaşını kaybettiği sırada Yahudilere yaptığı çağrı, siyasi bakımdan Avrupa Emperyalizminin ve Yahudilerin Filistin'deki emellerinin kesiştiği önemli bir nokta olup Fransa'nın Yahudileri şark meselesinde kullanmasının ilk girişimlerinden biri sayılabilir.

Sultan II. Mahmud (1808-1839) döneminde Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Filistin'i ele geçirdi. Aynı dönemde Avrupa ülkeleri de Osmanlı Devleti'nin iç meselelerine karışmaya başladı.

Sultan Abdülmecid Han, (1839-1861) Filistin'in Arap ve Müslüman kimliğini korumak için Mescid-i Aksanın restorasyonunu yaptırarak Kudüs şehrinin yeniden yapılandırılması için 20 bin altın harcadı[1]. 1858 yılında Müslüman ve Hristiyan Arapların Kudüs surları dışında yerleştirerek şehrin nüfusunu artırdı.

[1] **BOA,** C.EV.214.10664, **BOA,**C.EV.128.6360

Sultan Abdülaziz Han, (1861-1876) selefinin siyasetini devam ettirdi. Kudüs-Yafa ve Kudüs-Nablüs gibi şehirler arası yollar ve çarşılar inşa ettirerek Filistin'de bir takım kalkınma projelerine devam etti. Sultan Abdülaziz mescidi aksanın süslenmesi ve restorasyonuna 30 bin Osmanlı akçesi harcadı.

Sultan İkinci Abdülhamid ise, (1876-1909) siyasi, idari, hukuki ve iktisadi düzenlemeleriyle devleti ve özellikle Filistin'i korumaya çalıştı. 1880 yılında kurulan Yıldız İstihbarat Teşkilatı, Filistin'de satılması yasak olan arazilerin satışlarını tespit ederek merkezi yönetime sunardı. Devlet, bu ihlaller hakkında birtakım tedbirler alıyordu.

Filistin'deki arazilerin kanuna aykırı bir şekilde yapılan satışlarını takip edip iptal etmek ve bölgeyi daha iyi bir şekilde kontrol etmek için devlet, birtakım idari uygulamalara başvurmuştu. Devlet, merkez ile taşra arasındaki ulaşım ve iletişimi geliştirmeye çalışırken genel olarak Şam bölgesinde yeni idari taksimat yaptı. Osmanlı Devleti'nin aldığı idari tedbirlerin başında istatistiklerin geldiği söylenebilir. Yapılan bu istatistikler, satışı yasaklanan arazileri tespit etmeye yönelik ciddi çalışmalardır.

Osmanlı Devleti, yabancıların müdahalelerine maruz kalan Filistin ile devamlı irtibat halinde olmak için iletişim araçlarının her türünü kullanmaya çalıştı. Filistin'de posta hizmetini erken dönemlerde başlattı. Kudüs'te ilk postahane 1840 yılında açılmıştı. Daha sonra telgraf hatları çekilmişti. Bu yeni iletişim araçları vasıtasıyla Filistin'deki mülk ve mîrî arazilere yapılan ihlaller[1], sadece devlet yetkilileri tarafından değil normal halk tarafından da gönderilebiliyordu[2].

19. yüzyılın sonuna doğru yani Filistin'deki arazilere en çok yabancı Yahudilerin talip olduğu dönemde ve Avrupa ve Rusya'dan Yahudi göçü dalgalarına maruz kalan Filistin'de, Yahudi nüfusunda bir artış görüldü. Bunun karşısında Hristiyanların nüfusunda bir düşüş yaşandı.

---

1 **BOA,** DH.MKT.419.41, BEO.134.10029, DH.MKT.56.23

2 **BOA,**BEO.37.2719, **BOA,** DH.MKT.419.41

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın sonlarına doğru yabancıların ve özellikle Avrupa Yahudilerinin Filistin'e olan yoğun göçünü önlemek ve Filistin'de etnik ve dini nüfus dengesini tutmak amacıyla bir iskan siyaseti başlatmıştı[1]. Osmanlı Devleti, Filistin'de yabancı Yahudi göçünden kaynaklanan nüfus, etnik ve dini denge bozulmasına karşı demografik çözümlere başvurarak, Müslüman muhacirlere Filistin'e yerleşmek üzere Osmanlı tezkeresi ve arazi verdi[2]. Ayrıca devlet, Arap aşiretlerini göçebelikten yerleşik hayata teşvik için birtakım projeler başlatmıştı.

Genel olarak Filistin'de arazi satışları, 19. yüzyılda her dönemde farklı şekilde seyretti. İlk dönem, 19. yüzyılın başından, Kavalalı Mehmed Ali Paşa Filistin'i ele geçirmeden önceki 1832 yılına kadar süren dönemdir. İkinci dönem, 1840 yılına kadar devam eden ve "Kavalalılar Dönemi" olarak adlandırılan süredir. Bu dönem ile ilgili olarak Osmanlı arşivlerinde fazla kayıt bulunmadığı için yabancı kaynaklara bakılması gerekir. Üçüncü dönem ise 1840-1858 yılları arası Filistin'in Osmanlı hakimiyetine geri dönmesinden, arazi kanunnamesi çıkıncaya kadar devam eden dönemdir. Dördüncü dönem ise 1858-1869 yılları aralarındaki dönem ki, o da arazi kanunnamesinin çıkışından yabancılara arazi temellük hakkı kanunu çıkıncaya kadarki dönemdir. Beşinci dönem ise 1869 yılından (Basel Kongresi) 1897 yılına kadar olan zaman zarfıdır. Son dönem ise 1897 yılından (ikinci meşrutiyet) 1908 yıl arasındaki dönemdir. Bu dönem 1917 yılına kadar devam eder. Her dönemde içinde bulunulan şartlara göre, devletin araziler ile ilgili aldığı tedbir ve önlemler değişiklik göstermiştir.

1867-1882 arasındaki dönem, diğer dönemlere göre Filistin'de yabancı Yahudilerin en çok toprak satın aldıkları dönem olarak değerlendirilebilir. Nitekim, 1867 yılı, yabancılara gayrimenkul temellük hakkı tanıyan kanunun çıkış tarihidir. 1882 yılı ise yabancı Yahudilerin Filistin'e girişlerinin yasaklandığı tarihtir[3]. Bu iki tarih arasında yabancılar arazi satın alma hususunda daha rahat hareket edebilmişlerdir.

---

1 **BOA,** DH.MKT.2188.106

2 **BOA,** İ.DH.1306.1311-M-47

3 Muhamed İsa Salihiye, **Medinetü'l-Kuds, Es-Sükkan ve'l-Arz El Arab ve'l-Yahûd,** Beyrut 2009, s.31.

Osmanlı Devleti'nin toprak siyaseti, zamanın şartlarına göre değiştiği gibi, hakkında karar alınacak toprağın bulunduğu coğrafyaya göre de değişmektedir. Yani devletin uyguladığı arazi hukuku, bölgeden bölgeye farkılık gösterir. Mesela, Hristiyanların çoğunlukta olduğu Balkanlarda arazi temellük ve satışlarındaki hükümler Anadolu'daki hükümlerden farklıdır. Ayrıca Tunus, Cezayir ve Trablusgarp gibi Salyane ile yönetilen ocaklardaki hükümler Şam ve Irak gibi hassa sistemiyle yönetilen topraklara göre farklılık gösterir. Osmanlı Filistin'inde ise durum bambaşkadır. Dini, siyasi ve coğrafi hassasiyetler sebebiyle genel hükümler bile Filistin'de uygulama açısından değişiklik göstermektedir. Diğer bölgelerde arazi satışları ile ilgili hiç uygulanmamış olan yasaklar, tedbir ve önlemler Filistin'de her dönemde var olmuştur.

Filistin topraklarının yüzde sekseni mirî arazi, yüzde yirmi kadarı da özel mülk olan arazilerdir[1]. İkinci bölümde incelendiği gibi devlet, yabancı Yahudilere miri arazi satışında bulunmamış ve bu tür satışı da yasaklamıştır. Yabancı Yahudilere yapılan satışlar, miktarı % 20 olan özel mülk arazilerde gerçekleşmiştir. Bunlar da fark edildiği anda devlet tarafından iptal edilmiştir. İptal edilmeyen, usulsüz olarak gerçekleşen ya da gözden kaçan satışlar, Filistin topraklarının genelinin ancak % 1 kadarı bile yoktur.

Şöyle ki; 1900 yılında Yahudilerin kurdukları yerleşim merkezlerinin sayısı 22, tasarruflarında olan arazi miktarı yaklaşık 219 bin dönüm ve kırsal nüfusları ise 5.210 olarak tespit edilmiştir[2]. Filistin'in toplam yüzölçümünün hemen hemen 30 bin kilometre kare[3] yani yaklaşık olarak 30 milyon dönüm olduğu düşünülürse, 19. yüzyılın bitiminde Yahudilerin elindeki 219 bin dönümlük toprak, tüm yüzölçümün ancak % 0.73'üdür.

---

1 Hasan Karaköse, "Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey'in Layihası" **Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt.5, Sayı.1, Kırşehir 2004, s.53

2 Işıl Işık Bostancı. "XIX. Yüzyılda Filistin, İdarî ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Fırat Üniversitesi SBE, 2006) s.109.

3 **Kamusu'l-Alam**, "Filistin", Ankara, Kaşgar Neşriyat, 1996. Cilt.5, s.3421.

KRONOLOJİ

638	Hz. Ömer bin Hattab, Filistin'i Bizans'ın elinden aldı.
688–91	Emevi Halife Abdü'l-melik bin Mervan, Kubbet's-Sahra'yı kurdurdu.
705–15	Emevi Halife El-Velid bin Abdü'l-melik Mescid-i Aksa'yı kurdurdu.
1099–1187	Haçlılar, Filistin'i işgal edip orada bir Latin Krallık kurdurdu.
1187	Eyyûbî Salahü'd-Din, Hittin savaşında Haçlılar elnden aldı.
1260	Mamlüklüler, Ayn Calut savaşında Moğolları geri çevirdi.
1516	Merc-i Dâbık savasşında Filistin Osmanlı hakimiyeti altına girdi.
1746–1775	Zahir El-Ömer Filistin kuzeyindeki prensliği
1799	Napoleon Bonaparte, Filistin'in bazı bölgelerini işgal etti.
1775–1804	Cezzar Ahmet Paşa dönemi.
1830	İbrahim Paşa komutalığında Mısırlılar, Filistin'i Osmanlı'nın elinden aldı.
1834	Filistin'in Mısır'dan ayrılıp Osmanlı'ya ilhak edilmesi.
1837	Kuzey Filistin'de şiddetli deprem
1876	Filistinliler Meclis-i Mebûsân'da ilk kez oturup Kudüs'ü temsil etti.
1878	Petah ve Tikva Yahudi yerleşkelerinin kurulumu ve Siyonist döneminin başlaması.
1882–1903	Yahudileri Filistin'e ilk göç dalgası (İbranice: aliya)
1892	Demiryolu hattı Yafa'dan Kudüs'e kadar uzandı. Osmanlı Olmayan Yahudilere arazi satış yasağı.
1897	Dünya Siyonist örgütü, ilk kongresini İsviçre Basel şehrinde düzenlendi. arazi satış taktikleri hakkında Filistin'de bir Siyonist çalışma Komitesi kuruldu.
1900	Osmanlı Devleti, Siyonist göçü ve arazi satışlarını araştırmak için bir komisyon görevlendirdi.

BİBLİYOGRAFYA

1 Türkçe Kaynaklar:

Atif Bey, **Arazi Kanunnamesi Şerhi**, İstanbul, 1319.

Ayn Ali Efendi, Müezzinzade Manisalı. **Kavanin-i Al-i Osman Der Hulasa-i Mezamin-i Defter-i Divan**, İstanbul, Tasvir-i Efkar Gazetehanesi, 1280.

Balcı, Ramazan. **Filistin'de Son Türkler, İstanbul**, Tarih Düşünce Kitapları. 2005.

Belleten, Cilt.58, Sayı.219, Ankara 1994.

Bouvier, Mauris. Ibarrola, Ajam Jesus. Pasquarelli, Nicolas. **Ekonomi Sözlüğü**, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1977.

Cin, Halil. **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, İstanbul; Boğaziçi Yayınları, 1985.

DİA, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.

Eşref, Halis. **Külliyat-ı Şerh-i Kanun-ı Arazi**, Dersaâdet; Yuvanaki Panayotidis Matbaası, 1315.

Fuad, Mahmud. **Tabiiyet**, İstanbul; Nişan Barbaryan Matbaası, 1312.

Hançerlioğlu, Orhan. **Ekonomi Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabvi, 1993.

Haydaaroğlu, İlknur Polat. **Osmanlı İmperatorluğu'nda Yabancı Okullar**, Ankara 1990.

Himmet, Ali. **Vakıflar**, İstanbul; Berki Aydınlık Yayınevi , 1946.

İslam Ansiklopedisi, C.5/2

Karasapan, Celâl Tevfik. **Filistin ve Şark-ül Ürdün**, İstanbul, 1942, c. 1, s. 3

Koraltürk, Murat. **Şirket-i Hayriye 1851-1943**, İstanbul, Acar Basım, 2007.

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, (Elmalılı Hamdi Yazır), Tasdik No: 500, stanbul, 1995

Öke, Mim Kemal. **Filistin Sorunu Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına**, İstanbul 2002.

Öke, Mim Kemal. **Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu**, İstanbul 2002.

Ozanalp, Nusret. **Tapulama Kanunu Şerhi**, Ankara 1971.

Pamuk, Şevket. **Osmanlı İmparatorluğunda Para'nın Tarihi**, İstanbul; Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

Quataert, Donald. **Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü**, Tansel Güney (çev.), İstanbul 1999.

Sami, Şemsettin. **Kamusu'l-Alam**, Ankara, Kaşgar Neşriyat, 1996.

Sami, Şemsettin. **Kamûs-i Türki**, Beyrut 1989.

Sertoğlu, Midhat. **Osmanlı Tarih Lügatı**, İstanbul 1986.

Tabakoğlu,Ahmet. **Türk İktisat Tarihi**, İstanbul 1986.

Yavuz, Fahri. **Türkiye'de Tarım**, Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2006.

2 Süreli Yayınlar:

Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı.24, İstanbul 2005.

Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı.4. Antalya 2002.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt.21, Sayı.33, Ankara 2003.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.35, Sayı.1, Ankara 1978.

Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1992.

Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı.23, Ankara 2010.

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, Sivas 2007.

Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.9, Özel Sayı, 2007.

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.12, Sayı.2, Elazığ-2002.

Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt.5, Sayı.1, Kırşehir 2004.

Gazze İslam Üniversitesi Dergisi, Cilt.15, Sayı.2, Gazze 2007.

Güvenlik stratejileri dergisi, Yıl.3, Sayı.5, İstanbul 2007.

Mecelletü Camiati'n-Necah Li'l-Abhâs, Cilt.18, Sayı.2, 2004.

Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, Sakarya 2008.

Şam Üniversitesi Dergisi, Cilt.26, Sayı.1 ve 2 Şam 2010.

Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 4, Konya, 1999.

Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, [Prof. Dr. Coşkun Üçok'a Armağan], c.II/2, Konya Ocak-Haziran 1989.

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.9, Sayı.2, Aralık 2007.

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı.52, Ankara, Şubat 1988.

3 Tezler:

Akar, Mustafa. **Arşiv Vesikaları Işığında Cebel-i Lübnan ve Şam Hadiseleri**, 1860-1861, (Yayınlanmamaış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 1996)

Akbal, Zübeyda. **Taha Bey ve Emlak-i Devlet İsimli Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2007).

Bostancı, Işıl Işık. **XIX. Yüzyılda Filistin, İdarî ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi SBE, 2006)

Dhier, Amad Alden. **19. Yüzyılın İkinci Yarısında ve 20. Yüzyılın Başlarında Filistin'de Demografik Yapı ve Nüfus Hareketleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1999).

4 Arapça Kaynaklar:

Al Wari, Naila. **Devrü'l-Kunsuliyati'l-Ecnebiye Fi'l-hicreti ve'l-İstitani'l-Yahudi 1840-1914**, Amman 2007.

Bek, Ahmed Îsâ. **Târîhü'l-Bîmâristânât Fi'l-İslâm**, Beyrut 1981.

Dumper, Michael. **Siyasetü İsrail Tücâhe'l-Evkafi'l-İslamiye fî Filistin 1948-1988**, Tarif El Khalidi (Çev.), Beyrut 1992.

Ed-Debbağ, Mustafa Murad. **Bilâdünâ Filistîn**, ikinci baskı 1985.

El Ârif, Ârif. **El Mufassal Fî Târîhi'l-Kuds**, Beyrut 2005.

El Aseli, Kamil Cemil. **Vesaik Makdisiye Tarihiye**. Ürdün Üniversitesi Yayınları. Amman 1982.

El Bediri, Hind Emin. **Arazi Filistin**, Kahire, 1998.

El Buhari, Muhammed bin İsmail. **Sahihü'l-Buhari**, Cilt.2, Şam 1993.

El Medeni, Ziyad Abdulaziz. **El Kuds ve Civarüha Fi Ecahiri'l-Ahdi'l-Osmani**, Amman 2004.

İsa Bek, Ahmed. **Târîhü'l-Bîmâristânât Fi'l-İslâm**, Beyrut 1981.

Kurd Ali, Muhammed. **Ğûtatü Dimeşk, Şam**, 1984.

Kurd Ali, Muhammed. **Hutattu'ş-Şam**, Cilt.6, Beyrut 1973.

Salihiye, Muhammed İsa. **Medinetü'l-Kuds Es-Sükkan ve'l-Arz El Arab ve'l-Yahûd**, Beyrut 2009.

Sâlihiye, Muhammed Îsâ. **Sicillü Arâzı Livâi'l-Kuds Hasebe'd-Defter 342**, Amman 2002.

5 İngilizce Kaynaklar:

Abba Hillel Silver, **History of Messianic Speculation in Israel**, New York 1927.

Ana Britannica, İstanbul, 1994, c.12.

Barbara Wertheim Tuchman, **Bible and Swerd**, London 1957.

Barbour, Nevill. **Palestine: star or crescent**, London: The Odyssey press, 1947.

Brearley, Margaret. **Holiness, Jews and Zion**, London; Anglo-Israel Association 1991.

Bridger, David. Wolk, Samuel. **The New Jewish encyclopedia**, New Jersey 1976.

Cattan, Henry. **The Palestine question**, New York 1988.

Dumper, Michael. **Islam and Israel Mulim Religious Endownments and The Jewish State**, Washington, D.C., Institute for Palestine Studies, 2007.

Friedman, Jack. **The Jerusalem book of quotations: a 3,000- year perspective**, Kudüs 2007, s.110.

Falk, Gerhard. **The restoration of Israel: Christian Zionism in religion, literature, and Politics**, New York 2006, s.11.

Green, Abigail. **Moses Montefiore: Jewish liberator, imperial hero**, Boston, Harvard University Press, 2010.

Hyamson, Albert H. **Palestine under the Mandate**, London, 1950.

Ireland, William Henry. Cruikshank, George. **The life of Napoleon Bonaparte**, Cilt.3, London, 1828.

Kuneralp, Sinan. **Studies on Ottoman diplomatic history**, Cilt.4, İstanbul; Isis Press, 1990.

Loewe, Lewis. **Diaries of Sir Moses and Lady Montefiore**, Comprising Their Life and Work as Recorded in Their Diaries from 1812 to 1883, London 1890.

Luther, Martin. **The Jews and Their Lies**. West Virginia; Liberty Bell Publications, 2004.

Mark Avrum Ehrlich, **Encyclopedia of the Jewish diaspora: origins, experiences, and culture**, Cilt.1. California 2009, s.319

McCreery, Christopher. **The Canadian honours system**, Toronto 2005.

Montefiore, Mose. **Diaries of Sir Moses and Lady Montefiore, Comprising Their Life and Work as Recorded in Their Diaries from 1812 to 1883**, London 1890.

Palaver, Wolfgang. Steinmair-Pösel, Petra. **Passions in economy, politics, and the media: in discussion with Christian**, Wien, 2005.

Shvarts, Shifra. **The workers' health fund in Eretz Israel: 1911-1937**, Woodbrige 2002.

Taylor, Anne. **Laurence Oliphant 1829-1888**, London; Oxford University Press, 1982.

The New Encyclopedia Britannica, Cilt.10, Shicago, 1990.

6 Fransızca Kaynaklar:

Ben-Arieh, Yehoshua. Lévy, Francine. **Jérusalem au dix-neuvième siècle: géographie d'une renaissance**, Tel Aviv 2003.

Biographie universelle, ancienne et moderne, Cilt.23 Paris 1819.

Catherine, Lucas. **Palestine: la dernière colonie**, Berchem 2003.

Encel, Frédéric. Keslassy, Eric. **Comprendre le Proche-Orient: une nécessité pour la République**, Bréal 2005, s.90

Gille, Bertrand. **La Banque en France au XIX Siecle**, Paris 1970.

Goldsmith, Lewis. **Cours politique et diplomatique de Napoléon Bonaparte**, Cilt.4, Paris 1816.

L. A. J. Mordacque, **Histoire de Napoléon Bonaparte: À l'usage de la jeunesse**, Londra 1839.

Revue des Etudes Juives, Cilt.89, Paris 1908.

7 Elektronik Kaynaklar:

http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1267/14585.pdf

http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/777/9939.pdf

http://kefad.ahievran.edu.tr/archieve/pdfler/Cilt5Sayi1/JKEF_5_1_2004_43_57.pdf

http://www.iugaza.edu.ps/ar/periodical/articles/د. محمد الحزماوي.pdf

http://www.najah.edu/researches/82.pdf (13 Mayıs 2008) s. 395-444

http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi1-8/4/10.pdf

http://www.tdk.gov.tr/ Türk Dil Kurumu, (12 Mart 2010)

8 Osmanlı Arşivi Belgeleri:

A.AMD.25.74, A.AMD.25.74, A.DVN.124.77, A.MKT.146.93, A.MKT.161.7, A.MKT.MHM.2.10, A.MKT.MHM.2.10, A.MKT.MHM.2.10, A.MKT.MHM.2.10, A.MKT.MHM.371.79, A.MKT.MHM.371.79, A.MKT.MHM.371.79, A.MKT.MHM.431.91, A.MKT.MHM.431.91, A.MKT.MHM.496.31, A.MKT.MVL.91.54, A.MKT.MVL.93.38, A.MKT.NZD.208.35, A.MKT.NZD.379.57,

A.MKT.UM.33.99, A.MKT.UM.514.95, BEO.1063.79680, BEO.1105.82846, BEO.1153.86433, BEO.1159.86922, BEO.120.8996, BEO.1239.92868, BEO.134.10029, BEO.15.1080, BEO.153.11408, BEO.193.14438, BEO.2159.161871, BEO.233.17424, BEO.252.18860, BEO.37.2719, BEO.574.43001, BEO.65.4869, BEO.690.51739, BEO.889.66663, C..ADL.84.5074, C.ADL.43.2618, C.ADL.56.3406, C.ADL.84.5074, C.DH.24.1159, C.EV.128.6360, C.EV.143.7124, C.EV.214.10664, C.EV.268.13660, C.EV.345.17525, C.EV.418.21174, C.EV.430.21789, C.EV.436.22091, C.EV.566.28599, C.EV.644.32466, C.EV.656.33070, C.EV252.12773, C.HR.31.1505, C.HR.42.2053, C.HR.87.4334, C.HR.93.4643, C.MF.159.7950, C.MF.33.1620, C.MF.34.1692, C.MF.38.1869, C.ML.465.18916, C.TZ.142.7053, C.TZ.4.173, C.TZ.61.3015, C.TZ.61.3015, C.TZ.73.3623, C.TZ.83.4119, DFE.RZ.d.1887, DFE.RZ.d.1888, DFE.RZ.d.1891, DH.İD.117.24, DH.İD.142.6, DH.İD.34.84, DH.MKT.101.33, DH.MKT.1129.34, DH.MKT.1358.9, DH.MKT.1362.5, DH.MKT.1425.99, DH.MKT.1432.68, DH.MKT.1432.87, DH.MKT.1444.18, DH.MKT.1449.51, DH.MKT.1461.35, DH.MKT.1475.15, DH.MKT.1475.21, DH.MKT.1475.21, DH.MKT.1495.39, DH.MKT.1502.24, DH.MKT.1530.17, DH.MKT.1578.108, DH.MKT.1602.97, DH.MKT.1649.98, DH.MKT.1656.28, DH.MKT.1700.26, DH.MKT.1762.50, DH.MKT.1785.52, DH.MKT.1807.133, DH.MKT.1808.68, DH.MKT.1825.65, DH.MKT.1846.26, DH.MKT.1846.26, DH.MKT.1850.19, DH.MKT.1857.80, DH.MKT.1872.36, DH.MKT.1886.27, DH.MKT.1906.119, DH.MKT.2055.57, DH.MKT.2061.79, DH.MKT.2071.66, DH.MKT.2124.70, DH.MKT.2147.73, DH.MKT.2188.106, DH.MKT.2199.86, DH.MKT.2205.25, DH.MKT.2267.97, DH.MKT.24.41, DH.MKT.2549.96, DH.MKT.2591.56, DH.MKT.2759.25, DH.MKT.419.41, DH.MKT.421.71, DH.MKT.48.2025, DH.MKT.56.23, DH.MKT.785.23, EV.d.11130, EV.d.12265, EV.d.14589, EV.d.14596, EV.d.14598, EV.d.16863, EV.d.21403, EV.d.21819, EV.d.22621, EV.d.22991, EV.d.23118, EV.d.26488, EV.d.29560, EV.HMH.d.6367, HAT.193.9510, HAT.3.88, HH.d.22449, HH.d.2740, HH.d.8700, HH.d.9206, HH.SAİD.d.5.217, HH.SAİD.MEM.16.1, HR.HMŞ.İŞO.156.12, HR.HMŞ.İŞO.163.16,

HR.MKT.199.46, HR.MKT.94.48, HR.SFR.3.50.4, HR.SYS.81.51, HR.TO.214.20, HR.TO.387.31, HR.TO.396.11, HR.TO.398.12, HR.TO.399.47, HR.TO.401.61, HR.TO.513.47, HR.TO.551.66, HR.TO.559.26, HR.TO.60.23, HR.TO.60.34, İ.DFE.12.1319/Za-01, İ.DFE.2.1311/C-03, İ.DFE.2.1311/C-03, İ.DFE.4.1313-M-03, İ.DFE.5.1314-C-04, İ.DFE.6.1315-Ra-02, İ.DH.1081.84839, İ.DH.1122.87681, İ.DH.1306.1311-M-47, İ.DH.257.15864, İ.DH.659.45919, İ.EV.51.1328C-05, İ.HR.327.21154, İ.MMS.101.4253, İ.MMS.111.4773, İ.MMS.94.3966, İ.MVL.119.2944, İ.MVL.119.2962, İ.MVL.191.5790, İ.MVL.219.7348, İE.AS.56.5100, MF.MKT.1024.50, MF.MKT.126.13, MV.101.13, MV.132.21, MV.17.8, MV.23.66, MV.31.65, MV.52.43, MV.80.108, MVL.236.43, MVL.770.101, MVL.778.36, ŞD.14.41, ŞD.2272.8, ŞD.2280.26, ŞD.2428.39, ŞD.2581.29, ŞD.289.27, ŞD.455.30, ŞD.86.6, ŞD.87.14, ŞD.87.25, Y.A.HUS.279.160, Y.A.RES.75.31, Y.EE..75.11, Y.MTV.197.164, Y.MTV.313.59, Y.MTV.59.46, Y.PRK.AZJ.27.39, Y.PRK.AZJ.55.88, Y.PRK.BŞK.22.89, Y.PRK.DH.7.29, Y.PRK.MYD.1.47, Y.PRK.MYD.11.92, Y.PRK.TKM.38.51, Y.PRK.UM.43.93, Y.PRK.UM.76.30

EKLER

A.AMD.25.74

Tezkere-i Sâmiye

Akka sancağı dâhilinde kâ'in Taberiye kazâsında teba'a-i ecnebiyeden olarak mütemekkin bulunan Yahûd tâ'ifesinin ebniye inşâ eyledikleri arâzı-ı mîriye keyfiyetine dâ'ir meclis-i vâlâdan kaleme alınan mazbata-ı evrâk-ı müteferri'asıyla berbâber meşmûl nazar-ı âlî buyurulmak içün takdîm kılınmış olup me'âli mazbatadan müstefâd oldığı vecihle bunlar idâre-i sâbikada olunan ruhsata mebnî senevî be-her zirâ'-i murabba'ine ikişer buçuk ğurûşdan icâre verilmek üzere arâzı-ı mîriyeden pek çok mahalli ihtilâsi ile ebniye inşâ ederek senevî beşbin yüz elli ğurûşdan ziyâde birşey vermediklerinden ve mahallinin ecr-i misline nazaran pek dûn oldığından hazîne-i celîleyi hasârdan vikâyeten bunun bir hüsn-i nizâma rabtıyla arâzı-ı mezkûrenin zâhire ihrâcı lâzımadan olmasıyla usûl-i mü'essesesine tatbîkan arâzı-ı merkûmenin o misillülerin ellerinden çıkarılması lâzım gelür ise de sâ'ir bâ'zı mahallerde oldığı gibi nasıl ise mukaddemleri ecnebî takımı oralarda dahi arâzı istimlâk etmiş olduklarına ve sonradan ittihâz olunan nizâmın gerüsüne te'sîrâtı müşkülce olacağına mebnî yine arâzı-ı mezkûre ecnebî uhdesinde kalmamak üzere o makûlelerin zevce ve müte'allikâtlarının içlerinden teba'a-ı Devlet-i Aliye'den kimseleri var ise anlara ecr-i misiliyle bi'l-îcâr uhdelerine geçdirilerek senedât-ı mu'tebere almaları bu sûrete râzî olmadıkları takdîrde yapmış oldıkları ebniyeyi tebe'a-ı Devlet-i Aliye'den tâliblerine fürûht eylemeleri husûsunun mahallinde icrâ-yı iktizâsına bakılması sûretinin Saydâ vâlîsi devletlü paşa hazretlerine iş'âr kılınması nezâret-i celîle-i hâriciye ile bi'l-muhâbere tezkere olunmuş ise de ol bâbda her teveccühle emr ü fermân isâbet-i beyân hazret-i tâc-dârî müte'allik ve şerefsudûr buyurulur ise ana göre hareket mübâderet olunacağı beyâniyle tezkere.

20 Muharrem 1267

A.MKT.MHM.2.10

Kuds-i Şerîf mutasarrıfı sa‘âdetlü Mehmed Paşa hazretleri bendelerinin işbu tahrîrâti me’âli Kuds-i Şerîf'de Silvân karyesi sâkinlerinden Muhammed El-Ğûl nâm kimesne harem-i şerîf evkâfına maşrûta arâzîden mutasarrıf oldığı bir kıt‘a tarlasını teba‘a-i Devlet-i Aliyye'den bir Yahûdiye satmış ve mersûmi dahi mu’ahharen tarla-yı mezkûri İngiltere devlet-i fahîmesi teba‘asinden olup Kuds-i Şerîf hastahanesi hekîmi bulunan Makoyani nâm müste’mene fürûht eylemiş ve hekîm-i mesfûr مشاطلق ittihâziyle merdelerini ilkâya başlamış ve keyfiyet-i nizâmının muğâyiri ve vakf-ı şerîf mezkûrün hasârını mü’eddî bulunmuş oldığından Yahûdî-i mersûmi habse ilkâ ile müste’men-i mersûmi arâzî-i mezkûreden tek yed etdirilmesini devlet-i müşârünileyha konsolosuna iş‘âr alınmış ise de konsolos-ı mûmâileyhin ba‘zı a‘zâra ibtidâr eylediği ifâdesinden ibâret olup müste’men tâ’ifesinin memâlik-i mahrûsada emlâk u arâzî iştirâ ü temellük eylemeleri gayr-ı câ’iz olup diğer bir takrîb almış ve temellük eylemiş olanları bulunur ise diğer pahasıyla teba‘a-ı Devleti-i Aliye'den tâliblerine bey‘ ü fürûht ile kendüleri müste’ciren ve müsâfireten sâkin olmaları nizâm-ı mer‘îsi olmağla bu sûretde ber-mûcib-i şurût icrâ-yı îcâbi emr ü irâde-i seniyelerine mütevakkıf mevâddan olmadığı ma‘lûm devletleri buyuruldukda.

Fî 6 Rebîulâhir 62

(04 Mart 1846)

Îcâbından oldığı misillü zābıt-ı belediyenin haberi olmaksızın ol vecihle fürûhtundan dolayı Yahûdi-i mersûm dahi muğâyir-i usûl hareket etmiş.

A.MKT.MHM.431.91

Ma'rûz çâkir-kemîneleridirki

Sûriye vilâyeti dâhılinde bi'-müzâyede tâliblerine tefvît olunmakda olan arâzî-i emîriyeden Şâm-ı Şerîf ile Akkâ nevâhîsinde kâ'in dört bin dönüm mezâri'-i şemsiye emsâl u usûlü vecihle bi'l-müzâyede inkıtā'-ı reğabâtle dört yük seksen yedi bin ğurûşa tefvîzi icrâ vü bedeli istifâ olundukdan sonra yüzde elli zam vukū'buldığı beyâniyle bu bâbda su'âl-ı mu'âmele-i lâzimeyi şâmil vilâyet-i müşârünileyhadan gelen teleğrafnâme leffen ve aynen arz u takdîm kılıdı mezkûr teleğrafnâmede dahi der-meyân olundığı üzere böyle müzâyede-i aleniye ile satılan bir şeyin mu'ahharen edilen zam ile fesh karârına cevâz gösterilmesinde olacak te'sîr-i münker olmamakla berâber bedel-i mezbûrün mıkdârına nisbetle zammın külliyetine ve siyâk iş'ârde bakılınca bunun ibtidâki müzâyedesinin ceryânı müşterîlerin ittifâk u iştirâki sebebiyle pekde yolunda olamamış demek olacağı ve ba'de'l-karâr böyle külliyetlü zammın arâzî hakkında vukū'î ihtimâlı müsteb'ad oldığı mutâla'alarına nazaran bunun evvleki karârının fesh veya ibkāsı şıklarından hanğisi müvâfık-ı re'y-i rezîn isâbet-rehîn cenâb-ı hıdîv.... buyurulur ise ana göre mahalline cevâb yazılmak üzere keyfiyetin savb-ı çâkirîye iş'âr ve mezkût teleğrafnâmenin daihi i'âde vü tesyâr buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i veliyyi'l-emrindir

fî 17 Şa'bân sene 285

ve fî 20 Teşrîn-i sânî sene 84

A.MKT.MVL.72.72

Kuds-i Şerîf mutasarrıfına ve evkâf-ı hümâyûn nezâret-i celîlesine

Düvel-i ecnebiye teba‘asından ba‘zılarının hastahâne ve sâ’ir ebniye inşâ etmek üzere Kuds-i Şerîf’de almakda oldukları rivâyet olunan arâzî keyfiyetinin isti‘lâmına dâ’ir gönderilen tahrîrâta cevâben tevârüd eden tahrîrât-ı şerîfeleri Meclis-i Vâlâ'ya lede'l-havâle siyâk-ı iş‘âra nazaran hastahâne yapılmak üzere Kuds-i Şerîf'in hâricinde bir Rusyalu içün … yer iştirâ olunarak etrâfına divâr çekdirilmiş ise de henüz ebniye

Kudüs mutasarrıfına ve evkâf-ı hümâyûn nezâret-i ceîlesine

Düvel-i ecnebiye teba‘asinden ba‘zılarının hastahâne ve sâ’ir ebniye inşâ etmek üzere Kuds-i Şerîf'de almakda oldukları rivâyet olunan arâzî keyfiyetinin isti‘lâmına dâ’ir gönderilen tahrîrâta cevâben tevârüd eden tahrîrât-i şerîfeleri Meclis-i Vâlâ'ya lede'l-havâle siyâk-ı iş‘âra nazaran hastahâne yapılmak üzere Kuds-i Şerîf'in hâricinde bir Rusyalu içün … yer iştirâ olunarak etrâfına dîvâr çekdirilmiş ise de henüz ebniyesine mübâşir olunmadığından hakîkatinde ne yapılacağı bilinemediği misillü ol tarafda vakf olan mahaller mütevellileri tarafından diledikleri gibi satılmakda ve mülk olan yerler dahi muğâyir-i nizâm ecnebîye ve şuna buna satılarak me’mûrleri yalnız kendü temettü‘lerini gözetmekde oldığından ve arâzî-i mîriye hakkında tapu nizâmı icrâ olunmayarak ashâbı istediği gibi fürûht eylediğinden fazla ba‘zılarının dahi hiç bir tarafa muraca‘at etmeksizin arâzî vü emlâk satıldığı beynlerinde tanzîm olunan sened ile tasarruf olunup su’âl olundığı takdîrde îcâbına göre benimdir şunundır denilerek geçişdirildiği cihetle az vakit içinde Kuds-i Şerîf'in pek çok yerleri satılup eshâbının kimler oldığı bilinemeyeceğine ve İspanyaluların aldığı mahal derûn-i şehirde bir konak olarak Prusyaluların iştirâ eylediği yer dahi hâric-i şehirde bir tarla edüğüne mebnî böyle muğâyir-i nizâm bey‘ u şirâ usûlünün önü alınması lâzimeden ve bu dahi ol emirde tahrîr-i emlâk mâddesinin icrâsına mutevakkıf-ı umûrdan görünmekle Kumâme Kilisesi'nin ta‘mîri me’mûriyetiyle ol tarafda bulunan Es‘ad Efendi ma‘rifetiyle tahrîr-i emlâk etdirilmesi ve alım satım husûsunun dahi nizâm-ı mü’essisine tevfîk kılınması

lâzım geleceği anlaşılup sûret-i iş‘âra göre livâ-i mezkûrde olan vakıf yerlerin muğâyir-i nizâm mütevellileri cânibinden satılmakda oldığı gibi ashâb-ı emlâk ü arâzî dahi akçeye tama‘ ile mutasarrıf oldukları mülklerini birer birer ellerinden çıkarmakda ve kendü menfa‘atlarını gütmelerinden nâşî buna me’mûrlar tarafından dikkat u mumâna‘at ve arâzî-i mîriye hakkında dahi tapu nizâmına ri‘âyet olunmamakda olması te’essüf olunacak şeyler olup bunun şür‘at-i ıslâhiyle bir taht-i râbıtaya konulmasına lüzûm-i kaviy görünmüş ve mûmâileyh Es‘ad Efendi'nin liyâkat-i kâfiyesi cihetle tahrîr-i emlâk me’mûriyetine ehl ü erbâb bulunmuş oldığından ma‘âş-ı sâbıkıyla me’mûriyet-i mezkûreye ta‘yîniyle livâ-i mezkûrde vâkı‘ kâffe-i emlâk u arâzînın emsâli vecihle tahrîr etdirilmesi ve ba‘d-ez-în ya‘nî tahrîr-i mâddesi icrâ oluncaya kadar işbu bey‘ u şirâ hususuna dikkat olunarak o makûle muğâyir-i nizâm hâlât-ı vukû‘a götürülmemesi husûslarının savb-ı şerîfelerine ve vakıf mahallerinin mütevellîleri tarafından fürûht etdirilmemesine muktazây-ı me’mûriyeti cihetiyle dikkat ve nezâret olunmak üzere livâ-i mezkûr evkâf müdîrine tenbîhât-i ekîde icrâ olunması husûsının Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret celîlesine havâle olunması tezekkür ü tensîb olunarak bi'l-isti’zân irâde-i seniye-i cenâb-ı pâdişâhî dahi ol merkezde müta‘allık u şeref-sudûr buyurulup keyfiyeti nezâret-i celîle-i müşârünileyhâya bildirilmiş olmağla ber-mûcib-i irâde-i seniye ıktizâsının icrâsı husûsına hemen eylemeleri siyâkında …

mutasarrıf-ı müşârünileyh hazretlerine bildirilmiş olmağla ber-mûcib-i irâde-i seniye ıktizâsının icrâ buyurulması bâbında irâde efendimindir.

fî 25 … sene 74

bunun içün emr-i âlî vü ta‘lîmât yazılmak ve mâliyeye ma‘lûmât … lâzım gel... gibi bir de … … meclis-i vâlâ ….

A.MKT.MVL.93.38

Kuds-i Şerîf mutasarrıfına ve evkâf-ı hümâyûn nezâret-i celîlesine

Düvel-i ecnebiye teba‘asından ba‘zılarının hastahâne ve sâ’ir ebniye inşâ etmek üzere Kuds-i Şerîf’de almakda oldukları rivâyet olunan arâzî keyfiyetinin isti‘lâmına dâ’ir gönderilen tahrîrâta cevâben tevârüd eden tahrîrât-ı şerîfeleri Meclis-i Vâlâ'ya lede'l-havâle siyâk-ı iş‘âra nazaran hastahâne yapılmak üzere Kuds-i Şerîf'in hâricinde bir Rusyalu içün … yer iştirâ olunarak etrâfına divâr çekdirilmiş ise de henüz ebniye

Kudüs mutasarrıfına ve evkâf-ı hümâyûn nezâret-i ceîlesine

Düvel-i ecnebiye teba‘asinden ba‘zılarının hastahâne ve sâ’ir ebniye inşâ etmek üzere Kuds-i Şerîf'de almakda oldukları rivâyet olunan arâzî keyfiyetinin isti‘lâmına dâ’ir gönderilen tahrîrâta cevâben tevârüd eden tahrîrât-i şerîfeleri Meclis-i Vâlâ'ya lede'l-havâle siyâk-ı iş‘âra nazaran hastahâne yapılmak üzere Kuds-i Şerîf'in hâricinde bir Rusyalu içün … yer iştirâ olunarak etrâfına dîvâr çekdirilmiş ise de henüz ebniyesine mübâşir olunmadığından hakîkatinde ne yapılacağı bilinemediği misillü ol tarafda vakf olan mahaller mütevellileri tarafından diledikleri gibi satılmakda ve mülk olan yerler dahi muğâyir-i nizâm ecnebîye ve şuna buna satılarak me’mûrleri yalnız kendü temettü‘lerini gözetmekde oldığından ve arâzî-i mîriye hakkında tapu nizâmı icrâ olunmayarak ashâbı istediği gibi fürûht eylediğinden fazla ba‘zılarının dahi hiç bir tarafa muraca‘at etmeksizin arâzî vü emlâk satıldığı beynlerinde tanzîm olunan sened ile tasarruf olunup su’âl olundığı takdîrde îcâbına göre benimdir şunundır denilerek geçişdirildiği cihetle az vakit içinde Kuds-i Şerîf'in pek çok yerleri satılup eshâbının kimler oldığı bilinemeyeceğine ve İspanyaluların aldığı mahal derûn-i şehirde bir konak olarak Prusyaluların iştirâ eylediği yer dahi hâric-i şehirde bir tarla edüğüne mebnî böyle muğâyir-i nizâm bey‘ u şirâ usûlünün önü alınması lâzimeden ve bu dahi ol emirde tahrîr-i emlâk mâddesinin icrâsına mutevakkıf-ı umûrdan görünmekle Kumâme Kilisesi'nin ta‘mîri me’mûriyetiyle ol tarafda bulunan Es‘ad Efendi ma‘rifetiyle tahrîr-i emlâk etdirilmesi ve alım satım husûsunun dahi nizâm-ı mü’essisine tevfîk kılınması

lâzım geleceği anlaşılup sûret-i iş‘âra göre livâ-i mezkûrde olan vakıf yerlerin muğâyir-i nizâm mütevellileri cânibinden satılmakda oldığı gibi ashâb-ı emlâk ü arâzî dahi akçeye tama‘ ile mutasarrıf oldukları mülklerini birer birer ellerinden çıkarmakda ve kendü menfa‘atlarını gütmelerinden nâşî buna me’mûrlar tarafından dikkat u mumâna‘at ve arâzî-i mîriye hakkında dahi tapu nizâmına ri‘âyet olunmamakda olması te’essüf olunacak şeyler olup bunun şür‘at-i ıslâhiyle bir taht-i râbıtaya konulmasına lüzûm-i kaviy görünmüş ve mûmâileyh Es‘ad Efendi'nin liyâkat-i kâfiyesi cihetle tahrîr-i emlâk me’mûriyetine ehl ü erbâb bulunmuş oldığından ma‘âş-ı sâbıkıyla me’mûriyet-i mezkûreye ta‘yîniyle livâ-i mezkûrde vâkı‘ kâffe-i emlâk u arâzînın emsâli vecihle tahrîr etdirilmesi ve ba‘d-ez-în ya‘nî tahrîr-i mâddesi icrâ oluncaya kadar işbu bey‘ u şirâ hususuna dikkat olunarak o makûle muğâyir-i nizâm hâlât-ı vukû‘a götürülmemesi husûslarının savb-ı şerîfelerine ve vakıf mahallerinin mütevellîleri tarafından fürûht etdirilmemesine muktazây-ı me’mûriyeti cihetiyle dikkat ve nezâret olunmak üzere livâ-i mezkûr evkâf müdîrine tenbîhât-i ekîde icrâ olunması husûsının Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret celîlesine havâle olunması tezekkür ü tensîb olunarak bi'l-isti’zân irâde-i seniye-i cenâb-ı pâdişâhî dahi ol merkezde müta‘allık u şeref-sudûr buyurulup keyfiyeti nezâret-i celîle-i müşârünileyhâya bildirilmiş olmağla ber-mûcib-i irâde-i seniye ıktizâsının icrâsı husûsına hemen eylemeleri siyâkında …

mutasarrıf-ı müşârünileyh hazretlerine bildirilmiş olmağla ber-mûcib-i irâde-i seniye ıktizâsının icrâ buyurulması bâbında irâde efendimindir.

fî 25 … sene 74

bunun içün emr-i âlî vü ta‘lîmât yazılmak ve mâliyeye ma‘lûmât … lâzım gel... gibi bir de … … meclis-i vâlâ ….

BEO.65.4869

12 Safer 1310 (04/09/1892)

Mektûbi-i Sadr-ı Âlî fahîmi müsveddâtına mahsûs varakadır

10 Safer sene 10 20 Ağostus sene 8

Evrak Nümerosu: 117

Müsevvidi: ….

husûsî nümerosu: 10

âmed: 10

tarîh-i tabyîzı: Arabi 12 Rûmî 22

Kuds-i Şerîf Sancağı Mutasarrıflığına

Yafa kazâsındaki taba'a-ı müslimenin mutasarrıf oldukları arâzî ile arâzî emîriyenin ba'zı me'mûrîn-i mahalliyenin menâfi'-i şahsiyeleri yolunda ve memnû'iyet-i vâkı'a hılâfında mühâcirîn-i mûseviyeye fürûht edilmekte oldığından ve tebdîl-i nâm içün defâtir ü muharrarât-ı resmiyede … … bulundığından bahisle ba'zı ifâde ve istid'âya dâ'ir Taberiye kazâsı mulhakâtından Gavrüd-Düveyhim'de mukīm Henâdî aşîreti hatîbi İbrâhîm Bin Sa'leb El-Abbâs imzâsıyla vârid olan Arabiyyü'l-ibâre arzuhâlın sûret-i mütercemesi leffen gönderilmiş olmağla münderecâtına ve mukarrarât u teblîğât-ı vâkı'aya nazaran bi't-tedkīk îcâb-ı hâlın icrâ ve inbâsına himmet olunması sıyâkında

BEO.155.11594

(25 Ağustos 1893)

Bâb-ı Âlî Dâ’ire-i Umûr-i Dâhiliye Mektûb-i Kalemi Aded 1489

Huzûr-ı âlî hazret-i sadâretpenâhiye

Ma‘rûz çâkirkmîneleridir ki

Baron Roçild ile Almanyalı Emil Frank ve Fransa teba‘asından Eli Şayd ve mühâcirîn-i mûseviyeye vekâlet eden Şayd nâm kimesnelerin Suriye ve Beyrût ve Kudüs havâlisinde nâm-ı müste‘âr ile iştirâ eyledikleri arâzînin kendü nâmlarına mu‘âmele-i ferâğıyesi icrâ ve ebniye inşâ etdirilmesi hakkında mûmâileyhim tarafından vukū‘bulan müsted‘iyât ve bu bâbda ceryân eden muhābarât üzerine keyfiyeti meclis mahsūs vükelâca bilmüzâkere mûmâileyh Baron Roçild ile eşhâs-ı sâ’irenin iştirâ etmiş oldukları arâzini mu‘âmele-i ferâğıyesinin te’hīri müvâfakat-ı maslahat olmayup fakat eşhâs-ı merkûmenin aldıkları arâziyi mühâcirîn-i mûseviye iskân edememeleri lâzimeden bulundığından ve hāriciye nezâreti celîlesince der-meyân olunan tedâbîr-i ihtiyâtiyenin ittihāzi hâlinde şimdiye kadar gelmiş olan mühâcirînin ba‘demâ kat‘iyen gelememeleri esbâbı istihsâl edilmiş olacağından o yolda îfâ-yı takyîdât ile müşterî Mûsevî oldığı hâlde Arz-ı filistin'e muhâceretleri memnû‘ sınıfdan bulunan mûsevîlerin ikâmetine müsâ‘ade etmeyeceğine dâ’ir beyânnâme i‘tâ eylemek şartıyla mu‘âmelât-i ferâğıyenin icrâsı ve bu vekîllerin mahallerince inşâ’âtı ta‘tīl edilen süknâlarının yapdırılmasına ruhsat verilmiş ve Baron Roçild ile eşhâs-ı sâ’irenin dahi mukarrarât-ı vâkı‘aya tevfîk hareket etmeğe râzī oldukları ve şimdiye kadar gelen üç dört yüz hâneden başka muhâcir getürüp iskân etmemeği te‘ahhüd eyledikleri hâlde iştirâ etdikleri arâzinin kendü nâmlarına mu‘âmele-i ferâğıyesinin icrâsı ve me’mûrînden bu yolda ğaflet ü sû’-i hareketi onlar hakkında lâzım gelen tahkîkâtın dahi îfâsıyla netîce-i hâssılanın bildirilmesi tensîb buyuruldığı şeref-tevârüd eden 10 Mayıs sene 309 târîhlı tezkere-i sâmiye-i sadâretpenâhilerinden izbâr olunmadıkdan nâşî Suriye ve Beyrût

vilâyetleriyle Kuds-i Şerîf mutasarrıflığına icrâ-yı teblîğâtt edilmişdi ol bâbda livâ-ı mezkûr meclis idâresinden alınup leffen takdîm kılınan 21 Haziran sene 309 târîhlı mazbata mutâla‘asından rehîn-i ilm-i âlî-i hahīmâneleri buyurulacağı üzere Yafa kazâsı dâhılinde vaktiyle mûsevîlerin ellerine geçürdikleri arâzîde hâne ve dükkân ve fırun ve mağâza gibi iskâne mahsūs olarak bilâ ruhsat inşâ edilmiş olan yüz kırk sekiz parça ebniye ile bu meyânde bulunan iki ma‘bedin mü’esses mûmâileyh Baron Roçild ile anın vekîlleri ve diğer ecânib-i mûseviyenin adamları oldığı gibi müte‘addid mahallerde mevcûd ebniye-i cesîmenin kısm-i a‘zami dahi bilâ ruhsat inşâ edilmiş ve bunlardan hukûmetce mehâkim-i nizâmiyeye murâca‘atşa hedmine hüküm istihsâl olunanlardan mâ‘adâsına ol bâbdaki irâde-i seniye-i hazret-i pâdişâhi mûcibince bedel-i üşr takdîri ve senedât i‘tâsı ve ba‘d-ez-în hılâf-ı kānûn bir-güne harakete meydân verilmemesi mahalli kā’im-makāmlığına def‘âtle bildirildiği hâlde mûsevîler vakit buldukca bir tarafdan leylen ve hafiyyen ebniye inşâsından gerü durmayarak müctemi‘an iskâna mahsūs olan binâları tezyîd eylemekde bulunmak oldığı ve bunların evâmir-i hükûmete muğâyir olarak arâzî-i emîriye üzerine geçen ve evvleki seneler zarfında yeniden bir takım hâneler ve ma‘bed inşâsına cür’etlerinden dolayı şedîden mes’ûl tutulmadıkları tekdîrde mukarraât-ı vâkı‘aya tevfîk-ı hareket ve muhâcirîn-i mûseviyenin adem-i kabûl ve iskana dâ’ir vukū‘bulacak te‘ahhüdât u te’mînâtlarına ri‘âyet etmeyecekleri ve mevcûd mûsevîlerin adedi beyân olundığı vecihle üç yüz dört yüz râdesinde olmayup iki bin nüfûsdan ziyâde bulunmakda ve İzmir vilâyetinde iskânlarına müsâ‘ade olunan mûsevîlerin de bir takrîb oralara gelerek bunlara iltihâk eylemekde oldığı ve mûsevîlerin adem-i kabûlü hakkındaki irâde-i seniyeden mukaddem hicret eden kırk bini mütecâviz ecnebî mûsevîlerin esâsen oralara gelmeleri dahi Roçild vekillerinin icrâ eyledikleri teshîlâtdan ilerü geldiği ve zikrolunan vekîller nâmına hâlen ve istikbâlen teferruğ olunacak arâzî ve sâ’ire tahdîd edilmediği takdîrde çünki bunların ellerindeki vesâ’ıt-ı nakdiyenin vüs‘ati cihetiyle arâzî teferruğ eylemeleri sâ’ir ecânibin protokol hükmünce emlâk u arâzî iştirâsı kabîlinden olmayup mücerred Rusyalu muhâcirîn-i mûseviyenin iskân u tavīnları maksadından münba‘is oldığından … … olunamayacak sūretde tevlîd-i mahâzîr edeceği ve hılâf-ı kānûn u irâde-i seniye ruhsatsız inşâ’âta bi-

tekrâr cür’etlerine mâni‘ olacak tedâbîr evvelce bâ-mazbata bildirilmiş ise de henüz cevâbı vurud etmediği gösterilmiş ve ve sâlifü'z-zikr evvelki mazbatanın 25 Mayıs sene 309 târîhli tezkere-i âcizânemle takdîm kılındığı bi't-tedkīk anlaşılmış olmasına ve sûret-i iş‘âr-i ahīre nazaran îcâb-ı hâlin icrâsı manût-ı re’y-i rezîn hazret-i sadâretpenâhileridir ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyi'l-emrindir.

Fî 13 Safer sene 311 ve fî 14 Ağustos 309

satr-ı umûr-i dâhıliye

BEO.2159.161871

Arz-ı Filistin'de yerleşmiş ve duhûl ü kabûlleri gayr-i memnû‘ bulunmuş olanlardan mâ‘adâ Osmanlı ve ecnebî Mûsevîlere ka‘iyyen emlâk ü arâzî satılmaması ve oralarda emlâk ü arâzî iştirâsından memnû‘ olan ba‘zı kesânın iştirâ eyledikleri emlâk ü arâziyi ol emirde muvâza‘a sûretiyle şunun bunun nâmına kayd etdirerek mu’ahharan birer sûretle kendileri ve yâhûd sâ’ir-i muhâcirîn-i Mûseviye nâmlarına geçirmelerine meydân verilmemesi ve müteferri‘âtı hakkında cereyân eden müzâkerâtı hâvî Şûrây-ı Devlet Mülkiye Dâ’iresi'ne i‘tâ olunan 19 Cemâziye'l-Evvel sene 321 târîhli ve 1608 Nümerolü mazbata Meclis-i Mahsûsı Vükelâ'da ba‘de'l-mutâla‘a leffen savb-ı devletlerine irsâl kılınmış olmağla münderecâtına nazaran vâkı‘ olacak mulâhazât-ı aliyyelerinin serî‘an inbâsına ve melfûfun i‘âdesine himmet

BEO.889.66663

Târîh-ı tesvîdi: 25 Receb sene 314 - 18 Kânûn-i Evvel sene 312

Târîh-ı tebyîzı: 28 Receb sene 314 – 21 Kânûn-i Evvle sene 312

Hâriciye Nezâret-Celîlesine tezkere

Anglo-Jewish Association nâmındaki İngiliz cem‘iyeti'nin mukaddemâ ruhsat-ı resmiye ile te’sîs ve küşâd eylediği inâs mektebinin nakli içün şehrin hāricinde iştirâ olunan konak ve arzînin mekteb-i mezkûrün mütevellîleri mösyö Leopold de Rothchild ile mösyö Kranklin nâmlarına mu‘âmele-i ferâğiyesinin icrâsı esbâbının istihsâlı hakkında İngiltere sefâretinden vukū‘bulan iltimâs mutazammın ve Şûrâ-yı Devlet'e muhavvel 24 zilhicce sene 313 târîhli ve 1174 nümerolü tezkere-i devletleri üzerine Kuds-i Şerîf mutasarrıflığıyla ba‘de'l-muhābere Dâhıliye dâ’iresinden i‘tā ve leffen savb-ı devletlerine isrâ kılınan 18 Receb 314 târîhli ve 2874 nümerolü mazbatada cemâ‘at-ı mûseviyenin arz-ı Filistin’de bu makūle mü’essesâtına meydân verilmemesi hakkındaki mukarrarât ahīren şeref-sudûr buyurulan irâdât-ı seniye-i cenâb-ı hılâfet-penâhî ile te’bîd buyurulmuş olmasına binâ’en buna ruhsat verilmemesi tabî‘î ise de memnû‘iyet-i mezkûrenin sifârete karşı muhâfaza bu bâbda vukū‘bulacak teşebbüsâtın derecesine tâbi‘ oldığı beyân olunmasına nazaran muktazâ-yı hâl ü maslahat îfâ ve netîcesinin inbâsına ve mazbatasının i‘âdesine himmet

ber-mûceb-i işâret-i aliye-i cenâb sadâret-penâhî

MV.66.52

Meclis-i vükelâ müzâkerâtına mahsūs zabıt varakasıdır.

Târih: Arabî: fî 23 Zilhicce sene 308 / Rumî: fî 17 Temmuz sene 308

Müzâkere olunan mevâdd-ı müte‘allık varakanın nev‘iyle hulâsa-ı me’âli ve Bâb-ı Âlî evrâk odasınca olan nümerosı ve Meclise havâlası târîhi ve melfûfâtı kaç kıt‘a oldığı.

Hulâsa-ı me’âlı:

Beyrut Vilâyeti dahilinde Safed Kasabasında bulunan ve Hayfa'ya dört yüz kırk ecnebî Musevinin istidâları vechile Tâbi‘iyyet-i Devlet-i Aliyye'ye kabulleri istîzânını hâvi tanzîm ü takdîm olunan mazbata karîn-lahâza-i alî buyurularak Musevîlerin Kudüs civârında ictima‘ları câ’izolmayacağından bu bâvda lâyih-i efkâr hükm-i âsâr hazreti pâdişâhi buyurulan ba‘zı mutâla‘âtından bahisle ne merkūmların ne de sâ’ir Mûsevîlerin kabûl olunmayup Amerika'da iskân etmek üzere geri gönderilmeleri zımnında ba‘demâ ayru ayru ma‘ruzâta hâcet kalmamak içün bir karâr ittihāzıyla arz u istizânıirâde ve fermân buyuruldığı meblağ tezkere-i husūsıye okundı.

Karârı:

mazbata-ı ma‘rûza-ı mezbûre de tâbi‘iyet-i Devlet-i Celîle'ye kabûlleri istîzân olunan Mûsevîler mukaddemâ gelüp oralarda iskân eden el-yevm tâbi‘iyet-i celîlede bulunan Yahûdîler oldığına ve bunların bu sūretle tebdîl-i tâbi‘iyet etmeleri muvâfık-ı maslahat bulundığına mebnî mazbata-ı mezkûrenin ana göre tashîh ü tevzīhıyle tekrâr bâ-mazbata arz u istîzân keyfiyet edilmesi karârlaşdırıldı.

C.ADL.30.1766

Bu makûle-i kadîmden kendü âyîn utlaları üzere kiliselerine müta‘allık bâğ u bâğçe ve çiftlik ve değirmen ve tarla ve çayır ve büyût ve dekâkîn ve eşcâr-ı müsmire ve gayrehü müsmirelerine ve ayazma ve manastırlarına ve sâ’ir bunun emsâli kiliseye vakf üzere eşyâ ve davalarına bundan evvel Kuds-i Şerîf patriği olanlar teveccühle zabt u tasarruf edegelmiş ise râhib-i mesfûr dahi ol minvâl üzere zabt u tasarruf eyleyüp taraf-ı âhere hiç ferd dahl u ta‘arruz kılmayalar deyü Kuds-i Şerîf ve tevâbi‘i Rum Patriğinin yedine verilen berât-ı âlîşân maşrûtunda musarrah oldığı mukayyeddir emr ü fermân devletlü inâyetlü sultânım hazretlerinindir.

Fî 21 Safer 1249

DH.MKT.24.41

Bâb-ı Âlî, Sadâret-i Uzmâ, Mektûb-i Kalemi aded: 1852

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

Devletlü efendim hazretleri

12 Safer 1313 tarihli ve bin altı yüz yetmiş beş numaralı tezkere-i devletleri Şûrâ-yı Devlet'e lede'l-havâle münderecâtına nazaran Arz-ı Filistin üzerinde hâricden Mûsevî iskân edilmemedi hakkındaki karârın muhâfaza edilememiş oldığı anlaşılup memnû'iyet-i vâkı'anın ise esâsen bir mahzûr-ı mühim-i siyâsiye müstenid bulunmasından nâşî sûret-i kat'iyede vaz'iyet-i asliyesine halel getürülmemesi muktazî ve memnû' olan bir şey içün istîzâne de hâcet olamayacağı bedîhî edüğünden ale'l-itlâk Arz-ı Filistîn üzerinde Mûsevî iskânı hakkındaki memnû'iyet-i esâsiyenin ba'd-ez-în bilâ te'vîl muhâfazası emrinde mahalline icrâ-yı teblîğât olunması ekseriyetle tezekkür olandığı dâhiliye dâ'iresinden bâ mazbata beyân kılınmış olmağla mûcibince îfây-ı muktazâsına himmet buyurulması siyâkında tezkere-i senâveri terkîm olundı efendim.

Fî 20 Rebî'u'l-evvel sene 313 ve fî 30 Ağustos sene 311

Sadr-ı A'zam

DH.MKT.121.14

Bâb-ı Âlî, Sadâret-i Uzmâ, Mektûb-i Kalemi, Aded: 1328

Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâ'iresi'nin sekiz yüz altmış altı nümerolü mazbatanın sûretidir.

Kuds-i Şerîfe sancağı meclis idâresinden dâhiliye nezâretine meb'ûs 22 Muharrem sene 310 târîhli mazbata melfûfüyle Şûrâ-yı Devlet'e tevdî' olunmakla dâhiliye dâ'iresinde kırâ'at olundı me'âlinde Londra Cem'iyeti re'is vekili İngiltere teba'asinden Mösyö Heşt'in tarafından verilen arz-ı hâl cem'iyet-i mezkûre tarafından elli seneden beri nefs-i Kuds-i Şerîf kasabas dâhılinde bi'l-istîcâr hastahâne ittihâz olunan mahalde adem-i vüs'atinden ve ba'zı esbâb-ı sıhhıyeden nâşî hâric-i kasabaya nakli îcâb etdiğinden bahisle Kuds-i Şerîf hâricinde olup bir kısmında bâ-ruhsat-ı seniye mekteb inşâ inşâ olunan cem'iyet-i mezbûrenin arâzîsında Yahûd ve Protestan fukarasının tedâvîsine mahsûs olmak üzer bir bâb hastahâne ve ittisâlında da tabîb iskânı içün bir bâb hâne inşâsına ruhsat istihsâlı istid'â ve iki kıt'a mazbata i'tâ kılınması üzerine meclis-i idâre a'zâsından iki zât ma'rifetiyle keşfi ve tahkîkât-ı lâzım bi'l-icrâ zikrolunan hastahânenin nifs-i Kuds-i Şerîf kasabası hâricinde olup sened-i hâkânîsi cem'iyet-i mezbûre riyâseti nâmına mukayyed ve Kermi'ş-Şurbâtî demekle ma'rûf olan arâzîsında inşâ olunacağı ve ekser-i cihetleri on üç metro irtifâ'ında iki kat olup terbî'an üçbin iki yüz mtero mıkdâını işğâl eyleyeceği ve sahâbe-i kirâmdan o civârda defîn-i hâk-i ğufrân olan seyyidinâ Ukâşe radıyellâhü anh hazretlerinin türbesin ittisâlında medfûn a'izzeden Şeyh Kanber türbe-i şerîfesi tabîbe mahsûs ikâmetgâhının mevkı'ine yetmiş ve hastahânenin mahall-i inşâsına yüz zirâ' ba'îd ve tarîk ile münfasıl bulundığı ve mezkûr hastahâne ile ikâmetgâhın beş bin lira masrafla vücûda geleceği ve mesârıf-ı mezbûrenin cem'iyet tarafından tesviye kılınacağı ve bunun ol vecihle inşâsında ber-gûne mahdûd bulunmadığı anlaşılmadığı beyâniyle icrâ-yı îcâbı istîzân ve sened-i mezkûr sûretiyle iki kıt'a harîta irsâl kılınmışdır.

İnşâsına ruhsat istenilen hastahâne ittisâlında yapdırılacak tabîb ikâmetgâhının a‘izzeden Şeyh Kanber türbe-i şerîfesi yetmiş zirâ‘ mesâfe-i karîbede bulunmasına nazaran mezkûr hastahâne ve ikâmetgâhın daha mahzûrsüz diğer bir mahalde inşâsı husûsunun kendülerine tefhîmiyle işbu hastahânenin inşâsından sonra terk edileceği tabî‘î olan kasaba derûnündeki hastahânenin ne işde isti‘mâl edileceğinin bi't-tahkîk iş‘ârı livâ-i mezkûr mutasarrıflığına teblîğ olunarak cevâben vârid olan meclis-i idâre-i livâ mazbatasında keyfiyet-i müted‘i-i mûmâileyhe tefhîm olundukda hastahâne inşâ olıncak Kermi'ş-Şurbâtî nâm arâzî otuz seneyi mütecâviz müddetden beri bu gibi mü’essesât-ı hayriye inşâ’içün iştirâ olunup münâsib başka mahalleri olmadığından ve tabîbe mahsûs ikâmetgâhın hastahâne mevkı‘inin şimâl veya ğarb cihetlerinde işâsı hâlinde hastahâne mahallinin azîz-i müşârünileyh türbe-i menîfesinden yüz zrâ‘ ba‘îd olacağından bahisle tekrâr istid‘â-yı ruhsat olundığı ve kasaba derûnündeki hastahânenin cem‘iyetin mâlı olmayup isti’câr sûretiyle isti‘mâl olundığına nazaran hâric-i kasabada müceddeden hastahâne inşâsından sonra bi't-tab‘ sâhibleri olan Câ‘ûnî âilesine terk ü teslîm kılınacağı beyân ü harîtası irsâl kılınmış ve bi's-sü’âl dîvân-ı hümâyûn kaleminden yazılan derkenârde memâlik-i şâhânede ecnebîler tarafından bu misillü mü’essesât inşâsı içün salâhiyet-i ahdiye yoğise de mücerred müsâ‘ade-i mahsûsa-ı cenâb-ı pâdişâhî olmak üzere ruhsat i‘tâsı mesbûk bulundığı gösterilmiş oldığına ve mezkûr ikâmetgâhın hastahânenin şimâl veya ğarbi cihetlerinde inşâsı hâlinde azîz-i müşârünileyh hazretlerinin türbe-i şerîfesine kurbiyet mahzûrü ber-taraf edilmiş bulunacağına nazaran bi'l-isti’zân makrûn-i müsâ‘ade-i seniye cenâb-ı hilâfet-penâhî buyuruldığı takdîrde zikrolunan hastahâne ile ikâmetgâhın bi'l-âhere eşkâl-i memnû‘aya tahvîl olunmak üzere inşâsı zımnında kuyûd-ı lâzime vü mü‘tâde derciyle ruhsatı hâvî emr-i âlî tasdîr ü i‘tâsı husûsının dîvân-ı hümâyûn kalemine ve livâ-i mezkûr mutasarrıflığında ma‘lûmât i‘tâsının dâhiliye nezâretine havâlesi tezükkür ve sened-i sûretiyle üç kıt‘a harîta leffen takdîm kılındı ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 15 Zilhicce sene 310 ve fî 17 Haziran sene 309

Şeref-sâdır olan irâde-i seniye-i hazret-i hilâfet-penâhî sûretidir

Resîde-i dest ta‘zîm olup şûrâ-yı devlet dâhiliye dâ’iresi'nin meclis-i mahsûsa gelen müzeyyel mazbata-ı ma‘rûzası ve melfûfleri ile manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkere-i sâmiye-i sadâret-penâhleri üzerine mûcibince irâde-i seniye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-mute‘allık buyurlmış olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyi'l-emrindir.

Fî 20 Muharrem sene 311 ve fî 22 Temmuz sene 309

Sekâtib Hazret-i Şehiryârî Sürayyâ

(Mühür: Vezîr-i a‘zam Ahmed Cevâd)

DH.MKT.411.45

1313 (Hicrî)-S -22

Müsevvidi: Ahmed Lütfî

fî 18 Temmuz sene 311

Kuds-i Şerif Sancağı Mutasarrıflığı'na

Şamoel aleyhisselam hazretlerinin Kudüs'de kâ’in câmi‘-i şerîfi ile türbesi nâmına mevkûf ve savma‘a nâmıyla ma‘rûf arâzînin Mûsevîlerin uhde-i tasarrufuna geçirilmiş olmasından dolayı Evkāf-ı mezkûre vâridâtsız kalarak müşrif-i harâb oldığından ve arâzî-i mezkûrenin zâhire ihrâcı hakkındaki müsted‘eyât u murâca‘âtdan bir semere hâsıl olmamakla beraber câmi‘-i şerîfi mezkûre imâmetiyle müderrisliğinin ve rütbedârlığının vazīfe-i mü‘ayyenesi bulunmadığı cihetle dûçâr sefâlet oldığından bahisle ol bâbda ba‘zı ifâde ve istid‘â-yı hâvî nebî müşârünileyhin türbedârı Muhammed Necmuddîn El Alemî ve pederi Abdurrezzâk imzâlarıyla huzūr-ı sâmî-i sadâret-penâhiye bi't-takdîm havâle ve tevdî‘ buyurulan üç kıt‘a arzuhâl merbûtātiyle me‘an irsâl kılındığından münderecâtına ve mahallince olan ma‘lûmâta göre bi't-tahkīk iktizāsının îfâ ve netîcesinin evrāk-ı melfûfenin i‘âdesiyle beraber inbâsına himmet buyurulması bâbında.

DH.MKT.421.71

Ahmed Lütfi

fî 15 Ağustos sene 311

Beyrut vilayet-i aliyesine

On sekiz sene evvel Safed kazâsına gelerek Câ‘ûne karyesinde ihtiyâr-ı ikâmet etmiş olan Baron Rotschield'in vekili Millet-i Mûseviye'den ve Fransa teba‘asinden Yofiske nâm şahsın hakkındaki zulm u te‘addisinden ve arâzî mübâya‘asiyle iştiğâl ederek el-yevm taht-i tasarrufunda üç yüz bin dönümü mütecâviz arâzî bulundığından ve bunları murâbaha … ile elde etdiğinden ve tarafına ‘âmmeyi ve bi'l-cümle mer‘âları zabt ederek emlâkine kalb ü ilhâk etmekde ve miyâh-i câriyeyi kenü arâzîsına tavîl ü icrâ ve arâzî-i mukaddesedeki mekâbir-i müslümîni hedm ü tahrîb ile oralarda mühâcirîn-i mûseviye'nin iskânı içün haneler inşâ etdirmek ve pek çok sinagog ve mekteb te’sîs eylemekde oldığından bahisle şikâyeti ve istid‘â-yı icrâ-yı îcâbını mutazammın kazâ-ı mezkûr ehali-i islâmiyesi tarafından müte‘addid mühr ü imzâ ile huzûr-ı sâmi-i sadâret-penâhiye takdîm olunup havâle ve tevdî‘ buyurılan arabiyü'l-ibâre varakanın tercümesi leffen … tesyâr kılınmasına ve münderecâtı câlib-i dikakt ve hâ’iz-i ehemmiyet bulunmasına nazaran bi't-tahkîk iktizâsının … himem aliyeleri masrûfı buyurulmak bâbında.

DH.MKT.1444.18

15- Z-1304 (Hicrî)

Evrâk nümerosu: 14

Müsevvidi ismi: ….

Tesvîdi târîhı: fî 6 Ağustos sene 303

… Râ’if Beğ'e

Tebyîzı târîhı: 15 … sene 304

Umûm nümerosu: ve fî 22 Ağustos sene 303

Huzûr-ı Âlî Hazret-i sadâret-penâhiye

Kuds-i Şerif kazâsına tâbi‘ Beytüllahim kasabası dâhılinde Yakûb Bin İbrâhîm nâm kimesnenin taht-ı tasarrufunda bulunan arâzî üzerine ebniye inşâsına ruhsat i‘tâsı markūm tarafından istid‘â oldığı ve bunda bir güne mahzûr olmayup ebniye mahalline senevî dürt ğurûş bedel-i öşür takdîr edildiği Kuds-i Şerif mutasarrıflığından isnâd olundığı beyâniyle icrâ-yı îcâbı ifâdesine dâ’ir Defter-i Hākānî Nezâret-i celîlesinden meb‘ûs tezkere leffen arz u takdîm kılındı mutâla‘asından ma‘lûm-i sâmî-i fahīmâneleri buyurulacağı üzere kasaba-ı mezkûre Hāssaki Sultân vakfı dâhılinde arâzî-i mevkūfeden oldığı ve Kermü'l-Herîmî nâm mahalde bir kıt‘a'da dört yüz zirâ‘ müşeccer tarla dahi Yakūb uhdesinde bulundığına anlaşılmış ve bu misillü arâzî üzerine ebniye inşâsı irâde-i seniye-i cenâb-ı pâdişâhinin şereef-sudûrına mütevakkıf bulunmuş edüğü gösterilmekle icrâ-yı îcâb-ı husūsına müsâ‘ade-i aliyye-i cenâb-ı sadâret-penâhilerine ol babda şâyân … bâbında.

DH.MKT.1475.21

1305 (Hicrî)-R -21

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Dâhıliye

Mektûb-i Kalemi

Aded

fî 4 Ramazân sene 303 ve fî 26 Mayıs sene 302 târîhında Kuds-i Şerîf mutasarrıflığı'na yazılan tahrîrât-ı aliye sûretidir

Ahīren Rusya ve Rumanya'dan gelen ba'zı ecânibin Yafa'ya iki saat mesâfede vâkı' vakıf arâzî üzerinde müceddeden köyler teşkîl ve bir de mekteb te'sîs eyledikleri istihbâr ve mekteb mâddesinden dolayı lâzim gelen mu'âmelenin icrâsına ibtidâr olundığı me'ârif nezâret-i celîlesinden iş'âr eylediği beyân-ı âlîsiyle zikrolunan köyler hakkındaki ma'lûmât u mutâla'âtın iş'ârı taraf-ı sâmî-i sadâret-penâhiden bâ-tezkere-i sâmiye irâde ve izbâr buyurulmuş olmağın bu bâbdaki mutâla'ât u ma'lûmâtın îzāhan iş'âr u inbâsına himmet buyurulması bâbında.

Battalı taraf-ı sâmî-i sadâret-penâhiye cevâb yazılmak üzere alınmışdır. Şihâbuddîn

DH.MKT.1530.17

Kudüs Mutasarrıflığına

fî 29 … sene 305 fî 26 Temmuz 304

Memnû'iyet-i muttahazeden evvel Kudüs ve Beyrut cihetlerine gelüp yerleşmiş ve taht-i tâbi'iyet-i saltanat-i seniyeye girmiş olan ba'zı Mûsevî mühâcirlerin kendi mâlları olan arâzî üzerine ebniye inşâ eylemelerine müsâ'ade olmamasından dolayı vâkı' olan müsted'eyât-ı mükerrer ve ol bâbda Beyrut vilâyet-i celîlesiyle ve taraf-ı vâlâlarıyla ceryân eden muhâbere üzerine îcâb-ı hâlın icrâsı velât-i müşârünileyhaya ve 28 Nisan sene 204 tarihiyle mü'erreh olarak ahîren testîr olunan tahrîrât ile mütesarrifiyet beynlerine iş'âr kılınmışdı bunlar şu husûsda Beyrutce mazhar-ı müsâ'ade-i nizâmiye edildikleri hâlde Kudüsce inşâ'âtdan el-ân men' olunmakda olduklarından bahisle icrâ-yı îcâbi istid'âsına dâ'ir … ile's-seyyid … imzâsıyla bu kere dahi verilen arz-ı hâl leffen sûy-ı vâlâlarına irsâl kılınmağla ukaddemâ dahi iş'âr olunmadığı üzere mezkûr Mûsevîlerin vaktiyle gelüp iskân u ikâmet ve tâbi'iyet-i saltanat-ı seniyeye dehâlet eylemiş olmalarıyla beraber yapacakları binâlar kendi malları olup bunun içün lâzım gelen irâde-i seniye-i cenâb-ı pâdişâhi dahi defter-i hâkâni nezâret-i celîlesince istihsâl ve oraya teblîğ ü iş'âr olunmuş olmasına nazaran haklarında ruhsat i'tâsına ve keyfiyet-i iş'âr u inbâsına himmet buyurulması bâbında.

DH.MKT.1808.68

02/B /1308 (Hicrî)

Akkâ sancağı dâhılinde olup kadîmdenberü taht-ı tasarruflarında … Şakk-ı Ömer arâzîsinin hılâf-ı … olarak mahlûl i'tibâriyle ibtidâ-yı emirde bi'l-müzâyede ihâle ve tefvîzına … dahi …. muhâcilerine terk ü tahkīkına meclis-i idâre-i livâca karâr verildiğinden bahis ve şikâyetle ol bâbda mahallî defter-i hâkānî me'mûrleriyle mahkeme-i … muhâkemeleri bi'l-icrâ husūl-ı netîceye değin karâr …. te'cîr icrâsı hakkında mahalline emir verilmesi ve bu sūret kābil olmadığı hâlde hicret etmek üzere kendülerine başka yer gösterilmesi husūsı … … hâvî Akkâ … keşîde kılınan teleğrafnâmede taleb ü istid'â ve Beyrût yoklama … … … teleğrafnâmede dahi mezkûr arâzîye Taberiye kazâsında tavtīn ve îvâ edilen Mağribî muhâcilerinin iskânlarına … beyân u ifâde kılınmış defterhâne … bu bâbda muhâberât ceryân etmekde …

DH.MKT.1846.26

Evrâk nümerosu: 33

müsevvidi ismi: Baha .....

tesvidi tarihi: Haziran sene 308

tebliği tarihi: fi 24 Za sene 308 fi 19 Haziran sene 307

Defter-i Hâkânî Nezâret-i Celîlesine

Trâblusşâm ve Lâzkıye ve Akkâ sancaklarında mevcûd arâzî-i cesîme-i mahlûlenin vaktiyle icrâ kılınan tedkîkât netîcesinde mahlûleiyetleri tebeyyün etmiş ve mahallî mecâlis idâresince taht-ı tasdîka alınmış oldığı hâlde henüz müzâyede ve ihâlelerine mübâşeret etdirilmediği vilâyet yoklama müfettişliğinden bildirildiği beyâniyle mahlûliyeti tebeyyün eden arâzînin hemen usûlî dâ'iresinde mevkı'-ı müzâyedeye vaz'ıyla netîcesinin izbârı taraf-ı âlî-i âsaflarından vâkı' olan iş'âr üzerine Beyrût vilâyet-i celîlesine yazılmışdır ol bâbda icrâ kılınan tedkîkât ve nezâret-i celîleleriyle ceryân eden muhâbarâtdan bahisle arâzîi mezkûrenin ba'zı mahallerin ol bâbda şeref-sâğ olan idâre-i seniye-i hazret-i pâdişâhiye tevfîkan kurâ-yı mütecâvire ehâlisine fürûhti ve bir kısmı hakkında dahi tahkîkât icrâsının meclis-i idâre-i vilâyet karârıyla iktizâ edenlere teblîğ kılındığını ve tafsîl-ı keyfiyeti mütezammin vilâyet-i müşârünileyhâdan celben alınan tahrîrât leffen irsâl kılınmış olmağla ol bâbda.

Arz

DH.MKT.2426.73

19 Teşrîn-i Evvel sene 316

16 Receb 318

Kuds-i Şerîf Mutasarrıflığına

Gazze kazası Zirâ'at Bankası tarafından muvakka' müzâyedeye konılan bir kıt'a arâzî-i emîriye uhsesinde tekarrür etmiş ve kendüsi teba'a-ı Osmâniye'den bulunmuş iken ... men' olumndığı Yusuf Moyal tarafından bi'l-ifâde istid'ây-ı muddelet kılındığına dâ'ir taraf-ı atûfîlerine vârid olup Şûrâ-yı Devlet'e havâle olarak tahrîrât üzerine mülkiye dâ'iresinden i'tâ vükelâda mutâla'a olunan mazbatada muhâcirîn-i mûseviyenin arz-ı Filistin'e duhûl u iskânı memnû'iyetinin devâm-ı hükmüni te'mîn eden vesâ'ili ve tedâbîri hâvî mazbatada gösterildiği vecih ile arz-ı Filistin'de emlâk ü arâzî teferrüği hakkındaki memnû'iyet hāricden gelecek muhâcirîn-i mûseviyeye münhasır olup sekene-i kadîmeden bulunan yerli Yahûdîler dâhıl-i şehir ve kurâda emlâk ü arâzī iştirâ ve teferruğundan men' olunmayacaklarından ol-bâbdaki karâr hükmünce arâzī-i mezkûreye Kudüs ve havâlisine duhūl ve kabûlü memnû' olan muhâcirîn-i mûseviye yerleşdirmeyeceğine dâ'ir markūmun yedinden bir ta'ahhüdnâme ahziyle mezkûr arâzīnın uhdesine frâğının savb-ı atûfîlerine teblîği lüzûmü dermeyân olundığı sene 11 îfây-ı muktezâsını ol-bâbdaki irâde-i seniye melûkânelerinden 11 Receb sene 316 târîh ve iki bin dört yüz yetmiş beş nümerolu tezkere-i sâmiyede ... buyurulmuş ve keyfiyet-i ... sene 316 târîhiyle teblîğ edilmiş olundığından muktazâsının îfâsı bâbında

ve bu bâbda bi'l-istîzân şeref-sâdır olan irâde-i seniye-i dikakt-i hılâfet-penâhi evvelce teblîğ olundığından mezkûr arâzī hakkında dahi hükm-i celîl-i emr ü fermân-ı hümâyûn-ı melûkâneye tevfîk-ı mu'âmele olunması meclis-i âlî-i mezkûrce nazar edildiği beyânle ber-vech-i nazar

HAT.193.9510

Pâdişâhım

Ordudan fermâı geldikde gönderesiz

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni‘metim efendim

Bundan akdem Françe Devleti'nin ıhtilâline bâ‘is olanlardan ekseri ba‘zı düvel-i sâ’ire taraflarına müteferrik ve perîşân oldukların ve şâyed bu makūle müfsidlerin ba‘zıları dahi Devlet-i Aliye taraflarına gelmek muhtemel oldığından bahisle hıfyeten tecessüs olunması husūsun Prusya elçisi ifâde eyleyüp ve ol-günlerde Kudüs havâlisinde Françelünün tekessür üzere oldığı istimâ‘ olunmağla bu dahi Prusya elçisi mesfûrün kelâmını te’yîd eylediğine binâ’en hâlâ Kudüs kadısı olan Yenişehirli İsmail Paşazâde Mehmed Emin beğ dâ‘îlerine kazâ-ı mezkûr tevcîh ve bu husūsun tashîh ü tahkīkı dahi kendüye tavsiye vü tenbîh olunmışdı.

Şimdi mûmâileyh dâ‘îleri tarafından vârid olan bir kıt‘a takrîrde ol-havâlîde olan İfrenç tâ’ifesinin hâllerine dâ’ir ba‘zı şey tahrîr ü beyân olunmış olmağla takrîr-i markūm ma‘rûz-ı atebe-i âlîleri kılınmışdır.

Hulâsa-ı mefhûmunda el-hâletü hâzihi Kuds-i Şerîf'de işidildiği gibi Françelü kesret üzere olmayup lâkin ba‘zı müste’men tâ’ifesinin bağ u bağçe misillü akār temellük etdikleri beyâniyle bunların men‘ ü fürūht etdirilmesi bâbında emr-i âlî ısdâr olunmasın istid‘â eder.

Nefsü'l-emr ol-makūle akār temellüki müste’menlerin hılâf-ı şurûtından olmağla bu husūs taraf-ı çâkerânemden orduy-ı hümâyûna tahrîr olunup şurûta tatbīk ile ıktizâ eden emr-i şerîfinin ısdârı lâzim geldiği muhat-ı ilm-i âlîleri buyuruldukda fermân-ı şevketlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni‘metim efendim padişâhım hazretlerinindir.

HR.TO.142.56

Kuds-i Şerîf'de düvel-i ecnebiye teba‘asının bi'l-mübâya‘a müvâza‘aten diğerin uhdesinde bulunana emlâkların nizâmi vecihle uhdelerine intikallerine dâ’ir

Makâm-ı Nezâret-i Celîle Hāriciye'ye fî 13 Kânûn-i Evvel sene 73 târîhıyle Almanya sifâretinden vârid olan takrîrin tercümesidir.

ma‘lûm-i âlî-i cenâb-ı Nezâret-penâhileri buyuruldığı vecihle ecnebîlerin tasarruf-ı emlâk edebilmelerine dâ’ir olan fî 7 Safer sene 1284 târîhli protokolü imzâ eden devletler teba‘asının akdemce bi'l-mübâya‘a teba‘a-ı Devlet-i Aliye uhdesinde müvâza‘aten ferâğ ü intikāl etdirmiş oldukları emlâklarını harc-ı resminin sülüsünü te’diye ederek kendü uhdelerine kayd u ferâğ etdirmeleri içün bin sekiz yüz yetmiş iki senesinde cenâb-ı Bâb-ı Âlî'den bir müddet ta‘yîn olunması ve bu müddet yetmiş üç senesi nihâyetinde münkazıye olmışdı.

Birkaç senedenberü Kuds-i Şerîf sancağı dâhılinde vâkı‘ Hayfa kazâsında mütemekkin olup ol-civârda emlâk iştirâ etmiş olan ba‘zı Almanyalular Bâb-ı Âlî'nin işbu karârlarından istifâde ile mukaddemâ teba‘a-ı Saltanat-ı Seniye nâmına kayd etdirmiş oldukları atîk hüccetlerinin tebdîl ve temdîdini müddet-i mukarrere zarfında hükûmet-i mahalliyeden bi'd-def‘ât taleb ü iltimâs etmişler ise de hükûmet-i mahalliye bir sebeb-i meşrû‘ beyân etmeksizin güyâ bir emr-i âlîye istinâden is‘âf-ı mes’ûlden imtinâ‘ eylediği cihetle nâ’il-i merâm olamamışlardır.

Hükûmet-i mahalliyenin mümâna‘at vâkı’ası haksız mezkûr protokol ahkâmına dahi muğâyir bulundığına mebnî leffen sifâret imparatoriye alâkadârânın şikâyeti üzerine keyfiyetini fî 21 Kânûn-i Sânî sene 1874 târîhli bir kıt‘a takrîr ile cenâb-i Bâb-ı Âlî'ye arz u iş‘âr ile emlâk-i mezkûrenin derhâl icrây-ı ferâğ ü intikāl zımnında evâmir-i lâzime ısdârını iltimâs etmişdi. Aradan iki sene mürûr etmiş oldığı halde henüz böyle bir emir verilmemiş ve hükûmet-i seniye'nin bu sükût ile hükûmet-i mahalliyenin imtinâ‘ını tasdīk-ı efkârında olmadığı ... bulunmış olmağla mârrüzzikr takrîr-i âcizânem mûcibince

harc-i resminin bir sülüsü ahz u istîfâ olunarak emlâk-i mezkûrenin serî‘an icrây-ı ferâğı zımnında Kuds-i Şerîf me’mûriyet mahalliyesine evâmir-i muktazıye i‘tâ buyurulmasını ricâ ve merkūm Almanyaluların emlâklarına müte‘allık husūsātce tebe‘a-ı Osmâniye hakkında cârî olan kavânîn ü nizâmâta tâbi‘ olacaklarını arz ederim. beyân-ı hâl tecdîd-i te’mînât-i ihtirâm-kârîye vesîle ittihāz kılındı.

HR.TO.394.73

إلى الصدارة العظمى

عبيدكم عائلت العزيزية من أهالي جبرين التابعة قضاء خليل الرحمن على نبينا وعليه الصلاة والسلام لنا أراضي بقريت زيتا التابعة قضاء الخليل متصرفين بها منذ سنين عديدة بموجب قواچين بأيدينا بمقدار دنوماتها وحدودها ندفع أموالها وأعشارها للخزينة العامرة سنوياً وحيث حدود بعض جهاتها أراضي الشاهانية بقيت زيتا الآن مأمور الأراضي الشاهانية بلواء القدس الشريف تعدّى على أراضينا بالقوة الجبرية بدون وجه حق قانوني يريد أخذها منا اغتصاباً وإدخالها بالأراضي الشاهانية وبما ولي نعمتنا أمير المؤمنين خليفت رب العالمين غني عن أخذ أموال عبيده العثمانية بالطرايق الغير الموافقة للشرع الشريف والقانون المنيف وعبيدكم أصحاب العيال التي تزيد عن ثلاث ماية نفس من أطفال وحريم ما لنا معاش سوى إيراد أراضينا لأننا فلاحين ..... ومرحمت ولي نعمتنا لا تأمر باغتصاب مال احد تبعتها السنية بصورة غير قانونية التجينا لمراد اعتاب مراحم وإشفاق مولانا وسلطاننا المعظم ايده الله بالنظر بهذه العريضة تلغرافياً بها تشتمل مظلوميتنا وتسترحم صدور الأمر العالي بمنع تعرض مأمور الأراضي الشاهانية لأراضينا بالقوة الغضبية وإن كان له عليها دعاوى قانونية فليراجع المراجع النظامية بدعاويه.

6 ايلول 1306

يافه

درسعادت

HR.TO.400.58

08/10/1909 (Miladi)

Bâb-ı Âlî tercüme odası nümero: 339

Mütercim: Abdurrahmân fî 15 Tişrîn-i Evvel sene 1325

Mesned-i celîl sadâret-i uzmâya fî 25 Eylül sene 325 târîhi ve Taberiye Rûm tâ'ifesi re'isi rûhânîsi Arşümendrit Afrâmyos Efendi imzâ ve mührüyle takdîm kılınan Arabiyyü'l-ibâre arîzanın tercümesidir.

İ.DFE.1323.R.06

İrade Defter-i Hakani

1323 R 9

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

689

Devletlü Efendim Hazretleri

Akkâ'ya tâbi' Taberiye kazâsında verây-ı Sarây nâm mahalde bir Halvetî dergâhı inşâsına ruhsat i'tâsı Seyyid Abdulmâlik Efendi tarafından istid'â olunmuş ve dergâh yapılacak mahal arâzî-i emîriyeden üç yüz ğurûş kīmetinde olup efendi-i mûmâileyh nâmına mukayyed bulındığı ve tekiyenin inşâsında mahzûr olmayarak mahall-ı mezkûre tevsî'-i intikāl nizâmı vecihle binde on ğurûş bedel-i üşr tahsīsı lâzim geleceği iş'âr-ı mahalliden müştebân olmış oldığından ol vecihle îcâbının icrâsı husūnın Defter-i Hâkânî Nezâret-i celîlesine havâlesi hakkında Şûrây-ı Devlet mâliyre dâ'iresinden tanzîm olunan mazbata 21 Rabî'u-l'Âhır sene 322 târîhinde bâ tezkere-i senâveri arz u takdîm olunmışdı vukū'bulan murâcâ'at ve istid'âdan bahisle te'kîdi mütezammın

nezâret-i müşârünileyhâdan vârid olan tezkere leffen arz u takdîm olunmağla ol bâbda her ne vecihle irâde-i seniye-i hazret-i hılâfetpenâhi şerefsudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyâniyle tezkere-i senâveri terkīm kılındı efendim.

Fî 7 Rabî'u-l'Evvel sene 323 fî 25 Nîsân sene 321

Sadr-ı Â'zam …..

Ma‘rûz çâkir-kemîneleridirki

Resîde-i dest tanzîm olup melfûfuyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkere-i sâmiye sadâretpenâhları üzerine mûcebince irâde-i seniye-i cenâb-ı hılâfetpenâhi şerefsudûr buyurulmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyi’l-emrindir.

Fî 9 Rabî‘u-l’Âhır sene 323 ve fî 31 Mayıs sene 321

Serkâtib Hazret-i Şehriyârî ….

İ.HR.121.6042

Tarihi: 1271 (Hicrî)-L -15

Atūfetlü efendim hazretleri

Yahûd milleti mu‘teberânından İngilterelü Sir Moses Montefiore’nin Kuds-i Şerîf havâlisinde aceze vü fukrâ-yı millet-i mûseviye içün bir hastahâne inşâsına ve ol tarafda hem-mezhebi bulunanlara zirâ‘ata teşvîk içün mu‘âvenet-i mümkine icrâ edebilmesi içün kendisinün havâli-i makūmeyi siyâhat u ziyâret eylemesine ruhsat i‘tâsı niyâzına dâ’ir vermiş oldığı mükkerenin tercümesi memşmûl-i nazar şevket-i eser hazret-i pâdişâhi buyurulmak içün arz u takdîm kılınmış olup mûmâileyh mu‘teberândan olarak kendisinün buraya gelişi mücerred şu sūretle insâniyete bir hıdmet emelinden ibâret oldığı misillü inşâsına ruhsat i‘tâsı niyâzında oldığı hastahâne fukarâya mahsûs olacağı cihetle hayrât kabîlinden olacağından bunda be’si görünmeyüp fakat bunun yapılacağı mahallin muvkı‘ce mahâzîrden sâlim olması ve bu hastahânenin idâresi teba‘a-ı Devlet-i Aliye elinde bulunması lâzım geleceğinden mevkı‘ce mahzûrsuz bir mahalde zikrolunan hastahânenin inşasına ruhsat ile sâ‘ir kuyûd-ı lâzimeyi şâmil olarak Kuds-i Şerîf mutasarrıfı sa‘âdetlü paşa hazretlerine tahrîrât gönderilmesi ve mûmâileyhin havâli-i mezkûreyi seyâhati ve emeli oldığı üzere fukrâ-yı millete yardım içün hükûmetce dahi iktizâ eden mu‘âvenetin icrâsı içün ber-vech-i iltimâs mutasarrıf-ı müşârünileyhe bir kıt‘a tavsıyename dahi tastîr u tesyîr olunması münâsib gibi tahattur olunduysa da ol bâbda her ne vecihle emr ü fermân hümâyûn-i cenâb-ı melûkâne şeref-sünûh ü sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi üzere hareket olunacağı beyâniyle tezkere-i senâveri tarkīm kılındı efendim.

Fî 15 L sene 71

Ma‘rûz-ı çâkir-kemîneleridir ki hâme berâyı tekrîm olan işbu tezkere-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikrolunan tercüme manzûr-ı âlî-i hazret-i şehriyâri buyurulmış ve istîzân-i sâmî-i âsafâneleri vechiyle mevkı‘ce mahzûrsuz bir mahalde zikrolunan

hastahânenin inşâsına ruhsat ile sâ’ir kuyûd-ı lâimeyi şâmil olarak mutasarrıf müşârünileyh hazretlerine tahrîrât gönderilmesi ve ber-minvâl-ı muharrer bir kıt‘a tavsıyenâme dahi tastīr u tesyîr olunması mte‘allık ve şeref-sudûr buyurulan emr ü irâde-i seniye cenâb-ı pâdişâhi muktazâ-yı münîfden olarak mezkûr tercüme yine savb-ı sâmî sadâret-penâhlarına i‘âde vü tesyîr kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü’l-emrindir.

Fî 16 L 71

İ.MMS.128.5472

Şûrây-ı Devlet Dâhıliye Dâ’iresi aded 1674

Akka sancağına tâbi‘ Tarya kasabasında Free George Of Scotland nâm İngiliz cem‘iyet-i hayriyesi vekîli doktor David Torans'ın iştirâ eylediği bir kıt‘a arsa üzerine milel-i muhtelifeden bi'l-cümle muhtâcîn hastegânın bilâ istisnâ meccânen mu‘âyene ve tedâvî olunmak üzere me‘a müştemelât bir bâb hastahâne inşâsına ruhsat i‘tâsı hakkında İngiltere sifâretinden bâ-takrîr vukū‘ bulan iltimâs üzerine sebk eden isti‘lâma cevâben Beyrût vilâyetinden vârid olup Hâriciye Nezâretinden bâ-tezkere takdîm olunan mazbata vü melfûfâtı Dîvân-ı Hümâyûn kaleminden i‘tâ olunan müzekkere ile berâber Şûrây-ı Devleti'e havâle buyurulmağla dâhıliye dâ’iresi'nde kırâ’at olundı.

Sûret-i iş’âre göre tabîb-ı mûmâileyhin istediği hastahâne arsası sırf mülk olarak câmi‘-i şerîf ile kabristândan ba‘îd olup müştemelâtiyle berâber tūlen kırk yedi ve arzen üç ve irtifâ‘en on altı zirâ‘dan ibâret olarak inşâ ve masārıfının Scotland memleketi ahâlîsiyle erbâb-ı i‘âneden celb ü cem‘ edilecek akçeden tesviye ve îfâ edileceği ve mezkûr hastahânenin inşâsı hâlinde ber-güne mahzûr olmadığı anlaşılmış ve Dîvân-ı Hümâyûn kaleminin müzekkeresinde gösterildiği vecihle memâlik-i mahrûse-i şâhânede ecnebîler tarafından bu misillü mü’essesât inşâsı hakkında sarâhat ve salâhiyet-i ahdiye olup mücerred müsâ’ade-i mahsūsa-ı hazret-i pâdişâhi olmak üzere ruhsat i‘tâsı mesbûk

bulunmuş oldığından mezkûr hastahâne içün dahi bi'l-istîzân makrûn müsâ‘ade-i seniye-i cenâb-ı şehinşâhı buyuruldığı hâlde harîtasına müvâfık olarak ve şerâyıtüı lâzime derciyle berâber ebniye-i mezkûrenin vakten mine'l-evkāt ber-sūret-i gayr-i meşrû‘aya tehvîl edilmeyeceğine dâ’ir mukāvelât muharriliği ve konsoloshâne tarafından musaddak sened alınarak ruhsatı hâvî emr-i âlînin ısdârı husûsunun Dîvân-ı Hümâyûn kalemine ve vergüsi mu‘âmelesinin îfâsı lüzûmünün mâliye nezâretine havâlesi ve Hâriciye Nezâretine de ma‘lûmât i‘tāsı tezekkür ve mahallince tersîm olunan harîta leffen takdîm kılındı ol-bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir

fî 15 Rabî‘i'l-âhır sene 309 ve fî 6 Teşrîn Sânî sene 307

(Mühür: Şûrây-ı Devlet)

a‘zâdan (mühürler) Es-Syyid Ahmed Ziyâ, Es-Syyid Ziyâü'd-Dîn, Es-Syyid Ismet Süleymân, Es-Syyid Hüseyin Hüsnî, Mehmed Fâ’ik, Rızâ..., Nûreddîn, Âkif bin Hasan Nef‘î, Es-Syyid Ali Rızâ Seyyid, Mehmed..., Şehbâz Bekir Sdreddîn

Lutfî Efendi bulunmadı, Abdullah Paşa bulunmadı. Mansûr Paşa bulunmadı, Sa‘îd Paşa bulunmadı, Abdullah Paşa bulunmadı, Sâmî Beğ blunmadı.

Dâhıliye Dâ’iresi re’îsi Âkif Beğ Halîlurrahmân (mühür)

Şûrây-ı Devlet Dâhıliye Dâ’iresinin meyâne-i âcizânemizden kırâ’at olunan işbu mazbatasında gösterildiği vecihle Akkâ Sancağına taâbi‘ Taberiya kasabasında Free George of Scotland nâm İngiltere cem‘iyet-i hayriyesi vekîli doktor David Torans'ın iştirâ eylediği bir kıt‘a arsa üzerine milel-i muhtelifeden bi'l-cümle muhtâcîn-i hastegân bilâ istisnâ meccânen mu‘âyene ve tedâvî olumank üzere me‘a müştemelât inşâsına ruhsat istid‘â olunan hastahânin arsası sırf mülk olarak câmi‘-i şerîf ile kabristândan ba‘îd olup müştemelâtiyle berâber tūlen kırk yedi ve arzen üç ve irtifâ‘en on altı zirâ‘dan ibâret olarak inşâ ve masārıfının Sctland memleketi ahâlîsiyle erbâb-ı i‘âneden celb ü cem‘ edilecek akçeden tesviye ve îfâ edileceği ve inşâsından ber-güne mahzûr olmadığı ve bu misillü mü’essât inşâsı içün mücerrd müsâ‘ade-i mahsūsa-ı hazret-i

pâdişâhi olmak üzere ruhsat i‘tâsı mesbūk bi'l-imtisâl ediğü anlaşıldığından bi'l-istîzân-makrûn müsâ‘ade-i seniye-i hazret-i cihân-bânî buyuruldığı hâlde harîtasına müvâfık olarak ve şerâyıt-ı lâzime derciyle.

Devletlü Efendim Hazretleri

Akka sancağına tâbi‘ Taberiya kasabasında Free George Of Scotland nâm İngiliz cem‘iyet-i hayriyesi vekîli doktor David Torans'ın iştirâ eylediği bir kıt‘a arsa üzerine me‘a müştemelâtı inşâsı işitilen hastahaneye ruhsat i‘tâsı hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhıliye Dâ’iresi'nin meclis-i mahsūs vükelâdan tezyîl olunan mazbatası melfûf harîta ile arz u takdîm kılınmış olmağla ol-bâbda her ne vecihle emr ü fermân-ı hümâyûn cenâb-ı cihân-bânî şeref-müte‘allık buyurulur ise mantūk-ı münîfi infâz edileceği beyânla tezkere-i senâveri terkīm olundı efendim.

Fî 19 Cümâziye'l-Âhire Sene 309 ve Fî 1 Kânûn-i Sânî sene 307

Sadr-ı A‘zam ve Yâver-i Ekrem

(imza)

Ma‘rûz çâkir-kemîneleridir ki

Resîde-i dest ta‘zîm olup melfûfüyle manzûr-ı âlî olan işbu tezkere-i sâmiye sadâret-penâhîleri üzerine mevâcibince irâde-i seniye-i hazret-i hılâfet-penâhi müte‘allık ve şeref-sudûr buyurulmuş olmağla ol-bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir

fî 20 Cemâziye'l-Âhıre sene 309 ve Fî 9 Kânûn-i Sânî sene 307

Serkâtib-i hazret-i şehriyâri

(imza)

İ.MVL.382.16734

Atûfetlü efendim hazretleri

arâzî mübâya‘ası hakkında mer‘î olan nizâmname Kuds-i Şerîf'de lâyıkıyla ri‘âyet olunmayarak ehâlî beynlerinde alım satım vukû‘bulmakda ve bu sebeble teba‘a-ı ecnebiye tarafından dahi arâzî iştirâ olunmakda bulundığından bu hâlın ıslâhı zımnında Kumâme'nin ta‘mîri mem’mûriyetile ol-tarafda bulunan Es‘ad Efendi'nin ma‘rifetiyle livâ-ı mezkûrde kâ’in kâffe-i emlâk u arâzînin emsâli vecihle tahrîr etdirilmesi ve işbu tahrîr mâddesi icrâ oluncaya kadar bey‘ ü şirâ husūsuna dikkat olunarak o makūle muğâyır-ı nizâm hâlât-ı vukū‘a getirülmemesi husūslarının mahalline iş‘ârı ve vakıf mahallerinin mütevellîleri tarafından fürüht etdirilmemesine muktazây-ı me’mûriyeti cihetle dikkat u nezâret olmak üzere livâ-ı mezkûr evkāf müdîriyetine tenbîhât-ı ekîde icrâ olunmasının dahi evkāf-ı hümâyûn nezâret-i celîlesine havâlesi tezkire olundığına dâ’ir Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınan bir kıt‘a mazbata melfûf tahrîrât ile berâber manzûr-ı âlî buyurulmak üçün arz u takdîm kılındı ol bâbda her ne vecihle emr ü fermân hazret-i pâdişâhiye müte‘allık ve şerefsudûr buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkere-i senâveri terkīm olundı efendim.

… sene 74

ma‘rûz-ı çâkirkemîneleridirki resîde-i dest tekrîm olan işbu tezkere-i sâmiye-i sadâret-penâhileriyle marrü'z-zir mazbata vü tahrîrât mazûr-ı âlî-i cenâb-ı pâdişâhiye buyurulmuş ve husūsât-ı markūmenin tezekkür ü istîzân buyuruldığı vecihle mahalline iş‘ârı ve tenbîhât-ı ekîde icrâ olunmasının dahi nezâret-i müşârünileyhâya havâlesi müte‘allık ve şerefsudûr buyurulan emr ü irâde-i seniye-i hazret-i mülûkâne ıktızây-ı âlîsinden olarak mezkûr mazbata vü tahrîrât yine savb-ı sâmî-i âsafânelerine i‘âde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyi'l-emrindir.

Fî … sene 74

İ.MVL.5276

Yıldız Sarayı Hümâyûnu Baş Kitâbet Dairesi,

Beyrut Vilâyeti dahilinde Safed Kasabasında bulunan ve Hayfa'ya 440 (Dört yüz kırk) ecnebî Musevinin istidâları vechile Tâbi‘iyyet-i Devlet-i Aliyye'ye kabulleri istîzânın hâvi resîde-i dest-i ta‘zīm olan 20 Zilhicce 1308 tarihli tezkere-i Sâmiye-i sadâret-penâhileri manzur-i alî oldu. Musevîlerin Kudüs civarında içtima‘ ve iskân etmeleri, ileride orada bir Musevî hükümetin teşekkülünü intâc edebileceği mü‘âbesesiyle kat‘â câ’iz olmaktan başka zaten Memâlik-i Şâhâne arâzi-i hâliyeden ma‘dûd olmadığına ve medenî Avrupalıların memleketlerinden tardetdikleri eşhâsın Memalik-i Şahâneye kabulüne bir sebep olmayıp husūsıyla ortada bir Ermeni Fesâdı mevcûd iken bu sûret aslâ câ’iz olmayacağına nazaran ne merkûmenin ne de sâ’ir Mûsevîlerin kabûl olunmayarak Amerika'da iskân etmek üzere geri gönderilmeleri zımnında ba‘demâ ayrı ayrı ma‘ruzâta hâcet kalmayacak sûretde Meclis-i Vükelâca umûmî bir karâr ittihāzıyla bâ-mazbata arz ü istizân-ı keyfiyyet olunması muktezâ-yı irâde-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhî'den bulunmuş ve binâenaleyh Tezkere-i Sâmiye-i Vekâlet-penâhîleri takımıyla i‘âde edilmiş olduğundan ol bâbda emr ü fermân Hazret-i Men Lehü'l-emrindir.

21 Zilhicce 1308

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî Süreyyâ

İ.MMS.101.4253

1306 Muharrem 24 (11/10/1888)

Bâb-ı Âlî, Meclis-i Mahsûs

İngiltere Edinburg şehrinde bulunan atıbbâ cem'iyetinin Akkâ sancağına mulhak Nâsıra kasabasındaki şu'besine mensûb tabîb karşın orada iştirâ eylediği arsa üzerine hastahâne inşâsına ruhsat i'tâsı mukaddemâ İngiltere sefâretinden taleb olunmakdan nâşî ol bâbda icrâ kılınan muhâbarât u tedkīkâtı muntazammın Şûrây-ı Devlet dâhiliye dâ'iresinden tanzîm u i'tâ olunan mazbatada beyân olundığı vecihle işbu arsa ahâliye metrûk arâzî-i emîriyeden olup buna kimsenin tasarruf u mudâhale etmesi hasebe'n-nizâm câ'iz olamayacağından hastahâne inşâsının men'iyle bunun ve evvelce yapılmış olan hâne arsası bedelinin bâyi'-i gayr-i meşrû'larından bi'l-istihsâl mûmâileyh i'tâsı ve mezkûr hânenin cânib-i mîriyeden mubâya'ası karâr-ı vâkı' iktizâsından oldığı hâlde zikrolunan arsanın mevkı'an mahzûrden sâlim oldığına dâ'ir cenâb-ı sefâretden vukū'bulan iddi'â üzerine tekrâr mahalli ve Defter-i Hâkânî Nezâreti ile cereyân eden muhâberenin netîcesine dâ'ir Dâhiliye Nezâreti'nden vârid olup meyâne-i bendegânemizde kırâ'at olunan tezkerede mahall-i mezkûrün şer'an ve kânûnen tefvîzi gayr-i câ'iz oldığı ve yapılan hânenin me'a müştemelât-ı kīmeti olan mecîdî on dokuz ğurûş hesâbiyle yüz on beş bin otuz beş ğurûşun cenâb-ı mîriyeden i'tâsıyla mahall-i mezkûrün iştirâsı lâzimeden edüğü beyân olundığı gibi Hâriciye Nezâreti'nin evrâk-ı melfûfe meyânında bulunan tezkeresinde dahi mezkûr arsa ile ebniye-i mevcûdenin bedel-i muhammeni olan akçenin taraf-ı devletden tesviyesiyle iştirâsına mezkûr atıbbâ cem'iyetince müvâfakat edildiği gösterilmiş oldığından mezkûr arsa esmânı bâyi'-i gayr-i meşrû'larından istihsâl olunmak üzere arsa ve ebniye ve sâ'ir müştemelâtinin mesârıf-ı keşfiyesi husûsunun Dâhiliye Nezâreti'ne havâlesi ve Hâriciye Nezâreti'ne de ma'lûmât i'tâsı bi't-tezekkür evrâk-ı merkûme takımıyla me'an arz u takdîm olunmış ise de kātıbe-i ahvâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.

Fî 23 Muharrem sene 306 fî 18 Eylül sene 304

Hâriciye nâzırı	Mehed Sa'îd ...
Dâhiliye nâzırı	Es-Seyid Ahmed ….
Bahriye nâzırı	Hüseyin Bin Hasan Hüsnî
Ser Asker	Ali Sâ'ib Bin İbrâhîm
Şûrây-ı Devlet re'îsi Ârifî Paşa	nâmizâc
Şeyhülislâm	Ahmed Es'ad bin Muhammed El-Üryânî
Sadra'zam	Mehmed Kâmil Bin Sâlih
Âmedî Dîvân-ı Hümâyûn	Es-Seyyid Memed Tevfîk
Sadâret müsteşârı	Es-Seyyid Ali Şefkatî Bin Hüseyin
Ma'ârif nâzırı	….
Ticâret ve Nâfi'a nâzırı	Es-Seyyid Mustafa Vehbî
Evkāf-ı Hümâyûn nâzırı	Es-Seyyid Mustafa Mansûrî Zâde
Mâliye nâzırı vekîli Agob Paşa	bulunamadı
Adliye nâzırı	Ahmed Cevdet

MF.MKT.1024.50

Tarihi: 22 Şevval 1325 (28/11/1907)

Bâb-ı Âlî, Sadâret-i Uzmâ, Mektûb-i Kalemi, Aded: 210

Ma'ârif Nezâret-i Aliyesi'ne

Sa'âdetlü Efendim Hazretleri

Halîlürrahmân'da harem-i şerîf-i İbrâhîmî kurbında kâ'in ve İbrâhîm Hammûdî veresesine â'id olup üzerine bir mekteb-i ibtidâ'î inşâ ve Me'ârif idâresine teslîm edilmek üzere hükûmetce mübâya'ası irâde-i seniye muktazâsından olan arz on bin ğurûş bedel ile Hazîne-i Celîle nâmına teferrü' ve tapu senedi tanzîm kılınmış ise de hazîneden havâlenâme gelmediği cihetle bedel-i ferâğ tesviye olunmadığı gibi ferâğ harcı ve mesârıfı olarak tesviye kılınmış olan bin iki yüz doksan sekiz ğurûşun dahi mahsûbi icrâ edilmediği Kuds-i Şerîf muhâsebeciliğinden bildirildiği beyâniyle istifsâr-ı mu'âmeleyi mutazammın Mâliye Nezâret-i Aliye'sinden vârid olan iki kıt'a tezkere leffen savb-ı vâlâlarına irsâl kılınmasına ve mezkûr arsaya mekteb inşâ olunacağına nazaran bedelinin ve ferâğ harcının Ma'ârif'den tesviyesi tabî'î bulunmuş olmağla ana göre îcâbının icrâ ve inbâsına himmet olnuması siyâkında tezkere-i mulahhası terkīm kılındı.

Fî 8 Receb sene 327 fî 12 Temmuz sene 325 (26 Temmuz 1909)

MV.101.14

Meclis-i vükelâ müzâkerâtına mahsûs zabt varakasıdır

zabıtnâme-i rakamı:

târîh: Arabî 19 Cemâziyelevvel 318, Rûmî 1 Eylül 316

Cild rakamı:

meclisin küşâdı: dakîka, saat

hazır bulunan zevât-ı fıhâmın esâmîsi

müzâkere olunan mevâdda müte‘allık varakanın nev‘iyle hulâsa-ı me'âlı Bâb-ı Âlî evrâk odasınca olan nümerosı ve meclise havâlesi târîhi ve melfûfâtı dahi kaç kıt‘a oldığı

Hulâsa-ı Me'âlı:

Kuds-i Şerîf sancağı dâhilinde Gartûf karyesinde olup İngilizler uhdesinde bulunan emlâk u arâzîyi teferruğ eyleyeceklerinden mu‘âmele-i muktazıyenin îfâsı teba‘a-ı Devlet-i Aliye'den ve Mûsevî milletinden beş şahıs tarafından istid‘â olundığından ve arâzî vü emlâk-ı mezkûrenin bir gûne ilişiği olmadığı mahallinden bildirildiğinden bahisle ba‘zı ifâdeyi ve istifsâr-ı mu‘âmeleyi hâvî defter-i hâkânî nezâretinin tezkeresi üzerine şûrâ-yı devlet mülkiye dâ'iresinden kaleme alınan 19 Rabî‘ulevvel sene 318 tarîhli mazbata kırâ'at olundı.

Y.PRK.AZJ.27.39

Atebe-i süreyyâ mertebe-i hazret-i hılâfet-penâhiye arz ü takdîm kılınmak üzere ihbârnâme-i sâdıkâne-i kemrânemizdir

Çâkirlerimiz âbâ’en an-ced Devlet-i ebed müddet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin in‘âmât ü ihsânât-ı cezîlesiyle perverde olmuş ve şu ihsâsât-ı vicdâniye ile memâlik-i mahrûse-i şâhânenin her kanğı tarafında rızây-ı meyâmin irtizây-ı hazret-i şâhinşâhiye muhâlif-i sûretde bir hareketin istihbâr veya müşâhedesi hâlinde mecbûl oldığımız fıtret ü gayret-i diniye vü vataniyemiz ilcâ’âtiyle arz u ıhbâra kendimizi mecbûr ü mükellef add ederiz. Kemterleri an-asl-ı Belkâ ve Hayfâ ve Beyrût ahâlisinden olup Akkâ ve Belkâ sancaklarında me’mûren müstahdem bulundığımız esnâda Akkâ sancağına tâbi‘ Hayfâ kazâsında irâdât-ı mekârim-i âyât ü delhâh-ı âlî-i hazret-i zıllullahiye külliyyen münâfî olarak alâ mele’i'n-nâs ve bî-mühâbâ icrâ vü irtikâb edilüp mevsûkan mesmû‘-i çâkirânemiz olan harekât ü mu‘âmelât nâ-marzıyye ve bed-hâhânenin ber-vech-i zîr arz ü ıhbârına cerâ’et eyleriz.

Şöyleki Rûmânîyûn ü Rûsîyûn ecnebî Yahûdîleri memâlik-i mahrûse-i şâhânede ve ale'l-husûs Filistin kıt‘asında idhâl ü iskânları ve kendilerine kat‘iyyen arâzî temlîki bâ-irâde-i seniye hazret-i pâdişâhi men‘ olundığı herkesin indinde ma‘lûm bulunmuş iken ba‘zılarının menâfi‘ ü mekâsıd-i zâtiyyeleri uğrına ve ba‘zılarınında efkâr ü menâvî-i muzırra vü fâsideleri sevkıyle geçen üç yüz altı senesinde Yâfâ ve Hayfâ kasabalarında mütemekkin Rusya Devlet ve Baron Hersh adamlarından Mûsâ Hanker ve Maer Zebulon nâm iki Yahudinin vâsıtasıyla Akkâ mutasarrıfı sa‘âdetlü Sâdık Paşa hazretleri oralarca mutasarrıflığı ve kâ’im-makâmlığı hengâmında ve Hayfâ kâ’im-makâm-ı sâbık-ı Mustafa Efendi kanevâtı ve celîsi Giritlü Ahmed Şükri ve Akkâ müftîsi Ali ve Hayfâ belediye re’îsi Mustafa ve meclis-i idâre a‘zâsından Necîb Efendilerle bi'l-muhâbere ve'l-mukâvele Rusya memâlikinden matrûd sâlifü'z-zikr ecnebî Yahûdîlerinden yüz kırk a’ilenin Hayfâ kazâsına idhâl ü kabûl ve müvâsaletlerinde Adana vâli-i sâbık-ı ve mutasarrıf-ı müşârünileyhin berâderi sa‘âdetlü Şâkir Paşa hazretleri ve Cebel-i Lübnan ahâlîsinden Giritlü Selîm Nasrullah El Hûrî Efendi nâm

kimesnenin mülkleri olup vaktiyle bin sekiz yüz aded yüzlük kâ'ime ile satun aldıkları Hudayre ve Dardare ve Nüfey'ât nâm arâzî Yahûd-ı merkûmeye on sekiz bin liraya bey' ü fürûht ve ilâveten iki bin lira dahi ayruca me'mûrîn-i mûmâileyhimin müsâ'adelerine mukâbil-i menfa'at-i mahsûsalarına sarf u i'tâ olunmasına ittifâk-ı tarafeyn hâsıl oldukdan sonra bir gece zarfında Hayfâ polisi me'mûri Azîz ve zâbıta me'mûri yüzbaşı Ali Ağa ma'rifetiyle Yahûd-i merkûmeden vapurdan sâhil-i memlekete ihrâc ve kazânın etrâfına tefrîk olunmışlardır şununla beraber mücerred-i irâde-i seniye-i hazret-i pâdişâhiye munhasır u muhtâc olan bir şey sayfen belediye re'îsi Mustafa Efendi hâric az salâhiyet olarak hûd be-hûd icrâya cür'etle sâhte sûretiyle ve kadîm târîhlerle ruhsatnâmeler tanzîm ü i'tâsıyla arâzi-i mezkûrede yüz kırk hânenin müceddeden ihdâs ü inşâsıyla köy şeklinde kalb u vaz' edilerek Yahûdîleri iskân u daha hiçbir şey vücûda gelmeden bir de vergü tertîb ü kendileri min'l-kadîm teba'a-ı Saltanat-ı Seniyye'den ma'dûd ve karye-i mezbûrede sâkin bulundukları nâm ve sıfatı verilmişdir.

Bununla da iktifâ olunmayup gûyâ merkûmden teba'a-ı Devlet-i Aliyye'den olup Safed ve Taberiye kazâlarında mütevellid ve mine'l-kadîm mezra'atü'l-Hudayre nâm karyede sâkin bulundukları gösterilüp henüz nüfuları kayd olunmayup tertîb edilen istid'âları vecihle nüfûları kayd ve mektûm mu'âmelesi gibi muktedirlerinden birer beyâz mecîdiye ki altı mecîdiye cezây-ı nakdiyenin ahzi ve fakîrü'l-hâl olanların mu'âf tutulmış lüzûmına hükûmetden îcâb eden mazbata lede't-tanzîm bir gün zarfında mu'âmele-i muktazıyenin kâffesi ikmâl olunmış ve kendülerine birer tezkere-i Osmâniyye verilmiş olmağla ecnebî ve kaçak sûretiyle memâlik-i mahrûsaya giren Yahûdîler me'mûrîn-i mahalliyyenin sâye-i himemleriyle bir gün içinde tevattun ve ahâli-i kadîme hükmüni iktisâb ve şu vesîle ile kendülerine bey' ü fürûht edilen arâzî yüzünden müşârünileyh Şâkir Paşa'nin vekîli olan Akkâ müftüü Ali Efendi ve Cebel-i Lübnanlı Selîm Nasrullah Efendi El Hûrî on sekiz bin lira ahz u kabz ile mukaddes olan millet ve vatanın menâfi' ü kîmeti hiç gözedilmeyerek istifâdeleri uğrına pây-mâl ve memâlik-i ecnebiyyeden tard u teb'îd olunmış şu Yahûdîlerin te'mîn-i esbâb-ı istirâhat ve tervîc-i efkâr-ı muzırralarına hıdmet edilmiş edüğü kâbil-i ketm ü efkâr-i mevâddan olmadığı gibi mu'âmelât ma'rûza Akkâ ve Hayfâ devâ'ir-i resmiyyenin kuyûdâtıyla

dahi müspet bulundığı emr-i bedîhî ve zann-ı âcizânemize göre bu bâbda tahkîkât u iş‘ârâtına i‘timâd u vüsûk edilecek ba‘zı zevât tarafında da mukaddemâ arz-ı ma‘lûmât da olunmış ve lüzûmi hâlinde Akkâ ve Hayfâ'ya mücâvir olan Nablu ve Kudüs mutasarrıflıklarından isti‘lâm-ı keyfiyet buyuruldukda vukû‘ât-ı mezkûre hakkındaki ihbârât âcizânemizin sıdk u sıhhat-ı sâbit olacağına ve'l-hâletü hâzihi Hayfâ'ya her vapur mürûr etdikce getirdiği Yahûdîlerin kabûl ve hurûclarına müsâ‘ade olunmakda oldığı tahkîk eder bundan başka el'yevm Baron Rothschild'e muhtas vezîr idâre ve himâyesinde bulunan ve ebniyece şimdiye kadar yedi yüz hâneye takrîb eden ve sırf Yahûdîlerle mâlâmâl olan Zemmârîn denilen köy ise vaktiyle asıl mâliki bilâ vâris vefât etmiş ve karye-i mezbûrenin mahlûlât defterine kaydı lüzûmine i‘lâm-i şer‘i i‘tâ olundıkdansonra her ne yapılmış ise yapılup Yahûdîlere satılmış ve orası kesb-i vüs‘at ü ehemmiyet etmek içün bi't-tetâbü‘ (İşfiyâ ve Ümmü't-Tût ve Ümmü'l-Cemel) nâm üç karye dahi temlîk ve Zemmârîn'e ilhâk ve her vakt u zamân vukû‘bulacak mürâca‘at ve işlerine teshîlât-ı muktazıye icrâ olunmak üzere yalnız iki üç bin ğurûş kıymetinde olan harâb bir arâz-i dahi Yahûdîler müşârünileyh Sâdık Paşa'dan iki bin lira ile satun alınup anı müte‘âkıb Hayfâ ve Yâfâ beyninde vâkı‘ şutût-ı bahriyyedeki Haşmü'z-Zerka nâmıyla mâ‘rûf mühim ve arâzi-i seniyye ile hem-hudûd otuz bin dönümden ziyâde olup be-her dönümü bir lira kıymetiyle otuz bin lira ile satılur arâziye beş bin dönüm i‘tibâriyle ve be-her dönüm üç ğurûş fi’âtla on beş bin ğurûş ile ânifü'z-zikr Zemmârîn Yahûdîlerine satılışı mes’elesi bütün şâyân istiğrâb görülmüşdür.

Bunlara ilâveten devletce ol-havâlîde kesb-i ehemmiyet etmiş olan Cebelü'l-Kermil nâmiyle meşhûr bir mahallin kısm-ı a‘zamı ya‘nî on beş bin dönümden ziyâde belediye re’isi Mustafa Efendi El Halîl ve idâre a‘zâsı Necîb Efendi İlyâs'ın mudâhalât ve delâlet-i vâkı‘alarıyla Deyrü'l-Kermil ruhbânlarına Fransa nâmına satılmış ve andan sonra Almanya Devleti teba‘ası tarafından ruhbânlara karşu uzun uzadıya dâhil olan rekâbet ü kıskançlık üzerine anlarda bezl-i makdaretle ğâyet dûn ü ehven fi’âtla on bin dönümün ele geçürülmesine muvaffak ve aradan çok zaman geçmeksizin rakîb-i sânî tarzında meydâna çıkan İngiltereli es-Sittü'l-İngiliziye nâm madama Hayfâ İngiltere konsolosı mösyö Şmit'in müsâ‘adesiyle hakk-ı sükût olarak beş bin dönüm arâzî i‘tâ ve

temlîk etdirilmiş ve şimdiye her birerleri orada mükemmel ebniye ve kiliseler ta‘mîr ü inşâ etdirmişler benâberîn şu uygunsuzluklar hazm u tahammül olunamayarak Zeyyûr Paşa merhûmun Akkâ'da mutasarrıflığı esnâda Nâsıra kâ’im-makâmı sâbık-ı hükûmet-i seniyye tarafından vekîl intihâb ve nasb ile Hayfâ bidâyet mahkemesi re’îsi Trabluslı Muhyiddin Efendilerinin zamânında bidâyeten ecânib-i mezkûre aleyhine ikâmet-i da‘vâ ile arâzi-i mezkûreyi istirdâd eylemek üzere kemâl-i ehemmiyetle da‘vâya şurû‘ olunmış ve hüküm ... derecelerine mes’ele îfâsı edilmiş iken ... idârelık sâdır olan emirâme-i telgraf-ı sâmî üzerine bu husûsa müte‘allık da‘vâ ve kâffe-i mu‘amelât ta‘tîl u te’hîr ve mutasarrıf Zeyyûr Paşa merhûm kal‘a-ı sultâniyeye nakl u tahvîl edilerek şutût-ı bahriye ve Cebelü'l-Kermil zikrolunan ve her kabza-ı hâki bir câna bedel olan şu mahallât u nikât-ı mühimmenin mürûr-i zamândan bi'l-istifâde ecânibin yed-i iğtiâblarında kalmasına sebebiyet verilmiş olan Akkâ'da menfî ve hâ’iz oldığı servet ü sâmân ve nüfûz sâyesinde her istediği icrâya muktedir bulunan Îrânî Abbas Efendi ile hem-efkâr Hayfâ belediye re’isi Mustafa ve şimdi mahkeme a‘zâsı bulunan Nacîb Efendilerle ittihâz ü ittifâk ile her bâr bir takım aceze-i ahâlînin arâzîlerini ellerinden ucûz ucûz esmân ile alarak tehye ve ba‘dehü fâhiş kıymetlerle Yahûdî ve ecnebîlere satarak istifâdelerini te’mînden gayri hâlî bulunmışlardır.

Kaldı ki markûm Yahûdîlerin mâlen etdikleri fedâkâlık mülâbesesiyle hükûmât-ı mahalliyye me’mûrları indinde pek mültezim ve mer‘iyyü'l-hâtır olup kendülerine hem-civâr olan piçâre köyle ahâli-i müslimesi efrâdı hakkında icrâ edegeldikleri her dürlü cevr ü cefâ ve zulm-ı fâhiş tâkat-fersâ bir hâle varmış ve hatta bir takım muhadderât-ı islâmiyyenin arzlarına kadar tasallut ve min'l-cümle Zmmârîn'in mulhak oldığı Kaysârî nâhiyesi müdîr-i sâbık-ı Çerkes Ali Beğ Zemmârîn'de Yahûdîlerin kulb-ı akçe çıkardıkları istihbâr kılınmış üzerine bâ-emr-i mutasarrıfının ve daha başka husûsâtın tahkîki zımnında karyelerine azîmetinde ahvâl-i müstebiddâneleri muktazayâtı olarak müdîr-i mûmâileyhi darb u tahkîr ile en nihâyetinde birtakım vasâ’ıt-ı ma‘neviyyeye murâca‘atla azline dahi sebebiyyet vermişlerdir ve me‘a hâzâ edilen terâhî ve müsâ‘adeden nâşî Zemmârîn'de Yahûdîler âdem habi ve işkence icrâ etmek gibi keyfemâ yeşâ ef‘âl-i hûdserâneye tasaddî ve birtakım esliha ve mühimmâtın tedârik ü

celbiyle saklamakda ve cesîm mekteb küşâd ederek her dürlü fünûn ü ulûmı tedrîs etmekde oldukları cümle-i rivâyâtdandır hâsıla câlib-i nazar-ı dikkat olan şu ahvâl esef iştimâlın önünün alınması esbâb u vesâ'ilinin istihsâl u istikmâlı zımınında hasebe's-sadâka işbu ihbârnâme-i bendegânemizin takdîmine cür'et eyleriz ol bâbda ve herhalde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 3 Ağustos sene 309

Ben muhbir Beyrut ahâlîsinden Belkâ dâhılinde Şa'râviyye-i Şarkıyye nâhiyesi müdîr-i sâbıkı ve ... müdîr-i hâlîsi (Subhî)

Ben muhbir Hayfâ ahâlîsinden Belkâ sancağı reji müdîr-i sâbıkı (Said Mehmed...)

Ben muhbir Nablus ahâlîsinden Akkâ müdda'î-i umûmî mü'âvin-i sâbıkı (es-Seyyid Mehmed Tevfik)

Y.PRK.AZJ.55.88

Atebe-i Felek-mertebe-i Hazret-i Pâdişâh-ı A‘zamîye

Cenâb-ı hak bâ‘is-i emn ü sa‘âdet-i âlem olan vücûd-i behbûd şâhânelerini kâffe-i ekdâr-i kevniyeden masûn ve ömr ü âfiyet ü iclâl ü şevket tâcdârîlerini ferâvden ve efzûn buyursun âmîn!

Şimdiye kadar metbû‘ları olan hükûmâtın hiç birine karşu ufak bir nümâyeş ü kusûrda bulunmayarak tamâmıyla teba‘a-ı sâdıkalık vezâ’ifini îfâ edegelmiş olan millet-i mûseviyenin şu son zamânlarda Rusya devleti tarafından gördüğü zulm u te‘addiyât ve tard u teb‘îdleri üzerine memâlik-i Rusya’da bulunan musevîler terk-i diyâr-i vatana mecbûr olarak bunlardan bilâ-tefrîk umûm-i milel ü mezâhib ve husûsıyla bî-çâregân içün melce’i âtıfet ve penâh-ı adâlet olan hükûmet-i seniye-i Osmâniye’nin ve bi’l-hâssa o hükûmet-i celîlenin riyâsetinde bulunan ve fezâ’il ü mezâyât-ı âliye ve merâhim ü adâlet-i fevka’l-âde-i cihân-pendânesiyle gıbta başây-ı âlem-i medeniyet bir mevkı-ı âlü’l-‘âl cihân-kīmet ihrâz-buyurmuş olan zât-ı kıdsiyet-simât cenâb-ı zıllullâhilerinin zîr-i cenâh müstelzemü’l-felâh şâhânelerine ilticâ ile iktisâb-ı refâh u sa‘âdet etmiş olan mûsevî kulları teba‘a-ı sâdıka-ı şâhâneleri i‘dâdi şerefine kaydolunarak devlet-i ebed-müddet Osmâniye’nin hayr-hâh hakīkısi ve zevât-i şevket-simât-i şâhânelerinin meftûn-i meziyyet ve … ebedisi olan Baron Admon Roçild’in i‘ânesiyle Suriye kıt‘asında yüzlerce senelerden berü hâlî gayr-i mezrû‘ olan ba‘zı arâzîyi iştirâ olunarak onlarda bi’t-tavtīn sâye-i tûbâ pâye-i şâhânelerinde tamâmıyla iktisâb-ı refâh u sa‘âdet etmiş oldukları hâlde bu şeref-i sahâbet ü himâyet cihân-kīmete ilticâ edemeyerek ötede berüde kalan ve sürünen diger ba‘zı mûsevî â’ileler cidden dûçâr fakr u zararûret u sefâlet olduklarından bunlarında değil yalnız teb‘a-ı sâdıka-ı şâhânelerine hattâ bütün cihân-i insâniyete merhamet ü adâleti ve ra’fet ü sıyâneti şâmil olan zât-ı akdesi hümâyûnlarının zîr-i cenâh bâ‘isü’l-felâh şehinşâhilerine ilticâ şeref-i âlîsine nâ’il buyurulmak ve binâ’en aleyh sâye-i âsumân pîrâye-i mülkdârlarından Sûriye kıt‘asında el-yevm tavtīn ederek esbâb-ı sa‘âdet u bahtiyâriyi tamâmıyla te’mîn eylemiş olan diger milletdaşlar gibi o civârlarda Baron Roçild bendeleri tarafından iştirâ edilmiş olan

arâzîyi zer‘ ü i‘mâr ve her nev‘-i tekâlîf-i mîriyeyi tamâmıyla îfâ ve teba‘a-ı sâdıka-ı şâhâneleri i‘dâdı şerefine nâ’iliyetle iktisâb-ı refâh u sa‘âdet eylemelerine şâmilü’l-âfâk olan müsâ‘ade-i merâhim-i mu‘tâde-i cenâb-ı hilâfet-penâhilerinin erzân u şâyân buyurulmasını Baron Admon Roçild kulların nâmına atebe-i âsumân mertebe-i cenâb-ı … … rûmâl-ı ubûdiyet olarak tazarru‘ u niyâz eylerim her hâlde ve kātıba-ı ahvâlde emr u fermân ve lütf u ihsân pâdişâh-ı azîmü’ş-şân ve şehinşâh-ı adâlet-ünvân tâcdâr-ı merâhim-i âsâr mülkdâr âtıfet-nisâr şevketlü mehâbetlü merhametlü kudretlü efendimiz hazretlerinindir.

Baron Admon Roçild’in vekili ilâ şâyed kulları

Y.PRK.MYD.1.47

Tarih: 23/Ra/1297 (Hicrî)

Efendim hazaretleri

Zât-ı hazaret-i pâdişâhi ile vukū‘bulan bir mülâkātımdan bendelerince hâsıl olan te’sîr lâyiha-ı aliyelerinde beyân buyuruldığı tarzda bir irâde-i seniye destres olmakdan keff-i yed eylemekliğiniz lâzimgeleceği vâdîsinde olup zât-ı hazret-i mülûkânenin bu bâbda vicdânen hâsıl olan ıztırâb-ı kalb-ı şâhânelerini takdîr buyurulacaklarını ve me‘a zâlike kraliçe hazaretlerinin vükelâsı nezdinde işbu sevgili ve bîçâre memleketin menâfi‘ini vikāye içün ve refi‘i mesâ‘î buyurmayacaklarını ümîd eder ve zât-ı vâlâlarıyla geçirdiğim müddet-i kalîlenin hātıra-ı hasenesini dâ’imâ kalb-i çâkirânemde hıfz etmekle berâber arz-ı mü’essir-i ihtirâmkâri ve meveddete ibtidâr eyledim.

Fî 5 Mayıs sene 1880

Monsieur Oliphant ant quitter cons/ple mardi prochain et Dreysse

Mösyö Oliphant işbu gelecek salı günü Der-sa‘âdet'den hareket edecekdir

Mösyö Olifant'ın komandan Mösyö Dreysse'ye yazıldığı mektûb tercümesidir.

Muhibbim efendim

Dün geceki malâkātımız ol-kadar müsta‘cil ve taraf-ı âlîlerinden mazhar oldığım hüsn-i teveccüh ü muhabbet ol-mertebe mü’essir idiki bu bâbda tahrîren ba‘zı ifâdâta mücâseret ve husûsıyla şeref pâbûş-i cenâb-ı şâhinşâhi ile müşerref olarak taraf-ı eşref hazret-i tâc-dâriden ol-kadar eltāf u inâyâta nâ’il ve mazhar olmuş iken huzûr-ı pâdişâhiden hurûc-ı bendegânem esnâsında efkâr-ı şâhâne üzerinde bırakmış oldığım muhtemel olan te’sîrât-ı mü’limeden dolayı dahi müte’ssiren husûsât-ı âtiyenin arz u beyânına mübâderet eyledim.

Taraf-ı eşref-i cenâb-ı mülûkâneden mazhar oldığım hüsn-i teveccühât u telekkıyât-ı şâhâne ile atıye-i seniye-i şâhinşâhileri olmak üzere bu kullarına tenzîlen ihsân buyurulan hediye-i gerân-bahâlarından dolayı lisân-ı şükrân-ı bendegânemin kāsır oldığını ve bu çâkirlerini memâlik-i müctemi'a-ı Amerika'dan celb ile bir sene müddetle Dersaadet'de tevakkufa icbâr eyleyen lâyiha ve efkâr-i âcizânemden bahs etmekliğim mahzan zât-ı hazret-i pâdişâhiye karşu mütehattim zimmet bendegânem olan bir vazîfeyi îfâdan ya'nî tasmîmât-ı çâkirânemin hîn-i husūla adem-i vusūlüyle bu kadar zamân bi'lâ fâ'ide intizâr abîdânemin sebeb-i müstakkıli olmak üzere devletlü Sava Paşa1 hazretleri tarafından bendelerine verilen îzâhâti atebe-i felek-mertebe-i şehriyârîye arz u takdîm eylemekden ibâret oldığını hāk-i pāy-ı hazret-i şâhâneye arza rağbet buyurmalarını niyâz u istirhâm ederim işbu hareketimde fahāmetlü Sa'îd Paşa ve Devletlü Sava Paşa hazretleri tarafından sūret-ı mahsūsada ittihāz olunan ve âsârı bendelerinden başka daha pek çok zevât tarafından hüsn-i müşâhade edilüp bir tarafdan fevâ'id-i umûmiyeyi müntic her dürlü tedâbîr ü islâhâtın zâhiren tarafgîrân pür-mesâ'îsi göründükleri hâlde bâtınen serkeş mümân'ati bulduklarını ve nihâyet kendileri tarafından teşvîk ü i'tā olunan bir takım hasmâne vü mühālefet karârlarından hâsıl olacak mes'ûliyet ile vehāmet ahvâlı zât-ı şevket-simât hazret-i şehinşâhi ile Saray-ı Hümâyûn'un nüfûzüne haml u isnâd eylediklerini irâ'e eyleyen bir hatt-ı hareketi ifşâ eylemeği kendimce vazīfe add eyledim.

Hâl u mevkı'a nazaran hakīkat-i hâli doğrıdan doğrıya izhâr u ihbâr eylemekle menâfi' u âmâl u makāsıd-ı şâhâneye hıdmet eylemiş bulundığım za'm-i kavisinde idim. Vükelây-ı Saltanat-ı Seniye'nin metbû'-i müfahhamlarına karşu ittihāz eyledikleri hatt-ı hareket muhālif-i hakkâniyet olmakla berâber Devlet-i Osmâniye'ye bâ'is-i mazarrât-ı azīma olacak derecededir. Millet-i Osmâniye'nin dost-ı hakīkısi olanlar ya'nî her hâl u mahalde refâh u sa'âdetini arzû edenler ve'l-hâsıl Memâlik-i Mahrûse'ye vürûdları mahzan hıdmât- fâ'ika ve müfîdede bulunmak arzû ve emeline müstenid olan kimseler öyle bir hâl-ı infi'âl nevmîdi ile i'âde edilmekdedirlerik memleketlerine vüsūlllerinde artık Devlet-i Osmâniye'yi müdâfa'a ve muhâfaza içün fekk-i şefeye mütecâsir olamıyorlar. İşte bendeniz atf-ı nazar buyurunuzki mesned-i vekâlete

geçmezden mukaddem Sa'îd Paşa hazretlerinin efkâr u lâyiha-ı bendegânem lehinde olarak re'y-i tâmmını istihsâl eylemiş iken re's-i umûra geçdikleri göndenberü dâ'imâ adem-i kabûlümde ısrâr eylediler. Fakat Sava Paşa hazretleri bendelerine Sir Alfred Sandion'un huzûrunda lâ'ihamın meclis-i vükelâda mazhar-ı hüsn-i telakkī oldığını ve yalnız Mahmûd Nedîm Paşa hazretleri tarafından rûy-ı mümâna'at gösterilmiş ise de işbu mümâna'atin nihâyetü'l-emr ber-taraf edildiği cihetiyle bütün Osmanlı kabinesinin lâyiha-ı bendegânem lehine bulundığını ve lâkin bu bâbda zât-ı hazret-i pâdişâhi tarafından mümtene'ü't-tecâvüz i'tirâzât der-meyân buyuruldığını te'mîn eylediler bunun üzerine lâ'ha ve efkârimi terk ederek Der-sa'âdet'den azîmeti tasmîm eyledim. Fakat Sava Paşa hazretleri yevm-i azîmetimin karârlaşdırılmamasını bendelerine ricâ eyledikden başka işbu karâr-ı âcizâneme mümâna'at zımnında Sir Honry Lebard hazretlerinin vesātetini dahi taleb eylediler vükelây-ı izām-ı hazarāti tarafından zât-i şevket-simât cenâb-ı pâdişâhiye karâr-ı ahīr-i şâhânelerinden nükûl buyurmalariçün bir vakt müsâ'ade intizâr edildiği bahânesiyle aylarca burada tevkīf edildim. Hâlbuki Sava Paşa hazretlerine dâ'imâ azîmetime müsâ'ade edilmesinin talebinden gerü durmamış idim. Nihayet derece-i ğâye-i ye's ve nevmîdiye vâsıl olarak bir sūretini leffen takdîm eylediğim mektûbı Bâb-ı Âlî,ye irsâl eyledim. İşte ol-vakıtdirki vükelâ tarafından iğfâl edildiğimi hiss ederek mektûbumun nihâyetinde lâyihamın kâffe-i vükelâ-yı saltanatın hüsn-i rizâ vü müvâfik-ı re'ylerini velb ü istihsāl eylediği hâlde Hükûmet-i Osmâniye'yi zât-ı hazret-i mülûkâne tarafından tasdîkını men'a icbâr eden esbâb hakkındaki mutâl'ât u mulâhazâtımı neşr ü i'lân eyleyeceğimi beyân etdim. İşbu bu mektûbuma hiç bir cevâb i'tâ edilmediğinden lâyihamın ittifâk-ı ârâ ile kabûl edildiğini beyâneyleyen Sava Paşa hazretlerinin akvâlının muğâyir-i hakīkat oldığında ufak iştibâh eylememiş iken dün gece zât-ı hazret-i pâdişâhi bu bâbdaki ıtmi'nân kalbimi bir kat daha takviye buyurdılar. Ba'zı vükelâ-yı ızām hazarâtını bendelerini bilâ fâ'ide ve bilâ mûcib bir takım mehâzîr ü tahkîrât-ı şahsıyeye dûçâr eylemeğe sevk eden esbâbı hâlâ keşf edemedim. Fakat Der-sa'âdet'i terk eylediğimde ba'zı zevât tarafından hedef oldığım sû'-i mü'âmelâta tesliyet bahş olam üzere zât-ı şevket-mekân hazret-i tâc-dârinin hakk-ı çâkirânemde ibzâl buyurulan ni'am u eltâf-ı seniyeleri hātırasını gönlümde hıfz ederek

nefs-i mukaddes-i şâhâne içün kalb-ı çâkirânemde mü’essir ihtirâmât bendegânem ile sadâkat-ı abîdânemi saklacağım.

İşbu mektûbumla Sava Paşa hazaretlerine takdîm kılınan melfûf tezkerenin bir sūret-i mütercemesi hāk-i pây-ı şâhâneye takdîm buyurdığı takdîrde arz mü’essir çâkirâne müsâra‘at eyler isem de her hâlde keyfiyeti re’y-i âlîlerine havâla eylerim.

Zât-ı hazaret-i pâdişâhiye arzı arzusunda bulundığım teklîfâtının hükûmet-i seniyelerini hiç bir teşebbüs-i kat‘iye icbâr eylemeksizin ahvâl-ı hâzıraya nazaran öyle bir tedbîrin politikaca muhakkık olan her dürlü fevâ’idini câmi‘ olup İngiltere'de re’s-i idâreye geçen yeni kabinenin memâlik-i Osmâniye hakkında muhabbet ü hüsn-i niyâtini celb etmekle berâber hükûmet içinde bir hükûmetin teşşekkülünü men‘ içün lâzimgelen tedâbîr-i ihtiyâtkârânenin itthāziçün hükûmet-i Osmâniye'nin hürriyet-i tâmmesine mâlik bulunacağını isbâta kâfîdir.

İşbu mulâhazâta istinâden Hükûmet-i Osmâniye'nin a‘zây-ı kirâmına bir ıhtârnâme olmak üzere geçenlerde tanzîm etdirmiş oldığım bir kıt‘a notayı dahi leffen sûy-i vâlalarına irsâl eylediğimden isti‘mâli husūsunı re’y-i âlîlerine havâla eder ve bu vesîle ile arz-ı mü’essir ihtirâmkâriye mübâderet eyledim.

23 Ra 1297

NOTA

Ecnebî sermâyelerinin Memâlik-i Osmâniye'ye idhālinde görülen başlu mahâzîrin birisi de işbu sermâyeler ile berâber Memâlik-i Osmâniye'ye ecnebî nüfûzünün duhūlü mâddesi olup binâ’en aleyh hükûmet-i seniye politikasını ecnebî nüfûzü altında bırakmamakla beraber mühtâcün ileyhi bulundığı akçeyi istihsâl içün ittihāzi lâzimgelen tedâbîrin teharrîsine mecbûr oldığından ve dünyânın her cihetinde Yahûdîlierin politika nüfûzünden ârî bulundukları nisbetinde servet u sâmâna mâlik oldukları musaddık u musellim bulundığından hükûmet-i Osmâniye muhtâc oldığı mebâliği anlardan ahz etmek mecbûriyetinde bulunacağı ve âreste-i şekk ü iştibâhdir

fakat hükûmet-i Osmâniye Yahûdîlierden alacağı akçeye mukābil te'mînât olmak üzere ne i'tâ edebiliyor! Yahûdîlier Kudüs civârında arâzîden başka bir şey kabûl edemezler Yahûdîliere arâzî-i kudsiyeden emlâk-i vâsi'a i'tāsıyla işbu arâzîye matlûb-ı vecihle mutasarrıf olmak imtiyâzâtı teklîf edilince kavm-ı mezkûr işbu teklîfâtı kabûla müsâra'at eyleyeceğinden hem bir tarafdan Hazîne-i Devlet nukūd-ı matlûbe ile memlû olur hem de işbu mu'âmelenin hâ'iz bulundığı sıfat-ı zâtiye ve şahsiyeden dolayı hiç bir politikanın mudâhalesi korkusuna mahal kalmaz fi'l-vâkı' hazîneden terâküm edecek mebâliğin menşe'i küre-i arzın her ciheti olup meselâ Amerika ve İngiltere ve Fransa ve Almanya ve Avusturya ve Rusya ve memâlik-i sâ'ireden Memâlik-i Osmâniye'ye mebâliğ-i külliye dâhıl olacak ve bu mebâliğ ile beraber arâzî ashâbı mühâcirler memleketlerini terk ile Memâlik-i Mahrûse'de temkîn edecek ve bu münâsebetle evvel bi'evvel tâbi'iyet-i Osmâniye'ye dâhıl olacaklardır bu takdîrde konsolosların himâyesine ve kapitülasyon usūlüne mahal ve lüzûm kalmayup bunların yerinde aslâ müdâhale-i ecnebiyeye muhtâc olmayarak kavânîn-i Osmâniye himâyesinde yaşayan nüfûs-i müte'addide bulunur ve bu vecihle kapitülasyon usûlünün adem-i fevâ'idi ile fesh ü lağv edilebileceğinin imkâni isbât olunmuş olur velhâsıl işbu hicret usûlünün tatbîkāt u müsâ'adâtı irâde-i seniye-i hazret-i pâdişâhiye mütevakkıf u manūt olacağından Hükûmet-i Osmâniye içün mûcib-i mafharet olmakla beraber bu tarîkla elyevm memâlik-i sâ'irede Yahûdîlierin hedef olageldikleri ta'n u teşnî' ile çekmekde bulundukları ezâ ve cefâlara karşu ibrâz-ı âsâr-ı şefkat u mehmânnevâzi edilmiş ve işbu te'sîsât-i hayriye ile Avrupa'da ve husūsuyla İngiltere'de Osmanlu Millet ile şehinşâh merâhim kesteri??? lehinde olarak umûmun muhabbet ü hissiyât dostânesi celb olunmuş olur.

Hulâsa Mösyö Olifant tarafından takdîm kılınan la'ihanın mevkı'i icrâya vez'ından Memâlik-i Osmâniye içün ber-vech-i âtî üç büyük mühsinât hâsıl olur:

Evvelen: pek mühim ü müsta'cel sermâye-i nakdi

Sâniyen: kapitülasyon usūlündeki adem-i fâ'idenin isbâtı

Sâlisen: kâffe-i akvâm u millel-i mütemeddinenin tahsîn ü takdîriyle muhabbet-i umûmiyenin celbi

Şurasına atıf nazar-ı dikkat etmek lâzimdirki vech-i ma‘rûz üzere Yahûdî mühâcirlerinin iskânı ekârını hâvî olan lâyiha-i mezbûre cây-ı mutâla‘a vü mu‘âyene bir hulâsa olup te’sîsât-i mebhûsenin hüsn-i müvaffakıyetini te’mîn edecek şarâ’it-ı esâsiyeye dokunulmamak üzere Mösyö Olifant ile beraber tedkīk u tahkīk edildikden sonra hâl u mevkı‘e göre ta‘dîl edilebiliyor.

Fî 3 Kânûn-i Evvel sene 1879